

KOROŠKI

svižinar

RAZGLEDI RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto XXIX

Ravne na Koroškem, 27. november 1979

Št. 4

REPUBLIKI
ZA ROJSTNI
DAN
NAŠE
ISKRENE
ČESTITKE

Franc Tušek

AVNOJSKA IZROČILA

29. novembra bo minilo 36 let od drugega zasedanja Avnoja. Drugo zasedanje protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, zgodovinski zbor naših narodov ob slikovitem mestu ob Plivi, pomeni pravno politični začetek poti uveljavljanja socialističnih odnosov med ljudmi v federativni Jugoslaviji. Gledano iz zgodovinske perspektive, je vsa razvojna pot socialistične Jugoslavije čvrsta kontinuiteta kvalitetne rasti in odločnega uveljavljanja temeljne usmeritve razvoja naše družbe, povezane po svoji globoki notranji logiki že tudi z zgodovinskimi odločitvami na prvem zasedanju Avnoja v Bihaću in s predvojno partijsko dejavnostjo nasploh.

Tega smo se še prav posebno zavedali takrat, kadar smo v protislovjih dinamičnega in burnega družbenega razvoja morali poskrbeti, da smo ostali zvesti našemu resničnemu cilju, ki je, formuliran v pozivu komunistične partije, zmožal dvigniti k upor in popeljati na pot osvoboditve delavske in ljudske množice.

Kardelj je ocenil, da »Avnoj pomeni dogovor naših narodov o tem, da prostovoljno ostanejo v skupni državi pod pogojem, da se zgradi na enakopravnosti in federativnem načelu«. Prav iz te opredelitve so nastala ustavna načela, ki utemeljujejo ureditev odnosov med republikami in federacijo. Republike in pokrajine v socialistični federativni Jugoslaviji suvereno odločajo o vseh za njih najbolj pomembnih vprašanjih.

Vzporedno z razvojem naše državnosti smo razvijali tudi samosvoj sistem družbenoekonomskih odnosov, ki je dobil popolno opredelitev v zakonu o združenem delu. »Socialistični samoupravni družbenoekonomski odnosi v združenem delu zagotavljajo, da delavci na podlagi pravice dela z družbenimi sredstvi ter enakih pravic, obveznosti in odgovornosti glede produkcijskih sredstev in drugih sredstev družbene reprodukcije, ki so družbena lastnina, v svojem, skupnem in splošnem družbenem interesu odločajo o svojem delu in o pogojih in rezultatih svojega dela.«

Razvejanost delegatskega sistema in življenja, ki postaja bistvena značilnost časa, v katerem živimo, ima svoje zametke že v pripravah na kočevski zbor, ki je bil delegatski zbor odposlancev partizanskih enot, odborov OF in narodnoosvobodilnih odborov. Tu je skupaj z drugim zasedanjem Avnoja pokazal, da je smoter revolucije tudi drugačen položaj človeka v družbi, da pa je za njegovo uresničitev potrebno zgraditi zgodovinsko nov tip demokracije, drugačen in naprednejši od ostalih. »Socialistična samoupravna demokracija, izpeljana do popolnosti, izključuje svobodo izkoriščanja človeka po človeku ter druge oblike ekonomskega in političnega monopola, ter zagotavlja popolno svobodo človeka«. Toda, poudariti velja, da so svoboščine in pravice človeka in občana v sistemu socialistične samoupravne demokracije omejene samo z enakimi svoboščinami in pravicami

drugih ljudi z ustavno določenimi interesi obrambe samega obstoja socialistične samoupravne skupnosti.

Tako je avnojski duh tudi samoupravljanje, saj ni revolucije brez samoupravljanja. To spoznanje in njemu ustrezno delovanje je odlika in dolžnost ter zgodovinska zasluga jugoslovanskih komunistov. Jugoslovanski komunisti so že od vsega začetka, že v pripravah na revolucijo, v pripravah in usposabljanju delovnih ljudi, narodov in narodnosti Jugoslavije šli svojo, samostojno pot. Zgodovinska zasluga tovariša Tita v njegovem predvojnem revolucionarnem delovanju je ravno v tem, da je odločilno prispeval k enotnosti KPJ, ki se je tako vedno bolj usposabljala za svojo zgodovinsko vlogo. Samoupravljanje je postalo izvor novih pravic človeka in njegovih svoboščin, s pravico do dela z družbenimi sredstvi, do odločanja v delegatskem sistemu, do kontrole, do odpr-

tosti vseh virov informacij. Tako je bila izvojevana ena od velikih bitk za človekovo svobodo, saj se je samoupravna demokracija potrdila ne le kot svoboda mišljenja, ampak tudi kot široka svoboda demokratičnega odločanja na vseh ravneh. Potrdila pa se je tudi kot sistem, v katerem si sleherni zagotavlja in kuje svojo srečo.

Naša družba pa je dosledno zaznamovala svojo pot, dolgo 36 let, ne samo v notranji politiki temveč, tudi v svojih mednarodnih odnosih. Politika neuvrščenosti, ki se že polnih 18 let izkazuje z aktivno udeležbo v gibanju neuvrščenih, temelji na istih načelih in stališčih, ki so narekovale njene odnose z zunanjim svetom od drugega zasedanja Avnoja, oziroma od začetkov narodnoosvobodilnega boja. Vloga Jugoslavije v gibanju neuvrščenih je bila še posebno jasno izražena letos na šestem vrhu v Havani. Misel Jugoslavije, ki vidi v neuvrščenosti predvsem moč, ki je prok nje-

nega neuvrščene statusa in ki ustvarja v svetu pogoje za mir, je tudi ob tej priložnosti doživela popolno afirmacijo. Ne na obronkih, temveč vzporedno z rastjo in uveljavljanjem revolucije in Titove Jugoslavije, se razvija in uveljavlja tudi slovenska državnost. Vizija Cankarja, tudi Voranca, je sedaj stvarnost. Danes, ko mineva 36 let od tistih avnojskih trenutkov in zgodovinskih odločitev, ki dobivajo v zavesti mlajše generacije že nekako praznično preobleko, se vse bolj zavedamo, kako neposredni lastniki te čudovite dediščine smo.

Dobili smo novo ustavo, zakon o združenem delu, »Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja«, imamo kažipot v bodočnost. Naš samoupravni delegatski sistem, katerega začetki so se odrazili v kočevskem zboru in prvih osvobodilnih odborih, dobiva vse stvarnejšo in trdnjšo podobo našega samoupravnega socialističnega sistema. S tem pa imamo utrjeno tudi nadaljnjo pot in vizijo naše lepše in boljše prihodnosti. Kakšna bo naša prihodnost, je odvisno od nas, delovnih ljudi, občanov, odvisno je tudi od tega, kako bomo znali samoupravno sprejeti programe in jih uresničiti v vsakdanjem življenju. Dosegli smo vidne uspehe v razvoju občine, krajevnih skupnosti in organizacij združenega dela, dosegli smo zavirljiv standard človeka, ki se

odraža v tovarnah, šolah, stanovanjih in, ne nazadnje, tudi v osebni in skupni porabi itd. Vsi smo si enotni, ko ugotavljamo, da bi lahko dosegli še več. Hočemo imeti višjo življenjsko raven, dohitekti hočemo visoko razvite nacije, to pa zahteva od nas več discipline, dobre organizacije, skupnega in enotnega delovanja vseh subjektivnih sil z zvezo komunistov na čelu. Še bolj kot do sedaj moramo uveljaviti delovanje delegatskega sistema, izpostaviti moramo osebo in kolektivno odgovornost na vseh področjih družbenega življenja. Uveljaviti moramo dohodkovne odnose, svobodno menjavo dela, nagrajevanje po delu in rezultatih dela. Veliko skrbneje moramo pripravljati plane, bolj se moramo truditi pri ustvarjanju dohodka in bolj zavzeto obravnavati gospodarjenje. Več izrečenih obljub, sprejetih sklepov in dogovorjenih sporazumov moramo sprejeti in uresničiti v praksi. Skratka, naše delo naj bo tako dosledno, odgovorno in učinkovito, kot je bilo in so ga poznali ustvarjalci avnojskega izročila. Ob novih delovnih uspehih, odpiranju novih tovarn, šol, trgovin, bolnic kakor tudi drugih dobrin za boljše življenje delavcev in krajanov čestitamo vsem delovnim ljudem Jugoslavije za dan republike 29. november.

Naj živi Socialistična federativna republika Jugoslavija in naš tovariš Tito!

PREŽIHOVE SLAVNOSTI '79

Marsikdo bo dejal, da smo v oktobrskih dneh (od 11. do 13.) veliko slišali o Prežihu — po radiu, televiziji, dnevnem časopisu, pa vendar je Koroški fužinar tako glasilo, ki ohranja zapisane vse pomembnejše domače dogodke, zato je prav, da v njem ostane njihov kronološki zapis.

V četrtek, 11. oktobra, je ob enajsti uri bila slavnostna otvoritev Vorančevega muzeja v prenovljeni Prežihovi bajti. Zbranim je spregovoril ravnatelj Študijske knjižnice Janez Mrdavšič; poudaril pomen, saj so bajto Kuharjevi kupili leta 1911 in tako končno prišli na svoje. »Od tod je odhajal mladi Voranc v svet in sem se je vračal; sem se je zatekal med obema vojnama s svojimi partijskimi tovariši in sli; sem so v letih diktature romale njegove misli, ko se je v daljnih deželah spomnil očeta in matere...«

K bajti so tega dne prišli šolarji, dijaki in njihovi učitelji od blizu in od daleč in z množičnim obiskom dokazali, koliko jim pomeni revolucionar in pisatelj. Zbranim je zapel MPZ Prežihov Voranc, Šentanelški pavri in recitali dijaki ravenske gimnazije.

Popoldne istega dne pa je bila v Kotljah otvoritev obnovljenega kulturnega doma, združnega doma, ki je zrasel še v Prežihovem času. Posebej se je izkazala krajevna skupnost — »novi« Hotuljci, ki jim Prežih in Kotlje pomenijo nekaj velikega — tu bo zdaj njihov dom. Po otvoritvi pa se je začel literarni večer. Zbrane pisatelje (Ervin Fritze, Ferdo Godina, Kristina Brenkova, Marja Boršnikova, France Filipič, Janko Messner, Ivanka Hergold, Rebol) je

pozdravil predsednik društva — tov. Slavič, izrazil je željo, da bi se slovenski pisatelji vsako leto v oktobru srečali v Prežihovih Kotljah na takem literarnem večeru.

V petek, 12. oktobra, pa je ob 9. uri bila otvoritev razstave ZA VORANČEV SPO-MIN v Likovnem salonu. Razstavo je pripravil prof. Tone Sušnik; bila je kvalitetna, izredno domiselna. 31 panojev je prikazalo Prežihovo življenje, njegovo delo in hlepenje po knjigi in izobrazbi, njegovo partijsko delovanje, prevodi njegovih del...

Vsekakor pa je bil najpomembnejši SEDMI PLENUM KULTURNIH DELAVCEV V OF, posvečen revolucionarju in pisatelju Prežihovemu Vorancu. »Plenum kulturnih delavcev OF je zbor tistih slovenskih pesnikov, piscev, glasbenikov, likovnih umetnikov, znanstvenikov in drugih kulturnih delavcev, ki so sodelovali v osvobodilnem gibanju in še danes skupaj z drugimi kulturnimi delavci gojijo na področju kulture tradicije NOB. Prvi plenum je bil leta 1941 pod predsedstvom Prežihovega Voranca, na njem je Boris Kidrič govoril o nujnosti oboroženega odpora zoper okupatorja. Tudi drugo zasedanje plenuma je vodil Prežihov Voranc, vse poznejše, pa tudi sedmega, je vodil Josip Vidmar.

Torej sedmi plenum kulturnih delavcev OF je bil v celoti posvečen Prežihovemu Vorancu — komunistu — revolucionarju in umetniku. Osrednji referat je pripravila članica federacije Lidija Šentjure (objavljen v Delu 13. okt. 1979; sobotna priloga), v katerem je osvetlila pomembno osebnost komunističnega Voranca, ne samo v letih 1920

do 1930, ampak tudi v času njegove emigracije in ilegale. Da je Prežih moral tako dolgo čakati na potrditev svoje komunistične dejavnosti je v tem, da so šele zadnja leta postali dostopni nekateri dokumenti iz sklada Komunistične internacionale. Prav tako je Vorančevo revolucionarno delo prišlo do izraza tudi z objavljenimi Zbranimi deli Josipa Broza Tita, kjer mnogo pisem in opomb osvetljuje Vorančevo delo.

Še mnogi so sodelovali z referati (bodo še objavljeni) in kasneje v razpravi.

Zvečer pa je bil v športni dvorani pri osnovni šoli Prežihov Voranc slavnostni koncert, ki so se ga udeležili predsednik RK SZDL Mitja Ribičič, Lidija Šentjure, Josip Vidmar. V programu pa je sodelovala godba na pihala, OZPZ Vres in Milka Cesarjeva z Metinim monologom iz Prežihovih Samorastnikov.

Najsvečanejši trenutek pa je bila podelitev zlate plakete Prežihov Voranc Plenumu kulturnih delavcev Osvobodilne fronte slovenskega naroda. (Sklep o podelitvi je sprejela skupščina občinske kulturne skupnosti Ravne na Koroškem na svoji seji 3. oktobra 1979).

Utemeljitev:

Napredni kulturni delavci so se že aprila 1941 vključili v boj zoper okupatorja in postali ena ustanovnih skupin Osvobodilne fronte slovenskega naroda. Kot aktivisti in borci so nadaljevali demokratično izročilo slovenskega naroda in njegovega delavskega gibanja. Svojo ustvarjalnost so združevali z aktivnostjo revolucionarnih množic in v njihovem boju zoper okupatorja, za pravičnejše življenje odkrivali človečnost, lepoto in smisel in ta boj s svojo ustvarjalnostjo žlahtnili. Zaradi tega slovenska kultura med drugo svetovno vojno kljub najstrašnejšemu nasilju ni umrla; živela je, se bojevala s svojim ljudstvom in kot takšna ostala last svojega naroda. Zato smo hvaležni vsem kulturnim delavcem Osvobodilne fronte, ki so kot borci, kulturni referenti in brigadah in divizijah, komandanti in komisarji delovali in se borili na bojnih položajih revolucije. Ob tem smo tudi ponosni, ker vemo, da je takrat v Osvobodilni fronti pod vodstvom Komunistične partije vodil prvi in drugi sklic Plenuma kulturnih delavcev Osvobodilne fronte — naš Prežihov Voranc. Zato sprejmite, tovariš Vidmar, kot prvi predsednik izvršnega odbora Osvobodilne fronte slovenskega naroda, danes predsednik Plenuma kulturnih delavcev Osvobodilne fronte, zlato plaketo Prežihov Voranc skup. Občinske kulturne skupnosti Ravne na Koroškem kot najvišje priznanje, ki ga dajejo Plenumu kulturnih delavcev Osvobodilne fronte — koroški ljudje.

Plaketo sta tov. Vidmarju izročila predsednik kulturne skupnosti Janez Mrdavšič in predsednik izvršnega odbora kulturne skupnosti Josip Košuta.

Naslednjega dne, v soboto 13. oktobra, pa je bila svečana otvoritev spomenika Prežihovemu Vorancu. Slavnostni govornik je bil predsednik RK SZDL Slovenije Mitja Ribičič.

Že zgodaj zjutraj je deževalo, deževalo je tudi še ob desetih, ob enajstih, ob otvoritvi

pa je posijalo sonce, saj drugače tudi ne bi moglo biti, saj je Prežih nosil v sebi sončne Kotlje, nas pa je vse več in več, ki nosimo Prežiha v srcu.

Prežih in Koroška sta tokrat prišla do slehernega Slovenca, k nam pa prihajajo hvale in zahvale o odlični organizaciji, najboljše kulturi... Samo kratek citat iz pisma Jožeta Javrška: V času Prežihovih slavnosti ni zasedal le sedmi plenum kulturnih delavcev OF, odprli so tudi muzej v Prežihovi bajti, spominsko razstavo v likovnem salonu in spomenik Prežihovega Voranca, ki ga je izdelal akademski kipar Stojan Batin. Vse to se je dogajalo v krajih, kjer je

Prežihov Voranc deloval kot komunist in razsvetljevalec ljudstva od 1920 do 1930. Seme, ki ga je tedaj zasejal, zdaj kaže svoje bogate sadove. Zelo malo je krajev, kjer bi bila kultura nekaj tako zlahtnega in množičnega kot v tem delu koroškega sveta. Posamezne kulturne ustanove sodijo med najboljše v Sloveniji, predvsem pa so nenadkriljivi pevski zbori, ki so v sleherni, še tako majhni vasi, in opravljajo veliko kulturno poslanstvo pri ohranjanju domače izvirne pesmi. Gre za avtohtono in čisto kulturo, kjer je vsepovsod mogoče zaznati aktivno udeležbo vseh krajanov v najraz-

ličnejših vejah kulturnega življenja. Kraji slove tudi po izjemni gostoljubnosti.

Po različnih virih uredila
Silva Breznik

PREŽIHU V SPOMIN BOMO
V ZAČETKU LETA 1980 — OB
30. OBLETNICI NJEGOVE SMRTI
— IZDALI POSEBNO ŠTEVILKO
KOROŠKEGA FUŽINARJA.

O samoprispevku, NNNP in kadrovskih spremembah v občini

(Pogovor s predsednikom skupščine občine Ravne, tovarišem Rudijem Vrčkovnikom)

1. Spomladi letos so se občani Raven odločili na referendumu za zbiranje denarja za gradnjo potrebnih objektov v naši občini v prihodnjih 4 letih. Referendum je dobro uspel in kaže, da se krepi zavest občanov, da ustvarjajo boljše razvojne možnosti svoje občine. Prosimo vas, odgovorite, kako se razvijajo priprave za gradnjo objektov v prihodnjih letih, ali so pripravljene, oziroma do kdaj bodo pripravljene vsi potrebni načrti, predvsem nas pa zanima, kako se odvijajo dejavnosti, ki so planirane za letošnje leto?

Že kar na začetku bi rad ponovno poudaril to, kar sem že velikokrat. Samoupravno sporazumevanje in dogovarjanje v naši občini je letos ponovno doživelo velik uspeh. Delovni ljudje in občani v krajevnih skupnostih in delavci v tozdih so z osebnim izjavljanjem na referendumih letos spomladi zopet pokazali visoko socialistično zavest, vzajemnost in solidarnost za skupno reševanje potreb v krajevnih skupnostih. Predlagane programe gradnje objektov družbenega standarda in programe razvoja krajevnih skupnosti so na zborih v vseh temeljnih samoupravnih okoljih temeljito obravnavali ter dali vrsto predlogov in pripomb. Na osnovi tako široke javne razprave so skupščine krajevnih skupnosti in skupščina občine ponudile v sprejem dokončen predlog programov, ki je bil na referendumu tudi z veliko večino izglasovan. Toda s tem je bil poravnana še en račun, lažji, čaka nas težji, izpolnitev nalog, ki smo si jih zastavili za naslednjih pet let.

Naj osvežim zastavljeni program — prednostno listo gradnje objektov družbenega standarda.

- Otroški vrtec Prevalje
- Kulturni dom Črna na Koroškem
- Osnovna šola Strojna
- Otroški vrtec Leše
- Otroški vrtec in šola Žerjav
- Osnovna šola Šentanel
- Družbeni dom Prevalje
- Razširitev gimnazije — šolskega centra za potrebe usmerjenega izobraževanja

9. Telovadnica pri osnovni šoli »Miloša Ledineka« Črna

10. Osnovna šola Franca Pasterka-Lenarta Mežica — razširitev za potrebe celodnevne osnovne šole in vezni trakt za telovadnico

Rudi Vrčkovnik

11. Osnovna šola Prežihov Voranc Ravne — razširitev za potrebe celodnevne osnovne šole

12. Osnovna šola »Franja Goloba« Prevalje — adaptacija in razširitev za potrebe celodnevne osnovne šole

13. Narodni dom Mežica — preureditev in dozidava

14. Dom kulture Ravne na Koroškem — nova gradnja

15. Zgradba skupščine občine, družbenopolitičnih organizacij in samoupravnih interesnih skupnosti — nova gradnja

V referendumskem obdobju 1979—1984 se iz skupnih sredstev odplačujejo anuitete v višini 7,5 milijona dinarjev za družbeni dom Prevalje.

Kako pa je s sredstvi?

Od sprejema samoupravnega sporazuma, to je od leta 1975 pa do 31. 8. 1979, se je na računu sredstev za gradnjo objektov druž-

benega standarda zbralo 22,922.403,85 din. Ta sredstva so bila porabljena za:

— VVZ Prevalje	4,641.360,00 din
— adaptacijo otroškega vrta	378.000,00 din
— kulturni dom Črna	431.728,00 din
— telovadnico Mežica	11,435.407,20 din
— OŠ Lokovica	2,760.131,75 din
— OŠ Javornik	875.537,30 din
— stroški SDK	25.386,65 din
SKUPAJ:	20,547.550,90 din

Prihodki	22,922.403,85 din
Odhodki	20,547.550,90 din
Saldo	2,374.852,95 din

Saldo se prenese kot prihodek istega žiro računa za prihodnje obdobje (1979—1984), od 31. 8. do 10. 10. pa je bilo nakazanih 2,701.015,80 din.

V obdobju od 31. 8. 1979 do 10. 10. 1979 so bila porabljena še ta sredstva:

— VVZ Prevalje (garancija, anuiteta)	640.408,00 din
— gimnazija (idejni projekt)	280.300,00 din
— Osnovna šola Lokovica (anuiteta)	28.598,30 din
— telovadnica Mežica (zadnji obrok)	136.219,60 din
— provizija SDK	1.374,50 din

Saldo na računu sredstev dne 10. 10. pa je 3,988.968 din.

Kot vemo, so objekti, ki niso bili zgrajeni v prvem referendumskem obdobju, na prednostni listi v prvem planu — od številke 1 do številke 6. Ne bom našteval razlogov, zakaj v tem obdobju nismo zgradili objektov, kot je bilo zastavljeno; vzroki so bralcem znani. K pregledu zbranih in porabljenih sredstev pa bi rad pojasnil še sledeče. V pregledu niso zajeta sredstva, porabljena za šolo Koroških jeklarjev, za katero so skoraj v celoti zagotovili sredstva delavci železarne Ravne.

Kaj pa nameravamo graditi letos in prihodnje leto? Najprej bi rad povedal, da smo v samoupravnem sporazumu o združe-

vanju sredstev za gradnjo objektov družbenega standarda zadolžili izvršni svet skupščine občine, da uresničuje zastavljene naloge. V vseh krajevnih skupnostih, kjer gradijo ali bodo gradili objekte s prednostne liste, so izvolili gradbene odbore, katerih naloga je, da nudijo vso pomoč pri vseh nalogah, ki se nanašajo na gradnjo, in da skupno z investitorjem, oziroma njegovo strokovno službo ter s samoupravnimi organi in izvršnim svetom skupščine občine, rešujejo vsa vprašanja — od pridobivanja zemljišča, dokumentacije, zagotavljanja sredstev, oddaje del in tako dalje, do prevzema objekta.

Kaj delamo letos:

1. Nemoteno se nadaljuje gradnja družbenega doma na Prevaljah, katerega investitor je krajevna skupnost in se financira v glavnem iz samoprispevka krajanov, iz skupnih sredstev pa le del v višini 7,5 milijona din za odplačilo anuitet.

2. Vse je urejeno za pričetek gradnje vrtca na Prevaljah. Graditi bodo pričeli te dni — vrtec mora biti zgrajen spomladi prihodnjega leta.

3. Gradnja kulturnega doma v Črni je v polnem teku, dela bodo končana avgusta prihodnje leto.

4. Izdelujejo idejni projekt dozidave gimnazije — centra usmerjenega izobraževanja.

5. Pripravljamo vse potrebno za pričetek gradnje: osnovne šole na Strojni, vrtca na Lešah, osnovne šole in vrtca v Žerjavu in osnovne šole v Šentanelu.

Naša velika želja je, da bi zbrali do konca prihodnjega leta toliko sredstev, da bi skupno s krediti zadoščala in omogočala, da bi končali vse objekte, našete na prednostni listi od št. 1 do št. 8. Ali bo ta želja izvedljiva ali ne, pa bomo lahko ugotovili šele po zaključnih računih, oziroma rezultatih gospodarjenja v letošnjem letu. Le gospodarski uspehi bodo omogočili, da bodo delavci ob delitvi dohodka lahko pokrili tudi obveznosti samoupravnega sporazuma o gradnji objektov družbenega standarda v občini.

2. *Občina Ravne na Koroškem se je, prav tako kot druge občine, uspešno vključila v akcijo »NNNP«.* Prosimo, da za naše bralce ocenite pomen in aktivnost ob tej akciji v naši občini.

V akciji »Nič nas ne sme presenetiti« v naši občini moram najprej povedati, da analiza te akcije še ni narejena in zato tudi še ni ocene, ki jo bo podala SZDL, zato je to res čisto moja ocena, ki ni niti celovita niti uradna.

Kot predsednik sveta za ljudsko obrambo, varnost in družbeno samozaščito ocenjujem, da so obrambne priprave in samozaščitne varnostne ukrepe izdelali vsi nosilci v občini, kar pomeni vse temeljne samoupravne skupnosti, zelo zadovoljivo. To se je pokazalo lani pri vaji »Sled 78«.

Letos, tako kot povsod, naše obrambne, varnostne in druge načrte intenzivno izpopolnjujemo in dograjujemo z namenom, da bi točno vedeli, kako ravnati v vseh izrednih razmerah, ki nas lahko doletijo.

Z letošnjo akcijo »Nič nas ne sme presenetiti« smo praktično preverili predvsem naše samozaščitne in varnostne načrte. Dejavnosti v obeh dneh zaključka akcije so

pokazale, da so potekale vse priprave odgovorno in zavzeto, ne samo v odborih za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito in štabih civilne zaščite, pač pa tudi neposredno med ljudmi v tozdih in krajevnih skupnostih. Vodstva vaj v krajevnih skupnostih so načrtovala vaje tako, da je v njih sodelovalo poleg enot civilne zaščite in narodne zaščite kar največ delavcev in delovnih ljudi ter občanov, s tem so dosegli tudi poglavitni cilj akcije. Občinska konferenca SZDL, ki je povezovala vse priprave akcije »Nič nas ne sme presenetiti« v občini, in KK SZDL, ki so vodile aktivnosti v krajevnih skupnostih in tozdih, so s štabi in vodstvi vaj dokazovale, da smo resnično sposobni vsak čas in v še tako hudih izrednih razmerah sami s svojo organiziranostjo v krajevnih skupnostih in tozdih obvladovati stanja, ki bi nastala v izrednih razmerah. Kakršnimkoli izrednim razmeram pa se je nemogoče uspešno postaviti po robu že samo z dobro pripravljenimi načrti in izvežbanimi enotami, če pri tem ne sodelujejo z vsem srcem vsi delovni ljudje in občani. Akcija je pokazala, da so naši delovni ljudje in občani, razen redkih izjem, spoznali in dojeli, da je družbena samozaščita neločljiva sestavina našega življenja in dela in da bi brez nje manjkali pomembni člen v naši samoupravni socialistični skupnosti, namreč njihova pravica in dolžnost, da sami skrbijo za varovanje vsega, kar so ustvarili skozi našo borbo in revolucijo in kar ustvarjamo danes za dobro človeka in za še lepši jutrišnji dan.

Na koncu bi se rad zahvalil vsem, ki so pripomogli k uspešno izvedeni akciji, obenem pa izrazil tudi pohvalo vsem, ki so sodelovali v pripravah za akcijo in v zaključnih aktivnostih.

Akcijo »Nič nas ne sme presenetiti« smo uspešno zaključili; to pa nas ne sme zadovoljiti, analiza akcije v vseh temeljnih samoupravnih skupnostih mora biti temeljita in kritična. Na osnovi nje pa moramo za naprej zastaviti našo dejavnost tako, da bomo vse pomanjkljivosti čim prej odpravili. »Nič nas ne sme presenetiti« naj ne bo samo akcija, ki je bila, pač pa mora prarasti v našo stalno nalogo, to je neprestano

podružbljanje naše obrambe in zaščite, stalno preverjanje in izpopolnjevanje naših obrambnih in samozaščitnih varnostnih načrtov, skrbeti moramo za to, da nas ne bodo nikoli presenetile še tako težke izredne razmere, in da se jim bomo znali prav vsi uspešno postaviti po robu.

3. *V letošnjem letu je prišlo do kadrovske spremembe v večjih OZD, v družbenopolitičnih organizacijah in tudi v skupščini. Kako ocenjujete te kadrovske spremembe in kaj bi priporočili novo izvoljenim in novo postavljenim delavcem na teh odgovornih položajih na začetku njihovih novih dolžnosti? (Dobili smo nov poslovodni svet v železarni Ravne, v rudniku Mežica, nove vodilne funkcionarje na občinski ravni v SZDL, ZK, sindikatih in v skupščini občine.)*

V letošnjem letu je res prišlo do kar precejšnjih kadrovske spremembe. Novi ljudje so sprejeli odgovorna opravila in naloge, ki so zelo pomembne za celo občino. Razumljivo je, da take kadrovske spremembe spremlja veliko organiziranih razprav v družbenopolitičnih organizacijah in v samoupravnih organih, kar je nujno, saj tudi kadrovska politika in kadrovanje ne sme in ne more mimo načel, ki smo jih sprejeli v naši družbi; ta načela smo zapisali v dokumentih družbenopolitičnih organizacij, v republiki in občinah pa smo samoupravno sprejeli družbeni dogovor o kadrovske politiki. Moramo poudariti, da so bile in bodo tudi v prihodnje vse kadrovske spremembe sprejete skladno s temi načeli. Na eni prihodnjih sej skupščine bo tekla tudi razprava, kako izvajamo v občini kadrovske politiko, obenem pa bomo dali v razpravo nov osnutek družbenega dogovora o kadrovske politiki v občini.

V družbenopolitičnih organizacijah pa razpravljajo, kako bomo v prihodnje realizirali Titovo pobudo o kolektivnem vodstvu, kar pomeni, da bomo v prihodnje v družbenopolitičnih organizacijah ob uvedbi kolektivnega vodenja tudi pogosteje menjavali nosilce najpomembnejših funkcij. V naši občini nismo preveč bogati s kadri, delni vzrok temu je v dokaj enostransko usmerjenem gospodarstvu, pa tudi premalo

Nov most čez Mežo

načrtna kadrovska politika v organizacijah združenega dela. Kadar pa kadrujemo na odgovorne funkcije, je potrebno kadrovati kar najbolj vsestranskega človeka, ki bo s svojim znanjem in naravnostjo čim uspešneje izvrševal svoje strokovne in družbenopolitične naloge, ki so in morajo biti neolčljivo povezane. Prepričan sem, da so kadri, na katere se nanaša vprašanje, taki, ki imajo oba pomembna pogoja za uspešno vodenje funkcije, in da bodo svoje naloge tudi uspešno izvrševali.

Kaj naj priporočim vsem in vsakemu posebej? To je težko, pa vendar, eno bi vsem

Pavle Žaucer

Nekaj misli o predlogu za postavitve in oblikovanje spominskega obeležja v Topli

Jeseni 1975. sem v imenu osrednjega odbora Zveze koroških partizanov v Ljubljani v predlogu Zavodu za spomeniško varstvo SR Slovenije za proglasitev Tople za kulturni spomenik I. kategorije med drugim zapisal: »Topla naj ostane ohranjena mlademu rodu kot varovan spomenik, kot občica dragocenost naravnih in človeških vrednot pod legendarno Peco z njenim bolom svobode za slovenskega človeka, s svojim slikovito razmeščenim in razpotegnjenim ruralnim zaselkom ter odlično ohranjenimi urbanimi kmečkimi dvori kot edinstven kompleks naravnega, kulturnega in zgodovinskega spomenika, ki hrani dragocenosti prvobitne narave in domiselnosti človekove ustvarjalnosti, obenem pa ohranja revolucionarne tradicije NOB.« (Topla — naš spomenik, Koroški fužinar štev. 1, 1976).

Ob zadnjem obisku v Topli, 26. julija letos, pa sem bil ob pogledu v strmine nad Toplo, prav v območje naših partizanskih bunkerjev, pa k potoku, kjer sta stala Končnikov mlin in elektrarna, bridko razočaran zaradi opustošenja narave, zaradi nepremišljenega spreminjanja naravnega okolja ob izkoriščanju rudnega bogastva, ki ga v svojih nedrjih hrani Peca.

Zamislil sem se in se vprašal, ali je za res pametno in nujno, da razumen človek ob izkoriščanju nekega naravnega bogastva zapravlja drugo nenadomestljivo bogastvo. Mar ni bilo mogoče poiskati smotrnejše rešitve? Topla se je vendar uvrščala med naravne kulturne in zgodovinske spomenike nacionalnega pomena prav zaradi ohranitve izvornosti prvobitne narave s tipičnim zaselkom slovenske urbane kulture, dediščine človeške ustvarjalnosti in s spominom na dogodke iz NOB.

Zato menim, da je treba istočasno usmeriti akcijo v tri naloge:

- za proglasitev Tople za spomeniško območje,
- za postavitve primerne zgodovinskega obeležja v Topli in
- za zajezitev nadaljnjega uničevanja narave, oziroma spreminjanja naravnega okolja v območju nekdanjih partizanskih bunkerjev.

položil na srce. Človek naj bo v ospredju, njegovo zadovoljstvo in njegova sreča. Zadovoljen in srečen pa bo vsakdo le, če bo postavljen v položaj, v katerem bo imel vse pogoje, da bo zadovoljeval svoje in skupne družbene potrebe, da se bo počutil gospodarja svojega dela, da bo čutil, da je pomemben in nepogrešljiv člen v skupnosti, ki si na osnovi samoupravljanja, dogovarjanja in sporazumevanja deli skupno ustvarjene sadove svojega dela.

Tovariš predsednik, hvala za odgovore.

UREDNIK

Danes bom le z nekaj predlogi podpril pobudo krajevnega odbora ZZB NOV Črna na Koroškem za postavitve spominskega obeležja v Topli.

Zanesljivo je najprimernejši prostor za spominsko obeležje kraj, kjer je nekdanje stal dvojni kozolec, pred začetkom gornjega Končnikovega travnika. Tu je hlev, poln zdrave in lepe živine, ograja z lesu, lipo in nekdanja kasarna, ki bo morda kdaj prav prišla za planinsko zatočišče. Od tod je prelep razgled po vsej Topli, le opustošena globel je prikrita očem. Tudi iz gornjega bunkerja v Peci smo imeli na očeh vso dolino. Osnova obeležju naj bi bil obnovljen kozolec, ki bi v slabem vremenu ponudil streho obiskovalcem. Za kasarno bi morda postavili še lesen razgledni stolpič, podoben lovski opazovalnici.

V Peci, na krajih, kjer sta bili partizanski taborišči in ob potoku pri cesti (dohod k taborišču, mlin, elektrarna) bi lahko na macesnovih tablah označili s skicami in napisi zgodovinsko pomembnost teh krajev.

Fajmutovo domačijo naj mimoidočim predstavi napis na hiši.

Arhitekt in avtor besedil naj družno zasnujeta načrt za vsa spominska obeležja v Topli in jih oblikujeta v eno, vsebinsko celoto.

Kraj na gornji ravni je s svojo zgodovinsko pričevalnostjo primeren za osrednje spominsko obeležje tudi zato, ker je ta kraj ob edini poti, ki vodi skozi Toplo na Preval in v Koprivno. Od tod vodita tudi dve stezi mimo nekdanjih partizanskih taborišč na Peco. Za zgodovino in za zgodovinske kraje koroškega partizanstva vnet obiskovalec Tople bo lahko od tod spešil v goro in obiskal brežino s taborišči ter se ob potoku razmišljujoč vrnil na cesto ali pa bo naprej grizel kolena proti vrhu Pece.

Obeležje pri gornjem hlevu naj s svojo arhitektoniko in s figuraliko ter z napisom posreduje pomnjenje na prvo žarišče oboženega upora na Koroškem v mogočni Peci s tremi prvini: vojska, politično delo, tehnika.

Napis, legenda — zgodovina koroškega partizanstva.

Pavle Žaucer-Matjaž

Simbolika obeležja naj se izraža v usodni povezanosti človeka z naravo — zima, skalnata strmina, hudourni potok z ledeno mrzlo vodo, sneg, sonce, luna, mraz — konspiracija.

Širna partizanska domovanja — gozdovi, lesovi, frate z viharniki, steze, prtine, hudourniki, prepadi . . .

Ljubezen do narave je intimna prvina človeka. V času NOB je vsak partizan naravo doživljal na svoj način, bolj ali manj zavestno, prevzeto in prizadeto ter je opazoval naravne pojave z bolj ali manj odprtimi očmi. Naravnih tegob ni prenašal vsak enako težko.

Danes, ko stojimo na zgodovinskih krajih in zremo v preteklost, doživljamo naravo iz zornega kota današnjosti, predvsem doživljamo njeno lepoto, njeno prvobitnost in skladnost, njene blagodati. Spominska obeležja naj bodo most za doživljanje in razumevanje naše preteklosti za današnji čas.

Dr. Franc Sušnik: »Šumijo skozi gozdove partizanskih let spomini; gora in gozd: zavetišča svobode.«

Partizani, krajani, Osvobodilna fronta, obožen boj . . .

Domačije, plotovi in lese, meje ločnice, mejnikov takrat tu ni bilo!

O pač, pač:

Slovenska zemlja, slovenski uporni človek: tisočletni rajh, nemški, nacistični škorenj!

Topla, Bistra, Koprivna, Lobnik, Lepena, Remšnik, Podpeca, Javorje, Ludranski vrh, Bela, Korte, Obirsko — topli domovi in predani domačini.

Pa naše lepote: Peca, Uršlja gora, Smrekovec, Kamen, Raduha, Olševa, tam pa Topica, Ojstra, Obir — slikovite kulise zgodovinskega prizorišča.

Trdna povezanost partizanov z ljudmi, zvestoba, kremenitost, zdravje v naravi. Trpljenje, strah, veselje, rajanje, radost in žalost.

Življenje, boj, smrt, svoboda . . .

Zgodovina:

Robež — Kranjčev bataljon, 25. avgusta 1942, padla Senko in Skorc. Črna — prvi štajerski bataljon — avgusta 1942 padla Aram in Koprivna — 16. novembra 1942 — Hed, padla Don in Petja.

Od prvih dni decembra 1942 do konca marca 1943 so prvi koroški partizani domovali v Peci nad Toplo.

Iz malega raste veliko.

Revirci, prva koroška četa, 15. 12. 1942 — Solčava.

Prvi koroški bataljon, Franc Rozman-Stane, Koprivna, Mežica, 3. aprila 1943.

Koroško okrožje, oktober 1942, 12. do 13. maja 1943, prva konferenca političnih atkvistov pod Belo pečjo — pozdrav Titu!

Vzhodno koroški odred, 5. februarja 1944.

Imenovanje POOF za Koroško — 16. 3. 1944.

Največje bitke koroškega partizanstva pri Črni, KGO, Bistra, Koprivna, 18. do 25. avgusta 1944.

Franc Golob

Spomenik pri Obretanu pod Uršljo goro

Ob 60. obletnici ustanovitve Komunistične partije Jugoslavije, SKOJ in sindikatov, praznovanju dneva vstaje slovenskega naroda in v spomin na dogodke v času narodnoosvobodilne vojne je občinski odbor ZZB NOV Ravne na Koroškem, skupno z ostalimi družbenopolitičnimi organizacijami občine Ravne na Koroškem, dne 28. julija 1979 priredil osrednjo občinsko proslavo pri Obretanu pod Uršljo goro. Višek prireditve je bilo odkritje spominskega obeležja padlim borcem narodnoosvobodilne vojne.

Proslave se je udeležilo veliko število delovnih ljudi in občanov iz vseh krajev ravenske občine, med njimi veliko borcev NOV. Na proslavo so prišle tudi številne delegacije borčevskih organizacij iz drugih krajev Slovenije ter iz avstrijske Koroške. Veliko je bilo tabornikov iz vseh štirih odredov taborniške organizacije iz občine Ravne na Koroškem, ki so že na večer pred proslavo pri Obretanu postavili svoj tabor.

Slavnostni govornik na proslavi je bil član sveta federacije inž. Pavle Žaucer-Matjaž, nekdanji organizator osvobodilne fronte in narodnoosvobodilnega gibanja tu na Koroškem. Spomenik padlim borcem NOV je odkril in izročil v varstvo taborniškemu odredu »Koroških jeklarjev« z Raven na Koroškem poznani koroški borec Stane Mavrič, nosilec Partizanske spomenice 1941, je imel med narodnoosvobodilno vojno na Koroškem več pomembnih političnih in vojaških funkcij.

V programu proslave so sodelovali pihalni orkester rudnika Mežice, Koroški oktet z Raven na Koroškem, recitatorja Stanko Arnšek in Zdravko Fajmut ter OO ZSMS Leše z recitalom. Enota teritorialne obrambe z Raven je ustrelila častno salvo.

Spomenik je posvečen naslednjim padlim in umrlemu borcu NOV, ki so dali svoja življenja za osvoboditev domovine:

Poljana, 15. maja 1945.

Ob postavitvi spomenika je treba misliti na možnost postopnega preraščanja tega kraja v prijeten rekreacijsko-turistični prostor na poti iz Mežiške doline čez Luže v Železno Kaplo.

Ne bi smeli pozabiti na parkirni prostor. Morda bi temu lahko služila primerno urejena halda pred jamo.

Idejna zasnova spominskih obeležij v Topli naj korenini v nedavni preteklosti kot izročilo, izpovedi današnjemu mlademu rodu, ki gradi še lepšo prihodnost. Upoštevajoč naravno zasidranost, naj bosta gradbena elementa kamen in les. Masivna plošča pod kozolcem z napisom naj bo iz jedrovine z gostimi branikami stoletnega macesnovega lesa.

Na razširjeni seji občinskega odbora ZZB NOV Ravne na Koroškem bo treba sprejeti konkretne sklepe glede vseh treh perečih problemov Tople.

je 10. januarja 1944. leta tik ob nekdanji Obretanovi hiši, ko je domačijo obkolila močna nemška enota, ki je štela okoli sto vojakov in policistov.

Rudi Reven-Joško, rojen 23. 4. 1914, ki je aktivno vstopil v NOV leta 1943 (točen datum vstopa ni ugotovljen) v II. četo I. koroškega bataljona. Proti koncu leta 1943 je postal spremljevalec Gustija Slemnika-Grega. Usodnega dne je bil z njim pri Obretanu in tudi padel, komaj nekaj metrov stran od Slemnika.

Ivan Valter, rojen 11. 8. 1911, je aktivno vstopil v NOV dne 10. 11. 1943. leta. Bil je kurir — obveščevalec Pohorske brigade Miloša Zidanška. Padel je 15. januarja 1944. leta v neposredni bližini Obretanove domačije, ko je zašel v nemško zasedo.

Vsi ti trije padli borci so bili domačini. Gusti Slemnik-Grega je bil doma v Guštanjju, sedanjih Ravnah na Koroškem. Njegov brat Mirko je padel na Svinški planini. Tri njegove sestre in še en brat so bili v partizanih od poletja 1943, enako oče in mati.

Rudi Reven-Joško je bil pastir pri kmetu Knepsu na Tolstem vrhu pri Ravnah na Koroškem. Pozneje je služil pri kmetu Bromanu na Stražišču — vse do okupacije. Med okupacijo, do vstopa v NOV pa je živel v Labotski dolini. Ivan Valter je bil doma iz Žerjava, bil pa je zaposlen pri rudniku Mežica vse do vstopa v NOV.

Spominsko obeležje pa je posvečeno tudi Francu Kolencu, rojenemu dne 7. 5. 1924. leta v Lokvah pri Novi Gorici. Bil je

Spominsko obeležje na Obretanovem pod Uršljo goro, odkrito 28. 7. 1979

kmečki sin, delal je v Trnovskem gozdu kot gozdni delavec. V NOV je vstopil ob kapitulaciji Italije leta 1943. Kot borec II. bataljona Šerčerjeve brigade je bil v borbi z okupatorjem v Suhem dolu težko ranjen. Njegovi soborci so tako ranjenega prinesli iz Suhega dola k Obretanu pod Uršljo goro. Tam je v domači hiši ob navzočnosti njegovih soborcev in Obretanovih domačih dne 6. aprila 1944. leta umrl za posledicami ran. Pokopali so ga njegovi soborci. Po osvoboditvi pa so ga sorodniki in soborci 1945. leta prekopali in pokopali na domačem pokopališču v Lokvah.

Na štirih spominskih ploščah, ki so pritrjene na leseno skulpturo spomenika — načrt zanj je izdelal arh. Franc Mezner — so zapisane globoke besede dr. Franca Sušnika, ki bodo živo pričevale doraščajoči mladini in poznejšim rodovom o dogodkih med narodnoosvobodilno vojno in o grozotah, ki jih je okupator med II. svetovno vojno počel nad nedolžnimi ljudmi.

Bivša Obretanova domačija leži na pobočju Uršlje gore na nadmorski višini 1127 metrov in spada pod krajevno skupnost Prevalje. Njena okolica je močno poraščena z gozdovi, zato je bil ta kraj dobro zavetje borcem NOV. Na tej domačiji je pred in med II. svetovno vojno živela družina Ivana Srebreta in žene Amalije. Skrbela sta za 12-člansko družino, preživljala sta poleg sebe še devet hčera in enega vnuka. Obretanovo posestvo je bilo last grofa Thurna. Srebretova družina ga je imela v najemu. Oče je bil zaposlen pri grofu Thurnu in je delal v gozdu, žena pa je z otroki delala na posestvu, saj je bilo za preživljanje tako številne družine treba pridnih rok in obdelati tudi najmanjši kos zemlje.

Meseca avgusta 1942. leta je Ivan Sreber navezal prve stike z borci Krajnčevega bataljona, ki se je takrat nekaj časa zadrževal na območju Uršlje gore, Javorja, Ludranskega vrha, Bistre in avstrijske Koroške, kjer je vodil znano bitko z okupatorjem na Robežu. V času od 15. do 18. februarja 1943. leta (točen datum mi ni poznan) je pri Obretanu iskala zvezo s partizani prva skupina hotuljskih fantov. Zvezo so dobili po nekaj dneh v Razborju pri Radmanu. 24. marca 1943. leta se je pri Obretanu oglasil s svojim spremstvom inž. Pavle Žaucer-Matjaž, organizator OF in narodnoosvobodilnega gibanja na Koroškem. Z njegovim prihodom je nekdanja Obretanova domačija dobila ilegalno ime »Pri mokrem jopiču«. Kmalu za tem, ko je I. koroški bataljon v noči med 3. in 4. aprilom 1943. leta uspešno napadel Mežico, se je pri Mokrem jopiču utaborila II. četa I. koroškega bataljona, ki je delovala na območju od Črne, Javorja, Jazbine, Uršlje gore, do Sel, Kotelj, Guštanja, Prevalj in Mežice. To četo so prebivalci imenovali kar Hotuljska četa, saj so bili v njej v večini domačini, največ je bilo Hotuljcev.

Z razvojem narodnoosvobodilnega boja na Koroškem je partizanska javka Pri mokrem jopiču postajala vse pomembnejša, saj so se na njej skoraj vsak dan oglašali in zadrževali aktivisti OF, kurirji in obveščevalci. Mimo te domačije so vodile poti na vse strani v dolino od Črne do Kotelj in proti Javorju in Smrekovcu. Tu pa so se pogosto zadrževale tudi partizanske enote,

saj je bil v neposredni bližini domačije partizanski logor, kjer so po več dni skupaj taborili partizani in od tod hodili na posamezne partizanske akcije po Mežiški dolini. Iz tega partizanskega logorja so šli tudi na pohod v Kotleje zadnjo oktobrsko nedeljo 1943. leta, ko so sredi dopoldneva po maši izvedli pod lipo pred cerkvijo velik partizanski miting z več govori poznanih političnih delavcev NOV. Zborovanje je imelo zelo velik pomen za nadaljnji razvoj partizanstva na Koroškem, za okupatorja pa je bil to velik moralni in politični udarec, saj so o hotuljskem zborovanju zelo na široko govorili in razpravljali ljudje po Koroškem in Štajerskem. Okupacijske oblasti in vojaška poveljstva so poprej že odločno zatrjevala, da je partizansko gibanje na Koroškem zatrto.

V bližini Obretanove domačije je bilo pod skalnatim previsom skladišče hrane in municije, ki ga okupator kljub pomoči domačih vohunov vse do osvoboditve ni odkril. Obretanovi, so skrbeli, da so bile poti v partizanski logor in skladišče vedno in v pravem času zabrisane. Sledi so zabrisovali z živino. Tako Nemci niso odkrili niti skladišča niti logorja.

Obretanovi so vse pogosteje odhajali v posamezne centre v dolini kot kurirji, obveščevalci in z drugimi nalogami. Kurirska pot jih je vodila celo v Matkov kot na Solčavo. Domači so velikokrat tudi pripravljali hrano za partizane in jim prali perilo.

Zaradi take dejavnosti je Obretanova domačija postajala vse bolj sumljiva okupatorju in domačim izdajalcem. Zato so k Obretanu začele pogosto prihajati večje nemške enote, popolnjene z domačimi Wermani, saj si manjša enota ni upala podati tako visoko v hribe, ker je lahko na poti padla v partizansko zasedo ali pa so jo napadle večje partizanske enote, kar se je tudi dogajalo.

Dne 7. decembra 1943. leta je Obretanovo domačijo zopet obkolila večja nemška enota, ki je štela kakih 100 policistov in Wermanov. Tokrat so aretirali očeta Ivana Srebreta in dve hčerki, Štefko in Ivanko. Dne 10. januarja 1944 je ponovno sledila aretacija. Tokrat so aretirali še dve hčerki, Lenčko in Pavlo. Očeta so odpeljali v koncentracijsko taborišče Dachau, kjer je leta 1944 zaradi lakote in mučenja umrl, vse štiri hčerke pa so se znašle v koncentracijskem taborišču Ravensbrück. Po osvoboditvi so se vse štiri vrnile, Štefka pa je kmalu po vrnitvi 1945. leta umrla za posledicami trpljenja v taborišču.

Po aretaciji petih članov družine je Obretanova mati ostala sama doma s šestimi otroki v starosti od 15 do 5 let. Sama je morala prevzeti skrb za preživljanje otrok, kar je bilo v tem vojnem času še posebno težko. Ostala pa je tudi brez potrebne delovne moči za delo na polju in za druga družinska in kmečka opravila.

Kljub duševni in materialni stiski je Obretanova mati z nezmanjšano zavzetostjo nadaljevala z delom za NOV. Na pomoč so ji priskočili mlajši otroci. Z namenom, da bi popolnoma strl Obretanovo mater, je okupator dne 18. oktobra 1944. leta požgal Obretanovo domačijo, družino pa preselil v dolino. S požigom domačije je prenehala

delovati partizanska javka »Pri mokrem jopiču«.

Po osvoboditvi je Gozdno gospodarstvo z Raven na Koroškem pri Obretanu pod Uršljo goro zgradilo za svoje delavce stanovanjsko hišo na novem prostoru. Za izgradnjo nove hiše so porabili obzidje stare, tako da nanas ni več vidno, kje je stala stara Obretanova hiša. Od vseh nekdanjih gospodarskih poslopij — hiše, dveh hlevov in kašče — se je ohranilo do danes samo obzidje enega hleva. Ta hlev so do sedaj uporabljali kot stajo za pašno živino. Sedaj so na obzidje tega hleva postavili novo streho in opravili še nekatera druga gradbena dela. Ta, delno že obnovljeni gospodarski objekt bodo začeli uporabljati v čisto druge namene — za obrambno vzgojo mladine in družbeno samozaščito.

V novo zgrajeni in adaptirani stanovanjski hiši ima svoj dom taborniški odred Koroških jeklarjev z Raven na Koroškem. Ta kraj pa je postal v zadnjem času občanom priljubljena izletniška točka, saj je povezan z lepo gozdno cesto. So tudi tihe želje posameznikov, da bi posegli v še nedotaknjeno in čisto naravo tega kraja tako, da bi si tu postavili vikende. Druženopolitične organizacije občine Ravne na Koroškem so na predlog odbora za proslavo in odkritje spomenika padlim borcem NOV pri Obretanu pod Uršljo goro namenili Obretanovo za povsem drugo dejavnost. Že pred pričetkom proslave in odkritjem spominskega obeležja padlim borcem NOV je predsednik odbora za proslavo sklical slavnostno sejo s posebnimi vabili, ki so jih posameznikom izročali kurirji. Seja je bila v delno prenovljenem objektu, nekdanjem hlevu.

Na sejo so prišli člani občinskega odbora ZZB NOV, predstavniki vseh druženopolitičnih organizacij občine, predstavniki skupščine občine Ravne na Koroškem, prvoborci, nosilci Spomenice 1941, ki so se borili na Koroškem in so se udeležili proslave, komandanti in politični komisarji koroških partizanskih enot, predstavniki osrednjega Odbora koroških partizanov iz Ljubljane, področnih pododborov koroških partizanov, Domicilnega odbora aktivistov OF Dravogradskega okrožja in drugi. Na seji so bili navzoči tudi svojci padlih borcev NOV, katerim je posvečeno spominsko obeležje in vsi še živeči, ki so med narodnoosvobodilno vojno živeli pri Obretanu pod Uršljo goro.

Svečana seja je bil posvečena spominu na dogodke v času narodnoosvobodilne vojne in ohranitvi tradicij iz tega časa z namenom, da bi se tradicije narodnoosvobodilne vojne prenašale iz roda v rod, hkrati pa bi utrjevali koncept splošnega ljudskega odpora in družbene samozaščite. V zvezi s tem je predsednik odbora za proslavo in odkritje spomenika padlim borcem NOV v krajšem govoru obudil spomine na dogodke pred več kot 36 leti, ki so se dogodili pri Obretanu in v bližnji okolici. Predlagal je, da bi priporočali občinski skupščini občine Ravne na Koroškem, naj sprejme naslednji odlok:

1. Bivša Obretanova domačija pod Uršljo goro naj se uvrsti med zgodovinsko kulturne vrednote, da bo kraj z bližnjo okolico ostal tak, kakršen je danes, tudi za prihodnje rodove.

Pavle Žaucer — Matjaž

Boj in žrtve revolucionarjev — smernik za lepšo prihodnost

(Govor ob otvoritvi spomenika žrtvam NOB pri Obretanu pod Uršljo goro)

Naš boj, naša revolucija je kakor življenje dolga. V tem boju je nešteto velikih in malih pomnikov, bitk in dogodkov, ki se jih je vredno spominjati. To so naši jubileji revolucije, NOB in povojne graditve. Letos praznujemo 60-letnico ustanovitve KPJ, SKOJ in sindikatov in se spominjamo 50. obletnice smrti dveh velikih revolucionarjev Đure Đakovića in Nikole Hečimovića.

Komunistična partija Jugoslavije, njena mladinska organizacija SKOJ in revolucionarni delavski sindikati so kalili svoje vrste v nenehnem in nepopustljivem boju z buržoaznimi režimi stare Jugoslavije. Komunistična partija se je, s prihodom tovariša Tita na čelo, v letih pred II. svetovno vojno notranje konsolidirala, rastla je njena revolucionarna borbenost, utrjevala se je njena zasidranost v delavskem razredu in širil se je njen vpliv na delovne množice v Jugoslaviji. V teh letih so se zvrstili pomembni dogodki, ki so odločilno vplivali na razvoj političnega položaja pri nas. Ustanovni kongres KPS je z znamenitim Manifestom ne samo opozarjal na nevarnost, ki grozi slovenskemu narodu, temveč je pozival na združevanje vseh zdravih narodnih sil v borbi za enotnost slovenskega naroda, v borbi za izboljšanje položaja delovnih ljudi in za nacionalno enakopravnost. Kmečko-delavsko gibanje, zveza delovnega ljudstva sta bili politični obliki širokega zamaha ljudskofrontnega gibanja v Sloveniji. S proglasom »Kaj hočemo«, katerega štirje podpisniki so bili tudi iz Mežiške doline, se je zveza delovnega ljudstva Slovenije obračala na vse delovne ljudi v Sloveniji — na delavce, kmete, delovno inteligenco, da strnejo svoje vrste v boju za svobodo, enakopravnost, za demokratične pravice in za boljše življenje delovnega ljudstva.

V Bohinjski Bistrici se je konstituiral novi CK KPJ, v Tacnu pod Šmarno goro je bilo državno posvetovanje KPJ, na Veliki planini pa V. državna konferenca SKOJ.

2. Edini objekt — hlev bivše Obretanove domačije, ki je sedaj že delno adaptiran — naj se poimenuje po dogodkih iz časa narodnoosvobodilne vojne in dobi ime »PARTIZANSKA JAVKA KOROŠKIH AKTIVISTOV OSVOBODILNE FRONTE — OBRETANOVO«.

3. Gozdarska hiša pri Obretanu, ki jo ima v zakupu taborniški odred Koroških jeklarjev, naj se poimenuje prav tako po dogodkih iz časa narodnoosvobodilne vojne po partizanski javki »Pri mokrem jopiču« in dobi ime »DOM TABORNIŠKEGA ODREDA KOROŠKIH JEKLARJEV PRI MOKREM JOPIČU«.

Navzoči so predlog sprejeli z burnim aplavzom. Občinski odbor ZZB NOV je sprejel predlog že poslal v obravnavo in nadaljnji postopek ustrezni strokovni službi občine Ravne na Koroškem.

Na teh in na drugih takšnih sestankih so bili sprejeti zgodovinski sklepi, resolucije in proglašeni, ki so bili vodilo revolucionarnemu gibanju in so trasirali strategijo in taktiko boja v letih grozeče vojne nevarnosti. Edvard Kardelj-Sperans je z izdajo knjige »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja« vizionarno nakazoval razvoj in

v teh usodnih, zgodovinsko prelomnih časih in dogodkih še kako potrebne.

Pod našo Uršljo goro, na Koroškem, pod goro, za katero dr. Sušnik pravi, da je spomenik rodovom in hrepenenju iz nicin k soncu, pa obujamo spomine tudi na pomembne zgodovinske dogodke, katerih soustvarjalci so bili naši koroški ljudje, delavci — rudarji in železarji, gozdni in kmečki delavci, kmetje, intelektualci, študentje in dijaki, vsi, ki so si želeli boljšega življenja, lepših dni in so se uvrščali v borbene vrste ter so postali vojaki ljudske revolucije in jugoslovanskih narodov.

Pred 40 leti so bili na naši severni meji delovni in narodnoobrambni tabori. Študentje smo se ob kmečkem in političnem delu, v medsebojnem razumevanju spoznavali z delavci in kmeti in sejali seme upora. V Šentanelu in v Kotljah, na Lešah in na Kapli, v Libeličah in na Ojstnici, pri Št. Jerneju in pri Treh kraljih, na Remšniku, v Gradišču in v Marenbergu so se v letih 1938 do 1940 zvrstili ti visokošolski in srednješolski tabori. Za nas, udeležence teh taborov, je bilo delo na taborih prava šola za življenje in koristna priprava za narodnoosvobodilni boj. Na osrednji proslavi ob dnevu borca na Duhu na Ostrem vrhu, je tovariš Popit dal visoko priznanje udeležencem teh taborov z besedami: »V teh krajih, ki jih je najbolj ogrozilo povampirjeno nemštvo, kateremu je stari jugoslovanski režim na široko odpiral vrata, zlasti na Štajerskem, so opravili pomembno delo narodnoosvobodilni tabori, ki so razkrinkavali nacistično demagogijo in protinarodno vlogo domače buržoazije.«

Iskra upora, ki se je ukresala v letu 1942 pod Obirjem in Peco, se je razplamtevala v mogočen plamen koroškega partizanstva na vsem ozemlju ob Dravi in Zilji. Marca 1944 je IO OF slovenskega naroda imenoval najvišji organ OF za Koroško — Pokrajinski odbor Osvobodilne fronte; aprila istega leta pa je Glavni štab NOV in POS z ukazom formiral našo najvišjo vojaško formacijo — Koroško grupo odredov — in imenoval njen štab. Pod vodstvom komandanta KGO Vinka Simončiča-Gašperja, narodnega heroja, so koroški partizani v dneh od 18. do 25. avgusta 1944. leta izbojevali v hribovju okrog Črne, v Bistri in v Koprivni, največjo bitko z nemškimi enotami. V štabu KGO se je takrat zadrževal tudi član angleške vojne misije, ki je bila pri štabu IV. operativne cone, major Cahusac. Tudi on se je udeleževal teh bojev. Navduševala ga je hrabrost in iznajdljivost koroških partizanskih borcev. Svojemu nadrejenemu štabu je obširno poročal o teh bojih. Zavezniški komandant za Sredozemlje, angleški maršal Aleksander, je pohvalil v brzojavki vse borce »za izredno uspešno in pogumno borbo pri Črni«, čestital pa je komandantu Gašperju »za dobro vodstvo operacije.«

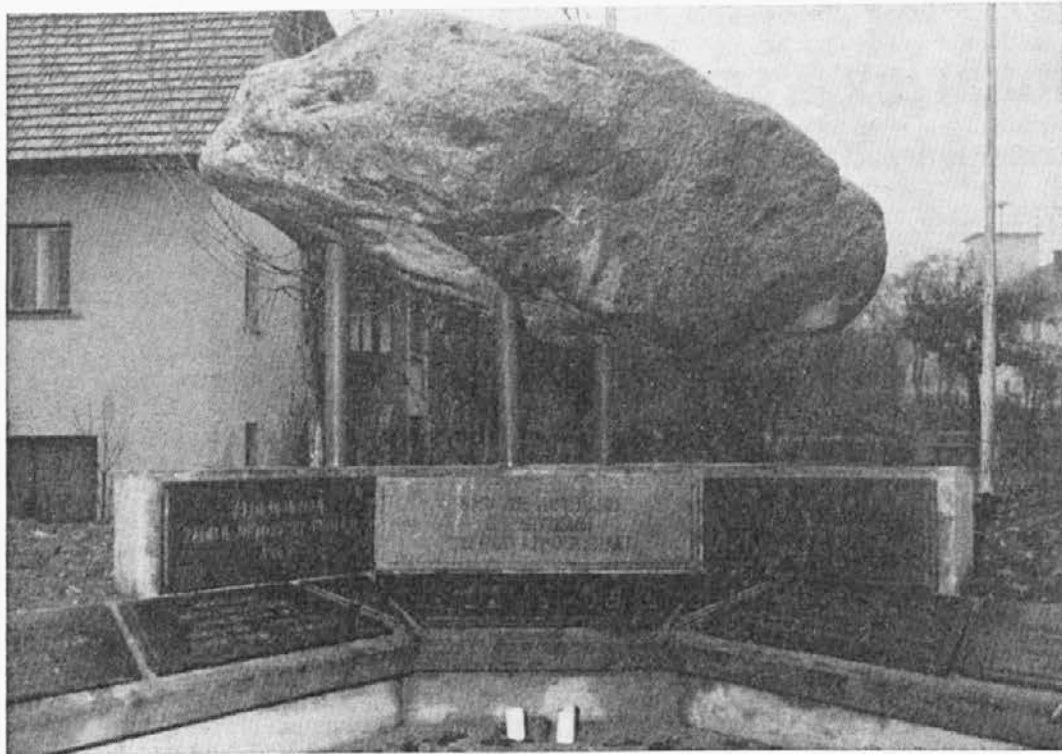
Ne le potek in uspeh te bitke, tudi sicer so uspehi koroškega partizanstva še premalo znani mladim ljudem, da bi znali ce-

NEKDAJ BI STORILA BILA
DEVET DEKLET
DEKLIČEV ROSNIH CVET
OJ GORA
DRZEN LOK
MED UP IN STRAH RAZPET
ŠE VEŠ
DO KOŽE SMO PREMOČENI
NA KRUŠNI PEČI
JOPIČE SUŠILI
TUDI MATJAŽ
VSA DRUŽINA
ZVESTA PARTIZANSKA STRAŽA
V PEČEH GLOBAČAH
BORCEM VARNA ZAVET
TU PRIZORIL JE
HOTULJSKI TABOR 1943
PRIZORELI TUDI BESI
OČETA SREBREJA SO
7. 12. 1943
GNALI V DACHAU
IN GA VRGLI V PEČ
IVANKO ŠTEFKO
LENČKO PAVLO
V RAWENSBRÜCK
PADEL ... PADEL
10. 1. 1944
SLEMNIK GUSTI-GREGA
REVEN RUDI ...
IVAN VALTER 15. 1. 1944
6. 4. 1944 FRANC KOLENC
S PRIMORSKEGA
BOREC ŠTIRINAJSTE
BES POŽGAL JE DOMAČIJO
18. 10. 1944
ČLOVEK ZMORE
ČEZ MEJE SVOJE
VEČ POGUMA MUKE
KAKOR JE MOGOČE
DEKLE ZORNO
STISNI USTNE
GORA
SLAP RAZGRNI URŠELJC KRVAVEČIH

dr. Franc Sušnik

(Besedilo na spominskem obeležju na Obretanovem pod Uršljo goro.)

pot slovenskega naroda v boju za osvoboditev, v boju za zedinjeno Slovenijo. Vsem delovnim ljudem, še posebej pa mladini, je ta knjiga pomenila vodilo za revolucionarno akcijo. Prinašala je idejno jasnost. S tem je krepila moralno trdnost in mladniški idealizem, pripravljenost za boj in za žrtvovanje ter vlivala vero v uspeh in oblikovala etične prvine človeka, ki so mu bile

Spomenik padlim v Kotljah

niti prispevek koroškega partizanstva v borbi slovenskega naroda za osvoboditev, predvsem pa ga vrednotiti kot temeljni kamen, pravno in moralno osnovo v današnjem boju koroških Slovencev za njihove narodnostne in socialne pravice v sosednji Avstriji.

Karel Prušnik, naš Gašper, je na letošnjem srečanju koroških borcev pod Storžičem dejal: »Sad našega protifašističnega boja je vsekakor 7. člen avstrijske državne pogodbe, ki predstavlja osnovo današnjega boja koroških Slovencev za dosego socialnih, kulturnih, gospodarskih in narodnostnih pravic na podlagi resnične enakopravnosti. Pridobitev partizanskega boja je v tem, da smo se koroški Slovenci otresli more suženjstva in ponižnosti, da smo postali samozavestni. Skratka, partizanski boj je preobrazil našega človeka, da zaupa v lastne sile, da je spoznal, da nič ne pade samo od sebe v naročje, da se je treba trdo boriti, če hočemo doseči, da bomo na avtohtoni zemlji dosegli pravice, ki nam pripadajo.«

Naštel sem le nekaj velikih dogodkov koroškega partizanstva v letu 1944, torej pred 35 leti, ki so nedvomno vredni našega spomina.

Zgodovinske dogodke v krajih okrog Uršlje gore nam je lepo in kleno ubesedil dr. Sušnik.

Kdaj bomo dočakali veseli dan, če ga sploh bomo, ko bodo naši soborci in mladi rod s Koroško onkraj meje lahko rekli, da je tudi njihov dolgoletni boj, boj, ki so ga bojevali in ga še danes bojujejo z vzravnano hrbtenico in z dvignjeno glavo, obrodil sadove, da bodo koroški Slovenci v zares demokratični državi uživali enakopravnost na vseh družbenih področjih, da bodo postali enakopravni in enakovredni državljani Avstrije? Z njimi vred si iz srca želimo njihovih uspehov v žilavem boju. Vera v zmago je pogoj za uspeh!

Kaj naj bi dodal k temu. Vsakokrat, ko se srečujem z vami, se mi obudi spomin na nesebično ljubezen krajanov Mežiške do-

line in vse Koroške, s katero ste nas, koroške partizane, sprejemali v svojih domovih, skrbeli za nas z odprtim srcem, s človeško toplino in s pristrčno gostoljubnostjo. Preveč bi bilo imen, če bi jih hotel naštet, ki bi jim bilo treba ohraniti človeško in borbeno podobo iz tistih dni. Mnogi so padli, mnogi so umrli v povojnih letih. Ohranimo svetel spomin na njihovo življenje in na njihova dela.

Ko odkrivamo spominsko ploščo padlim borcem, se spomnimo tudi številnih borcev, ki so žrtvovali svoja življenja za naš lepši danes. Saj je samo v Avstriji 40 grobišč, v katerih je pokopanih več kot 500 naših soborcev. Dali so za svobodo največ, kar človek more žrtvovati — dali so svoja življenja. Kako tenkočutno pieteto do padlih je izrazil naš šentanelski ljudski pisatelj in naš koroški soborec Mitja Šipek z besedami:

»Nekega majskega popoldneva se je bližal Šentanelu čuden sprevod. Spredej borci z naperjenimi puškami in strelcih, za njimi pa partizanke, ki so nosile venec, spleten iz smrečja in zgodnjega pomladanskega cvetja. Postali so, oprezali nekaj časa, potem pa brez besed krenili na pokopališče.

»Tovariš, svoboda je, povedat smo ti prišli. Mrtvi tovariš pa se ni več ganil, ni mogel z nami v svobodo, ostal je tam, kjer je pokopana šentanelska zgodovina, z njimi, ki so ljubili dom in zemljo nadvse.

»Kot žrtve ste padli v borbi za nas... se je zljila pesem z brnenjem bron, ko je ura udarila štiri udarce, kot da bi vedela, da je čas oznaniti s krvjo plačano svobodo.«

Ob pisanju teh vrstic pa so mi prišle v misel tudi poslovilne misli narodnega heroja iz Primorske, iz Trsta, Pinka Tomažiča, ki jih je napisal nekaj ur pred smrtjo, decembra 1941. leta, svojim tovarišem in ki veljajo tudi nam vsem:

»Napišem par misli za vas, da bom združen z vami tudi po smrti.

Star sem 26 let in ljubim življenje. Užival sem vsak njegov hip, najmanjši njegov

trenutek. Ljubim človeštvo, ljubim otroke, ljubim naravo, naš Kras in naše gore ter morje. Toda ravno zato, ker ljubim vse, kar me obkroža, dam brez vsakršnega obžalovanja življenje za stranko, za bodočnost, za odpravo hlapčevstva, za odpravo izkoriščanja človeka po človeku, za zmago komunizma.«

Obenem pa je Pinko naložil mlademu rodu veliko obveznost z besedami:

»Ko bo slovenska mladina živela svoje srečno življenje v svoji republiki, naj se spomni nas in vseh onih borcev, ki so pred nami in ki se bodo za nami borili za odpravo kapitalizma, za komunizem, da nadaljujejo pot, ki smo jo mi z velikimi težkočami začrtali. Mi smo dali za stranko vse — življenje!«

Kakšna življenjska, idejna, moralnoetična moč človeka se zrcali v teh besedah. Ali niso besede, ki jih je napisal Pinko Tomažič in prav take misli, ki so jih hranili v srcih vsi borci, ki so padali širom naše domovine, oporoka nam vsem, most med preteklostjo in sedanostjo ter smernik za še lepšo bodočnost. S spoštovanjem in globoko hvaležnostjo se poklonimo njihovemu spominu.

Naša generacija ima velike življenjske izkušnje, ki smo si jih nabrali v vojni in povojni graditvi. Revolucionarne tradicije niso samo spomini, ki segajo v preteklost, ampak so prvine, ki naj bodo vtakane v sedanjo dejavnost nas vseh, naj postanejo sestavni del našega današnjega življenja. Borci in borčevske organizacije naj bodo tudi danes sotvorci v družbenopolitičnem dogajanju, v živem vsakodnevnem boju za reševanje vseh pomembnih družbenih vprašanj, pri okrepitvi in razvijanju družbenega samoupravljanja in pri utrjevanju delegatskega sistema. V taki živi praksi prenašajmo mlademu rodu tiste značilne vrednote revolucije, ki so nas vodile v boju in pri graditvi domovine, ki so najplemenitejše sestavine revolucionarnih tradicij — pravilen odnos do dolžnosti in dela, disciplina, tovarištvo in medsebojna pomoč, poštenost, odkritost in trdnost, vsekakor vse tisto, kar je revolucionarjem vlivalo odločnost in sposobnost, da so vztrajali v trdem boju in delu.

Pri tem pa ne smemo pozabiti na velike uspehe, ki smo jih dosegli v vseh teh letih po vojni. Upravičeno smo lahko ponosni na svoje delo, na dosežke svojega uma in na pridobitve prizadevne ustvarjalnosti. V Mežiški dolini, v vsej koroški regiji in povsod po domovini imamo vendar tako oprijemljive rezultate povojne graditve. Saj je samo v ravenski občini med okrog 26.000 prebivalci skoraj polovica zaposlenih. Delo pa daje kruh in vse ostale dobrine! In kakšna so nova domovanja naših delavcev, naših delovnih ljudi. Kar ozrite se v dolino, koliko lepih hišic in lepih stanovanjskih blokov daje prijetno streho našim ljudem v bogato, kulturno in funkcionalno urejenih stanovanjih. Pa kakšne uspehe dosegate v kulturi, v šolstvu, v zdravstvu, v socialnem skrbstvu... Pa kaj bi našteval, saj sami vse to čutimo, dojemamo in živimo.

Res je, da mladi rod ne pozna razmer in okoliščin, v katerih smo živeli mi v naši mladosti. Zato tudi ne more preudarno in

razsodno ceniti velikega napredka in življenjskih pogojev, v katerih se razvija današnje življenje, bogatih sadov naše sedanjosti. Razumljivo je, da si vsi vedno želimo boljšega življenja. Boljšo prihodnost pa je mogoče graditi le s pridnim delom, včasih tudi z merico samoodpovedovanja za lepši jutrišnji dan.

Prišli smo v obdobje, ko se bo treba globoko zamisliti in se odločno spoprijeti z velikimi odgovornostmi. Čezmerna rast vseh oblik porabe pri nas, svetovna kriza energetskega gospodarstva in vse težave, ki iz tega izvirajo, narekujejo vso resnost pri delu za boljšo prihodnost. Sprejeti so sklepi CK ZKJ za reševanje teh problemov. Treba pa bo okrepljene dejavnosti vseh nas, vseh subjektivnih sil v družbeni akciji, na vseh toriščih družbene prakse, v gospodarstvu in v negospodarski dejavnosti, v ZK in SZDL, v samoupravnih telesih in v vseh družbenopolitičnih organizacijah za uresničevanje stabilizacijskih ukrepov.

V času NOB smo vedno znali najti in osredotočiti akcijo v najpomembnejše rešitve določenega obdobja z jasno opredeljenimi nalogami, kot npr.: vsi v partizane, vse za vojsko, krepimo odbore OF itd., pa smo z jasno začrtanimi nalogami, pod vodstvom naše partije in tovariša Tita, uspešno in častno opravljali najodgovornejše naloge. Zato tudi danes strnimo naše vrste okrog našega voditelja Tita in ZKJ, spro-

Drago Uranič in Marjetka vedno dobrodošla med koroškimi borci

stimo naš umski in delovni potencial za odločno, usklajeno akcijo za krepitev samoupravne zavesti, delovne discipline, za večanje delovne storilnosti in dohodka, za izdatnejše varčevanje in izkoriščanje mate-

rialnih zmogljivosti, za smotrnejše gospodarjenje nasploh.

Naj nas tudi taka tovariška srečanja, kakršna je današnje, vzpodbujajo in obvezujejo za izpolnjevanje novih, velikih nalog.

Olga Kastelic-Marjetka

KRVAVA ROSA NA SNEGU

(Govor Marjetke ob odkritju spominskega obeležja pri Hedu v Koprivni)

Pozdravljam vas v imenu Osrednjega odbora koroških partizanov in v imenu tistih tovarišev, ki so z zvestim srcem povezani s temi koroškimi kraji, pa se iz različnih vzrokov današnje svečanosti niso mogli udeležiti.

Posebej od srca vas pozdravljajo predsednik Pavle Žaucer-Matjaž, Boris Čizmek-Bor, Ivan Uranič-Drago in tisti prvi iz Pece.

Hedova — Golaževa domačija nam je bila, predvsem meni, od poletja 1942 pravi dom in zavetje. Semkaj smo prišli prvič avgusta s 1. Štajerskim (Savinjskim) bataljonom legendarne Druge grupe odredov.

Kljub temu, da so Nemci Hedovega najstarejšega sina Jakija tedaj že ubili kot talca, smo bili lepo sprejeti. Mene pa so v času, ko sem bila izgubljena od bataljona in edina partizanka na tem delu Koroške, imeli čisto za svojo. Nič čudnega torej ni, da smo po prihodu Matjaža, Atene, Petje, Mileta, Draga, Staneta, Lojza, Robina, Cirila, Murija, Gorkija, Nestla, Dona in skupine 11 revircev v novembru 1942 imeli tu svojo glavno postojanko in javko. Odtod smo hodili na akcije, semkaj smo se vračali, tu smo se hranili in zdravili.

Tako smo tisti pozni jesenski dan, 17. novembra 1942, odšli v akcijo proti Solčavi, bolna Petja in Don pa sta ostala »doma«.

Kdo sta bila tadva partizana, ki so njuni imeni še dolgo in ju še danes s spoštova-

njem in občudovanjem izgovarjajo mnogi domačini in njuni tovariši?

Jože POLC-Don je bil rojen 19. novembra 1919 v Zagorju. Vesel, krepak, iz družine, ki je štela poleg njega še šest bratov in eno sestro, kaj bi bil pač drugega kot knap — se je poleg kopanja premoga ukvarjal s športom, posebej z nogometom. Seveda ob nacistični okupaciji ni imel nikakršnih dvomov: takoj se je vključil v NOB, že spomladi, aprila 1942 pa je odšel s skupino zagorskih fantov v partizane. Od vsa začetka se je odlikoval s hrabrostjo in pripravljenostjo za vsako nalogo. Kmalu si je pridobil zaupanje vodstva in veliko priljubljenost pri tovariših.

Marjan ČATER-Petja, rojen 1. januarja 1926 v Migojnicah, je bil zelo mlad, vesel in drzen fant — saj je bil tedaj, ko je padel, star šele 16 let. Doma iz Migojnic, kjer se je učil za frizerja, z mehkim savinjskim narečjem, je vsakemu takoj prirasel k srcu. Nismo bili dolgo skupaj — saj je prišel šele za Ateno in Matjažem — vendar dovolj, da se nam je, partizanom kot tudi domačinom, trajno vtisnil v srce.

Kot vsi pravi partizani sta tudi Petja in Don le nerada ostala, ko smo šli v akcijo. Toda bila sta bolna, z vročino. Bilo je mrzlo, padal je sneg, pri Hedu na marofu pa je bilo toplo in dobro in prav nič ni kazalo na nevarnost.

Nemška patrolja je prišla iznenada, kot se pač vse žalostne in nepojmljive stvari

v življenju zgodijo. Še sta utegnili steči po rahlo zasneženem travniku, ne pa se tudi rešiti. Obležala sta smrtno zadeta: Don sredi travnika, Petja ob plotu.

Uboge Hedove domače so zasliševali in privijali, vključno z malo, dve leti staro Ivanko — nihče ni Nemcem ničesar izdal. Pretresen Hedov oče in hlapec Janez sta morala zapreči in v žalostnem sprevedu odpeljati mrtva partizana v Črno.

Dovolite, da vam preberem odlomek iz črtice »Peca in njeni«, ki sem jo pred skoro 20 leti zapisala o tem žalostnem dogodku v literarno prilogo »Dela«:

»Partizana sta ležala oblečena in obuta, z nahrbtniki pod glavo. Opasače in puške sta imela vsak na svoji strani. Petja, ki se je rad pogovarjal, si ni mogel kaj, da ne bi Donu povedal že znane zgodbe: kako je bilo pred vojno na tekmi koscev in žanjic, kako zna voziti traktor, kako lepo je obirati hmelj, kako je zdaj pri njih doma. Otroško zadovoljno je žlobudral, kakšen jabolčni zavitek bi mu spekla mama. »Od partizanov od doma...« Donove misli so begale kot nemirne ptice. Zdaj je bil doma, kjer so poleg njega tolkli revščino še šest bratov in ena sestra. Oče je že davno umrl, on in bratje pa so se v rani mladosti spoprijeli s »črnim hudičem«. Ko je Don odšel v partizane, so domače Nemci pobrali in odvlekli v taborišče. Pomislil je nato na prve partizanske dni. Spomnil se je akcij, ki se jih je udeležil z bataljonom: v Hrast-

Interniranke — Slovenke — na 30. obletnici osvoboditve Rawensbrücka

niku, Zagorju, Trbovljah, Hudi jami in drugod. Skušal se je spomniti, kdaj je bil prvič v ognju. Ko da je tega že sto let. In vseh, ki so padli. Ko bi mogel, bi za slehernega dal roko ali nogo, dal bi oko. Ni se mu še zacelila rana za Kerom, ki je padel tam nekje za Raduho. Kako bo vendar to povedal Perovi ženi, otroku, materi, če se on srečno vrne. Če. Zakaj bi se moral vrniti prav on?

Ko je prvič zagledal Peco in Koroško — bilo je ponoči, ob luninem svitu z vrha Smrekovca, ga je vabilo z nepremagljivo silo. Njega in vse. Zdaj je tu. Prehodil jo je po dolgem in počez, prenekaterikrat je odmeval njenemu namenjen strel prek peči Pece. Ta pa se je dvigala vedno lepa, čista in visoka. Petja je že spal. Don je čutil njegov topel, še čisto deški dih na rami in se premaknil. Kuhalo ga je in treslo. Sanjal je grozljive, mučne sanje. Bil je sredi velike, krvave vode. Nemci so bili tik za njim in okrog in okrog, on pa ko uklenjen. Mučil se je in mučil, da bi se premaknil, pa ni mogel nikamor. Dve režeči pošasti sta se mu približali in ustrelili vanj. Zbudil se je ves v znoju. Strgal se je iz težkega sna, da je prisluhnil še težji resnici. Rahlo se je svitalo. Sosedov Fekov pes je v presledkih lajal, ko da nekaj ugotavlja ter se znova in znova razburja, Hedov mu je odgovarjal. Donovo vajeno uho je ujelo nenavaden šum stopinj in odsekan pogovor več moških. »Petja, brž!« je divje planil. »To niso naši, naši hodijo tiho in psi jih poznajo. Mrzlično sta grabila vsak za svojimi stvarmi. Odnesti je bilo treba tudi odejo, ki so jima jo dali zvečer domači in poravnati seno, kjer sta ležala. Petja, še čisto omoten od spanja, je delal vse brez misli, samogibno. Donu se je v glavi temnilo in potne srage so mu zalivale oči. Z zadnjimi napori se je spustil po lestvi na pod. Stala sta vsak na eni strani velikega vhoda na skedenj, s puškama, pripravljenima na strel. Nad njima se je bočil travnik. Daleč, neskončno daleč je bil gozd, njuno edino upanje. Bilo je že precej svetlo in vse je

bilo od rahle snežne koprne nekako srebrno sivo. Pes je zdaj nepretrgano lajal, lesa je zaškripala.

»Zdaj, Petja! Ne vedo, da sva tu!«

Zagnala sta se prek rebrastega, polzkega mostu iz hlodovine. Nemci res niso vedeli, vendar ju je ropot izdal. Prišli niso samo skozi lesa od Fekove strani, ampak so obkolili vso domačijo in se bližali v strelcih ob vsem plotu. »Aufpassen Banditen!« se je oglasilo z več strani. Tudi oni niso bili pripravljeni, zato je prvi rafal zgrešil. Petji se je posrečilo preskočiti prvi plot. Don ga je mukoma skušal premagati. Plezati je bilo treba zelo navkreber, skoro navpično. Tedaj se je zopet ostro oglašil mitraljez. Don je omahnil čez lesa. Nenadoma je postal čisto lahek, prvič po dolgem času je ležal sproščeno. Skušal je dvigniti glavo, pa mu je omahnila nazaj. Najprej se je zmedel, ničesar se ni mogel spomniti. Potem se je prisilil in poslednjič zbral misli; če ga ne bi zadel ta rafal, bi ga pač drugi. Vedel je, da je poslednji, ki ga je slišal. Drugi bodo pripovedovali domačim o Peru in o njem. Videl je še Petjo, kako ga obupan kliče. Skušal se mu je nasmehnuti, da bi ga potolažil. »Beži, ljubi, dragi fant!« mu je klical z ugašajočimi očmi. Potem ga ni bilo več. Iz mrtvih ust je priteknel tenek curek temne krvi.

Petja je trikrat ustrelil proti nemškemu mitraljezu. Kot obupan, besen, visok krik na smrt ranjene živali se je razleglo žalostno jutro. Zdaj so začeli Nemci streljati tudi s puškami in brzostrelkami. Petja je imel prestreljeni že obe nogi, vendar se je še poganjal naprej. Bil je obkoljen sredi travnika, kot v areni, nezgrešljiv cilj za cevi iz vseh strani. Po nepojmljivem čudežu pa je prišel prav do vrha, do roba in šele tam ob plotu počasi klecnil. Kot otrok, ki se je pri igri utrujen sklonil naprej in naslonjen na roke zaspal.

— — —

Tako sta ležala, dve temni gmoti na sivkastih, rahlo zledenelih tleh in skoro ves travnik je bil poškoprljen z njuno krvjo.

Nemci so pristopili, še vedno z naperjenimi cevmi in grobo brskali v njihovih žepih, nahrbtnikih, torbica. Mrtvima so pobrali vse in odnesli komandantu v hišo.

Domače, ki so se na smrt preplašeni dvignili že ob prvem strelu, so vse zgnali v veliko družinsko sobo in jih po vrsti zasliševali. Očeta, mater, hlapca, vsa štiri dekleta, babico. Hedovi so vedeli, da ne smejo ničesar priznati, za nobeno ceno. Ženske so nemočno jokale. Trikrat so postavili očeta ob zid, nato hčere pa spet grozili, da bodo hišo zažgali in vse pometali v ogenj. Obe vnučki, v dolgih srajčkah, z bosimi nožicami, sta se kot dve preplašeni ptički stiskali h Kristjenki. Ona edina ni jokala. Po očetu je podedovala največ kljubovalnosti in neustrašenosti. Čeprav smrtno blebda, je bila mirna in zbrana. Vanka se je povzpela k njenemu ušesu in z velikimi očmi pošepetala: »Tenka, to pa niso zani, so Nemci!« Kristjenka jo je še tesneje stisnila k sebi in jo pobožala po kodrolasi glavic. »Was, was sagt das Kind?« se je zadržal Nемец z našitki. »Nič, lačno je!«, je kratko odvrnil Hed.

Tedaj so zmagoslavno prinesli torbici s kruhom in suhimi hruškami. Nihče od domačih ni trenil. Zlobno se je vžgalo v obeh komandanta. Ukazal je tolmača, naj vpraša otroka, če poznata to. Vsem je zastal dih. Vzel je hruške in kruh ter počepnil k otrokoma. »Kajne, punčki, to so vaše hruške? In ta kruh peče babica?«

Kristjenka ju je rotila v srcu. Vse v njej je vpilo: »Ne, ne!« Borila se je z mislijo, da bi stisnila otroka k sebi in jima s tem zaprla usta. Tedaj sta zajokali. Otroško pretresljivo, nežno, odrešujoče. Najprej Vanka, nato še Ida. Tolmač se je vprašujoče zazrl v komandanta, ki je zaklel in med zmerjanjem zapustil sobo. Ko so vsi odšli, je zajokala tudi Kristjenka.

Nad vsem tem pa se je dvigala v nebo Peca, mračna, ogromna in večna. Razžaloščena in razsrjena je iz smrti vedno znova porajala nova, zatirana, sodna življenja.

Da, Peca. Simbol naše nepremagljivosti in nepremaganosti. Vedno je tu, materinska, trdna, mogočna in zanesljiva. Ko živimo našo s krvjo pridobljeno stvarnost, ne pozabimo na to in na tiste, ki so dali življenje za to vero.

Obljubimo, da jih bomo vedno nosili v srcu.

Naj bo trdna in zanesljiva in večna naša s krvjo priborjena, nad vse dragocena svoboda pod vodstvom najdražjega tovariša Tita!

Ida Kolenbrand

KREMATORIJ

V začetku taborišče Rawensbrück ni imelo lastnega krematorija. Umrle jetnice so sežigali v furstenberškem krematoriju. Pozneje, ko so bili transporti iz zasedenih ozemelj vedno bolj pogosti — tudi po sedem na dan — se je umrljivost povečala. Zato so spomladi leta 1943 zgradili lasten krematorij z dvema pečema, naslednje leto pa so ga dopolnili še s tretjo. Najbližjo barako so preuredili v zaplinjevalnico, ki je

bila v letu 1945 še posebno dobro izkoriščena. To so SS-ovci pred begom sami podri. Krematorij pa stoji še danes v opomin vsemu človeštvu na grozodejstva, ki so jih morale prestajati jetnice tega taborišča.

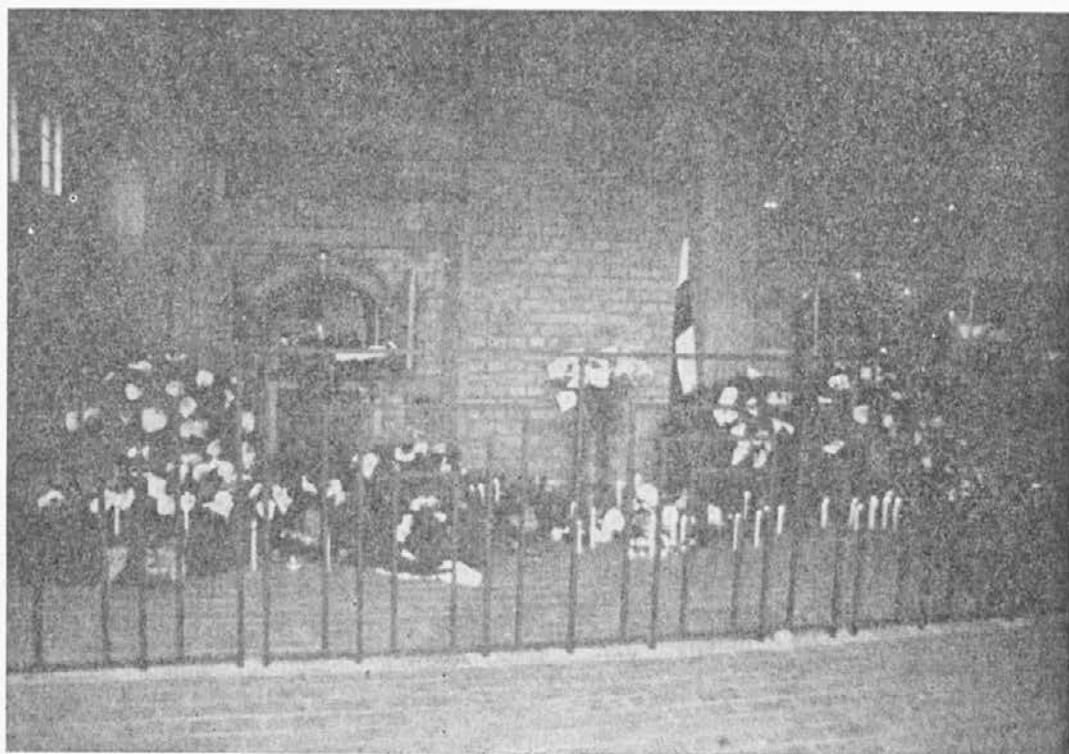
Januarja 1945 se je začela zadnja, najbolj množična in najstrašnejša selekcija jetnic v tem taborišču. Skupino za skupino so klicali pred komisijo. Ta je štela več ljudi. Med njimi so bili ponavadi trije SS-ovski zdravniki, ostali člani pa SS-ovci iz komande taborišča. Izbirali so stare, bolne in onemogle jetnice. V strahu in negotovosti smo stale pred blokom in ure in ure čakale na »sprejem«. Nato smo gologlave, bose in pomanjkljivo oblečene druga za drugo stopale pred komisijo. Med našo vrsto in komisijo je bilo kakih 5 metrov razdalje. Korakanje pred temi ogledniki je bilo prva past. Nekatere jetnice so oprtali še s težkimi nahrbtniki, da so se morale še bolj truditi, če so hotele ostati trdno na nogah in hoditi pokonci. Eden SS-ovcev je nato pregledoval noge, če niso otekle, drugi je zopet ugotavljal druge znake bolezni ali izčrpanosti, in tako smo se pomikale naprej do zadnjega rablja v komisiji. Vendar nista bili samo bolezni in starost napotnici za peč. Tudi tiste jetnice, ki kateremu članu komisije kakorkoli niso bile všeč, so bile zapisane smrti.

Odrbane jetnice niso smele več v blok. Strpali so jih v prazno barako in potem odpeljali v mladinsko taborišče, ki so ga prej izpraznili in preuredili v »okrevališče za bolne in onemogle«. Tja so poslali tudi dva SS-ovska bolničarja, ki sta vsako jutro navsezgodaj pregledovala in odbirala jetnice ter jih med pretepanjem spehala v zaprt kamion. Tovornjak je prihajal in odhajal po šestkrat na dan. Urejen je bil tako, da so v njem že med vožnjo natovorjene jetnice sproti zastrupljali s plini. Nekatere omamljene, druge napol mrtve je potem odlagal pred krematorijem, tiste, ki so bile še preveč pri življenju, pa je peljal v zaplinjevalnico.

Iz življenja v tem taborišču se največkrat spomnim naslednjega dogodka: Bilo je sredi marca 1945, ko smo šle na nočno izmeno. Čakale smo pred barako, v kateri se je vsak dan pričela naša dvanajsturna tlaka, da nam jo paznica odpre. V temi nas je nenadoma obsijala močna svetloba. Ena iz skupine je zakričala: »Poglejte, v krematoriju gori, spet jih zažigajo!« Pogledale smo proti dimniku. Ognjeni zublje kot ogromen jezik pihal sem in tja in se pošastno odražal na nočnem nebu. Veter je prinašal smrad po ožganem mesu in kosteh, da smo komaj dihale. Drugače vedno glasne, smo tedaj tiho obstale s sklonjenimi glavami kot na častni straži mrtvih tovarišic. Bile smo pretresene in ogorčene, še bolj pa žalostne, ker smo se vse dobro zavedale, da nas bo dočakala podobna usoda, če ne bo prej konec vojne.

V »okrevališču za bolne in onemogle« so odbrali za krematorij okrog osemstisoč žensk. Od teh so jih v dobrih dveh in pol mesecih utegnili sežgati približno šest tisoč. Poleg teh so v tem krematoriju sežigali še trupla jetnic, ki so jih pripeljali iz matičnega taborišča.

Tiste jetnice, ki jih niso več utegnili zmetati v krematorij, so meseca marca 1945. leta pripeljali nazaj v staro tabori-

Tako je izgledal krematorij ob proslavi 30-letnice (1975)

šče. Nekaj so jih strpali v šestintrideseti blok, ki so ga še močnejše ogradili z žico. Ko sva s sojetnico Marico zvedeli, da so med njimi tudi Slovenke, sva se pritihotapili v bližino te barake in čakali, da je lagerska policajka odnesla pete. Imeli sva srečo, da sva med jetnicami takoj našli eno naših. Pripovedovala nam je o grozotah, ki jih je doživela. Ko sem pogledala skozi okno v barako, me je kljub vsemu, kar sem že hudega doživela, stresla groza. Prostor je bil popolnoma prazen, brez vsake opreme, brez vode in s kupi nesnage, ker ni bilo stranišča. Jetnice so zamazane in razmršene sedele ob golih stenah in odsotno zrlle predse. Bile so še vedno omamljene od strahu. Vendar so nekatere od teh, med njimi Slovenke, preživele tudi ta koščen oklep smrti in se vrnilo domov. Vseh sledi le nikdar ni mogoče zabrisati.

V to preišljevanje o življenju v taborišču Rawensbrück vključujem posebno topel spomin na sojetnice iz Koroške, ki se

niso vrnilo in katerih pepel je raztresen v jezeru poleg taborišča. To so bile Šumahova Jerčka, Končnikova Micka, Smrečnikova mama in Jerica, Pikova, Pludrova in še druge. Nekaj imen umrlih Korošic je vklesanih na spominski plošči v naši muzejski sobi v taborišču, toda ne vsa. Imena Slovenk iz zamejske Koroške, ki so umrle v tem taborišču, so zapisali Avstrijci na svoje obeležje.

V venec svobode, ki so ga pletli naši narodi med narodnoosvobodilno vojno s krvjo, trpljenjem in žrtvami, z neizmernim junastvom in pogumom in z vero v zmago, so kot rože vpletene imena tistih, ki so v tem boju omahnili v smrt. Po vsej naši domovini so rasle te rože in po vseh taboriščih in krajih, kjer so umirali naši ljudje za mir in svobodo. Naša ljubezen, spoštovanje in zahvala jih bodo gojile, da bodo njih cvetovi vedno živi in pričujoči. Ta sestavek namenjam v spomin tistim, ki so trpeli in umirali v nacističnih taboriščih.

Roman Kogelnik

SREČANJE ONSTRAN DRAVE

V začetku druge polovice oktobra 1944 je Dravo prekoračil Severni bataljon, ki je bil formiran iz vrst borcev Vzhodno-koroškega odreda.

Na pohodu čez Dravo smo si na tujem terenu in brez kurirjev po lastni presoji — izbrali smer gibanja. Ustavili smo se na jugovzhodnih pobočjih Svinje planine in se utaborili v starem, samotnem in že razpadajočem hlevu, ki je stal ob robu gozda in večjega travnika.

Naš cilj, to je, priti na Svinjo planino, je bil torej dosežen. Toda to še ni bilo vse. Najti zvezo z Bojevo ali Belinovo četo, ki sta bili tod že pred nami, je bila naša prva naloga. S tem namenom smo že naslednji dan poslali na več strani naše patrole in to se je ponavljalo vsak dan. Patrole so

nam že prvi dan sporočile, da je v bližini našega taborišča obljudena pastirska bajta, nedaleč vstran drvarska kočja z drvarji, še dalje pa manjša tovarna celuloze.

Navezali smo stike z drvarji, ki so nam zaupali, da se partizani vedno oglašajo pri njih, kadar so v bližini. O zdrževanju oziroma gibanju Bojeve in Belinove čete niso nič vedeli. Zvedeli pa smo od njih, kam pošiljajo na »javko« vsak drugi dan svoje kurirje, od katerih so drvarji tudi zvedeli, da pride na Svinjo planino še več partizanov. Ob katerem času je »javka«, niso vedeli, vedeli pa so, da pridejo kurirji na zvezo vsak ponedeljek, sredo in petek. To nam je zadostovalo. Vsi smo se razveselili teh novic, komaj smo čakali, kdaj bomo segli v roke tovarišem, ki so že

dalj časa na Svinji planini. Srečanje je bilo blizu.

Komandant je zaradi gotovosti ukazal, naj pošiljajo patrolo vsak dan dopoldne, ker so drvarji izjavili, da prihajajo kurirji na javko dopoldne. K sreči tisto mesto, kamor so po drvarjevih izjavah hodili kurirji na javko, ni bilo daleč od našega taborišča — le pol ure hoda. Bil je petek. Vsi smo upali in želeli patrolji, ki je šla na javko, da bi ob vrnitvi že pripeljala s seboj kurirje ene ali druge čete. Poldne je minilo, patrolo smo čakali z veliko nestrpnostjo. Ob enih popoldne se je patrola vrnila brez ostalih kurirjev s pripombo, da v bližini kraja, kamor naj bi prišli kurirji, ni bilo videti niti sledu ali znaka na travi, da bi pred kratkim tam okoli stopala človeška noga. Ko smo slišali to nič kaj ugodno novico, so se nam povesele glave, zresnili so se nam obrazi in vsak se je zamislil. Vendar je to trenutno nezadovoljstvo trajalo le nekaj minut, kajti svoj cilj, da smo prišli na Svinjo planino, smo dosegli, vse drugo, kar pa je bilo še pred nami, je bilo lažje in manj naporno.

Kljub temu, da je šla patrola na javko tudi v soboto in nedeljo, smo naše glavno upanje stavili na ponedeljek.

Sobota in nedelja brez uspeha. Prišel je ponedeljek — tisti težko pričakovani dan. Komandant je ukazal, naj poslej pošiljajo na javko po dva moža dopoldne in popoldne. Uspeh je bil neizbežen.

Zgodaj zjutraj sta krenila na pot dva tovariša, a popoldne me je dežurni obvestil, da sva na vrsti jaz in Drogenik iz Črne (imena se ne spominjam), s katerim sva se prav dobro razumela. Bil je politdelegat v I. četi. Prva sva dobila kosilo, ki nama zaradi samega težkega pričakovanja ni prav dobro teknilo, vsaj meni ne. Ob enih popoldne sva krenila. Šla sva tam, kjer so hodile vse patrolne vsake dan pred nama, in to do pastirske bajte, kjer je vedno vsaka patrola izvedela, če je kaj nevarnega, ter od tam naravnost čez čistino — kolikor je

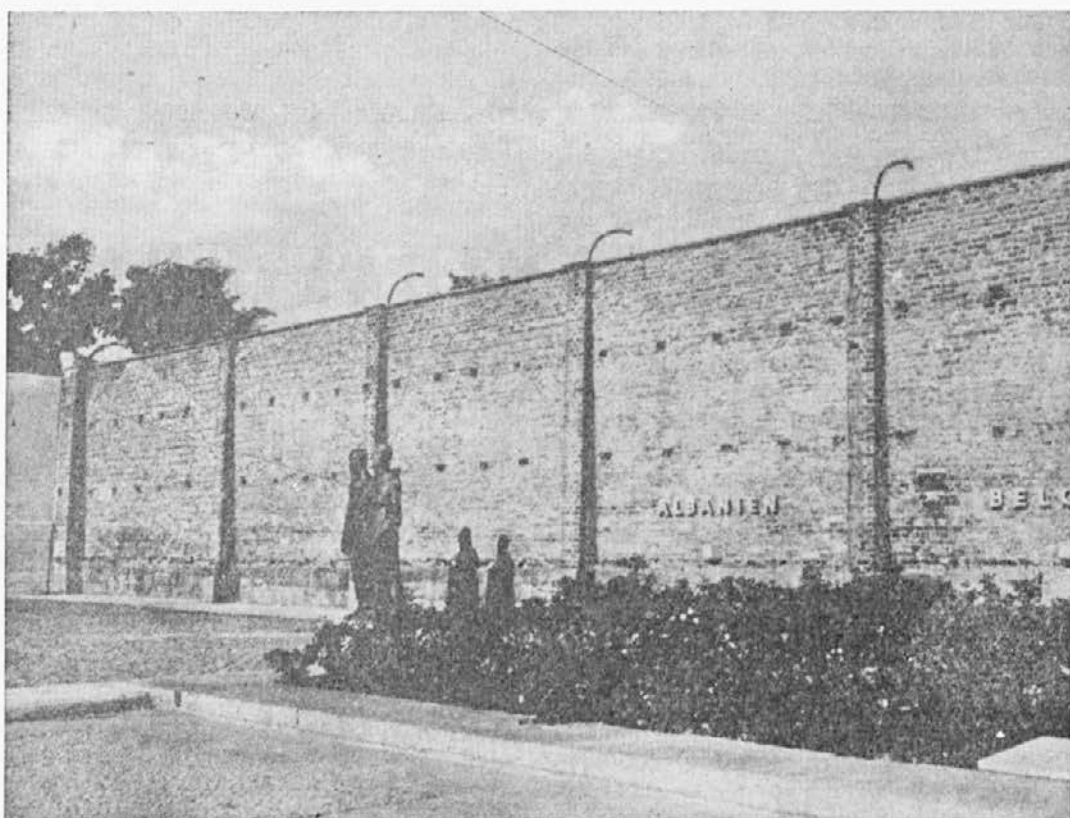
bilo seveda vse varno — proti majhnemu gozdu, ki je kot nekak jezik segal od severozahodnega roba čistine daleč v njeno notranjost. Šla sva skozi ta gozd ter pod robom brega, na katerem sta ležala čistina in gozd, ki sta se na drugi strani roba nagnila spet navzdol. Pod robom sva šla proti jugozahodu in prav kmalu sva dospela do gostega gozda, ki se je pričel ob robu čistine in sredi katerega je bila majhna jasa, zaraščena z nizko travo. Vso pot do te jase sva oprezno motrila okolico, toda opazila nisva ničesar. Tudi pastir nama je dejal, da je vse varno in da ni blizu nevarnosti, čeprav se je v resnici bližala, za njo pa po poznejših ugotovitvah niti pastir sam ni vedel niti je ni slutil.

Tovariša, ki sta čakala na menjavo, sta naju kmalu opazila skozi drevje. Ko sta opazila, da ju že iščeva, sta stopila vsak izza svojega drevesa ter pristopila. Na kratko sta nama povedala najino nalogo ter odšla nič hudega sluteča, še toliko bolj, ker sva jima midva povedala, da ni nevarnosti.

Ko sva ostala na jasi sama, sva si ogledala prostor okrog sebe ter sedla na travo. Začela sva se pogovarjati o tem, ali bova midva pripeljala Bojeve ali Belinove kurirje v naše taborišče ali ne, ko zaslišiva, da od zgoraj nekdo prihaja. Hitro sva zgrabila za orožje, vstala, se skrila vsak za svoje drevo ter čakala, kaj bo. Drugi ne morejo biti kot Nemci. Že sem bil pripravljen, da sprožim brzostrelko, ko opazim, da prihaja eden od patrolne, ki sva jo pravkar zamenjala. Bil je nasmejanega obraza. Še nisva utegnila pregnati trenutnega strahu, ki naju je obšel, ko nama je tovariš že povedal, da sta v onem majhnem gozdičku, ki je tako globoko segal na čistino, naletela na kurirje Bojeve čete. Veliko veselje! Takoj sva se spravila ter odšla s tovarišem v smer, kjer so ostali drugi trije — iz Bojeve čete sta bila nam-

reč tudi dva kurirja. Bilo nas je šest. Ko smo prišli v sredino tistega gozdička, kjer so nas čakali, smo se pričeli rokovati in poljubovati, objemati in pozdravljati. Prvo srečanje! Vprašanja so padala sem ter tja, bilo jih je toliko, da eni kot drugi na polovico svojih vprašanj niso dobili odgovora. V tem trenutku smo pozabili na vse napore in težave, ki so bile že za nami, a prav tako se nismo spomnili na tiste, ki so bile še pred nami. V trenutku je bilo vse pozabljeno. Sami še nismo vedeli, kako bi dali duška svoji radosti in veselju. Nihče se v tem hipu ni spomnil na sovražnika, ki bi nas lahko neopaženo zasledoval. In tako se je tudi zgodilo. Po prvem izmenjanju obojestranskih novic smo pogumno krenili naravnost po tem gozdičku, ki je segal s spodnjim jezikom skoraj do kolovozne poti, ter krenil potem kar po poti, ki je vodila čez čistino k pastirski bajti. Bili smo zelo neprevidni, kar se nam je čez nekaj minut že strašno maščevalo. Šli smo po cesti, kar v gruči, niti kolone nismo razvili. Po dva in dva v razdalji enega metra smo brez skrbi korakali naprej po poti ter spraševali drug drugega o vseh novicah, ki so oboje zelo zanimala. Še kakih 100 metrov pred seboj smo imeli pastirsko bajto, a do studenca, ki je tekkel čez cesto ter se pod cesto razlezel v veliko mlako, je bilo le še nekaj korakov. Komaj sta prva dva prekoračila studenec, je zapopotalo z vseh vrst avtomatičnega orožja, kot da bi se mislil ves svet podreti. Napadel nas je sovražnik z gornjega roba čistine, 150 do 200 metrov daleč.

Pozneje smo ugotovili, da nas je izdal neki lovec, ki je pripeljal okrog 80 mož močno patrolo nemških policistov iz bližnje tovarne celuloze na mesto napada ravno tedaj, ko smo krenili iz gozda po kolovozu navzgor. Krogle so žvižgale in kar deževale mimo naših ušes ter se izgubljale v blatu pred našimi nogami. Ni bilo dosti časa za ogledovanje, od kod ta pozdrav, saj možnosti ni bilo druge kot od zgoraj, niti ni bilo mesta, da bi si poiskali zaklon. Vsi naenkrat smo skočili na spodnjo stran ceste ter začeli bežati po mlaki proti gozdu, ki je bil kakšnih 200 do 300 metrov oddaljen od ceste. Nobeden ni imel časa paziti na svojega soseda, ali je že zadet ali ne, ali še beži ali ne, ali bo odnesel življenje ali ne. Vsak po svoje! Noge so se nam udirale v blato skoraj do kolen. Teren za umik je bil zelo težaven. Krogle so vedno bolj deževale, sovražnik je hotel imeti uspeh na vsak način. Deloma mu je tudi uspelo. Ko smo tako tekali in padali po blatu, vsi z željo, da bi čim prej dosegli rob gozda, si je vsak izbral drugo smer bega in umika. Enkrat je padel eden, zopet drugi, oni pa, ki so tekali ter opazili, da je kdo padel, so mislili, ravno sedaj jih je dobil, nič več ne bo vstal. Tako se je ta slika pri vsakem nekajkrat ponovila, ko smo dosegli gozd, vsak na drugem mestu. Nehote smo se razbežali, nihče ni vedel, kdo je ranjen, kdo je ostal živ, oziroma kdo je morda že obležal v mlaki. Še večja nesreča je bila ta, da se kurirji nismo dogovorili, kje taborita naša enota in Bojeva četa. Kdo bi tudi pomislil, da nas bo sovražnik tako hitro izsledil in tudi napadel, oziroma da se ne bomo imeli časa dogovoriti, kje so eni in kje drugi. Naneslo pa je ravno tako, da sta kurirja iz Bojeve čete ostala skupaj ter izginila neznano

Rawensbrück

kam, medtem ko je bil z menoj Boris Fišer z Raven na Koroškem, naš tretji tovariš je izginil sam nekje v gozdu, Drofenikov iz Črne pa je ostal zadet od sovražnikovih krogel, mrtev na položaju, kot smo se o tem pozneje prepričali? Zopet smo bili na istem kot pred dobre pol ure, ko se še nismo srečali z Bojevim kurirji. Ko smo bežali po gozdu, so začele nad našimi glavami eksplodirati granate iz minometalcev. Zemlja po gozdu je bila na mah postлана in pokrita s smrekovimi vejicami, pa tudi na nas so padale, kot da bi deževalo iz oblakov. Kaj naj storimo sedaj? Vsi smo se razgubili! Z Borisom sva sklenila, da po najkrajši poti kreneva proti taborišču, kjer je moral ostati bataljon, če se ni medtem umaknil iz taborišča, kajti streljanje so gotovo slišali. In res! Ubrala sva najkrajšo pot do taborišča, da bi takoj obvestila poveljstvo bataljona, kaj se je pripetilo. Ko sva prispela v bližino taborišča, sva opazila, da je vse prazno — nikjer nobene partizanske duše. Kam so odšli? Ali so na položajih? Ali je tudi njih napadel sovražnik? Saj je nemogoče! Toda kam sedaj? Vzela sva vsak svoj nahrbtnik, ki sva ju pred odhodom v patrolo zadeponirala, ter se po partizanski navadi napotila po hribu navzgor proti vrhu Svinje planine. Komaj sva pričela dobro hoditi, že naju je ustavil naš stražar. Imela sva srečo. Komandant naju je takoj poklical k sebi ter hotel vedeti vse o poteku borbe. Povedala sva mu tudi, da smo srečali kurirje iz Bojeve čete in da smo se ob napadu ponovno razgubili vsak na svojo stran, ne da bi si povedali, kje je ena in kje druga enota.

Ko sva pripovedovala komandantu vse v zvezi z napadom, je naenkrat nekdo dejal, da prihaja nemška policija. Kot bi trenil, so bili vsi borci bataljona naenkrat na položajih, vsak za svojo smreko ter pripravljeni tudi na najhujše. Zopet bo ropotalo. Toda tokrat si moramo vloge zamenjati, je bila misel nas vseh. Toda ne! V taborišče je dospela Bojeva četa, ki je prav tako slišala rožljanje in ropotanje sovražnikovega orožja pred dobre pol ure ter se je zaradi tega umaknila iz taborišča, ki ga je imela morda pol ure nižje na pobočju istega hriba kakor naš bataljon. Tako bližju smo bili, pa se nismo našli.

Ko smo se premešali med seboj, je nastalo v enoti naenkrat glasno govorjenje, smejanje in krohotanje — splošno veselje! Vsi smo prav hitro pozabili, kaj se je zgodilo pred pol ure. Ko smo tako kramljali med seboj, je došel v taborišče še tretji tovariš od naših dveh patrol, ki sta bili poslani na javko. Ta je povedal, da se Drogenikov ne bo več vrnil, ker ga je videl, da je mrtev obležal na položaju. Počastili smo ga na komandantovo povelje z enominutnim molkom, z obrazov navzočih pa se je dalo brati, da je vsak pri sebi sklenil maščevati njegovo mlado življenje. Komaj smo se otresli misli na preteklo borbo, že je dežurni bataljona po nalogu komandanta zbiral prostovoljce za zasledovanje in napad na sovražnika, ki nam je vzel mladega borca — polit delegata. Nekateri borci, ki niso bili ravno pri največji gruči, kjer so zbirali prostovoljce, še dobro vedeli niso, o čem je govor, ko je močna patrola 30 mož s 6 mitraljezi krenila na pot. Bil sem med njimi. Nestrpnost smo že čakali, kdaj bo nastopil trenutek, da bo tudi naše orožje spregovorilo, in to prvič

onstran Drave. Bolj smo se bližali kraju, kjer smo pred kratkim časom tekli, bolj smo bili nestrpni in nepočakljivi. Želja po maščevanju nam ni dala miru. Dospeli smo do gornjega roba čistine, pastirske bajte še nismo videli. Še smo šli malo dalje in krov koč je bil vidljiv. Vodja patrol nas je ustavil, a sam je vzel iz patrol enega ter krenil z njim počasi in previdno naprej. Kmalu sta obstala, legla na tla ter dala z roko znak, da naj se kolona pomakne postopoma, korak za korakom naprej. Sovražnik je bil še na položaju. Oprezno in nevidno smo se namestili na dolžini 50 do 60 metrov, si pripravili dober zaklon ter čakali na ukaz. Policisti so bili kakšnih 120 do 150 metrov daleč pod nami. Stali so pred pastirsko koč ter gledali, kako se razvija od koč navzdol njihova kolona, v sredi katere so imeli na kmetski dvokolnici (gare) naloženo Drogenikovo truplo. Odhajali so. Še nekaj minut, pa bi ta ugodni trenutek in prizor zamudili. Nestrpnost smo čakali v zasedi in naši prsti so se že tresli na sprožilcih orožja. Znaka za začetek ni bilo in ga ni bilo! Kljub temu, da so bili to le trenutki, se nam je vsem skupaj zdelo neskončno dolgo. Zadnji policist je krenil od pastirske bajte. Vendarle... naš vodnik je dal znak za ogenj. Kot da je sulo iz škafo, so letele

naše krogel na sovražno kolono policajev. Kakor da smo se dogovorili, so sedaj policisti bežali po onem nesrečnem močvirju in mlaki. Mogočno so regljali naši mitraljezi, ki so bili popolnoma novi in še niso spregovorili na bojnih poljanah. Vmes so regljale brzostrelke. Nemški policaji so padali kot snopi in se kopali v blatu močvirja. Odpora nobenega! Še so regljali naši mitraljezi. To je bil za njih pravi krst. Mislili smo že, da nam bodo policisti pobegnili brez odgovora, ko so začeli regljati tudi njihovi mitraljezi. Začeli so se upirati. V nadaljnji boj se nismo hoteli spustiti, kajti svoj cilj smo dosegli — maščevali smo edino izgubo tega prvega srečanja s sovražnikom na levi strani Drave — Drogenika. Umaknili smo se, ter se vrnili k svoji enoti.

Po nekaj dneh, ko smo ponovno šli mimo pastirske koč, smo zvedeli, da je na položaju obležalo 26 mrtvih, 19 teže in laže ranjenih so odpeljali naslednji dan ali pa so jih še isti dan znosili v dolino. Začetek borbe je bil dober, kar nas je navdajalo s ponosom in moralo še pozneje, ko smo se bojevali s sovražnikom na Svinji planini vse do osvoboditve naše domovine izpod jarma okupatorja in domačih izdajalcev.

Ignac Zdovec

Iz pripovedi Avgusta Ramšaka – Bresta

Pri Janezu Kebru v partizanski Koprivni mi je Avgust Ramšak pripovedoval zgodbo svojega partizanskega in jetniškega življenja.

Upokojeni partizanski nadzornik je pravkar zapustil slovenjgraško bolnico, kjer se je dalj časa zdravil za posledicami minule vojne. Na njegovem obrazu lahko prebereš trpljenje preteklosti, kljub temu pa je bil dobro razpoložen za pogovore s soborci.

»Rodil sem se 23. 7. 1920. Kot bajtarski sin nisem imel možnosti, da bi se izučil kakršnekoli obrti. Vendar sem danes mizar in kolar samouk, delam za ljudi daleč naokrog. Kolikor mi dopušča zdravje, rad vsakomur pomagam, če le morem.

S partizani sem začel sodelovati že leta 1942. Sredi tega leta sta se pri meni oglasila prva partizana Rudi Aram in Ludvik Zajc, ki sta pozneje, po izdajstvu domačina Jožeta Grabnerja (Najevnika), padla pod streli nemških orožnikov v gostilni pri Štulerju v Črni, kjer je danes pošta. Jeseni 1942 pa so se pojavili Milan Tratnik, Pavle Žaucer — Matjaž, Antena, Marjetka, Džon in še nekateri. Že tisto jesen so začeli partizani prve akcije proti domačim izdajalcem. Januarja 1943 je Matjaž organiziral miting pri kmetu Silvestru na Ludranskem vrhu. Na tem mitingu sem igral na harmoniko.

Poleg Matjaža so sodelovali še Marko in domačini iz okolice. Tako se je začelo organizirano delo z borci NOB, ki se je iz dneva v dan širilo vse do osvoboditve. Moja naloga je bila zbirati podatke o pohodih nemške policije, o tem, kje postav-

ljajo zasede in koliko jih je ter kako so oboroženi. Že v letu 1944 sem fotografiral posamezne skupine partizanov. Te fotografije so bile objavljene v knjigi »Kliče glavni štab«, veliko slik pa sem dal v muzej

Avgust Ramšak

NOB v Slovenj Gradec. Med vojno je bilo zelo težko razvijati filme in kopirati slike, ker sem moral vse delati v veliki tajnosti. Ni bilo elektrike in filme sem razvijal v kletih ob bateriji, slike pa sem kopiral na dnevni svetlobi. Najtežje pa je bilo sušiti, ker je bilo v kleti mrzlo, normalna toplota za sušenje pa je med 12 in 18 stopinjami. Kljub temu so slike uspele.

V času osvobodene Zgornje Savinjske doline sem bil v štabu petega relednega sektorja za Koroško, ki je imel sedež pri kmetu Pečovniku v Lučah. Tu sem velikokrat igral harmoniko na večernih mitingih. Ko so Nemci decembra 1944 ponovno zasedli Zgornjo Savinjsko dolino, sem bil premeščen s kurirji v Bistvo. Komandir tukajšnje postaje je bil sam Rafl, ožji štab pa se je preselil v Koprivno. Po decembrski ofenzivi so bile nekaj časa vse zveze prekinjene. Kurirji smo se začasno nastanili v neki šupi iz lubja. Do nje je bilo zaradi visokega snega zelo težko priti. Hoditi smo morali po vodi, da nismo puščali sledi za seboj. Takoj po novem letu 1945 pa smo si naredili drugo TV postajo v Rožiji, do katere smo morali tudi hoditi po vodi. Ko smo postajo napravili, je prišel komandant II. reledne linije Petja in tako smo vzpostavili prvo zvezo s kurirsko postajo na avstrijskem Koroškem. Javka je bila na sedanji avstrijsko-jugoslovanski meji tik nad Lipševim mlinom. Kolikor se spominjam, naša TV postaja ni imela številke.

V našo kurirsko postajo so v začetku februarja 1945 pribežali ranjenci iz bolnice B-11 pod Belo pečjo, ki je bila izdana. Izdal jo je neki partizan, ki se je v njej zdravil. Na srečo žrtev ni bilo, ker je bilo vodstvo pravočasno obveščeno. Ranjenci so se umaknili in Nemci so bolnico požgali.

Po TV liniji sta prišla na našo postajo sekretarka okrajnega komiteja Dunja in namestnik politkomisarja 5. relednega sektorja za Koroško Franc — Mile.

Dne 23. 2. 1945 sta mi ukazala, naj vzpostavim zvezo z vojaško postajo, ki je bila na prejšnji reledni postaji K-8 pod Raduho. Vse zveze s Savinjsko dolino so bile namreč prekinjene, edino vojaška je delovala. Ko sem šel iskat zvezo, sem pri Ratihu padel v nemško zasedo. Takoj ko je Nemeč užgal po meni, so že planili name in nisem se mogel rešiti. Zvezali so me kot psa in me gnali v Črno. Ne morem povedati, kako sem se počutil, ko so me Nemci gnali zvezanega le nekaj deset metrov pod našo TV postajo, v kateri so bili še 4 kurirji in omenjena visoka funkcionarja. Ko smo zvečer prispeli v Črno, so me začeli na žandarmenriji zasliševati, kar je trajalo do njih ponoči. Dva policista sta me neprestano tepla v gumijavkami, da nisem imel več cele kože na hrbtu in na glavi. Vzdržal sem do konca in nisem izdal ničesar. Naslednji dan so me peljali v gestapovski zapor v Dravograd, kjer so me še naprej zasliševali in obsodili na smrt. Po končanem zaslišanju me je gestapovec, po rodu Čeh, na hodniku pred celico tako zmlatil po glavi, da nisem mogel odpreti oči. Nato me je sezul in slekel do golega in me pahnil v temnico, kjer ni bilo drugega kot gol beton. V temnici sem bil 4 dni brez hrane, odeje, nag in bos na golem betonu. Zeblo me je tako, da se nisem več dobro zavedal, ko so me četrty dan izpustili iz temnice.

Jože Štajner-Gogo

PJOTR VELIKI

Ko sem se leta 1945 bližal Črnomlju — od tam so me bili poslali skozi Notranjsko na Primorsko v IX. korpus, ki je bil takrat malo nad Cerknim — bilo je menda 30. marca, si prav nič nisem želel, da bi moral tam še kdaj hoditi. Pa vseeno sem še imel to priložnost.

V štabu Ruske vojne misije sem bil sprejet z vsemi, skoraj družinskimi častmi. Takoj so me nahranili in me spravili v posteljo, kjer sem takoj zaspal, kot da me ni več. Treba je vedeti, da sem spal samo v štabu IX. korpusa, kjer sem se zadrževal teden dni, in še pozneje v štabu 31. divizije eno noč. Ostalo samo hajka in kroženje po neznanem terenu. Bil sem več lačen kot sit in spal sem bore malo.

Že ob pol enajstih me je nekdo poklical, pravzaprav me je zgrabil in me v zraku stresel, da sem se popolnoma zavedel. Tako sem lahko pobliže spoznal kapetana Borisa Liha-Ruskega. Velel mi je, naj se takoj pripravim za odhod. Takrat sem se pa zares prestrašil in pomislil: komaj sem izpolnil eno veliko nalogo, ki me je mučila čez dva meseca, pa naj že opolnoči spet krenem nepoznanim težavam naproti. Mogoče celo na Primorsko, ki sem je bil že čez glavo sit. Kaj sem hotel! Usoda, ki me pesti! Kapetan je videl in čutil, kaj se v meni dogaja. Zato mi je rekel: v postelji bo ležal nekdo drug, zate je poslano že drugje. On je šel ven, jaz sem imel kmalu vse pripravljeno in sem že čakal, saj vojak se ne pripravlja kot kakšna današnja gospa za na morje. Čez dve minuti je že zabrnal avto pred hišo in jaz sem že kar samodejno stopil vanj. Kapetan Boris Liho je odprl vrata avtomobila, mi vzel nahrbtnik, ki sem ga držal še v roki, ga vrgel nekam nazaj, mene potisnil v avto in zaprl. Gre okoli, se usede za volan in s polnim plinom odpelje v noč. Ker pa nikoli nisem nič vprašal, tudi sedaj ne bom! Bom že zvedel v določenem času, kadar bo pač potrebno. Sredi kupa najrazličnejših misli, mogoče v desetih minutah, že zacvilijo gume in obstojiva. Na desni je bila precej velika kmečka hiša. Kapetan je takoj vstopil skozi vhodna vrata ter z močno baterijsko lučjo obsvetil stopnice, po katerih sem komaj lezel za njim gor pod streho. Tu mi je pokazal posteljo, ki je bila res že pripravljena. »Vidiš, tu boš nocoj spal, naprej ti bodo pa še drugi pripravili udobnejše.« Čeprav sem bil živčen in fizično popolnoma na kraju, zaspati nisem mogel. Sto misli se mi je hkrati podilo po glavi in šele s prvim svitom me je zmanjkalo. Verjetno nisem mogel dolgo spati, ker še niti sonce ni dobro pokukalo skozi luknjo v strehi, ko sem se, ne vem iz kakšnega vzroka, zbudil in takoj odprl oči. Ves presenečen sem menda zazijal, ko sem nad sabo zagledal same znane obraze: Lojzeta Sajeta, telegrafista, Gabrijela Ostanek-Natašo, šifrerko, pa Berto — kuharico iz Trbovelj in ruskega podporočnika Mišo — telegrafista. Sedaj mi je bilo jasno, da se je cel radiotelegrafski center odselil sem, štab je pa ostal tam, kjer sem ga jaz pred

odhodom na Primorsko pustil, ker se je nabralo nekaj novih ljudi, na primer dva šoferja in trije ruski oficirji, kapetan Boris Liho, Mišo (ne vem priimka) — radiotelegrafist in poročnik Petar Karnenkov, tudi radiotelegrafist. Ta se je najrajši izdajal za Pjotra Velikega, zato smo ga tudi med sabo tako klicali. Ni pa bil priljubljen niti lep, s pisanimi očmi kot pravi aziat. Tudi slovenske besede se ni nikoli naučil, medtem ko so drugi oficirji v sorazmerno kratkem času lahko govorili naš jezik. Istočasno so se pa vsi učili tudi nemščino, ki jim je zelo hitro šla v glavo, samo Pjotru Velikemu ne.

Naslednji dan, to je 31. marca, smo se komaj spoznavali in določili delo za me, ki mi je bilo bolj v zabavo kot službo. Celo kapetan Boris je pritekel nazaj tja in Jože Goligranc-Jurček, Slovenjgradčan, s katerim sva bila stara tovariša še iz Koroške in s Pohorja. Bila sva prva spremljevalca polkovnika Bogomilova, ki je bil sedaj šef Ruske vojne misije za Slovenijo.

Tako je minil dan, ne da bi mogel vsaj malo pogledati, kakšna je tu okolica. Ves dan sama vpraševanja in odgovarjanja ter dobra volja, saj tudi vina ni manjkalo. Zvečer sem že komaj čakal večerje, pa čeprav je bila zelo zgodaj. Po večerji sem takoj legel k počitku in tudi takoj zaspal. Zjutraj, 1. aprila, sem bil že s prvim svitom pokonci, a vseeno nisem vstal prej, da me je igrivi Lojze Saje skoraj vrgel ven. Šel sem ven in se umil z mrzlo vodo. Takrat sem se spomnil, da je prvi april in sem hotel vsaj malo koga potegniti. Stekel sem v kuhinjo, kjer so bila dekleta in tudi Lojze se je tja rad zatekel, in pravim: »Kako na vrtu hruška lepo cveti!« Gledam, kakšen učinek bo. Pa so se mi vsi smejali, češ, če sem bil prejšnji dan toliko pod gasom, da tega nisem opazil. Sedaj so oni mene gledali, kaj bom rekel in nisem vedel, ali hočejo oni mene ali jaz njih potegniti za nos. Zato sem se takoj izmuznil in šel pogledat. Imel sem kaj videti! Zares je stala pred hišo hruška v polnem cvetu. Kmalu po kosilu se pripeljeta tudi kapetan Boris Liho in polkovnik Bogomilov. Sem ter tja smo se pogovarjali. Kapetan mi je obljubil mesec dni dopusta. Lahko ga izrabim, kakor hočem. Pač pa je rekel, da bi najraje videl, ko bi kar tam ostal. Dejal mi je, da zato, ker imam tu hrano in sploh vse. To je bilo tudi res. Domov itak nisem mogel, prav tako ne kam drugam, saj je bila še vojna, čeprav je bilo takrat praktično zame vojne že konec, nikakor pa ne teoretično. Saj sem še polnih osem mesecev prebil v vojaški suknji. Moram pa reči, da nisem imel več nikakršnega težkega »zadatka« kot do sedaj.

Dopust sem preživel res, kot se spodobi. Vsako jutro sem šel v štab z novimi depešami, pokramljal z Zidarjem, ki je tudi še bil tam (Ivan Zidar), bil je notranji minister za čiščenje škornjev od zunaj. Pa še z Jurčkom, ki je skoraj vsak dan prišel tja. Kadar je bil pa Lojze prost, sva večinoma ribarila ob potoku Dublica, tako se imenu-

je tudi vas. Mesec april je kar prekmalu minil in se ga bom vedno spominjal. In prišel je maj.

Nekega dne, ko sem posedal pred hišo na klopi ter načrtoval, kako bova danes lovila ribe, ko bo Lojze prost, se je dogodi'lo nekaj, kar je tudi nepozabno. Sosedova hčerka Cvetka, stara kakih šestnajst let, se je ravno odpravljala v mesto. Spregovorila sva nekaj besed, ko nekaj zašumi v hiši dol po stopnicah. Pridričal je Lojze, skoro po riti in skoraj brez sape. Oba s punčko sva ga začudeno gledala, ko je izbruhnulo iz njega: »Svoboda! Vojske je konec, Nemčija je kapitulirala.« To novico sem v naglici preštudiral, kajti fant je bil radiotelegrafist in je tudi prvi zvedel. Ker pa so mladi ljudje bolj občutljivi za kaj takega, sem kar verjel. Vseeno me je tako presenetilo, da nisem videl, kdaj je zmanjkalo dekleta. Kar naenkrat je bila tu s šopkom komaj razcvetelih narcis in vsa žareča je zataknila eno Lojzetu in eno meni v gumbnico. Nekaj je še rekla o prvem partizanu in svobodi, kar pa nisem več slišal. Nekaj me je namreč stisnilo v grlu, zato sem se moral obrniti vstran in oditi od tam. Počasi sem šel proti potoku. Hotel sem biti sam — čisto sam s svojimi mislimi. Kar se je tisti dan dogajalo, si lahko samo partizani predstavljajo, ki so to doživljali.

Malo zatem, čez kakšen dan, je prišlo povelje, da se moramo pripraviti za premik. Poslali bodo kamion in peljali se bomo — niso povedali, kam. Zjutraj je bilo že vse pripravljeno. Le telegrafisti so še tolkli po tipkah: ti-ti-ti-ti-ti, ko je izza ovinka že prihrumel kamion, visoko naložen z različnimi zaboji in na njih vsa »posluga« in komanda. Vso to operacijo je vodil Boris Čizmek-Bor. Hitro smo naložili. Višji so se peljali seveda z osebnimi vozili, mi pa smo se namestili med tisto opremo in zaboje, kakor je pač kdo vedel in znal, da bi mu bilo najbolj prijetno, in naš suhozemni konvoj je odpeljal v neznano. Vožnja ni bila nič kaj zanimiva. Ko smo se pripeljali čez neko višavje v dolino, sem zvedel, da je to Šempeter na Krasu.

Poročnik Peter, ki je bil verjetno glavni za zveze, je kar naprej opominjal šoferja, naj vozi hitreje, ker je šlo za minute in sekunde zaradi sprejemanja in oddajanja poročil. Šofer je pritiskal na plin, da je tovornjak že sumljivo pokašljeval po tisti makadamski, od tankov razriti cesti. Dobro smo že videli mesto in Petar Karnenkov je že točno določil, kje bomo obstali in namestili aparature. Pred mestom Šempeter je bil lep slavalok, razpet na dva mlaja, na vsakem je plapolala slovenska zastava. Karnenkov je lezel vedno više na vrh tovara, celo plašč, ki ga je imel ogrnjene, mu je odpihalo, tako da so se mu bolje videle epolette na ramenih. Meni se je zdelo, da je to nalašč naredil in se je v svoji nečimrnosti še malo više stegnil ter rekel: »Narode, pogledajte sedaj ruskega oficirja Pjotra Velikega.« Seveda, to je rekel v čisti ruščini. Ni pa precenil razdalje do slavaloka, ki se me je kljub počasni vožnji le prehitro približeval in — krah! Tako je s svojo že itak predebelo glavo treščil in skoraj prelomil tisto desko, kjer je pisalo nekaj o prvem maju in menda tudi o svobodi. Pritisnili smo glave dol; če bi se de-

Pastirske kočice pod Grohatom, ki bodo kmalu propadle. V njih so se zadrževali koroški partizani decembra 1943. leta, predno so krenili na Pohorje v sestav Zidanškove brigade, ki je bila ustanovljena 8. januarja 1944. leta na Primožu. Ali ne bi bilo dobro ohraniti vsaj eno kočico in jo opremiti s potrebnimi podatki na ta dogodek?

ska povsem preletela, bi kateri še lahko kaj pošteno skupil. K sreči se je deska le v sredini nagnila in slavalok je bil kot močno pokvečena črka »V«. Obenem smo pa že lahko slišali, kako je Pjotr Veliki na pamet in tudi kar zelo hitro deklamiral po leksikonu vse kletvice in psovke v vseh jezikih in narečjih velike Rusije. No, in že smo stali ob prvi hiši levo. Takoj smo poskakali s kamiona vsak s svojim rekvizitom. Jaz sem bil zadolžen za anteno, ki sem jo takoj odnesel na teraso in razvil ter zgoraj pritrtil, ostali pa so postavljali aparaturu. Ko sem se spuščal po stopnicah, sem že lahko slišal, kako eden kliče, drugi čaka, da bo klican, kar pa me ni prav nič zanimalo. Moral pa sem takoj najti primeren prostor, da bi lahko spustil vodo, ki mi je že kar po malem uhajala. Ves ta čas sem bolj na glas mislil in celo izgovoril ime Pjotr Veliki in pogledal okoli sebe. Takrat je pa treščilo v smeh kot plaz, saj si prej nismo upali pogledati drug drugega. Nismo pa opazili, da je noter pomolil glavo polkovnik Bogomilov in vprašal, kaj se imamo toliko smejati. Za njim je bil tudi že Jurček. Oni so se kar nekam potegnili, mene pa je zadržal. Nekaj je že slutil, Jurček mu pa zunaj tudi ni mogel povedati. Sedaj sva mu povedala. Nekaj iz zgodbe oziroma nezgode Pjotra Velikega sva seveda tudi zamolčala. Petra Karnenka so pa že takoj po prihodu nekam odgnali, kjer so ženske gotovo staknile kakšen »kafrgajst«, da so mu zmasirale dobljeno buško. Bogomilov nama je dal vedeti, naj se ne izdava s svojim smehom, da ne bi kaj zaslutil o naši škodoželjnosti, ker je zelo nevaren in poleg tega še malo čez les.

Čez dobre pol ure smo že ropotali naprej proti Trstu. Z Jurčkom sva sedaj vedela, kam gremo, ker pred nama polkovnik nikoli ni kaj skrival. Zdi se mi, da smo bili opoldne že v Trstu. Bor in Boris sta šla že poprej, da sta v Trstu pripravila prostor za nas. In res. Malo postojimo s kamionom

in avtom, malo se razgledamo po tem zidovju — hiše vse v višino, ulice ozke in za moje, svetlobe navajene oči, zelo temne. Pa kaj si hočemo. Za pravo svobodo bomo že nekaj kislih tudi prebavili. Kmalu sta prispela oba Borisa, ki sta pokazala za eno številko naprej. Zgradbe skoraj vse enake, enolična sivina. Vsi smo takoj zgrabili vsak svojo stvar in kar je bilo treba, saj je vsak dobro vedel, kaj naj še vzame. Jaz sem svoj zločljivi drog s kolutom zlahka nesel in preskakoval kar po dve, tri stopnice, ki pa jih ni bilo tako malo, saj so bile visoke kar pet — šest nadstropij, dvigala pa takrat niso delala. Ker smo bili partizani tudi dobri tekači, se še nisem preveč upehal. Na terasi sem samo pogledal v globino, kje bo Jurček pomolil svoj drog skozi okno, pritrtil sem drog in vrgel antenske žice dol. Kaj se je spodaj dogajalo, vem dobro, pa ne bom napisal, ker ni v moji pristojnosti. Na terasi sem še postal in se malo razgledal naokoli. Kar vidiš, sama sivina zidovja, terasa pri terasi. Tam daleč onkraj teras sem uzrl delček morja. Največ sem pa čutil smrad, ki ga še nikoli nisem vohal in zaželel sem si: kako rad bi bil sedaj gori nekje na Uršlji gori, na najvišji skali, kjer je svet lep, diši po pomladi, po sveži brazdi. Kjer čuješ pesem ptic in pesem domačega kraja. Gledaš Prežihove Hotuljce in svobodo.

MISLI

V Parizu so ljudje elegantni, na deželi morda značajni.

Sieyes

Naš značaj se kaže v našem obnašanju
Aristotel

Povej mi, kako se usedeš in kako se pokriješ s klobukom, pa ti povem, kakšen si.
Španski pregovor

Zvonko Robar

Po poteh koroških partizanov

(Po pripovedovanju Štefana Osojnika — Aleksa)

S PIŠTOLO NA PRSI

ŠTEFAN OSOJNIK je hodil na LUDRANSKI VRH K LEDROVCU k dečvi. Z njim je šel večkrat RUDI BURJAK v SS uniformi. Partizani so ju večkrat opazovali in ju niso ustavili, ker se niso hoteli izdati. Kasneje so pripovedovali, kako so si želeli SS uniforme, a so se morali zaradi konspiracije premagovati, da ju niso ustavili.

LEDROVČEVI so obvestili partizane, da želi ŠTEFAN OSOJNIK stopiti z njimi v zvezo; nekega večera, ko je bil ŠTEFAN zopet pri LEDROVCU, so v hišo nepričakovano stopili partizani. To je bilo jeseni 1942. leta. LOJZE ORESK je Štefanu nastavil pištolo na prsi. Toda kmalu se je napeto ozračje poleglo, ko jim je povedal, kdo je in da želi z njimi zvezo. Tudi Ledrovčeve hčerke so partizane prepričale, da govorijo resnico.

Potem so se pogovarjali pozno v noč. Med partizani so bili DRAGO URANIČ, MILANČEK, STANE MORI, RUDI HOHKRAUT-DOLF, CIRIL, LOJZ ORESK, SLAVC, GORKI, MATJAŽ, MARJETKA, NESTL IN BOR. Od tega dne je z njimi stalno sodeloval: nosil jim je nogavice, sanitetni material in zaupna poročila. Od partizanov je sprejemal propagandni material, ki ga je dajal zaupljivim sosedom. Od začetka je bilo to delo nevarno, ker je bilo okoli 80 odstotkov ljudi za Nemce, ker so nasledili njihovi propagandi o redu in lepem življenju v velikem nemškem rajhu, niti slutili niso, kakšne zločinske načrte imajo Nemci, da bi za vedno uničili slovenski narod.

Sosedje so Štefana strašili, da bo šel na »gavge«, če ga bo kdo izdal, da širi partizansko literaturo. Na srečo se to ni zgodilo.

NA JAVKO V TOPLO

Prva mobilizacija v nemško vojsko je bila že jeseni 1942. leta, druga je bila meseca februarja 1943.

Januarja so Nemci na široko razbobnali, da so uničili vse partizane na Pohorju. ŠTEFAN OSOJNIK je odšel na javko v KOPRIVNO, kjer se je na lastne oči prepričal, da revirska četa še obstaja.

22. februarja bi moral v nemško vojsko. Dan pred odhodom je odšel čez HELENO v IGERČEVO in na javko v TOPLO. Doma ni povedal, kam odhaja. Pri sosеду je potegnil iz kovčka nahrbtnik, vanj zložil vse predmete, ki bi jih moral nesti v nemško vojsko, kovček vrgel na drvarnico in odšel.

S partizani se je srečal na dogovorjenem mestu. Takoj je vedel, kam bodo šli, ker se je ravno takrat vžgala stelja, s katero so imeli partizani pokrit dimnik na kuhinji ob zemljankah pod KORDEŽEVO GLAVO, da bi z njo maskirali dimnik in razprševali dim. Spotoma so se v TOPLI ustavili pri FORTINU. Gospodinja je takoj vedela, da je novinec, ker še ni bil lačen.

PREZIMOVALIŠČE POD KORDEŽEVO GLAVO

Od Fajmuta so šli partizani nekaj časa po gazi. Nekje na sredini so morali čez brv. Tam so stopili v potok in šli nekaj časa po njem do velike skale, kjer so po poti zavili v strmino pod KORDEŽEVO GLAVO. Tam so bile na varnem mestu postavljene zemljanke. Spali so na smrekovih vejah, ki so bile pogrnjene po tleh. Za kuharja je bil partizan MURI. Največkrat je skuhal ovsen ali ječmenov močnik. Zemljanke so stale na takem mestu, da je lahko prišel sovraž-

nik do njih samo iz TOPLE. Z ostalih strani so jih čuvale strme prepadne stene. Zato je lahko taborišče čuval samo en stražar, ki je imel s stražarskega mesta pred seboj TOPLO kakor na dlani.

Hrano so v taborišče prinašale skupine partizanov, ki so odhajale na teren in se ponoči vračale. Partizani v taborišču tudi čez dan niso mirovali: študirali so LENINOVA DELA in drugo literaturo, spoznavali orožje ter se učili z njim rokovati.

V taborišče je prihajalo vedno več novincev. Med prvimi sta bila BURJAKOV GREGA-JUR in FRANC PEČNIK-MIHA iz Mežice. Neko noč, ko so še spali, je vstopil v zemljanko PETER TOMAZIN in glasno pozdravil: »DOBER VEČER!«

Štefan je bil ves prestrašen, ko se je zbudil, ker je bil trdno prepričan, ko je slišal TOMAZINOV glas, da so prišli v taborišče Nemci.

POD KUPOM SENA

Marca so se partizani odpravili na JAGERTOVO, kjer je na veliki kmetiji gospodaril zagrizen hitlerjanec. Lastnika kmetije so Nemci izselili, na kmetijo pa so naselili tega hitlerjanca, da bi v teh hribih čuval nemški rajh. Partizani so se odpravili na kmetijo, da obračunajo z njim, ker je bil celo predsednik komisije za izseljevanje Slovencev. Na čelu kolone je stopal Karel PRUŠNIK, ki je najbolje poznal teren. Čez dan so čakali v gozdu nad kmetijo in opazovali, če bi bilo kaj sumljivega. Proti večeru so se podali k hiši. Na skednju so delali trije moški — poljski ujetniki in ena ženska. Poljaki so se partizanov tako ustrašili, da niso spregovorili z njimi besede. Partizani so iskali gospodarja, toda ni ga bilo nikjer. Slučajno je neki partizan z nogo frknil v kup pod slamoreznico in odkril v njem gospodarja.

Na kmetiji je bil tudi madžarski pilot, ki je hodil vasovat k hčerki. Partizani so v sobi likvidirali gospodarja in madžarskega pilota. Madžar je partizane prosil, naj ga ustrelijo v prsi, ne v glavo.

Po omarah so partizani našli raznovrstne moške obleke. V njih je bilo polno ženskih oblek in pudra. V kašči je bilo toliko suhega mesa, da ga še Štefan ni videl v življenju. Partizani so se najedli in napili. Bor jim je ves čas pravil: »Pijete lahko, kolikor hočete, toda napiti se ne smete!« Proti jutru so napolnili nahrbtnike. S seboj so vzeli največ mesa in žganja ter se umaknili na sosednji hrib, od koder so opazovali, kaj se je dogajalo čez dan na Jägertovem. Šele popoldne je prišla h kmetiji kolona Nemcev.

KOCKA SLADKORJA

Z Nemci so se prvič spopadli tretji dan po akciji na kmetiji. Na sedlu na Oiševi so Nemci napadli partizane, ki so se hitro umaknili, se razvili v strelce in Nemce pregnali. Nato so nadaljevali pot proti Sol-

Na Najberževem je večina rudarjev sodelovalo s partizani. Na jasi za Najberževem je padel komandant III. vzhodnokoroškega bataljona FALENT, ki je pozival Nemce k predaji

čavi. Nemci so jih pričakali na neki kmetiji. Partizani so šli v koloni in tako prišli na dvorišče. Šele takrat so Nemci udarili. Nekaj partizanov je odhitelo naprej, del kolone pa se je umaknil in ostal v obroču. Med temi so bili ŠTEFAN OSOJNIK, SKALA in SLAVC z mitraljezom. Kamorkoli so se začeli umikati, povsod so začele okrog njih žvižgati zlovešče kroglice. Začelo se je že svitati, zadnji čas je bil, da se rešijo iz obroča. Nekdo je prihajal proti domačiji z baterijo. SLAVC in ŠTEFAN sta prišla do ograje. Štefan skoči čez plot s kolobarjem mitralješke municije. Takrat zaropoe strojnica. V trenutku se vržeta na tla. Slavic je ostal na drugi strani plota. Štefan in Skala tečeta po pobočju. Spodaj zagledata na cesti kamione z vojaštvom. Hitro se obrneta in stečeta v hrib. Na pobočju dohitita MATJAŽA, ki je bil ves upehan. Nad seboj zaslišijo letalo. Hitro se pokrijejo s cerado in mirujejo. Letalo jih ni opazilo.

Nemci so hajkali za njimi tri dni. Hrane ni bilo. H kmetijam niso smeli, ker so bili pri njih Nemci. Na srečo je imel MATJAŽ margarino in kocko sladkorja, kar so si razdelili tovariško na tri dele. Matjaž je dejal:

»Hrane imamo tako za tri dni.«

Tako so se tri dni prebijali med skalovjem Olševe. Potem so se Nemci naveličali hajkati in so odšli v dolino. Partizani so v gozdu izgubili orientacijo. Skala je trdil, da morajo iti v smer, kjer vzhaja luna. Ko so prišli do JEKLA, so šele vedeli, kje so. Pot so nadaljevali do ZDOVCA. Eden je odšel naprej in ko se je prepričal, da ni Nemcev pri hiši, so prišli ostali. Domači so se čudili, zakaj hodijo tako razkropljeni. Na veliko veselje so našli ostale tovariše v baraki, ki je bila v gozdu pod Zdovcem. Med njimi je bil tudi SLAVC, ki se je z mitraljezom prebil iz obroča.

KOMANDANT PASTERK LENART V KRVU

Močno je snežilo. Med Zdovčevo in REPIJEVO kmetijo v Koprivni se je Koroškemu bataljonu pridružil komandant STANE z zaščitnico. V Stanetovi zaščiti je bilo 10 do 15 partizanov.

Borci so občudovali STANETA, ki je bil majhne postave, v škornjih in jahalnih hlačah.

V Koprivni je bil ustanovljen I. KOROŠKI BATALJON. Za komandanta je bil imenovan Franc PASTERK-LENART in za političnega komisarja ČIZMEK-BOR. Na čast ustanovitve prvega koroškega bataljona je bil izveden napad na Mežico.

Bataljon se je odpravil na krstno akcijo. V koloni so se borci pomikali iz KOPRIVNE čez Peco, mimo DULETOVE KOČE in čez RIŠKO GORO proti Mežici. Do DULETOVE KOČE je hodil na čelu kolone FRANC PEČNIK-MIHA, naprej pa je vodil kolono ŠTEFAN OSOJNIK-ALEKS. Proti Mežici so morali hiteti, ker so že malo kasnili. Po načrtu bi morali Mežico napasti ob začetku kinopredstave.

Pred akcijo se je bataljon ustavil v gozdu nad pokopališčem, kjer so se domenili, da bo zborna mesto po akciji tudi na tem mestu. Od tam so odšli po skupinah izvrševati določene naloge. Štefan Osojnik-Aleks je vodil skupino partizanov, ki je

obkolila žandarmerijsko postajo, postavil zasedo proti Prevaljam tik pred Senčno vasjo; stražil je mitraljezec ROBIN-SLAVC z dvema pomočnikoma. Potem je odšel s skupino partizanov proti REHTU in ob zadnjih hišah postavil zasedo. V tej skupini sta bila tudi partizan BOLE, ki so ga kasneje partizani likvidirali kot belogardista, in BRDAVS, ki je prišel z Boletom s Kranjske.

V bližini cerkve med hišami je postavil na stražarsko mesto DONA. Ko se je vračal, je DON menjal stražarsko mesto in Aleksa presenetil, ker ga je ustavil z druge smeri. Štefan Osojnik ga je okregal, ker je menjal stražarsko mesto in mu dejal:

»Dobro pazi! Nemci lahko pridejo za mano, ker so me pri STOPARJU klicali v hišo.«

Po stranski poti za Mežico se je vračal Aleks na zborna mesto. V šoli je zagledal svetilko. Mislil je, da so že partizani v skladišču in si svetijo, in se brez skrbi odpravil proti vratom. Presenečen je obstal pred vrati, ker so bila zaklenjena. Šele takrat se je zavedel, v kakšno nevarnost se je podal. Hitro se je umaknil in odšel na zborna mesto, kjer ni bilo komandanta in niti partizanov, ki so bili brez orožja. Pred odhodom mu je LENART dejal: »Ko se vrneš, me najdeš na zbornem mestu ali šoli.«

Aleks se je odpravil proti kinodvorani. Ko pride na glavno cesto Mežica—Črna, vidi, da leži nekdo sam na cesti in stoka. Aleks priskoči k njemu in skoraj ni mogel verjeti svojim očem, da leži sredi ceste sam komandant v krvi brez kakršnekoli pomoči. Nikogar ni bilo v bližini, niti spremljevalca, ki bi ga moral imeti komandant. Aleks se skloni in ga hitro zvlече s ceste. Šele takrat sta prihitela dva borca in ga odnesla na zborna mesto. Bila sta MURI in CIRIL. Nato sta prišla na zborna mesto komandant STANE in BOR.

Komisar BOR vpraša ALEKSA:

»Kje imaš ostale ljudi?«

»Na položaju,« mu odgovori Aleks.

»V petih minutah morajo biti tukaj!« mu veli BOR.

»V petih minutah niti ne pridem do njih,« mu odgovori Aleks.

»Nič me ne briga,« reče BOR ostro, »ljudje morajo biti tukaj.«

Aleks je odhitel po svoje ljudi. Začelo se je že rahlo daniti, ko so se vrnili. Še vedno so obvezovali LENARTA. Ugotovili so, da je nevarno ranjen. Krogla je zadela v ročaj brzostrelke, odbila železno ploščico, ki je Lenartu razmesarila roko, prerezala mišico in žile.

Partizani so takrat prihajali od šole težko obloženi, ker so izpraznili skladišče, v katerem je bilo okoli 60 avstrijskih karabink, nekaj pištol, bomb, šotorskih kril in nahrbtnikov.

Težko obloženi so se vračali iz Mežice. Nekateri so nesli po tri puške. Na zbornem mestu so ugotovili, da ni LUBASOVEGA DONA.

Kolona se je pomikala na RIŠKO GORO. Na čelu je stopal ALEKS. Kmalu so se morali ustaviti. Franca PASTERK-LENART so pustili v hlevu pri kmetiji ENCNU nad Mežico, kjer so ga pokrili s praprotjo.

Kolona je kmalu krenila naprej. Na vrhu RIŠKE GORE so dobili sporočilo, da je TOPLA zasedena od Nemcev. Komisar je poklical Aleksa in mu velel:

»Vzemi tri novince in zadeponiraj puške!« V Mežici so se partizanom pridružili trije novinci.

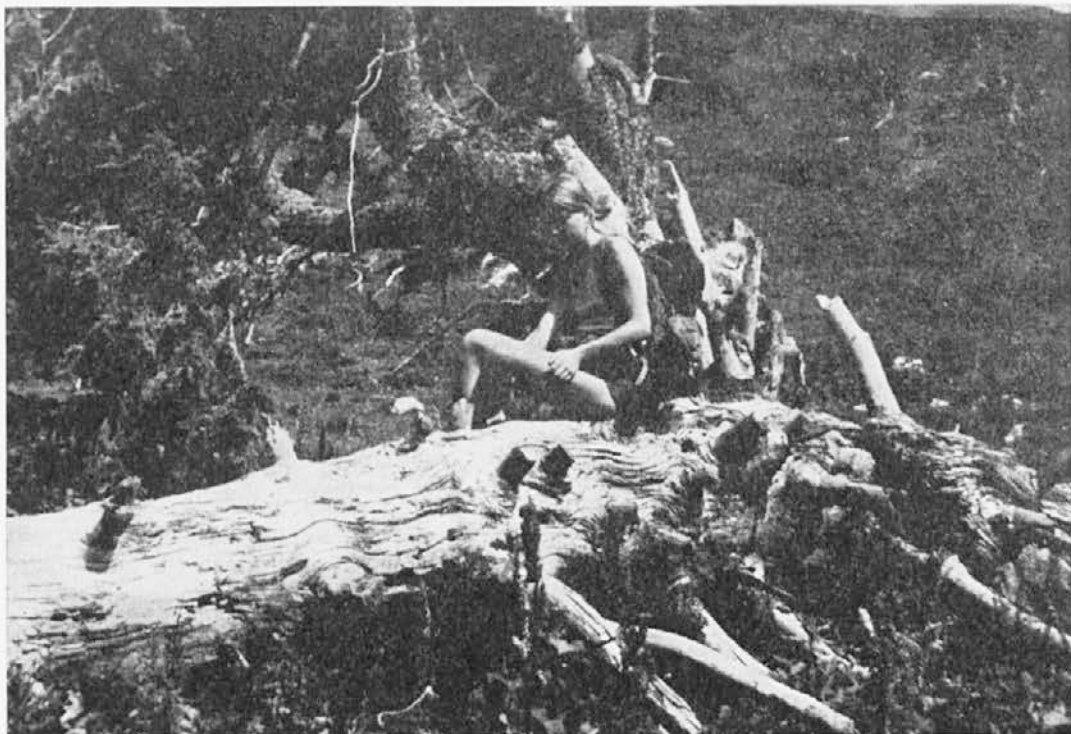
»Z Mežičani ne bom deponiral orožja,« mu je odločno odgovoril Aleks.

»Zakaj ne?« se je začudil BOR.

»Ker niso zanesljivi. Po mojem bi bilo najbolj pametno, če bi vse tri poslali nazaj.«

»Potem si sam izberi zanesljive ljudi,« mu je popustil Bor. Izbral je tri Kranjce, ki niso poznali terena, in orožje zadeponiral.

»Vodi nas po vznožju Pece v Avstrijo!« veli komisar. Nad Šmihelom so počivali. Patrulja je šla po hrano in tako izdala Nemcem, kje se zadržujejo. V Mežici so

Orjak pred propadom

V Banjolah pri Puli je letos taborilo 120 tabornikov taborniškega odreda Modri Encijan s Prevalj

med akcijo v pekarni dobili toliko hrane, da je bilo za vsakega komaj pol žemlje.

SPOPAD NA MEJI

Nemci so jih iskali z letalom. Kolona se je pomikala po lovski stezi okoli Pece. Partizani so mislili, da jih letalo ne vidi. Niti slutili niso, da je povezano s pešadijo, ki jim je sledila. Tako so prišli do nekdanje avstrijsko-jugoslovanske meje in do ograje, ki je bila med dvema kmetijama tik ob meji. Onstran pašnika se je širil velik gozd. Nenadoma pride povelje:

»Počitek! Lahko zakurite!«

Rahlo se je mračilo. V gozdu je kmalu zaplapolal ogenj. Štab je stal ob ograji in gledal na avstrijsko stran. Nato se je približal borec, ki so se greti ob ognju. Partizan SKALA je slučajno pogledal proti ograji in dejal:

»Poglejte, čez ograjo nas opazuje pastir!« Vsi so se ozrli v to smer in opazili razoglavo glavo.

»Pojdita dva tja in ga pripeljita sem!« je velel komisar. Odšla sta Skala in Milanček. Ko sta prišla na sredino pašnika, so švabi z vsem orožjem udarili po njiju in po ostalih partizanih. Začela se je bitka. Partizani so sprejeli boj. Prvi je bil zadet od sovražnikovih krogel komandir conske zaščite. Nestl je vžgal z mitraljezom po švabih in bil ranjen v roko.

»Aleks, pojdi po mitraljez!« je velel komisar. Aleks se je priplazil do Nestla in mu dejal:

»Daj mi mitraljez!«

»Dokler imam še eno roko zdravo, ga ne dam iz rok,« je zarobantil Nestl. Od nekod je prihitela Marjetka in mu zavila roko.

Aleks je dobil od komisarja nalogo, da hitro potegne kolono iz sovražnikovega ognja. Na srečo je odšel tja, kjer še ni bilo Nemcev, čeprav je sovražnik že napravil okoli njih podkev. Med bojem se je odcepil MIRKO CAPUDER, ki so ga Nemci ujeli naslednjega dne.

NASLONJEN NA PUŠKO

Komandant STANE je odšel s svojo zaščitnico na Pohorje. Z njim je šlo več bor-

cev in komisar BOR. Na terenu je ostalo samo še 24 partizanov. Taborišče so si uredili v bližini NOVAKOVE domačije v KOPRIVNI.

Ves čas so pogrešali DONA in ugibali, kje je ostal in kaj se mu je zgodilo. Šele čez osem dni se je na veliko presenečenje partizanov pojavil v njihovem taborišču, kamor je prišel ves izčrpan. Okrog njega so se zbrali partizani. Pripovedoval jim je, kaj se mu je zgodilo ob napadu na Mežico. Na stražarskem mestu ga je nekdo nepričakovano napadel in ranil z brzostrelko v koleno. Ranjen se je zavlekel v gozd nad Mežico, kjer je prebil naslednji dan. Ves dan so po gozdovih okoli Mežice hajkali Nemci in iskali partizane. Zgodilo se je, da so hodili že tik ob njem. Ni se mogel več umakniti. Stisnil se je k smreki in nasonil puško nase, cev usmeril proti vratu in položil prst na sprožilec ter čakal, da se ustrelji, če ga bodo opazili.

Nemci ga na srečo niso opazili. S kroglo v kolenu se je z največjo težavo privlekel v Koprivno, od koder so ga partizani odnesli na nosilih k LUBASU v Podkraj na zdravljenje, ker ni mogel narediti niti koraka več sam.

LUBASOVI so mu priskrbeli zdravnika, ki mu je potegnil kroglo iz kolena in DON je kmalu ozdravel in se vrnil med svoje tovariše.

SPALA NA POTI

ALEKS in BRDAVS sta šla poizvedovat v dolino, kje so Nemci. Prišla sta do kmeta ŠOPARJA. Začel je naletavati sneg, zato se je kmet bal, da bi Nemci po sledi ugotovili, da so bili partizani pri hiši. Hitro jima je dal tri ali štiri hlebe kruha in dejal, naj se čim prej umakneta v gozd, ker tam okrog vsak dan hajkajo Nemci. Nato sta šla naprej in se ustavila pri kmetu LEDROVCU, kjer sta dobila kruh za tovariše v taborišču in informacije, da pridejo naslednjega dne Nemci iz TOPLE in KOPRIVNE.

Proti večeru je nastal pravi snežni me-tež. Kot bi bila začarana, sta zašla v vedno gostejše grmovje in nista mogla več naprej.

»Tukaj bova prenočila,« je predlagal BRDAVS.

»Ti si vodja patrolje,« se je strinjal z njim ALEKS. Vležeta se skupaj in zaspita. Čez noč je padlo pet prstov snega. Pod cerado jima je bilo prijetno toplo, zato sta spala celo noč do svetlega dneva. Zjutraj je bilo že sonce na nebu, ko sta se zbudila. Hitro sta vstala, ker sta ugotovila, da spita na poti, ki je vodila iz doline. Nekaj časa sta šla po poti nazaj, da bi sled zamaskirala. Nato sta se prijela za veje in skočila s poti, da bi za seboj zabrisala vsako sled.

ČUDNA LISICA

Hitela sta po gozdu naprej in imela sta srečo, da sta prišla točno k stražarju, ki je čuval njihovo taborišče. V taborišču sta jih obvestila, da morajo biti previdni, ker je v bližini sovražnik. Intendant Muri je takoj razdelil kruh, da bi vsak čuval svoj kos, če bi prišlo slučajno do spopada. Ves dopoldan so bili v največji pripravljenosti. Nahrbtnike so imeli na hrbtih in orožje v rokah. V gozdu je bilo tiho kakor pred nevihto. Po dolgem čakanju je napetost popustila. O Nemcih ni bilo ne duha ne sluha. Drug za drugim so začeli jemati nahrbtnike raz sebe.

Stražar je obrnjen proti taborišču mahal z roko in klical:

»Pridite pogledat, kakšna lisica se plazi tod!«

Vtem je za njim priteknel Nемеc in ga s kundakom udaril po glavi. Nenadni napad je partizane tako presenetil, da so pustili v taborišču svoje nahrbtnike in nekateri tudi orožje. Pred nekaj dnevi so odšli iz taborišča Drago Uranič, Mile in še nekaj partizanov h kmetu ENCNU nad Mežico gledat, kako je z zdravjem FRANCA PASTERKA-LENARTA. Mile je ob odhodu zaradi varnosti pustil v taborišču svojo torbo, v kateri so bili vsi podatki o borbah: ime, priimek in leto rojstva. Podatke so našli po vojni v gestapovskih arhivih.

Nemci so z vso silo napadli taborišče in se mu tako približali, da je nemški vojak položil mitraljez na ploč, pod katerim so ležali trije novinci in se rešili iz obroča. Partizani kljub presenečenju niso imeli veliko izgub. Mrtev je bil stražar in ranjen en borec, ker so imeli taborišče na takem mestu, da so se lahko umaknili navzdol po jarkih. Ob spopadih so navadno tekli navzdol, ker jih je sovražnik teže zadel. To je bila preizkušena partizanska taktika, da so se umaknili s kar najmanjšimi izgubami. Nemci so kot nori streljali za njimi, ko so se vzpenjali po pobočju drugega hriba. Toda zadeli niso nobenega, ker so bili že predaleč.

Še dolgo po tem dogodku so govorili o čudni lisici, ki se je priplazila v njihovo taborišče.

BRZOSTRELKO DAJAL IZ ROKE V ROKO

Partizani so se umaknili iz Koprivne in odšli čez OLŠEVO. Na vrhu so imeli Nemci zasedo in so iznenada vžgali po njih. Hitro so se umaknili in izginili v gozdu. Po stranskih poteh so se spustili v dolino in prišli do ceste, za katero je bila ograja. Nekaj časa so se sklonjeni pomikali za ograjo. Toda morali so na vsak način čez cesto. Prvi se je pognal čez ograjo in skočil čez cesto ALEKS z mitraljezom in si

hitro uredil položaj za smreko. Srh ga je spreletel, ko je zagledal, da prihajata po cesti proti njim dve koloni Nemcev. Od časa do časa se je kateri borec pognal čez cesto.

ALEKS je vzel na muho prvega Nemca, ki je začel prestavljati kapo z ene na drugo stran in dajati brzostrelko iz ene v drugo roko. Po tem je Aleks sklepal, da je opazil, da so v bližini partizani, toda ni vedel, kaj bi ukrenil. Čez nekaj trenutkov si je poravnal lase. Aleks je že mislil, da bo začel streljati. Vsak njegov gib je napeto spremljal in držal za sprožilec. Oddahnil se je, ko so vojaki odšli mimo, ne da bi se ozrli v hosto. Tako se niso spopadli.

Še istega dne so se povzpeli na gore onstran doline. Bili so že pošteno lačni in v bližini ni bilo nobene kmetije. Takrat se je neki borec spomnil, da je revirska četa 1942. leta naredila v skalah zalogo hrane, v kateri je bil vol, nekaj mehov moke in deža masti. Dobro je vedel, kje je zaloga, ker je bil eden izmed revirskih partizanov. Takoj so se odpravili iskati skladišče v skalah in so ga tudi našli. Vol ni bil več užiten. Kuhar je skuhal iz moke žgance in jih zabelil z mastjo. Prve porcije so pojedli mimogrede, ker so bili že pošteno lačni, drugi obrok jim ni šel več tako v slast. Ko je kuhar skuhal žgance tretjič, jih niso več mogli jesti, ker jim je postala mast preveč žarka. Tam so nekaj dni v miru počivali.

ODNESEL ŽLICO

Ponoči je prišla skupina partizanov k STROPNIKU na Lokovici, kjer jim je gospodinja skuhalo žgance za večerjo. V skupini sta bila tudi Štefan Osojnik-Aleks in MOHOR FALENT. Od Stropnika so se odpravili proti KRALJU in naprej čez tunel proti ŠENTANELU. MOHOR FALENT in partizan JAKA sta šla naprej. Nad tunelom so imeli Nemci stražo, ki je ustavila FALENTA, ki jim je odgovoril v nemščini in odšel naprej. Ko so prišli za predhonicco ostali, so Nemci udarili po njih. Začelo se je streljanje. Partizani so se umaknili, partizan KUKOVCA, ki je prišel s KRANJSKE, se je skrtil v cestni kanal, kjer so ga našli Nemci.

Naslednjega dne so prišli Nemci k STROPNIKU in jih vprašali po partizanih. Stropnikovi niso hoteli o partizanih nič vedeti. Nemci so STROPNIKOVE dolžili, da so dobili partizani pri njih hrano. Oni so tudi to zanikali, ker niso vedeli, da je bil v policijski uniformi z Nemci partizan, ki ga je STROPNIKOVA kmalu spoznala. Ta je rekel:

»Iz tele sklede smo jedli!« Iz žepa je potegnil žlico in dejal: »Tole žlico sem dobil včeraj pri vas.« Policija je primerjala žlico z ostalimi v predalu in ugotovila, da govori partizan, preoblečen v policista, resnico. Stropnikovi niso mogli več tajiti, ker so videli, da je bil med partizani izdajalec. Gospodarja so odgnali s seboj in ga poslali v taborišče Dachau, od koder se je vrnil šele po vojni in je tehtal komaj 42 kilogramov, čeprav je bil po postavi velik močak.

Ženo so zaradi majhnih otrok pustili doma in je kljub nesreči, ki jo je prizadela, še naprej sodelovala s partizani, ker je vedela, da se v gozdovih borijo večinoma pošteno fantje.

ROKOVALI SO SE S SOVRAŽNIKOM

S Smrekovca so se odpravili partizani mimo OBRETANA — MOKREGA JOPIČA, kakor so pravili tej hiši, k nekemu kmetu, ki je bil hitlerjanec. Partizani so bili v hiši. ŠTEFAN OSOJNIK-ALEKS je bil v zasedi z mitraljezom. Ob menjavi zasede je opazil, da prihajajo iz ravenske smeri proti kmetiji neznanca. Štefan OSOJNIK-ALEKS je bil v trenutku v zagati. Če bi neznanec ustavil, bi bila v nevarnosti izmena, ki se jim je za hrbtom približevala. Šele, ko so prišli partizani v zasedo in legli v zaklon, je ustavil neznanca tik pred zasedo.

»Kdo je?« je zaklical, ko se je ustavil neznanec z brzostrelko na rami tik ob njem.

»Partizan iz Novega mesta!« je odgovoril neznanec, »zvezo iščemo.«

Aleks je rekel pomočnikoma, naj stopita naprej in se prepričata, kdo je. Pomočnika nista hotela, ker sta sumila, da je spredaj sovražnik.

»Bom šel pa sam,« je dejal Osojnik ter izročil mitraljez pomočniku. »Če bo počilo, streljaj, četudi ubiješ mene,« je glasno rekel in stopil iz zasede proti neznanecem, ki so stali z dvignjenimi rokami. Ko pride do njih, mu vljudno stisnejo roko, kot je bila navada partizanov. Eden izmed pomočnikov je skočil v hišo po Draga Uraniča. Ven so pritekli Drago, Falent, Dušan Grabner in politdelegat STANE. Dragu so se predstavili ravno tako kot Aleksu. Drago je obšel prvega in videl, da je bil oblečen v obleko komisarja MILETA, ki so ga Nemci ubili v ŠENTANELSKEM GRABNU v bližini kmeta LUŽNIKA. Medtem je za predhonicco prišla kolona Nemcev, ki se je ustavila, ne vedoč, kaj se dogaja.

Neki Nemec je glasno vprašal:

»Was ist das?« (Kaj je to?), ko je slišal pred seboj sumljivo govorjenje.

Partizani so kmalu ugotovili, koga imajo pred seboj. Prve tri so v trenutku razorozili. Z drugimi pa se je začela borba na roke. ŠTEFAN OSOJNIK je stopil z mitraljezom za jablano in gledal, kako so se bo-

rili. Stane je hotel enemu vzeti pištolo, a je ni hotel dati. Tepla in prerivala sta se vpričo Aleksa, ki je zaklical:

»Stane, odskoči! Jaz ga bom stisnil!«

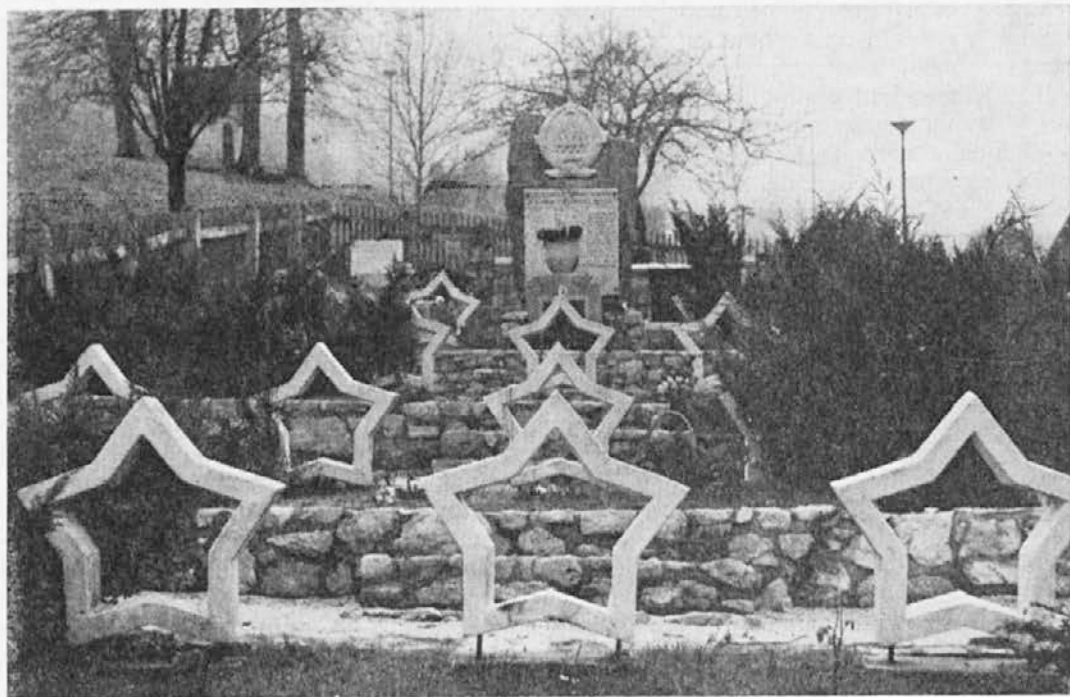
Ko je policist to slišal, je začel bežati po hribu navzdol. Mitraljez je zaropotal. Neznanelec je zbežal v žito, kjer so našli mrtvega, ko so želi žito.

Nekdo je vrgel proti OSOJNIKU ročno bombo, pritisk je dvignil mitraljez, da ga je udaril po glavi. Na srečo je dobil od bombe samo »špliter« v nogo. Potem se je umaknil k robu gozda. Nedaleč od sebe je zagledal dva, ki sta sedela. Menil je, da sta partizana, zato ju je poklical. V hipu sta legla v zaklon in začela streljati proti njemu. Po tem dogodku je sklenil, da ne bo nikogar več klical. Iz gozda je gledal proti hiši, iz katere je prišel MOHOR FALENT in s seboj vodil težko obloženega raztrganca. Nad Žerjavom so ga zaslišali in ga odposlali v 13. brigado. Tako so partizani prepričali delo raztrganec pod Uršljo goro.

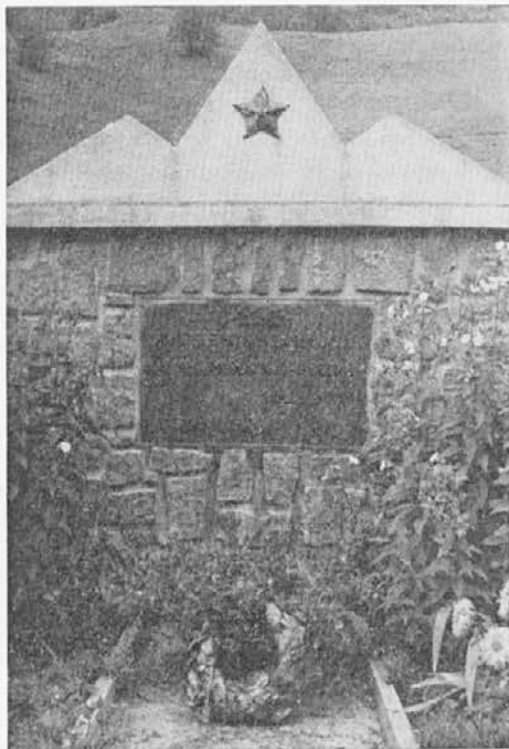
Od raztrganecv so dobili tudi LENAR-TOVO brzostrelko, ki je naredila zanimivo pot. Ko je Lenart v Mežici padel, jo je od njega prevzel MILE. Brzostrelko so dobili Nemci, ko so pri Lužniku ubili Mileta. Zdaj je zopet slučajno padla v partizanske roke. Vsi so jo občudovali, ker so jo dobro poznali po razbitem ročaju.

PETELIN — KURA

V RADMIRJU je bila policijska postaja v šolskem poslopju. V njej je bilo osemnajst policistov, ki so hoteli iti v partizane. Dva policista sta prihajala na zvezo na vrh Mozirskih planin. Policisti so obvestili partizane, da jih hočejo poslati v prekomando, in jih prosili, naj pridejo čim prej po njih. Partizani so se s policisti domenili, da bodo ponoči vrata odprta. Ponoči naslednjega dne so šli partizani v akcijo. Obkolili so policijsko postajo, toda vrata so bila zaklenjena. Na oknu je nekdo krožil z baterijo, po čemer so sklepali, da jih opozarja, naj se umaknejo. Brez uspeha so se partizani umaknili nazaj na Mozirske planine.

Pokopališče v Črni

Spomenik na Zelovcu

Naslednji dan je prišel policist za njimi in jim povedal, da je bilo slučajno zamenjano dežurstvo, zato jim ni mogel odpreti. Domenili so se, da jih bo čakal naslednji dan pod kozolcem in so se dogovorili za razpoznavni znak.

Razdelili so se na dve skupini in odšli proti RADMIRJU. Prva skupina je zašla, ker se je vodnik med hojo zaspal in ni opazil, da je krenil po napačni poti. Druga skupina se je pravočasno približala kozolcu. Pod njim so videli temno postavo, ki je hodila sem ter tja. Previdno so se približali in zaklicali:

»Petelin!« On je odgovoril: »Kura!«

Tako so se razpoznali.

»Ali vas je tako malo?« se je začudil, »v planini sem vas videl več.« Dobro uro so morali čakati, da je za njimi prišla druga skupina.

»Dajte raztrgane čevlje dol!« se je smejal policist, »na postaji boste dobili nove.«

Celotno akcijo so poverili policistu. Partizane je razdelil na skupine in vsaki skupini točno določil, v katero sobo mora navali. Komandant postojanke je bil slučajno odsoten. V posebni sobi v pritličju je spal njegov namestnik, ki je imel ponoči okno zagrnjeno s cerado, da ne bi mogel kdo skozenj vreči ročno bombo. Premišljali so, kako bi ga pregnali iz sobe. Sklenili so, da bodo z desko v trenutku razbili šipo na oknu, odmaknili cerado in vrgli v sobo bombo.

Približali so se policijski postaji in začeli neslišno napad. Vse je brezhibno potekalo. Z okna so odstranili cerado in vrgli v sobo defenzivno bombo, ki ni eksplodirala. Potem so vrgli še zažigalno bombo, ki je eksplodirala in vžgala pohištvo v sobi. Temperatura, ki je nastala, je delovala tudi na drugo granato, da je močno eksplodirala in vrgla okno iz stavbe.

Namestnik komandanta je pravočasno pobegnil iz sobe na podstrešje in po strelvodu na tla in ušel. V prvem nadstropju so začele vpiti ženske, ki so imele v šoli gospodinjski tečaj.

Ostali policisti so se brez boja predali in šli z njimi. S seboj so odnesli vse: celo rjuhe s postelj, da so nosili partizani in policisti velikanske »punklje«. Partizani so se preoblekli, da so bili videti kot Nemci. Vsak policist je imel dve uniformi. Ko so prišli v brigado, so morali dati del obleke soborcem, ker so bili preveč podobni Nemcem. Policista, ki sta sodelovala v akciji, sta dobila v brigadi takoj čina: eden je postal vodnik in drugi desetar. Toda nista imela sreče. V bližini Rečice so Nemci iz zasede ubili vodnika. Iz rok so mu potegnili kite in mu z njimi zvezali roke. Z zvezanimi rokami jim je ušel. To je bil brat partizanke Atene.

V ŠLANDROVI BRIGADI

Iz Koroškega odreda je šlo za slab bataljon borcev v ŠLANDROVO brigado, ki se je gibala na terenu od Kamnika do Črnuč, Hrastnika, Litije, Savinjske doline in prišla celo na Koroško.

Ob kapitulaciji Italije je dobila Šlandrova brigada nalogo, da se prebije na Dolenjsko. Dvema bataljonoma se je posrečilo prebiti čez Savo, drugi bataljon, ki ga je vodil MIRKO IRMAN, ni mogel čez reko, ker so jih Nemci napadli od vseh strani. Aleks je bil v drugi četi. Z njim je bil partizan JEŽ-BOJ, domačin s Koroške.

POHOD BREZ PANIKE

ŠLANDROVA brigada je bila o BOŽIČU v nekem kraju nad Kamnikom. V šoli so imeli miting. Vsak borec je dobil kekse in pecivo.

»Koliko peciva so morali ljudje napeči!« se je čudil trideset let po vojni ŠTEFAN, »da so lahko obdarili vse borce!«

Nemci so pripravljali veliko hajko. Z vseh strani se je brigadi približevalo 70 000 vojakov. Opolnoči je dal komandant povelje za odhod brez panike. Brigada se je odpravila na težak pohod čez Veliko planino, da bi se izmuznili iz nemškega obroča. Ukana jim je uspela. Nemci so naslednji dan udarili v prazno. Po večdnevnem iskanju partizanov so se morali izčrpani vrniti v dolino. Brigada pa se je v globokem snegu pomikala čez VELIKO PLANINO. Pohod je najbolj dajal novince, ki so med potjo omagovali. Stari borci so jih bodrili, da so spet vstajali iz snega in nadaljevali neskončno pot. Brigada je prišla v PODVOVNJAK. Štab brigade je poslal v dolino skupino izvidnikov, da bi ugotovili, koliko je nemškega vojaštva v Lučah. Prišli so v bližino vasi in se ustavili pri nekem kmetu. V hišo sta vstopila dva partizana in nagovorila gospodinjo, da je šla v LUČE poizvedovat. Ona pa je šla na policijo in javila, da sta na njenem domu dva partizana. Nemci so takoj organizirali hajko, ker so menili, da ju bodo z lahkoto ujeli. Z Nemci so šli v hajko tudi vermani. Obveščevalci so bili previdni, ker se niso zanesli na žensko, zato so kmalu opazili Nemce in se pravočasno začeli umikati. Nemci so jih opazili in hoteli uloviti na roke. Obveščevalci pritečejo do plotu. Partizan obstane in da prednost partizanki, ki skoči čez plot in ji pri tem pomaga. Ko je hotel skočiti on, je bil ranjen v glavo. Tako so ga Nemci z lahkoto ujeli. Na njega je moral paziti verman.

Spopad z obveščevalci so slišali v brigado, ki je začela streljati na Nemce z mino-

metalcem. Nemce so močne eksplozije tako prestrašile, da so začeli na vrat na nos bežati, kolikor so jih nesle noge. Za njimi je zbežal tudi verman in pustil ranjenca. Nemci, ogorčeni, da nimajo niti ranjenca, so nagnali vermana nazaj. Tokrat so ga ujeli partizani. Imel je poln žep praznih nabojev in je trdil, da ni streljal na partizane. Partizani so mu dokazali laž in ga primerno kaznovali. Ranjenca so pustili pri kmetu BOJNIKU, kjer ga je rejenka Francka obvezovala in mu dajala hrano. Čez nekaj tednov je ozdravel in se vrnil v enoto.

NAPAD NA ČRNO

Brigada se je odpravila s posebno nalogo, da bi presenetila sovražnika. 20. januarja 1944. leta je Šlandrova brigada napadla Črno. Na čelu dolge kolone je stopal nekaj časa ALEKS. Pred Črno je bil določen v zasedo. Brigada ni dovolj točno napadla posameznih objektov, zato napad ni bil tako uspešen, kot bi lahko bil. Namesto šole, v kateri je bila policija, so napadli bolnico in tako prebudili Nemce v postojanki, da so pripravili močan odpor. Iz bolnice so odnesli precej zdravil ter v ČRNI izpraznili nekaj trgovin, niso pa uničili policijske postojanke.

Po napadu se je brigada po isti poti vrnila na Gorenjsko.

V VASI JE VEČERJA

Od jutra do večera je bila ŠLANDROVA BRIGADA v spopadu z Nemci. Najhujše borbe so se odigravale na ZGORNJEM in SPODNJEM RAKITOVCU. Juriš je sledil jurišu. Zvečer je borba ponehala. Zavladalo je sumljivo zatišje. Kurir je prišel na položaj in rekel borecem, da so Nemci odšli in da lahko gredo v vas na večerjo. Ta novica je borce razveselila, saj že cel dan niso zaužili ničesar, zato so se hitro odpravili v vas. Komaj so prišli do prvih hiš, je prišlo neprijetno sporočilo, da prihajajo Nemci. Takoj so se umaknili nazaj na položaje, kjer so bili še ostali borci. Nemci so ponovno udarili z vsemi silami in v mraku izvedli osem jurišev. Na vsak način so hoteli izsiliti zmago, toda to jim ni uspelo. Brigada je ponoči odšla v neznanost.

ZARADI LEPE ŽENE

ALOJZ ORESK je bil prvi komandir koroške čete. Po poklicu je bil mesar in je bil tudi v resnici pravi mesar. V partizane je prišel HARLE s svojo ženo. Ona je bila zelo lepa ženska in privlačna za moški spol. Alojz ORESK se je zatelebal vanjo in silil za njo, kjerkoli je bila priložnost. To je povzročilo med partizani nevoljo. Bole je Lojza obsodil na smrt in ustrelil. Kasneje so Boleta ustrelili partizani, ker so ugotovili, da je belogardist.

NAPAD NA RIMSKE TOPLICE

V Rimskih toplicah so imeli NEMCI bolnico za esesovce. Šlandrova brigada je bolnico napadla točno opoldne, ko so Nemci najmanj pričakovali.

Zaradi nepredvidnosti je eden izmed Nemcev opazil partizane. Nemci so prišli z brzostrelkami pred bolnico. Partizanski mitraljez jih je pokosil z rafalom. Partizani so vdrli v bolnico, zaplenili mnogo raznega materiala, posebno sanitetnega, ki so ga potrebovali vsak dan.

Iz Celja je prišel na pomoč blindiran vlak. Partizani so se umaknili v hrib. Z oklopnega vlaka je streljal top ravno v nasprotni hrib, kot so se umikali oni.

Med napadom na Rimske toplice je bil Aleks na cesti, po kateri je pripeljal avto s civilisti. Partizani so jih legitimirali in dovolili, da so se lahko odpeljali naprej.

NEVAREN UMIK

Brigada je bila v vasi RAKITOVEC. Nemci so pripravljali napad.

»Umaknimo se v gozd, kjer bomo imeli boljše kritje!« je predlagal ALEKS komandantu.

»Če bom jaz ostal tu, boš ti tudi,« ga je zavrnil komandant.

Nemci in belogardisti so predrli partizanske položaje in boj se je vnel v vasi. Začele so goreti hiše. Zdaj je komandant dal na hitrico povelje za umik v gozd. Borci so se morali umikati čez čistino. Med zadnjimi sta se umikala komandant in Aleks. Ne bi se mogli umakniti, če ju ne bi ščitil mitraljez.

DVAJSET KAMIONOV NEMCEV

Šlandrovo brigado je stalno spremljalo dvajset kamionov do zob oboroženih Nemcev, ki so nudili stalno pomoč nemškim enotam po krajih, kjer se je v bližini pomikala brigada. Brigada se je pomikala na Gorenjsko. Dvajset kamionov vojaštva se je peljalo naprej, da zadrži brigado na njenem pohodu. Brigada se je zadržala en dan na planini. Nemci so ji prišli nasproti in postavili položaje. Komandant se je odločil, da bodo Nemce napadli. Neopazno so se približali nemškemu položajem in z jurišem navalili na Nemce. Kolikor jih ni zbežalo, so jih pobili.

Od takrat naprej ni bilo več tistih dvajsetih zlovešnih kamionov, ki so brigado zasledovali.

NAPAD IZ ZASEDE

V bližini Šmartnega pri Kamniku je brigada postavila zasede. Že so slišali ropotanje nemških kamionov. Spredaj je vozilo blindirano vozilo, ki so ga spustili naprej. Za njimi pa je pripeljal devet kamionov vojaštva. Udarili so naenkrat z vseh strani po kamionih. Nemci so skakali v paničnem strahu in hoteli zbežati. V kratkem času so vse pobili. Preden so kamione zažgali, so hoteli iz enega iztovoriti dve škafli. Za njima sta bila skrita nemška oficirja, ki so ju odgnali s seboj.

Radovedni so odpirali zaboja in preseščeni obstali, ko so v njih zagledali polno cigaret. Kamione so kmalu zažgali, saj so bili v tem že pravi mojstri.

V začetku, ko so napadali avtomobilske kolone, so streljali v gume, a niso imeli posebnega uspeha, ker so se kroglice odbijale od gum. Kasneje so ugotovili, da je najbolj pametno meriti v šoferja. Ko je zadet od kroglice, avtomatsko obrne kamion proti njim.

REVSOVA SKUPINA

Šlandrova brigada je bila na Gorenjskem. Bilo je januarja 1944. leta. Primanjkovalo je streliva. Komandant MIRKO IRMAN je dal ŠTEFANU OSOJNIKU-ALEKSU deset borcev, da so šli iskat municijo v planine nad RADMIJEM, kjer je bilo zadeponirano devet zabojev streliva.

V prvi bajti, ko so prišli iz brigade, so prosili za hrano. Ponoči pridejo do samotne kmetije. Vstopili so v temno vežo in kuhinjo. Ob ALEKSU pade nekaj na tla. Skloni se in otiplje, da je padla puška. Za mizo sta sedela dva fanta.

»Kdo sta vidva?« ju vpraša.

»Midva sva REVSOVA.«

»Ravno prav,« je dejal ALEKS, »šla bošta z nami po strelivo.« Fanta sta takoj pristala.

»Koliko vas je Revsovcev?« ju je vprašal Aleks.

»Imamo osem bunkerjev in v vsakem po osem borcev,« je povedal eden izmed fantov.

Pri zadnjem kmetu so naročili, naj jim pripravijo hrano, ko se bodo vračali. Prvi dan streliva niso našli, ker so ga morali iskati pod snegom, ki je teren spremenil. Šele naslednji dan so s palico slučajno zadeli na zaboje. Obloženi s težko municijo so se vrnili h kmetu, ki jim je pripravil večerjo. Izmučeni od dvodnevnega naporenega iskanja so vsi zaspali kot ubiti. Revsova sta to izkoristila. Municijo sta izsula iz nahrbtnikov, vzela svoji puški in izgini-la v noč.

V brigadi niso povedali, kako sta jim ušla Revsova, ker bi se morali zagovarjati.

Revs je bil najprej pri partizanih. V Letušu je na stražarskem mestu zaspal in je bil zato kaznovan. To mu je bilo pod čast in je začel partizaniti po svoje. Ustanovil je svojo enoto, mobiliziral fante, ki so prišli na dopust iz nemške vojske. S partizani je prišel v spor, ker je začel napadati njihove kurirje. Začeli so ga loviti, toda vedno se jim je spretno izmaknil. S 40 borci se je nazadnje predal Nemcem, ki so ga sprejeli z odprtimi rokami. Revs je bil tako ustanovitelj BELE GARDE v Savinjski dolini. Partizani so ga dolgo lovili. Neko jutro so bili Revsovi v zboru. Takrat je vzel REVSA na muho partizanski mitraljezec, ki ga je pred zborom ubil.

Fanta, ki sta pomagala partizanom nositi strelivo, sta se kasneje vključila v partizansko enoto. Eden je padel, drugi pa je dočakal svobodo.

PARTIZANKA ATENA

Atena je bila med prvimi borci in je bila izredno hrabra. Pri LETUŠU so ležali partizani na kozolcu. Nekdo jih je izdal. Nemci so ponoči neopazno obkolili kozolec in zahtevali od partizanov, da se predajo. Partizani so se obotavljali. Partizan Marko je vrgel s kozolca bombo, ki je eksplodirala med rogovilami kozolca. Potem je vrgel še drugo. Nemci so se pravočasno umaknili. Atena je skočila s kozolca in bila ranjena. Priletela je med Nemce, ki so jo lovili z rokami. Ona se jim je izvila iz rok in ušla.

SPOPAD PRI ŽELEZNI KAPLI

V bližini Železne Kaple je počivala revirska četa. Kuhar se je sukalo okoli kotla in pripravljaval večerjo. Nemci so jih neopazno obkolili in napadli. Borci so brez opreme zbežali in pustili najboljše orožje v taborišču. Nemci so bili pijani od lahke zmage in so se lotili okusne večerje.

Borci so se zbrali v gozdu. Imeli so samo nekaj pušk. Drugo orožje je ostalo v taborišču. Razpravljali so, kaj naj naredijo in nazadnje so se odločili, da napadejo Nem-

ce. Neopazno so se približali taborišču. Začeli so streljati iz vsega orožja, ki so ga imeli, in šli na juriš. Nemci so bili tako presenečeni, da so se brez reda razbežali na vse strani.

Partizani so pobrali svoje nahrbtnike in orožje ter se umaknili v gozd.

ŽIVE POKOPALI

Med NOB je najbolj trpela TUHINJSKA dolina, kjer so potekale stalne kurirske poti in kjer so se pomikale brigade. Tu so Nemci večkrat zažgali vasi. Nazadnje so ostale še samo ruševine.

Aleks se spominja fanta, ki je jokal pri križu.

»Zakaj jočeš, fant?« ga je vprašal.

»Tukaj so Nemci pokopali moja dva brata živa,« je odgovoril.

ZMAJEVAL Z GLAVO

ŠTEFAN OSOJNIK-ALEKS je bil komandir druge čete v ŠLANDROVI BRIGADI. V spopadu z Nemci je blizu njega eksplodirala granata. Granatni drobcji so ga ranili po obeh rokah ter po prsih. Trije »špliterji« so mu pridrli celo v pljuča, kjer jih ima še danes. Ves omotičen od pritiska je sedel na štor in zaspal. V roki je držal pištolo in čez rame mu je visela brzostrelka. K sebi je prišel šele takrat, ko mu je hotel soborec vzeti iz roke pištolo, ker je mislil, da je mrtev. On mu je ni hotel dati. Pripravljen je bil dati brzostrelko, a te ni hotel.

Med borbo je mimo ranjenega OSOJNIKA prišel komandant bataljona in določil dva borca, da sta spravila Aleksa v brigadno ambulanto. Tam je zdravnik zmajeval z glavo, ko je videl rane na prsih. Po njegovem mnenju naj bi ŠTEFAN ostal pri življenju samo še dva dni.

V ambulanti, ki je bila v neki kmečki hiši, so Aleksa položili na staro kmečko posteljo, ki se je pod težo njegovega telesa podrla, ker je takrat tehtal 94 kg. Ob padcu na tla ga je v prsih močno zbadlo. Nato ga niso več položili na posteljo, ampak je ležal na tleh, kjer ni bilo več nevarnosti, da bi ponovno padel.

Spomenik pri Lubasu v Podkraju — Kotlje

STREL V BOLNICI

Komandant brigade je kljub zdravnikovemu mnenju določil pet borcev, naj odnesejo ŠTEFANA v bolnico. On ni hotel, da bi ga nesli, šel je sam, dva po dva borca pa sta ga izmenično podpirala. Pot se je vlekla po grapah in gozdovih. Ko je omagal, so ga nekaj časa nosili in naložili na kmečki voz in ga peljali. Neko jutro so prišli do kolovozne ceste. Tam so ranjence odložili in rekli da bodo prišli ponje bolničarji.

Aleks je čakal in čakal, nestrpni so bili tudi ostali ranjenci. Toda bolničarjev ni bilo od nikoder. Čas je izredno počasi tekkel. Šele proti večeru so prišli po njega in ostale ranjene tovariše, jim zavezali oči in jih odnesli v bolnico, ki je bila v bližini VAČ pri LITIJI. V bolnici je bilo prostora za več borcev. Narejena je bila iz smrekovih brun in zakopana v zemljo, da je Nemci ne bi hitro opazili. Kuhinja in zdravnikova soba sta bili na površini in nekaj metrov stran. V začetku so bili v bolnici samo trije ranjenci. Zanje je skrbel komisar Srečko. Zdravnik je bil star okoli 60 let in je bil doma iz NAZARIJ. Bolničar je bil borec-invalid, ki mu je dumdumka razmesarila nogo, zato ni bil več sposoben za boj. V bolnici pa je vestno skrbel za bolnike.

Zdravnik ni imel zdravil, niti potrebnih instrumentov, le cevko, s katero je poslušal bitje srca.

Nekega dne so v bolnico premestili petnajst ranjenih partizanov, ki so jih privedli iz bolnice, ki je bila pri MORAVČAH v kletnih prostorih grajskih razvalin.

V bolnici sta vsako noč umrla dva borca od zastrupitve. Zdravnik ni imel zdravil, zato je obupal. Mladi fantje so mu pred očmi umirali. Nekega dne so zaslišali strel. Bolničarji so zaupali ranjencem, da se je počil zdravnik.

Nato je prihajal pregledovat bolnike zdravnik iz druge bolnice. Ob vsakem obisku je previl ranjence, pregledal rane in odšel.

V dveh mesecih je ŠTEFAN okrevaval. Moral je zapustiti bolnico in se vrniti v enoto. Zavezali so mu oči in ga odgnali. Ko so mu jih razvezali, je kmalu našel svojo brigado, ki ni bila daleč.

SOLZE V OČEH

V bolnici je ŠTEFAN tako shujšal, da ga borci niso spoznali, ko se je vrnil v enoto. Težke rane so ga popolnoma izčrpale.

»Z nami boš moral v akcijo,« mu je dejal komandant.

»Ne morem,« mu je odgovoril Aleks, ker se je počutil čisto brez moči.

»Dal ti bom konja,« ga je nagovarjal naprej.

»Saj veš, kako je s konjem,« mu je odvrnil Aleks, »v boju navadno hodiš peš.«

Nato ga je komandant poslal k brigadnemu zdravniku na pregled. Dal mu je odpustnico, da lahko gre na osvobodeno ozemlje ZGORNJE SAVINJSKE DOLINE. Izčrpan od dolge bolezni se je podal na pot čez hribe in planine. Spotoma se je spomnil OSOJNIKOVE DOMAČIJE, h kateri je po napadu na ČRNO privedel ranjenca.

»Ali bi hoteli skrbeti za ranjenca?« je vprašal dekle, ki je samo gospodarilo na kmetiji, ker so BOJNIKOVO družino Nemci izselili.

»Če ne bo umrl, ga vzamem,« je privolilo dekle. Že takrat je precenil, da je dekle zanesljivo in dobrega srca, zato ji je dejal:

»Če se mi bo kdaj kaj zgodilo, lahko prilem k tebi?«

»Lahko!« se je nasmehnila.

Kot invalid se je zdaj več dni pomikal čez planine. Iz dneva v dan so mu po kapljicah pohajale moči in končno je prišel ves izčrpan k BOJNIKU.

»Komaj sem te spoznala!« so ji solze zalile oči. Sedela je ob možu v kuhinji, ko

mi je to pripovedoval. Takrat se je spomnila, kakšen revež je prišel na BOJNIKOVO domačijo.

»Ali boš mleka?« ga je vprašala ona. On jo je samo gledal. Prinesla mu je mleko in ga postavila pred njega. Toda ni ga mogel piti, tako so se mu tresle roke. Nekaj dni ga je morala hraniti kot otroka z žlico. Med pripovedovanjem so ji tekale solze po licih. Tudi njemu so se orosile oči.

Med vojno so si bili ljudje večkrat bolj blizu, kot so si sedaj, ko imajo vsega v izobilju.

Osojnikova Francka pripoveduje

ON JE GLUH IN TERC

Partizan ŠTEFAN OSOJNIK-ALEKS se je kot invalid zadrževal pri BOJNIKU. Francka je tako skrbela zanj, da je kmalu okrevaval.

Bilo je 8. oktobra 1944. leta, ko so Nemci začeli veliko hajko. Vsak dan okoli enajste ure so prišli mimo BOJNIKOVE domačije. Tega dne pa je bila ura že okoli ene popoldne, a Nemcev še ni bilo od nikoder. K BOJNIKU je prihitel sosed in vprašal:

»Kje imaš Aleksa?«

»V gozdu,« mu je odgovorila.

»Pojdi po njega. Danes je tako mrzlo, da ti bo zmrznil.«

Komaj je Aleks prišel v hišo, so bili Nemci že pred vrati. Nikamor ni mogel pobegniti.

»Bodi pri miru in ne govori. Z Nemci se bom že jaz pogovorila,« je odločno dejala Francka.

»Aleks je skrnil pištolo za štedilnik in čakal sključen sede na postelji, kaj se bo zgodilo. V hišo je stopil policist in vprašal sosedo, ki je sedel za mizo:

»Kaj delaš tu?«

»Saj vidiš, mošt pijem,« mu je odgovoril.

»Kaj pa ti?« je srepo pogledal Aleksa.

»Tega pusti pri miru,« je odločno dejala Francka, »ker je gluhi in terc in moj brat.« Policist se je nasmehnil in odšel iz hiše. Vsi so si oddahnili, ko so videli, da je kolona Nemcev krenila naprej.

NE VEM...

K BOJNIKU je prišla Štirinajsta divizija. Tri dni in tri noči so se borci zadrževali na kmetiji.

Iz Luč je prišla pošta, da grede Nemci na hajko, naj bodo previdni. Borci Štirinajste divizije so se umaknili na MIKLAVČEVO.

Nemci se vsujejo v bajto in okoli nje. V hišo stopi vermanšafter in vpraša:

»Kje so partizani?«

»Kaj jaz vem,« se naredi Francka nedvedno.

»Kakšno orožje imajo?«

»Ne vem,« je zanikala.

»Koliko jih je?«

»Mnogo,« je odgovorila.

»Kako pa to veš?« jo je hotel prijeti za besedo.

»Vidim jih, kakor jih vidiš ti,« mu je malomarno odgovorila.

»Še eno vprašanje,« je začel ostro govoriti. Če ne boš po pravici odgovorila,

lahko veš, kaj te čaka! Koliko jih je?« jo zopet ostro vpraša.

»Ne vem,« je odgovorila. Ni še povedala do konca, že je ležala pod mizo, tako močno jo je klofutnil. Ko se je pobrala, je začel vpiti:

»Kakšno orožje imajo?«

»Ne vem,« je mirno dejala. Enega je poslal po orožje, da bi ji pokazal, kakšno orožje imajo. Potem se je zopet zadržal:

»Koliko jih je?«

»Če ne vem, ne morem povedati,« mu je odločno odgovorila.

Zdaj jo je tako močno udaril, da je obležala na tleh, in začel jo je brcati z nogo, naj vstane. Takrat vstopi v sobo Nemec.

»Zakaj pretepaš žensko?« ga vpraša.

»Baba samo laže,« mu je dejal verman. Nemec jo je vprašal:

»Ali si videla patroljo?«

»Ja,« je pritrdila.

»Koliko je bilo v njej partizanov?«

»Trije.«

»Tako j jo poberi,« je velel vermanu, »zdaj sem se prepričal, da ženska govori resnico.« Verman jo je moral dvigniti.

Potem so odšli na MIKLAVČEVO, kjer je prišlo do spopada. Miklavčevka je sklepala roke in vzdihovala:

»Molimo! Molimo!«

Gospodar je rekel:

»Zdaj ni več časa za molitev. Bežimo v gozd!« Začelo je pokati. Nemci so se moral umakniti. Padli so trije Nemci in več je bilo ranjenih. Celo noč so klicali z raketami pomoč.

Šele naslednji dan so prišli vermani na pomoč. Na dvorišču pri BOJNIKU so se ustavili. Tolsti verman je vprašal Francko:

»Kje so tisti partizani, ki so se sinoči stepli?« Celo noč je padal sneg, zato so bili zabrisani vsi sledovi.

»Sam bog ve, kje so že danes!« se je nasmehnila Francka.

Nemci so jih čakali dva dni v pastirski bajti na LOKI, toda zaman.

KURJE GLAVE

Bilo je januarja 1945. leta. Obveščevalci so prinesli pošto, da so Nemci na BELI PEČI.

»Kako daleč je do LUČ?« je vprašal kurir.

»Kaj je novega?« ga je vprašala.

»Hitro se skrijte. Nemci so že na BELI PEČI.«

Francka je imela pri hiši poleg ALEKSA še vermana, ki se je predal partizanom in so ga poslali k njej na delo. Možak je pridno delal, ker je bil zadovoljen, da je imel hrano, ležišče in streho nad glavo. Z Aleksom sta šla v hlev in ubila prašiča. Presekala sta ga na polovico in ga skrila v gozd. FRANCKA je odšla s tri mesece starim dekletcem v MALINOVSKO BAJTO. Snega je bilo meter in pol. Zraven sta šla ALEKS in verman. V bajti je bilo okoli 50 ljudi. Tja pride tudi BERTL VODOVNIK s skupino VDV.

»Ali imate kje kakšno kravo za zakol?« je vprašal ljudi.

»Jaz jo imam,« je rekel VZRATNIK.

»Nemci prihajajo in bodo itak vse pobrali.«

BERTL je poslal k VZRATNIKU tri partizane. Francka je šla z otrokom nekoliko v stran od pastirske bajte, od koder je bil lep razgled. Pri VZRATNIKU je začelo pokati. Potem se je zakadilo in ogenj je zajel domačijo. Odhitela je v pastirsko bajto in zatarnala:

»Pri VZRATNIKU gori!«

»Prekleta baba, kaj lažeš!« je zakričal BERTL.

»Pojdi tja na rob in se sam prepričaj!« mu je odgovorila. BERTL se je kmalu vrnil in ljudi iz bajte napodil na vse strani. Naslednji dan pride pošta:

»Pojdite domov! Nemci so šli naprej!«

Z veseljem so se vrnili na svoje domove. Doma so našli popolno razdejanje. Nemci so odgnali iz hlevov živino. Po dvorišču so ležale kurje glave. V stanovanju so Nemci razbili pohištvo na drobne koščke. Iz doline je prišlo vojaštvo, ki se do ljudi ni kruto obnašalo.

HILAJ...! HILAJ...!

Francka je služila pri BOJNIKU. Deselega maja 1943. leta je odšel sin Franc v PARTIZANE. Ponoči so prišli Nemci BOJNIKOVE skušati. Trkali so na vrata.

»Kdo je?« je vprašal BOJNIK.

»Partizani! Slovenski fantje!« so zaklicali zunaj.

»Če ste partizani, vam bom odprl,« je dejal in odšel odpirati vrata.

»Ali je Franc zraven?« jih je vprašal.

»Danes ni mogel priti, jutri pride,« so se lagali.

BOJNIK je hotel prižgati luč, toda niso pustili. Posedli so za mizo in se začeli pogovarjati o partizanih. Bojnik jim je preveč zaupal, ker niti slutil ni, da so v hiši Nemci.

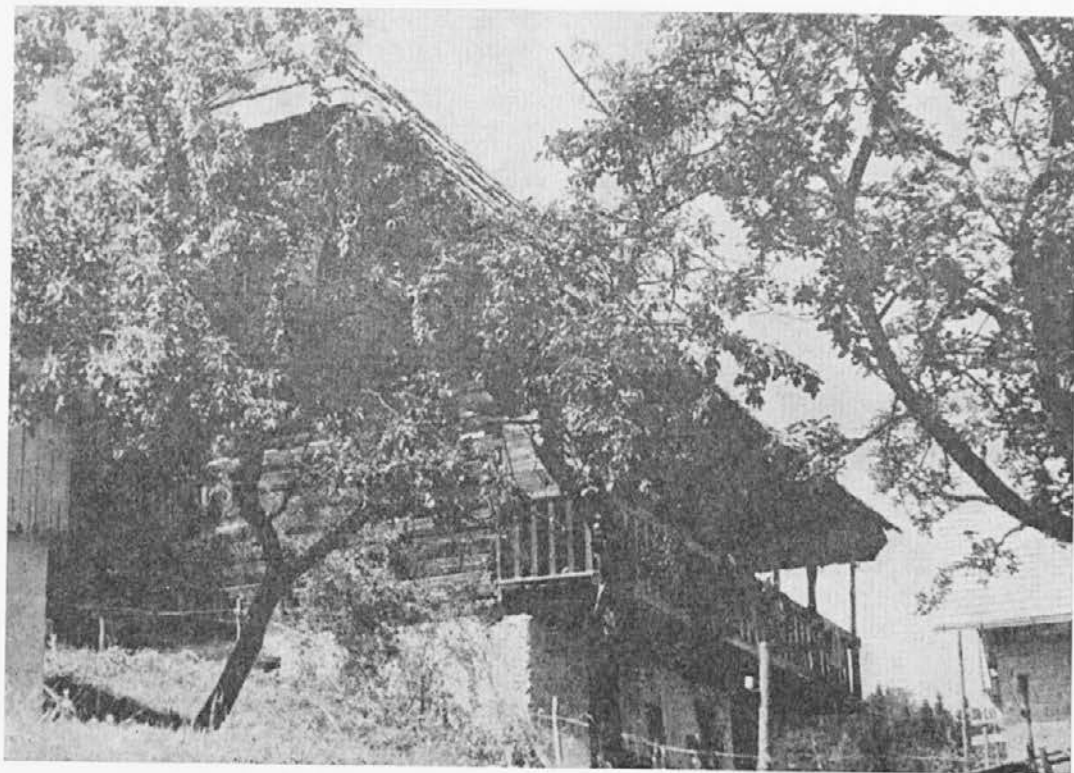
BOJNICA je slišala na hodniku nemško govornico. Šele takrat je ugotovila, da so Nemci v hiši, a je bilo že prepozno.

Potem so dovolili, da je BOJNIK prižgal luč. Vsa družina je onemela, ko je zagledala pred seboj Nemce in z njimi slovenske izdajalce. Sina STANKA so odgnali s seboj in imeli so ga dva tedna zaprtega v LUČAH. Francka ga je šla večkrat obiskat. Skozi vrata ji je povedal, da ni ničesar izdal. Potem so ga odpeljali v CELJE.

V petek zjutraj so prišli Nemci po gospodarja in hčerko. Ko so prišli, so zaprli služkinjo v kuhinjo, ostale pa v hišo.

»Pripravite se, da greste z nami,« so jim dejali.

Mati BOJNICA se je vsedla na posteljo in dejala:

Lep motiv

»Nikamor ne grem, lahko me takoj ustrelite!« Nemci so jo začeli zlepa nagovarjati, naj gre, češ da se bo čez tri dni vrnila domov. Odšla je v kamro, da se obleče. Tam se je napila žganja.

»Hitro se pripravite!« so jih priganjali Nemci.

»Hudič, če se vam tako mudi, bi že lahko včeraj prišli,« se je obregnila BOJNICA. Policist je mater udaril.

Gospodar je ležal v postelji. Tudi on je moral vstati in se obleči. Francka je prinesla obleko in ga pomagala oblačiti.

»Hilaj, hilaj!« so vpili policisti.

»Peš ne bom šla!« je odločno dejala gospodinja in se vsedla pred hišo na klop. Od sosedu so pripeljali voz s konji, na katerem so naložili BOJNIKOVO družino. Gospodar je jokal, ko je stopil na voz. BOJNICA pa je odločno dejala:

»Ne deri se!« in sklepala roke: »Ali se spomniš, kako smo nosili gor stvari, ko smo prišli na to kmetijo?! Kako smo trpeli! Zdaj se pa peljemo!«

Policisti so zaklenili vse prostore. Samo en prostor so pustili odprt, v njem je stanovala FRANCKA.

Konji so potegnili. V dolino se je pomikala kolona zelencev, med katero je ropotal voz z BOJNIKOVO družino.

KRAVA JE MOJA

Tako je na BOJNIKOVU domačiji ostala samo Francka. V hlevu je bilo 12 glav živine, ki jo je bilo treba krmiti in Francke verjetno zaradi nje niso selili. Jest je hodila k sosedu, ker so ji Nemci zaklenili vse shrambe. Čez nekaj dni je šla v LUČE k županu in mu rekla, da ne more krmiti živine, če ne bo dobila hrane.

»Vse bomo prodali,« ji je dejal župan. Prišlo je nekaj policistov in občinski tajnik k BOJNIKU na dom.

Tajnik je Franci zašepetal:

»Hitro si vzemi, kar moreš!«

Vzela je volno in jo odnesla v svojo sobo.

V hlevu so razprodajali živino. Policista, ki sta bila Slovenca, sta ji rekla:

»Pojdi v hlev in reči, da je krava tvoja, drugače ti bodo prodali vso živino in še mleka ne boš imela.« Na te besede je odšla v hlev in rekla županu, ki je razprodal živino:

»Ta krava je moja!«

»Če je tvoja, je ne bomo prodali,« je dejal.

»Ali je še kaj drugega tvojega? jo je vprašal nato.

»Tale teliček in ena svinja.«

»Dobro,« je dejal in zapisal, da so te živali Franckine.

»Dve svinji lahko kupiš,« ji je ponudil.

»Nimam toliko denarja,« se je izgovarjala.

»Samo 60 mark staneta,« je silil vanjo.

Francka je imela denar pod koreninami hruške in ji je bilo nerodno, da bi ga vpričo Nemcev odkopavala. Zdaj ji ni preostalo nič drugega, kot da je šla po denar.

Policisti so se ji smejali, ko so videli, kje ima denar.

»Zakaj si ga skrila pod hruško?« so jo vpraševali.

»Bala sem se, da mi ga vzamejo banditi,« se je izgovarjala.

SKUŠEVCI

Francka je krmila živino. Ko nese krmo z gumna, zagleda na dvorišču ljudi, ki so bili oblečeni kot partizani.

»Kaj za vruga je še vas treba?« jih je osorno ogovorila. Nato so silili vanjo, naj jim da hrano. Ona ni hotela govoriti z njimi. Odšla je v kuhinjo, se vsedla za mizo in si podprla glavo.

»Kaj ti je?« so jo priliznjeno vprašali.

»Ali ne vidite, da sem bolna? Pustite me pri miru!«

Brez uspeha so odšli naprej. Tudi pri sosedu so jih takoj spoznali jim niso hoteli dati ničesar.

Tako jim ni uspelo, da bi prevarali ljudi in so se z dolgimi nosovi vračali v dolino.

RANJENEC

20. JANUARJA 1944. leta po napadu na Črno je pripeljal ALEKS k BOJNIKU ranjenca.

»Ali je lahko ranjenec pri tebi?« jo je vprašal.

»Lahko, če ne bo umrl,« je pristala.

»Samo v nogo je ranjen in se ti ni treba bati, da bi ti umrl,« ji je dejal. »Čez nekaj dni pridemo pogledat, kako je z njim.«

Ranjenec je ležal v luknji pod senom. Tja mu je nosila hrano in skrbela zanj. Partizan ni več vzdržal v luknji, ker je bilo v njej polno uši. Ko ga je prevezala, je bilo za obvezo vse rumeno nadležnih živalic. Potem ga je očistila uši in mu rano na sveže prevezala. Partizanov ni bilo od nikoder. Čez dva meseca se je vrnil zdrav v enoto.

HRANA ZA PARTIZANE

Pri BOJNIKU so bili partizani. Francka je dobila pošto, da pelje sosed svinjo na obvezno oddajo v LUČE.

»Ali boste vzeli svinjo ali ne?« je vprašala partizane, ki so še razmišljali, kaj bi storili.

Končno so se le odločili. Naslednjega dne je sosed peljal svinjo z vozom proti LUČAM. Iz gozda so stopili partizani in mu ukazali, da mora peljati svinjo k BOJNIKU, kjer so jo ubili in spekli.

Nekaj kosov mesa so poslali tudi sosedu, čeprav so mu svinjo plačali Nemci. Nemci so bili še tako radodarni, da so kmetom živino plačali, če so jim jo odvzeli partizani,

in so to prijavili. Tako so Nemci kupovali svinje za partizane.

STRAH IMA VELIKE OČI

K BOJNIKU so redno prihajali partizani. Francka je imela navadno že pripravljeno kaj za pod zob; spekla je kruh ali štrudelj, da so se hitro najedli in odšli naprej. Če ni bilo ničesar, jim je skuhala žgance ali kaj drugega.

Nekega dne je prišla skupina partizanov. Skuhala jim je žgance in mleko. Oni so se vsedli za mizo in jedli.

Stražar zunaj zakriči:

»Nemci!«

Partizani pustijo nahrbtnike, puške in poskačejo drug za drugim skozi okna in zbežijo. Francka spravi hitro jesti in žlice z mize, da bi Nemci ne videli, da jim je dala hrano. Potem skrije še nahrbtnike in puške. Nato se vsede za mizo in mirno čakajo Nemce. Toda ni jih bilo od nikoder. Iz radovednosti, kdo je zunaj, je vzela motiko in odšla na njivo ter se razgledovala po okolici, da bi ugotovila, če so Nemci res kje v bližini.

Po cesti je prišla sosedka z dvema otrokoma.

»Ali si videla Nemce?« jo je vprašala.

»Nikjer jih nisem videla.«

»Kje si bila?«

»V gozdu sem šušljala. Otroku sta se odtrgala dva gumba na hlačah in sem mu jih morala zavezati.« Francka se je od srca nasmejala:

»Za dva gumba na hlačah so zbežali partizani.«

»Kako to?«

»Partizan je rekel, da je videl, da v gozdu nekdo šušlja. Mislil je, da so Nemci, pa si bila ti.«

»Strah ima velike oči!« se je nasmejala sosedka in odšla z otrokoma naprej.

Šele zvečer so se vrnil partizani po svoje nahrbtnike in puške. Ko jim je povedala, pred kom so bežali, so se v zadregi spogledali. Komandir pa je ves srdit dejal:

»Najrajši bi babo ustrelil!«

Po pripovedovanju Francke Osojnikove zapisal Zvonko Robar

Partizanka Alenka pripoveduje

KOVČEK S PIŠTOLO

V okolici Uršlje gore so nastajale prve trojke. V PODKRAJU so ustanovili prvo trojko SLEMNIKOV GUSTL — GREGA,

AVGUŠTINOVA MICKA in HRIBERŠKI GUSTL — MEHAČ. Vsak je ustanovil naprej svojo trojko, tako so trojke povezovale skoraj vse ljudi od PODKRAJA do KOTELJ, SEL in tja do GUŠTANJA in PREVALJ.

S Slamnikovim Gustlom se je Micka spoznala, ko je hodil drvarit na Hom. Mimogrede se je ustavil pri Avguštinovih in se šalil. Micki je bil všeč, ker je bil postaven in iznajdljiv fant. Nekega večera, ko so odhajali drvarji iz gozda, se je ustavil pod njenim oknom ter rahlo potrkal. Micka je odprla in se nasmejala:

»Vedela sem, da si ti! Kaj hodiš pod mojim oknom tako pozno?«

»Micka, saj veš, da te imam rad!« je govoril na pol za šalo in napol zares, da je premagal zadrego.

»Poznam vas, fante, kakšni ste. Vsaki rečete, da jo imate radi. Ko jo dobite, potem pa jo pustite in se ji smejite! Reci, če ni tako?«

»Tebi pa bi ostal zvest, če bi me imela rada,« je zatrjeval.

»Nič ti ne verjamem, ker ste vsi dedci enaki! Drugič pridi, bom premislila,« je zaprla okno.

Sčasoma se je razvila med njima prava ljubezen.

Micka se je zaposlila v guštanjski železarni, kjer je delal tudi GUSTL. Nič več mu ni bilo treba hoditi drvarit na HOM, ker so Nemci potrebovali delavce v železarni, da so delali orožje za njihov vojaški stroj.

Med delom je GUSTL večkrat prihajal k Micki, se z njo pogovarjal in šalil. Delavci in mojstri so jima zavidali, ker sta vsak prosti čas tičala skupaj in se skrivnostno pogovarjala. Nemčurjem so se njuni razgovori začeli zdeti sumljivi, zato so jima večkrat od daleč prisluškovali, toda ničesar niso mogli slišati. Kadarkoli se jima je približal kakšen nemčur, ki sta jih dobro

Ko je vse cvetelo

poznala, je Gustl Micko vščipnil, da je odskočila kot srna ali pa ste se začela pogovarjati, kje se dobite zvečer.

Micka je Gustlu večkrat pripovedovala o partizanih, ki prihajajo v PODKRAJ in o tem kakšne naloge so ji dali. Ko se jima je zopet približal nemčur, je Gustl prijel Micko pod roko. Ona pa se mu je umaknila in dejala:

»Maj, maj, ne bodi tako neumen!« Vsak, ki je to videl, se je nasmehnil in odšel naprej po tovarni.

Po nekatere fante so prišli Nemci ponoči in jih odpeljali v CELOVEC ali še naprej, da bi jim ne odšli v partizane. V nemško vojsko bi moral tudi Gustl, zato je prosil Dolinška, ki je bil tajnik na nemški občini in imel vpogled v vse dopise, naj mu da skozi okno znamenje ali pa ga naj na kakršenkoli način obvesti, če bi ga hoteli Nemci ponoči odpeljati, ker se je trdno odločil, da ne bo šel v nemško vojsko.

»Včeraj sem govoril z Dolinškom,« je zupal Gustl Micki, »dejal je, da bo sodeloval z nami.«

»Ne govori kaj takšnega! On je vendar občinski tajnik!« ga je nezaupljivo pogledala, »lahko nas vse izda!«

»Ne bo nas,« je zatrjeval Gustl, dobro ga poznam. Nekaj mora delati, da zasluži kruh za svojo družino, drugače pa je zaveden Slovenec.«

»Mogoče?« je še vedno dvomila.

»Obljubil mi je celo, da me bo obvestil, če bi me hoteli odpeljati ponoči. Vsak dan moram pogledati na okno in on mi bo dal znamenje. Če bo nevarnost, bo ob dveh, ko se bom vračal z dela, pomahal z roko skozi okno, kar bo pomenilo, da moram čim prej izginiti.

Vsak dan, ko je šel Gustl iz tovarne, je pogledal proti oknu. Nekega dne je bilo okno odprto. Na njem je slonel Dolinšek in pomahal z roko, kar je pomenilo, naj izgine. To je bilo meseca junija 1943. leta. Še istega dne sta Gustl in njegov brat Fika odšla s kosami na ramah na Macigojevo in od tam v partizane. Micka mu je prinesla puško, ki jo je imel shranjeno v Rožejevem gozdu.

Slemnikovi so stanovali na Ravnah v današnji Partizanski ulici. Tik pred vojno so tu kupili hišo in se preselili sem iz Starega trga pri Slovenj Gradcu.

V nedeljo popoldne je šla Micka na Ravnice. Ko pride mimo Slemnika, jo pokliče Slemnikova mama:

»Pridi gor!« Potem jo je prosila: »Nesitale pleteni kovček k Rožeju. Mirko je prišel na dopust iz »arbaјtsdinst« in je odšel v partizane. Pred njo je odprla kovček. Micki je zastal dih, ko je zagledala v njem nemško uniformo in pištolo.

»Zdaj si videla, kaj je v kovčku. Ali se upaš nesti?« jo je vprašala. »Bojim se, da bi te dobili Nemci. Slišala sem, da hodijo vsak dan na hajko za partizani. Nekdo jim prinaša pošto, da je na Uršlji gori vsak dan več partizanov.«

»Maj, maj!« je hladno odgovorila Micka, »če me do danes niso dobili, potem me tudi na tej poti ne bodo.«

Micka je vzela kovček in odšla ob Suhu proti Uršlji gori. Prijeten hlad jo je objel, ko je stopala po kolovozu, ki se je vil po dolinici, ki so jo z obeh strani obdajali gozdovi. Dolinica se je nekoliko razširila, ob

potoku je zagledala šratneško žago, mimo katere je cesta čez most zavila proti Lubasu in Avguštinu. Vsa je strepetala, ko se je začela izza poslopja viti proti njej dolga kolona Nemcev.

»Zdaj pa imam,« ji je postalo vroče, »kot bi jih kdo naročil, tako mi prihajajo nasproti,« se je jezila. Zelenci so bili že tako blizu, da se ni več utegnila umakniti v gozd. V trenutku je postala hladna. S kovčkom v roki je šla proti koloni. Ko so prišli Nemci do nje, je pozdravila oficirja, ki je šel na čelu kolone:

»Heil Hitler!«

Oficir je dal znak, da se je kolona ustavila in pristopil k njej.

»Zdaj me imajo!« si je na tihem mislila in skušala biti čim bolj mirna, da ne bi vzbudila suma.

»Von wo?« (Od kod?) jo je vprašal policist.

»Iz Maribora,« mu je odgovorila v nemščini.

»Kam greste, gospodična?« jo je vprašal.

»H Kravbergerju na obisk!« se je odrezala.

»Ist schon gut!« (Potem je že dobro!) je napravil kretnjo z roko in krenil s kolono naprej. Vojaki so jo spoštljivo pozdravljali, ko so jo srečevali.

Pleten kovček je tako srečno prinesla do ROŽEJA, kamor je prišel zvečer Slemnikov Mirko, vzel iz njega svoje stvari in odšel v partizane v gozdove Uršlje gore...

GOVORIL JE KOT »FAJMAŠTER«

V PODKRAJ v vznožju Uršlje gore je prišel POLDE EBERLE — JAMSKI. Ljudje so mu tod okoli pravili samo Polde Jamski. Pri vsaki hiši si je pridobil kmalu tako zaupanje, da so ga imeli za svojega človeka in jim je bilo dolgčas, če se po nekaj dni ni oglasil pri hiši. Ljudem je znal neki tako prepričljivo govoriti, da so mislili, da je bil pred vojno »fajmašter«. Borci v enotah so ga poslušali z odprtimi usti in pri tem pozabili na sebe in na vse težave, ki so jih pestile vsak dan.

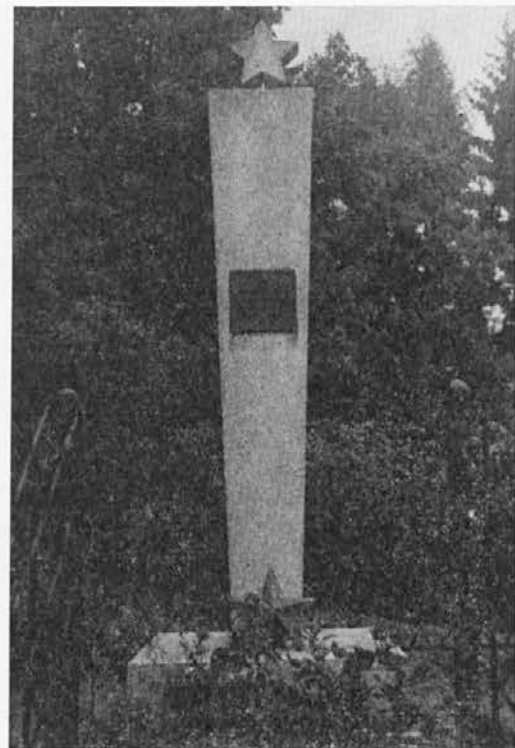
»Od kod je doma?« so vpraševali ljudje.

»Pravijo, da je prišel iz Trbovelj,« so govorili tisti, ki so ga bolje poznali. »V Trbovljah je delal v jami kot rudar.«

Večkrat je govoril tudi domačim iz Podkrajja. Ob njegovem govoru so mnogim pritekale solze ali pa so postali pripravljeni dati vse za partizane in jim pomagati, kjerkoli bi bilo mogoče. Polde je govoril in govoril. Vsaka njegova beseda je bila zanimiva in bi ga poslušali od jutra do večera, ker so čutili, da govori od srca in da govori tako, kot resnično misli.

Polde je prihajal k LUBASU, AVGUŠTINU, ROŽANKU, k JANETU in skoraj k vsem kmetijam v okolici Kotelj. Pri vsaki hiši je bil dobrodošel. Večkrat je prenočil v ROŽEJEVI BAJTI, kjer si je na podstrešju uredil zasilno ležišče.

Ob večerih je hodil od hiše do hiše in ljudi prepričeval za boj proti Nemcem, ki hočejo uničiti slovenski narod. Z njim sta prihajala SLEMNIKOV GUSTL — GREGA in GOLOBOV FRANCI — LUKA, ki sta bila njegova spremljevalca. POLDE JAMSKI je bil namreč sekretar okrožja za Mežiško dolino.

Spomenik na Navrškem vrhu nad Ravnami

»Kaj bi napravil, če bi te dobili Nemci?« ga je nekega dne vprašala Potočnikova Micka.

Iz žepa je potegnil majhno ampulo in dejal:

»Živega me ne bi dobili nikoli!«

Nad Rožejevo bajto je planjava TIČNICA, ki se širi tja do gozda. Od tam se je lepo videla Kravbergerjeva domačija in tudi Kravberger je lahko vsako uro z daljnogledom opazoval Tičnico, ki mu je bila kakor na dlani. ROŽEJEVA ZOFKA, ki je sodelovala s partizani, je večkrat na dan tekla čez Tičnico, ko jim je nesla pošto ali hrano v gozd. Kravberger, ki je od doma gledal na Tičnico, je opazil, da Zofka prevečkrat na dan teče čez planjavo v gozd, zato jo je nekoč, ko je šla mimo Kravbergerjeve domačije, ustavil in ogovoril: »Ali si videla v gozdu kakšnega poka?« in se zraven nasmejal. Zofka ni mogla skriti zardre in je v trenutku v obraz zardela, ker je takoj vedela, kam Kravberger meri, toda vseeno se je znašla: »Če že hočete imeti poka, pojdite na Uršljo goro, tam jih je dosti!« Po teh besedah se je obrnila in odhitela po stezi.

»Mene zanimajo kršчени poki!« je zaklical za njo Kravberger. Ona se je naredila, kot da ga ne sliši in je hitela naprej. Kravberger se je mrmraje odpravil v hišo.

Partizani so se pri ROŽEJU zadrževali celo podnevi. Sin MAKS je imel radijski sprejemnik na baterije. Zvečer so ga hodili poslušat terenci. Ob določeni uri so poslušali LOVRA KUCHARJA, ki je oddajal za partizane. Micka je prišla zvečer k Rožeju. Vsi so sedeli okoli aparata. Vsak, ki je prišel v prostor, je moral biti popolnoma tiho in hoditi po prstih, da bi poslušalcev ne motil. Micki se je zdelo to neumno, zato se je začela smejeti in govoriti:

»Kaj le slišite tako zanimivega, da buljite vsi v to škatlo!«

»Ne govori!« so se jezili. »Pri najvažnejši oddaji nas motiš!«

Grega pa je dejal:

Skromen spomenik komandantu III. vzhodnokoroškega bataljona FALENT na Najberževem

»Lepo te prosim, pojdi v kuhinjo, če ne moreš držati jezika!«

»Maj, maj!« je zamahnila in odšla v kuhinjo.

Rožejeva mama jim je med tem skuhala za večerjo žgance in kavo. Pozno v noč so ostali partizani pri ROŽEJU, se šalili in se pogovarjali. Domači pa so se od ure do ure menjavali in hodili na stražo, da jih ne bi Nemci presenetili.

Nekega dne je prišel k Rožeju Polde Jamski in dejal:

»Med bi potrebovali za ranjence!«

»Letos vam ga lahko dam, ker so bili polni panji,« je govoril Rožej. »Za ranjence bom vedno dajal med, dokler ga bom imel.« Nato je napolnil več posod z medom in partizani so jih odnesli proti Jurčku, kjer je bila v gozdu partizanska bolnica...

»VSI DEDCI STE NORI!«

Noč in dan so udarjala težka kladiva v železarni. Iz nje so prihajali delavci umazani, da si jih komaj prepoznal. Med njimi je bilo precej delavk. Ravensko železarno so Nemci uspešno vključili v svoj vojaški stroj.

Po odhodu Slemnikovega Gustla v partizane je imela Potočnikova Micka v tovarni težak položaj. Vsi so vedeli, da si je bila dobra z Gustlom, zato je postala sumljiva še bolj kot prej. Nemci so jo hodili skrivaj opazovati, s kom se zdaj pogovarja in družiti. Rudi Kajzer in Vankmüller sta bila zagrizena nemčurja. Večkrat sta prišla k Micki na delovno mesto in se šalila:

»Micka, ali se kaj dereš, ko ti je ušel ljubček?«

»Kakšen ljubček le!« se je spretno izgovarjala. »Zdaj vidim da ste vsi dedci nori! Če se ženska s kom pogovarja, potem je že njen ljubček!« Tako jih je ugnala v kozji rog.

V tovarni so skupno delali za partizane Anzi Globočnik, Micka Potočnik in Micka Kotalo.

V opoldanskih odmorih in celo med delom so k Micki prihajali moški in jo vpraševali:

»Kje so partizani?«

»Kaj naj jaz vem,« se je izgovarjala, ker jim še ni zaupala. Nekateri med njimi bi radi šli v partizane. Dokler ni posameznika dobro poznala in izvedela, kakšnega mišljenja je, mu ni ničesar povedala. Šele, ko je izvedela od bližnjih sodelavcev, da je zanesljiv, mu je povedala, kje lahko dobi zvezo s partizani.

Rudi Kajzer jo je opazoval in ugotovil, da ima zvezo s partizani, zato jo je zatožil na upravo. V obrat je prišlo šest policistov. Delavci so jih začudeno gledali, kaj delajo v obratu. Ustavili so se ob Potočnikovi Micki. Žandar, ki je imel čin, jo je vprašal:

»Ali si ti Micka Potočnik?«

»Da,« je odgovorila.

»Torej smo te le našli!« se je nasmehnil. Micka je mislila, da jo bodo uklenili in odgnali. Pogledala je po obratu in ni videla možnosti, da bi pobegnila. Na vseh straneh so stali žandarji. Poleg žandarjev je stal Rudi Kajzer, ki je bil za tolmača. Micka ni hotela s policistom govoriti nemško, čeprav je dobro znala. On jo je vprašal:

»Kje si doma?« Povedala je, da je doma v Podkrajju.

»Ali lajajo ponoči tam zgoraj psi?« jo je vprašal z določenim namenom. Mogoče je mislil, da jo bo spravil v zadrego. Ali pa je mislil, da je preprosto kmečko dekle, ki jo bo ujel na prvo limanico in bo vse povedala. Toda zelo se je zmotil.

»Pri nas ga nimamo,« je mirno odgovorila. »Toda jaz ponoči spim tako močno, da ničesar ne čujem, ker pridem zmučena domov iz tovarne.«

Njena hladnost ga je naravnost presenetila. Zato je jezno siknil:

»To pa dobro veš, da gor hodijo banditi!«

»Ne vem, česa me hočete obdolžiti!« se je tudi ona razjezila in zahtevala: »Tako mi dajte stanovanje na Ravnah, vsako jutro moram zgodaj vstajati in hoditi tako daleč na delo! Rajši bi stanovala v bližini tovarne in potem me ne bi sumničili!«

Poveljnik je pogledal Rudija Kajzerja. Ta je začel mencati na mestu in začel pripovedovati, da na Ravnah nimajo nobene praznega stanovanja.

Micka, ki je razumela, kaj sta se pogovarjala, je potem zahtevala:

»Dajte mi vsaj karbidnico, da si bom lahko svetica na delo. Ni prijetno hoditi ženski sami tako daleč po gozdu na delo! Ne maram, da bi me kdo po nedolžnem sumil!«

Kajzer in vodja skupine žandarjev sta si pomežiknila in stopila nekoliko vstran in se začela nekaj šepetaje pogovarjati. Potem so odšli vsi v upravo. Micka je stopila k stroju in postrani gledala za njimi. Vsa srečna je bila, ko je videla, da so odšli. Po delu je odšla sama na upravo in zahtevala karbidnico, da bi si lahko domov svetica. Brez izgovora so ji jo dali. Vso pot domov je razmišljala, ali naj se naslednji dan še vrne na delo ali ne.

»Kaj mi pa morejo!« si je zjutraj govorila in zopet odšla na delo. V železarni je začelo primanjkovati delovne sile, posebno zato, ker so nekateri fantje odšli v vojsko in v partizane. Nemci so na delo potegnili Rusinje, ki so bile v taborišču blizu železarne.

Micka pravi: »Bile so same lepe babe! Moški so jih hodili celo med delom občudovati iz sosednjih obratov.« Micka je prišla kot ženska vsak dan z njimi v stik, se z njimi pogovarjala in kmalu so postale zapupne prijateljice. Vse so se odločile, da pojdejo v partizane. Neko soboto popoldne je odšlo v gozdove Uršlje gore dvaindvajset Rusinj. V ponedeljek so Nemci preklinjali, ker jih ni bilo na delo. Micki je bilo ves dopoldan vroče, ker se je bala, da jo bo kdo izdal, da se je večkrat družila z Rusinjami. Toda nič se ni zgodilo. Rusinje so prišle srečno v partizane na Uršljo goro. Najlepše so obdržali komandirji in politični komisarji v četah, ostale so poslali na Dolenjsko. V četah so ostale Klara, Zinka in Sonja. Slednja je reševala Nestla, ko se je vračal ranjen s Pohorja.

Rusinje so imele zveze z moškimi, ki so bili v ruskem taborišču v Dravogradu. Potem so začeli posamič in po skupinah prihajati v partizane Rusi iz Dravograda.

Micka je vodila v partizane tudi moške. Največ je odšlo z njo iz železarne Hrvatov. Ko je šla z dela, so šli tako daleč za njo, da so jo komaj videli. Tako so šli do Avguštinovega potoka. Nato so odšli skupaj k Avguštinu. V partizane je odšlo z njo osemnajst moških.

Najbolj previdna je morala biti, ko je šla po današnji Partizanski ulici. Gestapovec Legner, ki je stanoval v poslopju, kjer je zdaj ljudska knjižnica, ji je večkrat nastavljal zanke. Nekega dne jo je na tej ulici ustavil neznan moški in glasno zahteval:

»Pelji me s seboj! Rad bi šel v partizane!« Njej se je zdel sumljiv, zato ga je ostro zavrnila:

»Pojdi sam v Uršljo goro, če si tako nor! Mene partizani ne brigajo!«

K Micki se je pripeljal na dopust brat iz nemškega ujetništva. Po partizanski ulici sta šla proti domu in se pogovarjala. Pri Verdineku ju ustavi gestapovec Legner in vpraša:

»Kdo je ta?«

»Moj brat,« se je nasmehnila, ker je vedela, da bo Legner odšel z dolgim nosom.

»Osebnost izkaznico!« je ostro zahteval. Brat mu je izročil izkaznico oziroma potrdilo, s katerim je lahko odšel na dopust.

Legner je pogledal potrdilo, ga jezno vrnil in dejal:

»Dobro! Lahko gresta naprej!«

Micka se je jezila, da sta se nastavila na Legnerja, ker se je moral brat zaradi tega vrniti v ujetništvo. Če se ne bi vrnil, bi lahko začeli Nemci njo sumiti, da spravljaja ljudi v partizane.

Po moške in po ženske so k Avguštinu prihajali terenci in jih vodili s seboj v gozdove Uršlje gore. Največkrat je prišel ponje partizan Falent, ki je bil doma iz Šmarjete onstran državne meje. Če jih je odgnal s seboj več, je zadovoljno govoril:

»Le korajžno, fantje, da nas bo več in da bomo kmalu stokli te preklemane švo-be...!«

KAJ ŠE ČAKAŠ?!

V bližini Raven na Koroškem se dviguje graščina, ki ji pravijo na HOFU. Tam je delala Hrvatica ANUŠKA. V tovarni je prišla k Micki in prosila:

»Za boga te molim, spravi v partizane mojega bratranca! Nemci so ga dvakrat ujeli in mu je uspelo, da jim je pobegnil. »Kje je?« jo je vprašala Micka.

»V Beogradu,« ji je odgovorila ona.

»V Beogradu!« se je začudila Micka. V trenutku se ji je zdelo nemogoče, da bi s take daljave spravili Anuškinoga bratranca v partizane, zato je dejala:

»Ne vem, če bo šlo. Predalec je.«

Anuška je še vedno silila v njo:

»Za boga te molim, spravi ga v partizane! Imam njegovo telefonsko številko. Lahko ga obvestim, da pride na Ravne, kadar koli hočeš.«

Micki je postalo že skoraj žal, da je Anuški toliko zaupala, zato jo je nezaupljivo gledala, kar je Anuška opazila.

»Lahko si brez skrbi. Zaklinjam se, da ne bom nikomur zinila niti besedice!« ji je prepričljivo rekla.

Potem sta se dogovorili, kdaj naj pridejo in kje jih bo čakala. Micka je to skrivnost zaupala GLOBOČNIKU, za katerega je vedela, da sodeluje s partizani. Tudi njega je skrbelo, kako se bo ta akcija iztekla.

Anuška je Micki sporočila, s katerim vlakom pride njen bratranec in da bo ona sama uredila na postaji, da bo vedel, kam mora iti. Micka in Globočnik sta nestrno pričakovala četrtek, ker ju je navdajala neka notranja negotovost. Pred peto uro sta bila v Globočnikovem stanovanju, od koder je bil lep razgled na postajo.

»Ura je pet,« je dejal Globočnik, »vsak čas mora pripeljati vlak.« Vtem je izza ovinka že prisopihal vlak in se ustavil na postaji. Oba sta gledala skozi okno na postajo.

»Poglej, koliko moških prihaja!« se je začudila Micka.

»Osem. Če sem jih prav preštel,« je menil on.

Oba sta se pri oknu skoraj sesedla, ko sta videla, da prihaja s postaje cela četa moških, ki nosijo v rokah velike pletene kovčke, kot da gredo v nemško vojsko.

Micka je šla po dogovoru daleč pred njimi. Ko so šli po partizanski ulici, Legnerja k sreči ni bilo doma. Vse je šlo kot namazano. Čez Cvitaničev sadovnjak so zavili k Suhi in naprej ob potoku proti Uršlji gori. Micka ves čas ni spregovorila z njimi. Šele na Avguštinovem travniku jih je počakala in se z njimi prvič pozdravila.

Korošci onstran meje in predstavniki organizacije ZB so počastili spomin na padlega komandanta III. vzhodnokoroškega bataljona, FALENTA, ki je bil doma iz Šmarjete. Borci se ga spominjajo kot poštenega in dobrega tovariša ter kot hrabrega komandanta

Za večerjo jim je Avguštinova mama skuhalajadove žgance in mleko. Med moškimi, ki so prišli v partizane, je bil Dragutin, ki je postal kasneje komandant koroškega bataljona.

Pri luči je kazal domačim roko, ki jo je imel čisto prestreljeno. Kasneje je bil celo v četi, v kateri je bila Potočnikova Micka. Po pohodih je sedel večkrat zraven Rusinje Sonje in se z njo pogovarjal. Večkrat ji je nesel tudi nahrbtnik. Vsi so vedeli, da se je zaljubil vanjo. Komisar čete tega ni maral, zato je tej ljubezni iz moralno političnega stališča ostro nasprotoval. Dragutina je ob neki priliki, ko so borci počivali, poklical na zasliševanje.

Ostro mu je dejal:

»Nismo prišli v partizane, da bi vodili ljubezni, ampak da se borimo proti našemu skupnemu sovražniku. Ljubezen, ki jo imata s Sonjo, slabo vpliva na borbenost v četi, zato zahtevam, da prekineta z vajino ljubeznijo, da se več ne pogovarjata, še manj pa, da se ponoči sestajata!«

Dragutinu so se orosile oči in s težavo je govoril:

»Razumi me, komisar! Vem, da ni prav, kar počenjava. Toda nekoga moraš imeti na svetu, da se lahko z njim o vsem pogovoriš. Domače so mi ubili Nemci. Zdaj nimam nikogar več razen Sonje!«

Komisar je navidez popustil. Čez nekaj tednov se mu je posrečilo, da je Dragutina in Sonjo razdvojil. Dragutina je prepričal, da je dovolil, da je odšla Sonja na Pohorje v Zidanškovo brigado. Dragutin pa je postal komandant Vzhodno koroškega bataljona. Verjetno se s Sonjo nista več videla.

Zvečer so prišli partizani k Avguštinu. Med njimi so bili Slemnikov Grega, Falent, Jože in še en partizan. Grega je Micki razkril načrt, ki ga imajo za naslednje jutro. Tako so partizani čez noč ostali pri Avguštinu.

Zgodaj zjutraj je odhajala Micka na delo v železarno. Z njo so šli tudi partizani.

»Vsak dan bi morala imeti spremstvo!« se je šalila Micka, ko so ob Suhi šli proti Ravnam.

»Ni prijetno hoditi sam po tem grabnu,« je pritrdil Grega. »Lahko bi te napadli roparji!« se je pošalil.

»Kaj bodo napadali reveže, ko dobro vedo, da nimamo v žepu drugega kot suhe kruhove drobtine!« mu je v smehu odgovorila.

V bližini Cvitaničevega travnika so partizani zavili v gozd, Micka pa je šla sama naprej na delo v železarno. Na Cvitaničevem travniku je videla Frančka, ki je kosil. Ravno takrat je prišla na travnik tudi dekla, ki mu je prinesla zajtrk. Partizani so bili z njim že nekaj dni prej zmenjeni, da pridejo ponj na travnik, da bodo Nemci mislili, da so ga iznenada in s silo odvlekli.

Micka se je naredila, kot da na travniku nikogar ne vidi. Nenadoma zasliši klica:

»Stoj! Stoj!« Ko pogleda po travniku proti gozdu, vidi, kako tečejo proti Frančku čez travnik partizani s puškami v rokah. S Frančkom so zaradi dekline ostro postopali:

»Takoj odloži koso in pojdi z nami!« Ker se je oziral še okrog, kot bi razmišljal, kaj bi naredil, je Grega ostro dejal:

»Kaj čakaš! Vzemi jopič in pojdi!«

Dekla, ki je bila na travniku, se je počasi pomikala zadensko in hotela pobegniti. Ko je Falent to videl, je skočil k njej in jo prijel za roko:

»Nikamor ne pojdeš!« Ženska je bila čisto preplašena, ker še ni videla partizanov tako od blizu. Potem je ostala na mestu kot pribita in gledala, kako so partizani odgnali Frančka v gozd. Ko so ji izginili izpred oči, se je sunkovito obrnila, tekla domov in vsa iz sebe vpila:

»Frančka so odgnali banditi! Frančka so odgnali banditi!«

»Kako je bilo?« so jo z zaskrbljenimi obrazi vpraševali domači. Vsa iz sebe je pripovedovala, da je bilo na travniku in v gozdu vse polno partizanov in da so prišli od vseh strani, ga zgrabili in odpeljali s seboj.

Cvitaničeva je morala javiti na policiji, kaj se je zgodilo. Partizani in Franček so

bili takrat že daleč v gozdovih Uršlje gore. Kmalu so ljudje po vseh Ravnah govorili, kaj se je zgodilo s Frančkom. To so zvedeli tudi nemčurji na Ravnah in začeli so sumiti Micko, da je ona privedla partizane. Nekega dne so jo poklicali na zaslišanje na upravo.

»Ali veš, da so partizani odgnali Cvitanicevega Frančka?«

»Jaz nič ne vem!« je skomizgnila z rameni.

»Nikar se ne delaj nevedno. Nekdo te je videl, da si šla z njimi proti Ravnam.«

»Jaz nisem videla nikogar! Prosim, da priženete tistega sem, ki me je videl, da sem šla s partizani!« je odločno zahtevala. »Ne pustim, da me nekdo po krivem dolži za nekaj, kar ni res!«

Rudi Kajzer je videl, da ne bo iz nje ničesar izvlekel, zato je dejal:

»Lahko greš!«

Potem je hodil nemirno po pisarni sem in tja, si grizel ustnice ter zraven mrmral.

»Točno vem, da baba sodeluje s partizani, toda ne morem temu vragu dokazati! Jezik ima tako oster, da ji ne morem priti do živega!«

Takrat sta bila na upravi Volčanšek in Petrač, ki sta slišala, za kaj vse jo Nemci dolžijo, ko so se pogovarjali z gestapovci v sosednji sobi. Micko sta poklicala v pisarno in ji dejala:

»Kaj še čakaš? Ali ne boš takoj izginila iz tovarne? Nemci vedo za vse tvoje grehe. Vsak dan lahko pridejo po tebe in te zaprejo.«

»Me nimajo za kaj«, jima je hladnokrvno odgovarjala. »Ničesar takega nisem storila, da bi me lahko zaprli!« je še dejala, ko je odšla iz pisarne.

Volanček in Petrač sta se spogledala, ko je odšla.

»Neverjetno, kako more biti tako neprižadeta! Če bi mene kdo opozoril, bi se že davno skrili v mišjo luknjo!« se je nasmehnil Petrač.

Micka je bila po naravi flegmatična ženska, niti to opozorilo je ni prestrašilo. Vsak dan je hodila naprej na delo, kot da se ni nič zgodilo.

Nekega večera ji je rekel Grega:

»Tudi ti boš morala v partizane! Ni prav, da hodiš v tovarno in da delaš za Nemce!«

»Nekdo še mora ostati v tovarni za zvezo,« ga je opozorila ona.

»Vem, toda o tebi Nemci že preveč vedo. Vsak dan te lahko zaprejo. Za zvezo pa imam v tovarni še dovolj drugih ljudi, za katere še ne vedo, da delajo z nami.«

Po tem pogovoru je ostala nekaj dni doma. V sobi je likala perilo in slučajno pogledala skozi okno, ker se ji je zazdelo, da sliši zunaj glasove. Skoraj ni mogla verjeti, ko je videla, da od vseh strani proti bajti prihajajo Nemci z naperjenimi puškami in brzostrelkami. Hitro je vrgla perilo v košaro, se vlegla v posteljo in na nočno omarico dala star bolniški list, na katerem je hitro spremenila datum.

Odpri se vrata. Po hodniku je slišala trde korake. V sobo so stopili z naperjenim orožjem policisti. Poveljnik je začuden gledal, ko je videl, da je v postelji:

»Vi ste doma?«

»Da,« je pritrdila z bolestnim glasom.

»Kaj vam je?«

»Zelo sem bolna,« se je izgovarjala, »jutri pojdem v Celovec v bolnico.«

»Kje imate bolniški list?« jo je nato vprašal.

»Tukaj!« ga je porinila proti njemu. Poveljnik je vzel bolniški list v roke in ga čital. Micka je ležala v postelji kakor na iglah, ker se je bala, da ni datuma dobro ponaredila. Potem je položil listek nazaj na omarico in dejal:

»Dobro!« Zaželel ji je, naj kmalu okreva in se vrne na delo. Pred hišo so se policisti razporedili v kolono in odšli proti Ravnam. Micka pa je vstala in likala perilo naprej...

LJUBEZEN IN PARTIZANI

Dolinšek je prišel zgodaj zjutraj v službo. V pisarni je bilo mračno. S stene ga je srepro gledala Hitlerjeva slika. Kot po navadi se je vsedel za pisalno mizo in začel pregledovati pošto. Po vrsti je prelagal pisma. V roke mu je prišlo precej veliko pismo, na katerem je pisalo lastnoročno »Ortsgruppenführerju« (predsedniku občine). Radovednost mu ni dala miru. Previdno je pismo odprl in začel čitati dolg seznam. Od presenečenja mu je zastal dih. V rokah je držal seznam družin, ki jih je treba takoj izseliti z Raven. Hitro je preletel spisek. Na njem je bila tudi Slemnikova družina.

»Takoj jih moram obvestiti!« je sklenil. Pismo je previdno zaprl in ga položil na posebno mesto na mizo, da ne bi kdo sumil, da ga je odpiral. Ob deveti uri mu je žena prinesla malico. V žep ji je stisnil listek, ki ga naj izroči Slemnikovim.

»Tole je dal Maks!« je dejala žena, ko je prišla k Slemniku in hotela takoj oditi.

»Kam se vam tako mudi?« jo je hotela zadržati Slemnikova mama.

»Nimam časa. Kdaj drugič!« se je opravičevala in odšla skozi vrata.

Slemnikova je odlepila listek in začela brati. Roke so se ji tresle, ko je prečitala do kraja in ni verjela, da je res, kar je prebrala. Zato je listek še enkrat prečitala:

»Takoj odidite! Nemci vas hočejo seliti!« V sobo je stopila hčerka Krista.

»Mama, zakaj si tako blede?« jo je vprašala.

»Zdaj smo na vrsti mi!« je s trepetajočim glasom dejala mama. »Selili nas bodo!« se je vsedla na bližnji stol, ker je začutila v vsem telesu slabost.

»Ni mogoče!« se je začudila Krista.

»Poglej tale listek, če ne verjameš!« ji je pomolila listek. Krista je bežno prečitala in dejala:

»Ne bodo nas, ne! V partizane pojdemo! Grega je dejal, da naj pridemo za njim v partizane, če bi nas hoteli seliti.«

»V gozdu je težko!« je vzdihnila mati. »Trije so že tam in ne vem, kako bi tam vzdržali, če jih ne bi podpirali od doma. Oni so mladi, vidva z očetom bi bila partizanom samo v nadlogo.«

»Mama, ne govori tako! Vsi pojdemo v partizane!« jo je prepričevala Krista.

»Ti lahko govoriš, ko si še mlada! Kaj bova midva z očetom v partizanih? Starih ljudi ne potrebujejo.«

»Ne govori tako! Grega bo že poskrbel za vaju oba. Dobro ga poznam. Vsi pojdemo danes ponoči. Ne bomo čakali Nemcev,

da nas ujamejo kot miške v kletki in nas odpeljejo v taborišče!«

Ves popoldan so se Slemnikovi pripravljali za odhod. Vsakemu sta mati in Krista dali v vrečo ali v nahrbtnik, kar bo nujno potreboval v gozdu. Ob vsakem avtomobilu, ki je zapeljal v ulico, sta vztrepotali, ker sta mislili, da že pridejo po njih.

V mraku so vzeli cule in eden po eden izginili v noč. Nekaj pred polnočjo so prišli k ROŽEJU štirje člani Slemnikove družine: oče, mati, hčerki Krista in Micka. Pri Rožeju so bili partizani in Potočnikova Micka, ki ju je imela pri Slemniku v reji. »Zjutraj pojdem po nju.«

»Jaz pojdem s teboj,« se je ponudila Krista.

Izza Pohorja se je začelo svitati, ko sta Krista in Micka hiteli proti Ravnam. Previdno sta se približali domu. Nikjer ni bilo nikogar. Hiša je bila zaklenjena. Očitno jih Nemci to noč še niso hoteli seliti. Živina v hlevu je mukala, ker zvečer ni dobila več krme. Micka in Krista sta živini najprej nametali polne jasli krme. Micka je odvezala svojo kravo in k njej privezala telička ter oboje odgnala s seboj k Rožeju. Telička in kravo je še isti dan odgnala na PODHOVSKO, kjer so tele zaklali partizani. Zvečer sta se s Kristo ponovno odpravili na Ravne po odeje in rjuhe. V mraku sta se približali hiši. Krista je odšla v sobo ter odeje in rjuhe zmetala skozi okno, kjer je bila Micka, ki je vse skupaj povezala v veliki culi.

»Nemci ne bodo dobili teh rjuh in blazin!« je s posebnim užitkom govorila Krista.

Obloženi kot dve muli sta nesli vsaka svojo culo na hrbtu ob Suhi proti Rožeju. Domači so se jima smejali, ko so videli, kako obloženi prihajata skozi sadovnjak proti hiši.

»Mogoče nas še ne bodo selili?« je ugrabila mati in bi se najrajši vrnila domov.

»Nekaj dni le počakajte!« ji je svetovala Rožejka. Naslednji dan je prišlo z Raven sporočilo, da so jih hoteli Nemci seliti ponoči. Pred hišo se je ustavil črni kamion. Policisti so trkali na vrata. Presenečeni so bili, ker niso bila zaklenjena. Brez težave so navalili v hišo. Presenečeni so pogledovali po prostorih, ker niso našli nikogar. Tako je odšla cela Slemnikova družina v partizane. Od Rožeja so odšli na PODHOVSKO.

»Tudi jaz grem z vami!« je dejala Micka.

»Mislim, da je že zadnji čas, da prideš k nam. Dosti dolgo si že delala orožje za Nemce, da se borijo proti nam,« jo je opozoril Matjaž.

»K Lubasu in Božanku se še grem posloviti!« mu je dejala. »Vedno smo delali skupaj in ne bi bilo prav, če bi izginila, ne da bi jim to povedala.«

»Zelo lepo, zelo lepo!« se je nasmehnil Matjaž. »Ravno prav! Lahko greva skupaj. Tudi jaz imam to pot.«

Tako sta Micka in partizan Matjaž, ki mu je bilo ime Pavel Žaucer, skupno odšla k Lubasu in Božanku. Micka je Matjaža poznala kot študenta. Marsikaj je slišala o njem. Kot partizan je večkrat prišel v Podkraj in jim ob večerih pripovedoval, kako so ga Nemci selili v Srbijo in kako je potem pobegnil in se peš vrnil v Slovenijo

v partizane. Z njim se je pogovarjala kot s starim znancem. Matjaž ji je dejal:

»Zdaj, ko si postala partizanka, si moraš izbrati partizansko ime!«

»Ne vem, katero bi izbrala?« je govorila v zadregi.

Na pomoč, ji je priskočil Matjaž:

»Alenka boš, če sem jaz Matjaž!« se je nasmejal. »Ali si zadovoljna?«

»Kaj bi ne bila! Saj je lepo ime,« je zadovoljno govorila.

»Predlagam ti, da ostaneš na terenu Uršlje gore kot politična delavka. Najlaže boš delala, ker poznaš vse ljudi.«

»Vse drugo, samo to ne!« se je branila.

»Kaj boš potem?« jo je vprašal.

»Na vsak način hočem v četo, kjer so borbe in kjer poka!«

Zaradi te izjave je bil Matjaž naravnost presenečen. Če bi to dejal moški, bi razumel, toda od ženske ni pričakoval takšnega junaštva. Toda vseeno je vztrajal pri svojem:

»Tudi terenski delavci so nam potrebni kot borci v četi.«

»Ne, ne, to ne bi hotela, že zaradi Grega ne! Ljudje bi mi lahko očitali, da sem odšla zato v partizane, da lahko hodim z njim. Ne, tega ne bi mogla prenesti.«

»Nekaj sem že slišal, a nisem vedel, za katero Micko gre. Potem imaš prav, da nočeš ostati na tem terenu.«

»Ljubezen in partizani! To ne gre skupaj!« je premišljeno dejala in s svojimi besedami presenetila celo Matjaža.

»Odkrito ti povem, da ne vem, kaj bi ti na to odgovoril. Tudi med nami so o tem deljena mnenja. Prepričan pa sem, da tudi partizani ne morejo živeti brez ljubezni! Ne bi ti hotel dajati nekega zaključka, ker so v partizanih nekateri proti ljubezni, da me kasneje ne boš lovila za besede,« se je nasmešnil.

Pri Božanku sta srečala Grega in terence.

»O, Micka!« so ji po vrsti stisnili roke.

»Od danes naprej sem Alenka,« jim je ponosno odgovorila.

»Lepo ime si si izbrala,« je menil Grega.

»To ime mi je izbral Matjaž!« se je pohvalila.

»Tako je prav!« so se nasmejali prisotni, »če imamo Matjaža, zakaj ne bi imeli še Alenko!«

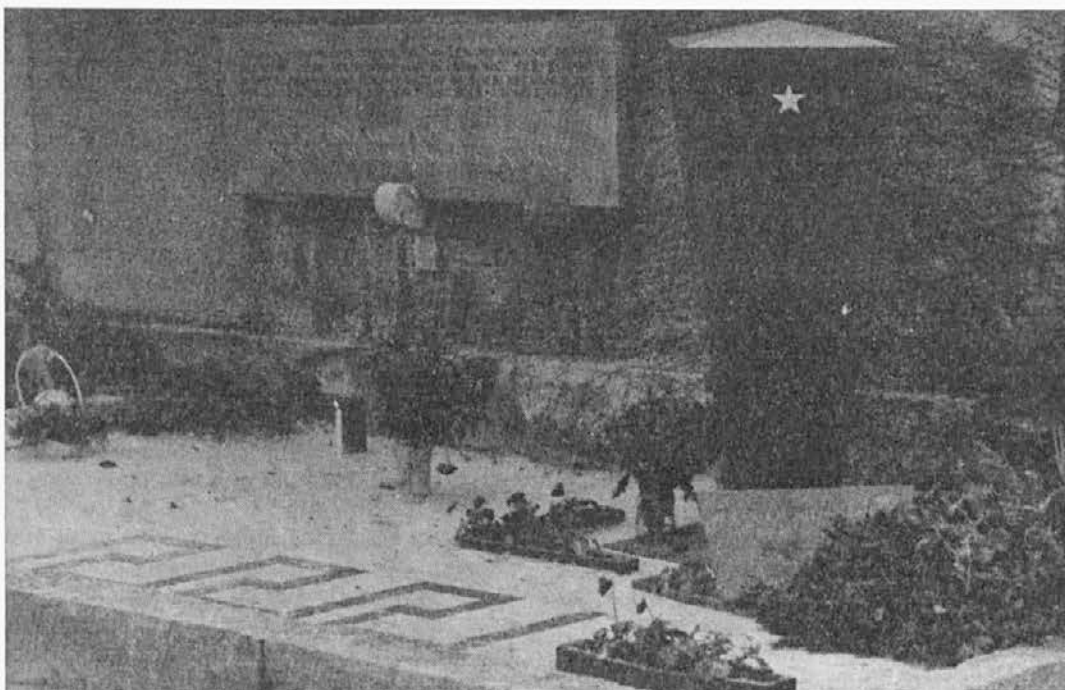
Grega se je za trenutek zresnil, toda takoj je notranji udarec zakril. Obrnil se je k mizi, dvignil vrček in nazdravil:

»Na zdravje naši Alenki!« Vrčke z moštom so prijeli še ostali in ji nazdravili. Alenka se je od srca nasmejala. Tudi ona je imela dobro lastnost, kot jo imajo vse ženske, da je najbolj srečna, če jo moški častijo. Tudi njo je narava obdarila s to čednostjo, če jo lahko tako imenujemo.

»Ko bi vedela, da je tako lušno v partizanih, bi že prej prišla!« je dejala, ko je videla okrog sebe same mlade fante in korenjake.

»Partizani so vedno dobre volje,« je pritrdiril Matjaž.

Fantje so se prijeli okoli vratu, zraven so objeli še Alenko in zapeli partizansko pesem, ki je zadonela in tako lepo zazvenela, da so v hipu vsi onemeli. Božankova mama je sklenila roke od ganotja in oči so se ji orosile.

Spomenik na pokopališču v Mežici

»Še eno zapojte za mene!« jih je prosila, ko so končali.

»Za vas jo zapojemo ob vsaki uri!« je rekel Kančev Anza-Čapajev. Zopet so zapeli. Pesem je kot struna zadonela po sobi in segla vsakemu prav do srca. Vznenmirila je čustva. Nihče ni mislil na note, temveč so se glasovi mladih fantov kot valovi zlivali drug v drugega...

AKCIJA NA NJIVI

Oblaki so pokrivali celotno pokrajino med Uršljo goro, Peco in Pohorjem in segali nizko nad drevje. Borci druge čete drugega koroškega bataljona so stali v zboru in čakali na povelje za odhod. Komandirji vodov so stali pred komandirjem čete, ki je dajal zadnja navodila. Potem so se komandirji vodov vrnili k svojim enotam in borcev povedali, da pojdejo na Lepo njivo, kjer živi s svojo družino zagrižen nemčur. Tam bodo izvedli prehrabeno akcijo. Pot na Lepo njivo je precej naporna, zato bodo šli tja samo prostovoljci, ostali pa bodo šli po bližnjici proti Smrekovcu. Za akcijo na Lepo njivo se je prijaviло nekaj borcev.

»Tudi jaz grem,« se je javila partizanka Alenka. Komandir jo je začudeno pogledal, ker ni pričakoval, da bi se javila.

»Tudi ti pojdeš?« jo je vprašal.

»Saj sem se javila!« je odločno poudarila, potem pa zašepetala soborki, ki je stala zraven nje, »da ne bodo mislili, da smo jim ženske samo v napoto.«

»Ali boš zmogla?« jo je komandir še enkrat vprašal.

»Zato sem se javila!« je vztrajala pri svojem.

Kolona je zavila iz taborišča, ki je bilo v bližini Godca, proti Naravskim ledinam in nato naprej okoli Uršlje gore. Del borcev se je ločil od glavne skupine in se začel po stranski poti spuščati proti Lepi nji-vi. Drug za drugim so stopali in razmišljali, kako lepo bi bilo, če bi sedeli doma ob topli peči, ker je pihal od Pohorja sem že mrzel veter, ki jih je opozarjal, da prihaja v deželo mrzla zima. Vseposvobod so blodile njihove misli, tako so pozabili, da

hodijo že več ur proti Lepi nji-vi. Iz sna jih je prebudilo povelje:

»Previdno naprej! V bližini je kmetija!«

Iz gozda so krenili čez travnik in med njivami proti kmetiji.

»Kje je kmetija?« je vprašala Alenka, ker ni videla zaradi megle pred seboj ničesar.

»Tam, poglej, je nekaj temnega!« ji je pokazal borec, ki je stopal ob njej. Iz megle so se počasi risali obrisi gospodarskega poslopja.

»Kakšna megla, skoraj bi trčil z nosom v bajto!« se je nasmejala Alenka. Partizani so za vsak primer postavili okoli hiše zasede. Nekaj jih je odšlo naravnost čez dvorišče v hišo. Pes, ki jih je zagledal, se je kot podivjan zaganjal na verigi in kazal zobe. Vhodna vrata so bila široko odprta, zato so vstopili takoj v prostrano vežo in potrkali na vrata.

»Naprej!« jih je ogovoril gospodar v nemškem jeziku, ker je slišal na hodniku vojaške korake in je mislil, da se je oglasila pri hiši nemška patrolja. Ko je zagledal pred seboj partizane, je presenečen obstal in jih osorno ogovoril:

»Kaj iščete tukaj?!«

»Hrano bi radi!« je vljudno dejal Falent.

»V planinah sami težko živimo! Še zase nimamo dovolj, pa naj dajemo vam!« je zastokal kmet.

»Prav,« je dejal Falent, »če nam ne daš, si bomo hrano vzeli sami!«

»Pojdite, od koder ste prišli!« je začel skoraj glasno vpiti.

»Zelo se motiš, če misliš, da se nas boš na tak način znebil. Zdaj smo gospodarji v tvoji hiši! Z družino se lepo spravi v sobo, če nočeš, da ti posvetimo!« mu je ostro rekel Falent.

Teh odločnih besed se je ustrašil, se brez besed umaknil z družino v sobo in čakal, kaj se bo zgodilo.

»Alenka, nekaj nam boš skuhal!« je velel Falent. »Zdi se mi že, da mi pajki predejo po želodcu!«

»Kaj bi skuhal, če nimajo nič?« se je grenko nasmešnila.

»Samo v kuhinjo pojdi. Jaz ti bom prinesel vse, kar potrebuješ.«

Odšla sta v kuhinjo. Falent je stopil v shrambo in se glasno zasmel:

»Poglej ga, skopuha, vsega ima dovolj!« in začel glasno preklinjati: »Prokleti Švobi! Tudi jaz sem imel doma mline in žage, pa so mi jih Švobi vzeli!« Alenka se je ob njegovi kletvici nasmejala, ker je zaklel tako po domače, po šmarješko. Iz shrambe je kmalu prinesel jajca, moko, smetano, skuto, lonc in druge predmete.

»Dovolj je, dovolj!« se je smejala Alenka, »ne nosi več, saj ne bom kuhala za ohcet.«

»Kaj boš skuhalo?« jo je vprašal Falent.

»Štruklje,« mu je odgovorila.

»Štruklje?« so se zasvetile oči Falentu. Odkar je odšel od doma, jih še ni vonjal, kaj da bi jih še jedel. V mislih je videl v trenutku polno skledo zabeljenih štrukljev, ki jih je postavila mati na mizo.

Alenka se je z vso naglico lotila dela. Ni minila ura, ko je bila na mizi zvrhana skleda rumenih štrukljev. Borci so kmalu potešili prazne želodce in se začeli pripravljati za odhod. Falent je prignal iz hleva težkega vola in ga udarjal z dlanjo po hrbtu:

»Gremo, bajs, v partizane!«

Medtem je nekaj partizanov privleklo iz hleva dva prašiča. Spodnesli so jima noge in ju zaklali. Eden ju je že prej mahnil s sekuro po glavi, da nista spuščala nepotrebnih glasov. Prašiča so privezali na vrvi in ju hoteli naložiti volu na hrbet. Falent je prepričeval vola, da bi moral biti toliko tovariški, da bi jim nekaj časa nesel prašiča, toda vol je pač vol in si ni dal dopovedati. Skakal in brcal je toliko časa, dokler nista prašiča padla na tla.

»Tako ne bo šlo!« je ugotovil Falent in tudi partizani, ki so gledali s strani. Mesar je prašiča hitro izčistil ter ju razrezal na več kosov. Vsak borec je moral dati en kos v svoj nahrbtnik.

Težko obloženi so zapustili kmetijo in odšli proti KRAMARICI. Med njimi je stopal vol in se večkrat začel vleči nazaj. Eden izmed borcev ga je moral od časa do časa mahnuti s palico po hrbtu, da je stopal naprej. Ves čas je deževalo. Med dežjem so začele padati tudi snežinke. Več ur so hodili do Kramarice. Vol jim je delal ves čas težave, čeprav ga je Falent lepo nagovarjal, naj bo pameten in poslušaj partizane. S težavo so ga le privlekli na KRAMARICO, kjer so vzeli s seboj še ostalo opremo, ki so jo prej zadeponirali.

Vola je nenadoma popadla trma. Ni hotel več naprej. Nekaj časa so ga celo potiskali, potem nagovarjali, toda nič ni pomagalo. Tudi palica ni več zalegla. Vol se je uprl na vse štiri in ni napravil niti koraka dalje. Morali so ga ubiti in vsakemu so na nahrbtnik obesili težko pleče ali velik kos mesa. Naprej so se borci težko pomikali, tako so bili obloženi.

»Ne morem več naprej!« je vzdihnila Alenka. Začutila je splošno slabost in kolena so ji začela klecati. Od dežja je bila popolnoma premočena. Nahrbtnik je spustila na tla in se počasi pomikala za borci. V trenutku ji je bilo vseeno, ali jo za to dejanje borci obsodijo in ustrelijo.

Na Beli peči so jih čakali ostali borci.

»Kje imaš nahrbtnik?« jo je vprašal Falent, ko je prispela do njega.

»Nisem ga mogla več nesti!« je govorila čisto izčrpana.

Falent je verjetno po obrazu spoznal, da govori resnico. Nič ji ni očitil. Avgusta Razgorška je nagovoril, da je poslal partizana nazaj po nahrbtnik.

Še vedno je deževalo. Med dežjem so padale tudi snežinke. Mokri in premraženi so stali borci pred gozdarsko kočjo, v kateri ni bilo prostora za vse.

»Ženske naj gredo v kočjo!« je sledilo povelje, »borci bodo morali ostati zunaj!«

Dušan je poklica l četo v zbor ter vprašal borce:

»Ali dovolite, da skuhamo ženskam čaj, ker so nekatere bolne in čisto izčrpane!«

Borci so privolili. Tako so ženske dobile topel čaj in bel kruh, ki so ga spotoma dobili pri neki kmetiji.

NANDE LIPOVNIK, ki je bil kuhar v četi, je obesil lonc na stojalo in začel kuhati vola. Ob ognjih so se borci greli in si sušili obleke. Za večerjo so jedli juho in volovje meso. Preden so krenili naslednji dan naprej, so meso zadeponirali med skale, kjer je ostalo nepokvarjeno kakor danes v hladilniku...

»NITI KORAKA IZ POTOKA!«

Bilo je meseca novembra 1943. Megle so zastirale nebo. Od Pohorja proti Uršlji gori je začel pihati mrzel veter. Najprej je iz oblakov rahlo pršelo, nato je začelo deževati. V višjih legah pa se je začel dež spreminjati v sneg.

Obveščevalci so iz vseh krajev Mežiške doline pošiljali partizanom poročila, da pripravljajo Nemci veliko hajko. Borci so bili vidno vznemirjeni, ker so slutili, da se jim z bližajočo se zimo približujejo težki dnevi. Dva sovražnika sta jim hkrati grozila: zima in Nemci.

Politični komisar Rudi Hohkraut-Dolf je govoril zbranim borcem:

»Tovariši, sovražnik pripravlja veliko hajko, ker nas hoče uničiti. Toda to se mu ne bo posrečilo! Od naših obveščevalcev smo dobili točne podatke, koliko sovražnikovih vojakov se je zbralo v krajih okoli Uršlje gore in Pece, da bi udarili po nas. Čeprav imajo desetkratno premoč, nam ne bodo prišli do živnega, ker vemo, za kaj se borimo in da je pravica na naši strani...«

Popoldne je bil zbor čete. Sledila so povelja. Druga četa je krenila čez Naravske ledine v Javorje. Spotoma so se ji priključili terenci, ki so se z vojaškimi enotami umikali v varnejše zavetišča na Smrekovec. V Jazbini pri Petriču ali pri Treh miškah so se ustavili. Kuhar je kuhal večerjo, borci so počivali. Nekateri so ob zvoku harmonik plesali in se šalili, kot da bi ne bilo nobene nevarnosti. Po večerji je odšel del čete naprej. Dušan je zbral nekaj zaupljivih tovarišev in ostal z njimi pri Petriču.

V skupini partizanov, ki je odšla naprej, je bila tudi Alenka. Ponoči so nadaljevali pot na Smrekovec. Snega je napadlo že precej na debelo. Za seboj so vlekli veje, da bi zabrisali sled. Nato so nekaj časa hodili po potoku in tako popolnoma zabrisali sled.

»Nihče ne sme stopiti iz potoka!« so govorili komandirji.

»Niti koraka iz potoka!« je šlo povelje od borca do borca.

Popolnoma odrezani od sveta so se znašli sredi bukovega gozda. Taborišče je bilo v navadni naravni kotanji. Vsi so mo-

Malgajev spomenik na Dobrihah

rali paziti, da ne bi sovražniku izdali svojega bivališča. Kurili so z vejami, ki so jih lupili, da se ni po gozdu kadilo. Če se je malo kadilo, so morali dim z vejami raztepati. Podnevi so morali paziti na dim, ponoči pa na svetlobo. Med drevjem je bila skrita kuhinja. Kuhar je kuhal v loncih, ki so jih postavili na kamenje. Navadno je kuhal mesno juho, v katero je potresel moko, kašo ali koruzni zдроб, če ni bilo kaj drugega. V taborišču jim je navadno primanjkovalo kruha, krompirja in zelenjave, ker je niso mogli prinesiti, saj bi jim gredeč zmrznila. Ležali so v krogu, tako da so imeli ponoči noge skupaj in tako ogrevali drug drugega. Ležali so tako tesno drug ob drugem, da se ni mogel obrniti samo en borec. Če se je hotel obrniti en borec, se je morala obrniti cela skupina v krogu. Pokriti so bili navadno z odejami in ceradami. Večkrat jih je ponoči zametel sneg. Zjutraj so se videle izpod snega samo luknjice, skozi katere so dihali. Pod snegom je bilo prijetno toplo, zato so radi poležavali.

Prvo noč, ko so prišli na Smrekovec, so slišali ropotanje strojníc in mitraljezov. Kurirji so že naslednji dan prinesli v taborišče sporočilo, da so Nemci pri Treh miškah napadli partizane, domačijo zažgali in domače odgnali s seboj.

»Ali je bilo potrebno?« so se vpraševali partizani. Zakaj so nekateri ostali pri Petriču? Vsem je bilo težko, ker so Nemci uničili zavedno partizansko postojanko. Slehernemu borcu je bilo težko za Petričev mamo, ki je za vsakega našla prijazno besedo in je vsakega primerno pogostila, da ni šel lačen od hiše, borcem je bilo težko tudi za Petričeva dekleta, ki so jim prinašala pošto in marsikdaj tudi hrano v gozd, če je sovražnik hajkah po okoliških hribih. Nekateri borci so bili mnenja, da bo Dušan kaznovan, ker se ni pravočasno umaknil s partizani, čeprav je bil obvešččen, da se Nemci približujejo domačiji.

Preteklo je nekaj dni, preden se je Dušan vrnil s svojo skupino partizanov. Borci so ga očitajoče gledali, ker še niso mogli pozabiti, kaj se je zgodilo pri Petriču.

Iz »bukovega lagerja« so hodili borci po hrano v Bistvo. V hrani je primanjkovalo vitaminov, zato so mnogi borci zboleli za skorbutom. Nekaterim so začeli migati v ustih zobje kakor v starih grabljah, nekaterim pa so tudi izpadali.

»Nujno moramo dobiti zdravila,« je dejal Drago Uranič. Terenci so dobili nalogo, da se povežejo s terenci, ki jim naj priskrbe zdravila. Čez nekaj dni je bilo dovolj zdravil. Zdravstveno stanje borcev se je kmalu izboljšalo. Mnogi borci so šele takrat prvič v življenju videli, kako pomembni so vitamini v hrani.

ZBOR POD GROHARICO

Nemci so se vračali izčrpani v dolino. Hajka, s katero so mislili uničiti partizane, ni uspela. Le tu in tam so ujeli posameznega partizana. Navadno so bili to novinci, ki jim je partizansko življenje še delalo preglavice.

Druga četa vzhodnokoroškega bataljona se je odpravila pod GROHARICO. Zvečer so prispeli pod mogočno skalovje, pod katerim se je širila zasnežena planjava s pastirskimi kočami. Ponoči so prispelle pod Groharico še druge čete. Borci so si podajali roke, bližnji znanci pa so se objemali od veselega snidenja.

Zjutraj so bile pod Groharico razporejene vse tri čete: NESTLOVA, DUŠANOVA in MILANČKOVA. Partizani so stali v zboru in zrlili v mogočne stene Raduhe, ki so se vzpenjale proti nebu kot mogočne trdnjave, ki že skozi tisočletja kljubujejo viharjem in nevihtam ter plazovom, ki pozimi drse čez njene prepade proti vznožju. Nehote so začutili, da imajo nekaj skupnega s temi mogočnimi skalami, ker kljubujejo mnogo močnejšemu sovražniku, ki je pridrl v deželo in hoče za vedno zaslužiti slovenski narod. Štabovci so hodili pred bataljonom in se nekaj pogovarjali. Na povelje se je bataljon razšel.

Borci so se naselili v pastirskih kočah. Zaigrale so harmonike, in nekateri so ves dan plesali, da so plavali po zraku. Mladi ljudje, ki so več kot štirinajst dni ždeli na Smrekovcu, so dajali duška svoji sprostitvi. Plesali so do večera. Mnogi so omagali in zlezli v koče ter zaspali. Nekateri so posedali po skupinah in peli partizanske ter druge pesmi. Posebno mogočno je odmevala pod Groharico pesem Triglav, moj dom... Valovila je kot mogočna himna med skalovjem, se odbijala ob prepadne stene ter se razblinila v daljavi. Marsikateri je šele v tem trenutku začutil globino in veličino te pesmi. Po polnoči so odšli spat še tisti, ki so najbolj dolgo vztrajali pokonci. Vstopili so v pastirske koče in si med borci komaj izsilili prostor, da so lahko legli.

»Ne smrči tako!« je nekdo sunil spečega borca, ki je vlekel dreto, da je šlo vsem na jetra. V kotu je začel eden govoriti: »Mojca, sem se stisni!«

»E, to so samo lepe sanje!« se je nasmehnil Goga. Straže so se celo noč menjavale. Na važne dohode so odhajale izvidnice.

Naslednji dan je prebudilo bataljon jutranje sonce. Dolino je pokrivala gosta megla, da je bila videti kot morje, iz katerega štrlijo kot otoki Kamniške Alpe, Raduha, Olševa in Peca. Partizani so prihajali iz pastirskih staj in se sončili, nekateri so po-

sedali pred kolibami in si obirali uši, ki jih v partizanih nikoli ni zmanjkalo. Skupina borcev je čistila mitraljez, v šali so ga razstavljali in sestavljali. Tu in tam si je kakšen borec stresel predmete iz nahrbtnika ter si jih zložil nazaj.

Ponoči je prispel s Pohorja v štab bataljona KOMEL — FRONTA s spremljevalcem. Zjutraj se je moral bataljon postaviti v zbor. KOMEL — FRONTA je zbranim borcem začel govoriti, da jih je doletela velika čast, ker bodo šli na Pohorje v Pohorsko brigado. Drago Uranič je glasno prebral imena borcev in bork, ki so določeni za odhod na Pohorje ter jim v imenu štaba bataljona čestital. (Pohorsko brigado so menda sklenili ustanoviti 8. novembra pri Hovniku na Selah. Kasneje se je Pohorska brigada na zahtevo glavnega štaba Slovenije preimenovala v Zidanškovo brigado. Zanimivo je, da se je naziv »Pohorska bri-

Prof. Jože Potočnik

Ob 35-letnici okrajnega odbora OF Slovenj Gradec

V 4. številki Koroškega fužinarja (25. novembra 1977) je Bogdan Žolnir objavil prispevek Naši aktivisti OF. Začel je s krajšim pregledom revolucionarnega gibanja v letu 1920, delom okrožnega komiteja KPS »Mežica«, prve uporniške skupine OF na Prevaljah in v Dravogradu, ki sta doživeli tragični konec, v nadaljevanju pa sledimo misli, kako si je CK KPS prizadeval z inštruktorji oživiti partijsko delo in širiti program OF med Peco in Pohorjem. Mežiška dolina je bila poleg Gorenjske najpomembnejše žarišče, ki je spodbujala revolucionarno misel in boj rojakov na Koroškem. V nadaljevanju obravnava delo okrožnega komiteja KPS za Koroško (od novembra 1942 do avgusta 1943), v četrtem delu pa okrožni komite KPS Mežica (od avgusta 1943 do konca septembra 1944). V zadnjem poglavju je širše obravnaval okrožni komite KPS Dravograd (od 27. septembra 1944 do 15. maja 1945).

Avtor je razčlenil v tem okrožju posamezne okrajne komiteje KPS oziroma okrajne odbore OF: Dravograd, Črna-Mežica in Guštanj-Prevalje. Dodati je treba, da je v okrožni komite KPS Dravograd spadal tudi okraj Slovenj Gradec in od marca 1945 še skoraj Šoštanj.

Prav je, da s krajšim orisom predstavimo tudi delovanje okrajnega odbora OF oziroma okrajnega komiteja KPS Slovenj Gradec od septembra 1944. do maja 1945. leta. Pred tem je krajši čas obstajal okrožni komite KPS Pohorje (od 3. avgusta do 25. septembra 1944). Ves čas je Mislinjska dolina spadala v Šaleško-mislinjski okrožni komite KPS oziroma okrožni komite KPS oziroma okrožni odbor OF. Ta je obsegal 8 okrajev: Št. Jedert, Slovenj Gradec, Podgorje, Šmartno, Mislinja, Velenje, Št. Ilj in Šoštanj.

Po odloku predsedstva SNOS je PO OF za Štajersko seznanil IO OF (25. septembra 1944), da je razdelil ozemlje PO za Štajersko na pet okrožij:

1. Ljutomer, 2. Maribor, 3. Celje, 4. Dravograd in 5. Kozje.

Okrajni odbor OF Slovenj Gradec je obsegal 6 sektorjev (taka je bila razdelitev

gada« še do danes ohranil med borci.) Na Pohorje so odšli vsi borci in borke, ki so bili sposobni za borbo, na Koroškem je ostalo le vodstvo bataljona in čet, ki je potem z mobilizacijo na terenu naslednjo pomlad obnovilo prvi in drugi bataljon in kasneje ustanovilo celo tretji bataljon, ki ga je vodil Falent, ko se je vrnil s Pohorja. Na Koroškem so med drugimi ostali DOLF, DRAGO, KIJEV, RAZGORŠEK, DRAGUTIN, SLEMNIKOV FIKA, partizan Gašper, ki ga je DUŠAN pošiljal stalno v izvidnico, ker je bil najbolj hraber v drugi četi.

Borcem je bilo dodeljeno boljše orožje, ki so ga nabrali po enotah. Popoldne so krenili na pot. Mnogim je bilo težko, ko so se poslavljali od koroških gozdov, še mnogo težje bi jim bilo, če bi vedeli kaj jih čaka na Pohorju. Dolga kolona se je vila po pobočjih hribov vedno niže in niže v dolino...

gospodarske dejavnosti). V okraju je delovalo okrog 25 vaških odborov OF (poročilo 3. novembra 1944).

Sektor 1. (Pameče) V virih se imenuje tudi rajon 1. ali prehranjevalni odsek. Obsegal je vasi Pameče, Troblje in Gradisce.

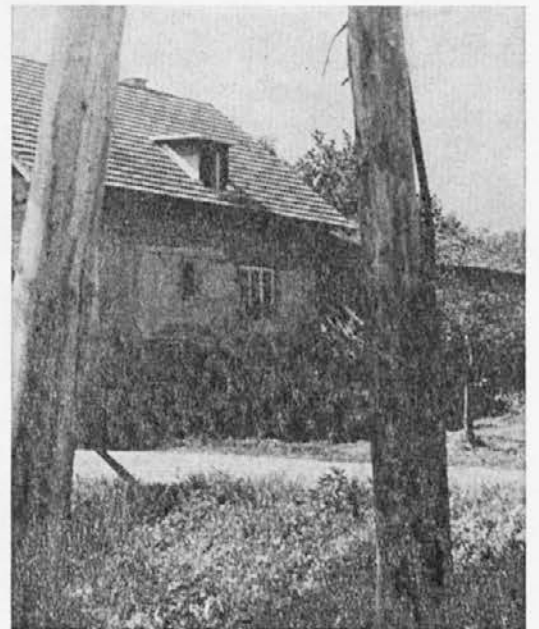
Sektor 2. (Slovenj Gradec) V virih se imenuje tudi rajon 2 ali gospodarski sektor št. 2 — je obsegal poleg Slovenj Gradca še Stari trg, Sele, Vrhe, Gmajno in Raduše.

Sektor 3. in 4. (Podgorje — Šmiklavž) K temu sektorju so spadali Sp. in Zg. Razbor, Suhi dol, Sv. Duh, Vodriž in Graška gora.

Sektor 5. (Šmartno) Poleg Šmartnega je zajemal še Legen, Turiško vas, Golavabuko, Brde in Dobravo.

Sektor 6. (Mislinja) Obsegal je Veliko in Malo Mislinjo, Šentilj, Dovže, Razborco, Tolsti vrh, Mislinjski jarek, Dolič, Kozjak.

3. novembra 1944 je imel okrajni odbor OF Slovenj Gradec 4. redno sejo, na kateri so poročali referenti o delu v sektorjih. Tudi člani posameznih odsekov pri

Veliki A

okrajnem odboru so poročali o tekočih zadevah. Predstavnik gospodarskega odseka je dejal, da so nastale »težave pri dobavljanju hrane za Pavčkovo četo (mišljene so Pavčkove bolnice), hajke so pokazale, da je premalo skrivališč za hrano«.

Poročevalec propagandnega odseka je povedal, da so dobili nov radioaparatus, da se literatura v zadnjem času množi, da so v dolini trosili letake o osvoboditvi Beograda in da so za vse svete napravili vence za grobove padlih tovarišev.

Vojaški referent je poročal o gibanju vojaškega transporta in o mobilizaciji 21 mož.

Predstavnik ZSM je dejal, da »mladina zbira za Pavčkovo četo sanitetni material, pecivo in cigarete«.

Na sestanku so poudarili, da morajo v prihodnje pisati bolj točna poročila, zbirati sanitetni in tehnični material, žito, delati bunkerje in ustanavljati odbore, kjer jih še ni.

Predstavnik prosvetnega odseka je menil, da je nujno potrebno ustanoviti tako imenovano »letečo šolo«, saj so otroci stari že 8 in več let, in ne poznajo niti črk. V novembru tega leta je bilo v okraju 7 »letečih šol«. Nekdanji politični aktivist Tone Britovšek — Propaganda pravi, da so učbenike dobivali po kanalih z Dolenjskega.

PO OF za Štajersko je 8. novembra 1944 poslal OO OF Dravograd, odseku za šole, učni načrt, ki ga je predpisalo predsedstvo SNOS, oddelek za šolstvo. 10. novembra je PO OF obvestil okrožje, da je bil začasnega pokrajinskega šolskega nadzornika imenovan Dušan Lunder-Krešimir in naj o tem obvestijo vse šole. V istem dopisu seznanjajo odsek za šole, naj pošlje okrožje 8 kandidatov na pedagoški tečaj za učitelje; tečaj se bo začel 25. novembra na osvobojenem ozemlju Štajerske.

Najboljši pisani vir o delovanju »letečih šol na območju Mislinjske doline je pismo učitelja Rajka Iglarja-Pohorca, ki ga je pisal 23. novembra 1944 pokrajinskemu odboru OF, referentu za šolstvo, na osvobojenem ozemlju Savinjske doline. »Tukajšnji odbor okraja OF mi je takoj po mojem prihodu (22. oktobra) poveril poučevanje in vzgojo silno zaostale šoli domače mladine na teritoriji slovenjgraškega okraja OF. Z navdušenjem in zadovoljstvom smo ustanavljali prve tečaje naše potovalne »leteče šole. Tudi malčki so z največjim veseljem zgrabili za kamenček; toda našemu navdušenemu delu so kmalu napravile konec nemške policijske patrolje, ki prihajajo z zapadlim novim snegom čim dlje, pogosteje in bliže v našo okolico. Četudi s težkim srcem — so me starši prosili, da z našo »letečo« (= bežečo...) šolo prekinem. Obveščevalna služba namreč ne more izključiti nenadnega napada nemške policije in bi tak nesrečni slučaj imel za posledico hudo materialno in še večjo moralno škodo. Tako je moje tukajšnje delo omrtvičeno in kakor je krvavo potrebno in idealno — praktično nemogoče. Zato se sporazumno s sekretarjem okrajnega odbora OF Slavkom stavljam na razpolago tebi, tovariš referent za šolstvo, na osvobojenem ozemlju Savinjske doline in prosim, da mi sporočiš možnost moje zaposlitve v tvojem območju.«

26. novembra je PO OF za Štajersko obvestil okrajni odbor OF Slovenj Gradec, naj pošlje učitelja Pohorca na osvobojeno ozemlje v Gornjo Savinjsko dolino.

Februarja 1945 je bilo v okraju Slovenj Gradec 15 »letečih šol, ki je zajela 70 otrok. Poučevale so tri učne moči. Poudarjena je bila potreba po sodelovanju med šolo, SKOJ in ZSM.

11. novembra 1944. leta je bil v Starem trgu ustanovljen odbor OF za mesto Slovenj Gradec. Prvi sekretar mestnega odbora OF je bil Jakob Križaj.

Do 5. redne seje, ki je bila 18. novembra 1944. leta, so bili sestanki v Starem trgu, na Vrheh in Selah, kjer se ga je udeležilo 45 ljudi; V Šmiklavžu in Razborju, v Sredmah in v Šmartnem.

Ob 25-letnici oktobrske revolucije so bile proslave na Brdah, v Šmiklavžu in Turški vasi. Na vseh proslavah je bilo 134 ljudi. Na 5. redni seji so poročali predstavniki gospodarskega, finančnega, propagandnega, vojaškega, prosvetnega, socialno-skrbstvenega odseka, SPŽZ in ZSM.

Iz 14-dnevnega poročila, ki ga je 18. novembra 1944 napisal vojni referent Žarko, član okrajnega odbora OF Slovenj Gradec, izvemo: 5. novembra so prijeli gestapovca iz Pameč, ki je bil kriv za izselitev 10 družin in požiga hiš.

14. novembra je policija v hajki ustrelila 16-letno hčer kmeta Kamnika na Selah, le-ta je hotela obvestiti partizana o prihajajoči nevarnosti. Partizan se je ustrelil sam, ker ni želel, da bi ga ujeli Nemci.

V hajki, ki je bila 15. novembra 1944 v zahodnem delu Pohorja, so ujeli pri kmetu Popijalu na Legnu Repino, glavnega ekonoma Pavčkovih bolnic. Vojaki, ki so bili oblečeni v partizansko obleko (raztrganci), so poizvedovali po brigadi. Repina je takoj »spoznal, s kom ima opravka. Šli so iz sobe in ga zunaj ustrelili.« Na področju okraja Slovenj Gradec je bilo v tem času 585 sovražnikovih vojakov (560 vojakov, 13 žandarjev in 12 vermanov).

Sekretar okrajnega odbora OF Slovenj Gradec Slavko Verdev je 17. januarja 1945. leta poročal okrožnemu odboru OF Dravograd, da je v okraju 17 krajevnih odborov OF in da bodo člane odborov »ob prvi priliki mobilizirali ter na njihova mesta postavili tovarišice.« Ker je prišla 17. januarja v Razborco Šercerjeva brigada, so poslali patrole za mobilizacijo v Golavabuko, Brda, Šentilj in Dolič. Okrajni odbor OF je usmerjal svojo aktivnost v mobilizacijo, preskrbo vojske, posvečal se je zbiranju tehničnega in sanitetnega materiala ter širjenju literature.

V februarju je bilo v okraju 25 odborov OF. Poročali so, da imajo zaloge hrane še za dva meseca. Mobiliziranih je bilo 64 ljudi, med njimi 27 skrivačev. Okrajni odbor je dal spisek vojaški patroli za mobilizacijo.

Okrajni odbor OF Slovenj Gradec je štel 1. februarja 1945. leta 8 članov:

sekretar — Slavko Verdev,
referent za prehrano — Marjan (Avgust Franc),
referent za notranje zadeve — Branko (Slavko Gams),
referent za agitprop — Sever (Mrzel Franc),
finančni referent — Srečko Hojnik,
referent za prosveto — Zmago (Viktor Vaupot).

Člana sta bila še Mara in Metod.

V okraju je bilo 8 odborov SPŽZ. »Žene so dobro vršile svoje dolžnosti: zbirale hrano, obleke in obutev za vojsko in delile tudi letake.« Na 4. redni seji okrožnega komiteja KPS Dravograd (2. in 3. februarja 1945) je Jelka (Helena Polemik iz Pameč) menila, »naj se tudi letos proslavi 8. marec kot ženski praznik, v ta namen je treba izdati parole, prirediti miting in nabiralne akcije za našo vojsko.«

V okrožni prehranjevalni odbor je bil 2. februarja za okraj Slovenj Gradec soglasno izvoljen Propaganda (T. Britovšek). Okrajni komite KPS Slovenj Gradec je imel v začetku marca 1945. leta 7 članov. Razen sekretarja so bili v njem mlajši in manj izkušeni tovariši.

V okraju je bilo 2. marca 5 celic s 33 člani KPS, 29. marca pa 7 celic, 37 legalnih članov, 16 aktivistov in 86 članov SKOJ. »Mobilizacija, izvedena okoli 75 %, mladina je bila zajeta do 75 %, AFŽ pa do 35 % (28. marca 1945).

15. aprila je imel okrajni komite KPS Slovenj Gradec partijsko konferenco na pohorski strani Mislinjske doline. »Kljub slabemu vremenu in dolgi poti je bilo ob 9. uri zbranih 45 članov partije. Poleg članov iz celic je bila iz tehnike SOVA celotna 5-članska celica, partijci iz conskih delavnic in člani okrajnega komiteja Slovenj Gradec. »Iz neznanih vzrokov ni bilo okrožnega sekretarja, ki je obljubil referat.« Ker se je v bližini zadrževal sekretar oblastnega komiteja KPS za Štajersko Kraigher, so ga povabili na partijsko konferenco. Le-ta je govoril o notranjih političnih položajih. O vlogi celice na vasi je govoril sekretar okraja Slavko Verdev. Sergej Kraigher je govoril tudi o nalogah žena pri gradnji ljudske oblasti.

Po partijski konferenci sta se oba sekretarja udeležila 1. konference SPŽZ za okraj Slovenj Gradec. Na konferenci je orisala politični pregled in pomen SPŽZ aktivistka Vida. S. Kraigher pa je govoril o nalogah žena pri gradnji ljudske oblasti.

Živahno so razpravljali o mobilizaciji, šolstvu, kaznovanju vojnih zločincev in o drugih političnih in gospodarskih vprašanjih. Aprila 1945 so se sestali člani okrajnega komiteja Slovenj Gradec: sekretar Slavko, Liza, Jelka, Srečko, Propaganda, Metod, Ida, Jože, Sonja, Rudi, Vidov in Krista.

Sekretar SKOJ je bila Ida, člani pa: Jurček, Milan, Marjanca, Monika, Ema, Zora in Betka.

Politično delo se je v Mislinjski dolini zelo okrepilo po prihodu 14. divizije. Rasla in krepila se je številčna in politična moč KP, okrajnih in krajevnih odborov OF, odborov SPŽZ in ZSM. Vse organizacije so skrbele za mobilizacijo, prehrano, tehnični in sanitetni material, reševale socialne probleme družin borcev, se borile proti lažni sovražnikovi propagandi, pridobile prebivalstvo za narodnoosvobodilno gibanje, skrbele za širjenje tiska in pripravljale tla za prevzem oblasti.

Tudi prebivalci Mislinjske doline ob zloemu Nemčije niso bili nepripravljeni.

Viri:

1. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja
2. Muzej ljudske revolucije Slovenj Gradec

Pavel Čop

Življenje na Lešah pred II. svetovno vojno

(Študentje na Lešah)

Po priključitvi Avstrije k Nemčiji in po zasedbi Čehoslovaške smo pri nas na Lešah že občutili podtalno dejavnost Kulturbunda. Postajala je vse silovitejša in nazadnje že kar javna.

Protislovenska in protijugoslovanska gornja se je vlekla kot rdeča nit vse od nastanka Jugoslavije. Vrhunec pa je dosegla zadnji dve leti pred okupacijo.

Na knapovskih Lešah so bile v tem času socialne razmere sila težavne. Ljudje so bili podhranjeni in če ne bi obdelovali tistih malih, v najem vzetih krpic zemlje, bi marsikatera družina stradala. Sloji premoega so bili izčrpani in »Ilirska rudarska družba« je zašla v finančne težave. Leta 1935 je šla v konkurz. Rudarjem še tistega bornega zaslužka niso izplačevali. Nazadnje so jim dajali le še bone in nekaj malega gotovine. Boni so bili vnovčljivi v treh mesecih. Zanje so rudarji dobivali najnujnejše potrebščine v trgovinah, predvsem v konzumnem društvu za Mežiško dolino (rdeči konzum) in v moji trgovini na Lešah.

Končno knapi niso več dobivali niti bonov. V rokah so jim ostali samo plačilni listi brez vsake gotovine. Premogovnik je prenehal z delom. Starejši, ki so imeli pogoje, so šli v pokoj, večina mlajših pa je ostala brez dela. Leta 1935 je bilo v mali občini Prevalje prijavljenih 300 brezposelnih. Sčasoma se jih je nekaj zaposlilo v železarni v Guštanju (Ravne) in pri rudniku v Mežici, ostali pa so začeli kopati premog na svoj račun. Delali so v skupinah po 3 do 5. Premog so prodajali v glavnem na bližnje Prevalje. Ker so imeli težave z oblastmi, so se združili v »Rudarsko zajednico«, ki je prodajo organizirala. Rudarska zajednica je bila pravna oseba, ki jo je uspešno vodil sodrug Pavel Koren. Ta je zastopal tudi vse druge interese knapov in je poskrbel, da so bile iz konkurzne mase izplačane vsaj terjatve rudarjev, ki so obstajale v obliki bonov in plačilnih listov.

Po likvidaciji zajednice je za knape usahnil tudi ta vir zaslužka. Ti knapi so se potem zaposlili pri raznih manjših javnih delih (vzdrževanje poti itd.). Plačani so bili iz banovinskega bednostnega sklada. Urna mezda je znašala 2,50 do 3 din. Menjavali so se vsak teden ali na 14 dni. Mlajši rudarji pa so šli s trebuhom za kruhom v svet, v Nemčijo in Francijo.

Takšne so bile razmere na knapovskih Lešah, ko je na naših mejah že grozil nacizem. Tudi v Avstriji je pred zasedbo vladala velika brezposelnost. Tako se je v tistem času vrnilo iz Avstrije nekaj rudarjev, ki so tam izgubili delo. Dva med njimi sta pripeljala s seboj tudi družine; ženi sta bili Nemki in njihov pogovorni jezik doma je bil nemški. Otroci so se seveda kmalu naučili našega jezika. Ti ljudje so prišli z dežja pod kap. Bili so brez stalnega zaslužka ali podpore. Skratka, beda, ki si je danes ne moremo več zamišljati.

Po zasedbi so se v Avstriji razmere glede zaposlitve izboljšale. Tudi z Leš so (v glavnem avstrijski državljani) hodili na delo v Avstrijo. Ob nedeljah so se vračali domov, ker so delali v bližini meje. Bili so seveda zadovoljni, ker so imeli stalen vir dohodkov in v primerjavi s takratnimi razmerami pri nas še kar dober zaslužek. To je bil seveda močan adut za kulturbundovsko propagando. Na splošno je vladalo prepričanje, da je Hitler socialist, ki ne trpi lenuhov in ne kapitalistov.

Pri takem stanju je razen zares narodno in razredno zavednih ljudi večina nasadala nacional-socialistični propagandi. Hoteli so delo in kruh. Kaj je res in kaj ne, so ljudje, ki so bili podzavestno le naši, kaj hitro po okupaciji le spregledali. Nekaj družin je bilo že leta 1941 izseljenih v Srbijo in Hrvaško. Istega leta je bilo deportiranih v koncentracijsko taborišče Auschwitz tudi nekaj mladih fantov — komunistov. Štirje od njih so še istega leta umrli.

Pozneje je začela mladina odhajati v partizane. Umirali so v lagerjih in padali v borbah. Tako so se tudi knapovske Leše znašle in dale svoj delež v žrtvah, v borbi za svobodo, proti strahotnemu okupatorskemu režimu.

V predvojni Jugoslaviji je na Lešah delovalo delavsko izobraževalno društvo Svoboda, po njenem razpustu 1935. leta pa novo ustanovljena Vzajemnost. V glavnem smo prirejali gledališke predstave, vsako leto dve ali tri. Med drugimi smo igrali Hlapca Jerneja in Rdeče rože. Te predstave, na Lešah smo jim rekli igre, so bile vse dobro obiskane. Imeli smo zelo hvaležno občinstvo. Nič čudnega, saj na Lešah druge zabave, razen včasih kakšne veselice, ni bilo. Gostovali smo tudi v drugih

krajih, v Mežici, Črni, Heleni in na Prevaljah. K nam pa so prihajali v goste svobodaši iz teh krajev. Skratka, bili smo povezani in smo se med seboj imenovali sodruge.

Delali smo v zelo skromnih razmerah. Pri vajah smo pozimi zmrzovali, vendar smo delali požrtvovalno in z veseljem. Svoboda in pozneje Vzajemnost sta zbirali v svojih vrstah zavedne Lešane, ki niso nasadali nacistični propagandi. S svojim delom sta vplivali tudi na kmečko prebivalstvo, kar je prišlo do veljave med okupacijo. Takšne so bile razmere na Lešah, ko so prišli poleti 1939 člani mladinske organizacije Branibor taborit na Leše. Rekli smo jim študentje.

Pred tem je prišel k meni Karel Doberšek, da sva se dogovorila za prehrano, ki so jo imeli študentje v moji gostilni. Nekaj dni po tem dogovoru sva šla s kmetom Popom na postajo Prevalje po njihovo prtljago. Za njihovo bivanje je bilo preskrbljeno v šoli.

Koliko je bilo teh fantov, se sedaj, ko je minilo že 40 let, ne spominjam več. V spominu so mi ostali le nekateri, in sicer: Mirko Rot, Karmelo Budihna, Vlado in Slavko Kadunec, Gerbec, Bajt, Humer. Občasno je prihajal Maks Durjava, pogosto pa Pavle Žaucer. Ta je, kot sem imel vtis, povezoval tabore ob severni meji in bil njihov duhovni vodja. Če on misli, da ni bilo tako, naj me popravi.

Poznejša usoda teh fantov mi ni znana. Po vojni sem se srečal le z Budihno in Žaucerjem. Slišal sem za Mirka Rota, ki je bil izseljen v Srbijo, da je postal žrtev četniških klavcev v Svetozarevu (Jagodina). Maks Durjava pa je padel v Zagrebu.

Ravne — vedno lepše ...

Po prihodu na Leše so študentje takoj pričeli z delom. Vsak dan so se razdelili na skupine, navadno po dva do tri in obiskovali krajanje in okoliške kmete. Predvsem pa so zbirali okoli sebe mlade in otroke. Naučili so jih udarne pesmi, npr. »Nabrusimo kose« in »Kosec koso brusi«, ki so jih otroci prepevali po vasi. Te pesmi so zvečer v gostilni prepevali tudi študentje skupaj z leškimi fanti in dekleti.

Delali so tudi posamično. Videl sem neke nedelje mladega fanta, praznično oblečenega, z belimi dokolenkami, ki so bile takrat znak nacistične pripadnosti, v prijatelj-

skem pogovoru z enim izmed študentov. Kaj sta se pogovarjala, nisem slišal, vendar fant belih dokolenk po tem razgovoru ni več nosil.

Opisal sem le en primer, ki sem mu bil slučajno priča. Če pomislimo, da so fantje delali dober mesec, dan na dan, si lahko predstavljamo, da so opravili na Lešah veliko pionirsko politično delo.

Po štiridesetih letih je težko podrobno opisati delo teh fantov. Vem le to, da so bile Leše, vsaj kar se tiče otrok, mladine, zares naše.

Ivan Kokal-Imre

PRVI KOROŠKI PREKUCUHI

Po vsej zemeljski obli je razmetala naše fante prva svetovna vojna, ki so se po štirih letih pričeli vračati iz raznih ujetništev v domače kraje. Bili so to fantje, možje, očetje in sinovi naše prelepe Koroške. Nekateri so se vrnili kot težki invalidi, vsi pa izmučeni, sestradani in strti. Po štiriletni vojni so se vračali na domača tla prekaljeni z revolucionarnim duhom, ki so ga pričeli širiti med delavskim razredom. Največje izkušnje so prinesli iz ruskega ujetništva, kjer so se nekateri udeležili tudi velike oktobrske revolucije leta 1917. Med sestradanim in obupanim ljudstvom je revolucionarno seme kaj hitro vzkalilo in kljub terorju, ki ga je monarhohfašistična diktatura izvajala nad delavskim razredom, se je napredna misel razvijala in širila skozi desetletja ter dosegla pravi heroizem v drugi svetovni vojni.

Letos poteka šestdeset let, odkar je bila ustanovljena organizacija SKOJ, šestdeset let je minilo od ustanovitve Komunistične partije Jugoslavije in šestdeseto obletnico obhajajo delavski revolucionarni sindikati.

Ob teh visokih jubilejih pa ne smemo mimo spominov na pionirje in mentorje,

ki so bili prvi organizatorji Marx-Engels-Leninove ideologije na naših tleh in jih žal danes ni več med nami, da bi uživali sadove svojega požrtvovalnega in nesebičnega dela. Dobro se spominjam rojakov, ki so s svojo organizacijsko sposobnostjo kaj kmalu pridobili simpatizerje in kasnejše skojevce ter partijce. To so bili Viktor Koleša, Jaka in Marcel Žorga, inž. Dragutin Gustinčič, Ivan Regent, Lovro Kuhar, Ivan Dittinger, Ignacij Teršek, Jože Zori, Matija Gradišnik, Ivan Fajmut, Karel Luter, Pepi Krajger, Franc Plankl, Emerih Štalcer, Wankmuler, Karel Doberšek, Maks Kučer, Anton Štempo, Jože Matijevce.

Našteti so bili najvidnejši in najzaslužnejši borci-pionirji revolucionarnega delavskega gibanja v Mežiški dolini, zato se jih ob letošnjih zgodovinskih jubilejih hvaležno spominjamo.

Leta 1930 je organizacijo »SEVER« izdal neki kurir, ki so ga prijeli pri Domžalah. Pričela se je hajka za člani te organizacije. Nekaterim se je posrečilo še pravočasno pobegniti v politično emigracijo, okoli 40 članov in simpatizerjev partije pa so od-

peljali v ljubljanske zapore, kjer so jih obsodili na razne kazni. Tistim pa, ki jih niso ujeli, so sodili v odsotnosti in jih obsodili na najstrožje kazni.

Po teh dogodkih je bila nekaj časa partijska in skojevska dejavnost v Mežiški dolini paralizirana. Ko se je Ivan Dittinger po prestani kazni vrnil iz glavnjače, iz vojske pa sem se vrnil jaz, ki so me prav tako postavili pred vojaško sodišče v Sarajevu in nato prepeljali v ljubljanske zapore, kjer sem odsedel 3 mesece. Zatem so me prepeljali nazaj v Pevlje, da sem odslužil še preostali rok, seveda pod vojaškim nadzorstvom in brez orožja. Takoj ob vrnitvi pa sva se povezala z zanesljivimi tovariši in na novo organizirala skojevsko in partijsko dejavnost na našem območju — po direktivi člana centralnega komiteja KPJ, Oskarja Hudomala, ki je ta čas živel v Celovcu in na Dunaju. Zopet smo prenašali prepovedano literaturo čez državno mejo in vodili v Avstrijo člane partije, ki zanje v domovini ni bilo več varno. Vse to nam je kar uspevalo in z vso vnemo smo nadaljevali že začeto in obnovljeno partijsko dejavnost. V obnovljene celice sva določila naslednje sekretarje celice: v železarni Jaka Logar, Matija Bauči, Pepi Knez, Franc Mežnar, Franc Krivograd, Florjan Kamnik, Ivan Golog; Anza Jastrovnik v vrtnariji, Jakob Pečnik v papirnici, Fridi Mežnar v terenski celici, Anza Kuhar v Kotljah, Pepca Krivograd na kulturnem področju, Rudija Slivnika pa smo poslali v Ljubljano v škofovsko vrtnarijo, kjer je skrival naše ilegalce in pripravil vse potrebno za IV. partijsko konferenco v Goričanah leta 1934.

Pripominjam, da je v najtežjem obdobju naše revolucionarne dejavnosti v letih 1927 do 29, prihajal v Mežiško dolino naš prekaljeni revolucionar in inštruktor, naš delavski zaupnik iz Ljubljane Franc Leskovšek, in nam vlival borbenost in pogum, da smo se borili za boljše delovne in življenjske razmere. Njegove zdrave nazore smo z veseljem sprejeli in jih tudi izkoristili. Dal nam je tudi tale nasvet: »Kadar se bo iz tovarniških dimnikov močno kadilo, začnite stavkati, kajti dim simbolizira lastniku tovarne največji procvit in mu prinaša kapital, delavcu pa obilo znoj!«

Udeleženci Leskovškovega zborovanja smo njegove besede in nasvete resno sprejemali in jih tudi izpolnjevali v korist malga človeka — proletarca.

VRLINE

Zmernost. Ne jej do sitega; ne pij do onemoglosti.

Tišina. Govori tisto, kar koristi drugim in tebi; izogibaj se neresnemu govorjenju.

Red. Vsaka stvar naj ima svoje mesto; za vsako opravilo si vzemi čas.

Odločnost. Kar je potrebno storiti, stori odločno; svojo odločitev izpelji brez nape.

Pridnost. Ne izgublaj časa; vedno se ukvarjaj s koristno stvarjo, opusti vsa nepotrebna dejanja.

Odprt trg

Ignac Zdovec

Kurirji ob Meži in Bistri

(5. relejni sektor za Koroško, relejni postaji K-9 in K-10)

Pri znanem Koroškem partizanu Janezu Kebru — Fajfarju iz Koprivne so se zbrali kurirji 5. relejnega sektorja za Koroško in kurirji relejnih postaj K-9 in K-10. Sestanek je sklical komandir kurirjev Ožbi Fajmut. Udeležili so se ga še Janez Keber — Fajfar, Silvester Kaker iz Koprivne in Avgust Ramšak — Brest iz Javorja. Zbrali so se mračnega prvoaprilskega jutra, ko je v Črni deževalo, v Koprivni pa snežilo. Kljub temu so bili kurirji dobro razporejeni in spomini so kar vreli na dan.

Štab 5. relejnega sektorja za Koroško so ustanovili v drugi polovici leta 1944 v Gornji Savinjski dolini. Najprej je bil njegov sedež pri kmetu Zavratniku v Lučah, pozneje pa pri Pečevniku v Lučah. Štab je deloval do 15. decembra 1944, ko so Nemci ponovno zasedli Gornjo Savinjsko dolino.

Komandant 5. relejnega sektorja je bil Alojz Šprogar — Lugi, namestnik Ivan Kralj — Zvonko, politkomisar Alojz Lisac — Moro, namestnik politkomisarja Franc Mile. Komandant štabne zaščite je bil Pepček, njegov namestnik Ivan Končnik, intendan pa Janez Keber — Fajfar. Ostali kurirji so bili: Avgust Ramšak — Brest, Peter Obretan — Tonč, Franc Fortin — Matija, Ivan Ošep, Peter Kuhar — Pero, Zdravsko in Tonček, oba iz Železne Kaple. Kuhar je bil Ivan Zavratnik — Nejče. Bila sta še kuharica, doma s Tolstega vrha pri Ravnah in neki kurir iz Helene pri Črni — njunih imen se zbrani kurirji niso spomnili.

Po razpadu 5. relejnega sektorja za Koroško so kurirje razdelili na razne postaje. O postaji K-8 je že pisal Ferdinand Mlačnik, o K-7 pa Peter Obretan, zato o njiju danes ne bomo govorili. Opisali bomo relejni postaji K-9 in K-10.

Relejna postaja K-9 je bila na Potočkem ob Meži v Koprivni. Ustanovljena je bila leta 1944. Do novembra 1944 je delovala tam, nato so jo preselili nad Kokežovo žago na avstrijsko-jugoslovanski meji.

Komandir prve kurirske postaje na Potočkem je bil Franc Fortin — Matija, drugi kurirji pa so bili: Franc Pečnik, Ivan Končnik, Lojze Fortin, Anton Jehart. Na novi relejni postaji K-9 je bil komandir Korošec, imen ostalih kurirjev se ne spominjamo. Postaja je delovala vse do osvoboditve.

Relejna postaja K-10 je bila na Ježevem pod Raduho. Ustanovili so jo junija 1944 in je obstajala do septembra 1944. Potem jo je prevzela vojaška kurirska linija. Komandir relejne postaje K-10 je bil Franc Pečnik — Miha, kurirji pa so bili: Janez Keber — Fajfar, Silvester Kaker, Jože Šorli — Matevž, Ivan Zavratnik — Nejče, Franc Švajger in Pavli Keber. Po razpadu te postaje je šlo nekaj kurirjev v štab 5. relejnega sektorja, drugi pa na razne relejne postaje.

Kurirski postaji K-9 in K-10 sta imeli zveze z relejno postajo K-15 na Peci, z relejno postajo K-11 na Smrekovcu ter z relejno postajo K-8 pri Železni Kapli. Na

teh postajah so bile javke vsak drugi dan. Nujno pošto so prenašali kurirji takoj od postaje do postaje, navadno pošto pa so oddajali na javkah.

Pozimi je bilo zveze zelo težko vzdrževati zaradi strmih bregov in visokega snega. Večinoma so kurirji znali smučati, kar jim je pohode nekoliko olajšalo. Poleg medsebojnih povezav so bile relejne postaje povezane še z vojaškimi linijami, s Koroškim odredom, VDV bataljonom, z obveščevalnimi centri in s civilnim prebivalstvom. Povezava z odbori OF in mladinskimi aktivni je bila zelo pomembna. Kurirji so z njihovo pomočjo takoj zvedeli za vse premike sovražnika. Pravtako so jih ljudje pomagali preskrbovati s hrano in sanitetnim materialom ter podobnim.

Kurirske postaje so bile vkopane v zemljo in pokrite s smrekovim lubjem. Boljše postojanke so bile zgrajene iz lesenih tramov in brun. Vse postaje so bile v goščavah, strmih grabnih in blizu vode, morale so biti težko dostopne.

Kurirji so dobivali hrano pri kmetih, simpatizerjih borcev in sploh pri poštenih ljudeh. V večje akcije za hrano se niso podajali, ker so morali varovati tajnosti postojank. Prav tako kurirji relejnih postaj sovražnika niso napadali, z njim so se spopadli le v obrambi. Vsak kurir, ki je šel na pot, se je vrnil s hrano v nahrbtniku. Hranili pa so se tudi z divjačino, ki je tod ni bilo malo.

Sovražnikove postojanke so bile v vseh večjih krajih. Najmočnejša je bila v Črni pa tudi v Železni Kapli, Mežici, Pliberku in drugod. Nemci so imeli še posebne planske enote (geperksjeger), izurjene posebej za boj proti partizanom. Skupno s policijo so izseljevale partizanske družine ter požigale njihove domove.

Kurirji so večkrat padli v zasedo ali pa so jih pri hišah napadli Nemci, vendar so se navadno umaknili brez žrtev. V Koprivni ni padel noben kurir iz TV relejnih linij, žrtve pa so bile na avstrijskem Koroškem.

V Lobniku pri Železni Kapli, v bližini svojega doma, je padel Jože Šorli — Tevž. Bil je 15. januarja 1945. Šorli je šel domov po harmoniko. Z njim je bil še soborec Tonček Svršina — Danilo. V hiši ju je napadla policija iz Železne Kaple. Svršina je srečno pobegnil, medtem ko je bil Šorli ranjen v koleno. Kljub temu je zbežal v gozd in tam čakal, da ga bodo prišli tovariši rešiti. Naslednje jutro pa so Nemci našli krvavo sled; ta jih je privedla do ranjenca, ki je čakal rešitelje. Vso pošto je medtem že uničil, da ni prišla v roke krvnikom. Podrobnosti o nesrečni usodi Jožeta Šorlija niso znane.

Na območju Koprivne, Solčave in Obirja ni bilo nobenih železniških, vodnih in cestnih preprek, razen manj prometnih cest Črna—Koprivna in Kapla—Luže. Kurirji K-9 in K-10 pa pripominjajo, da so po njihovih poteh hodile pomembne vojaške in politične osebnosti. Spremljali so sekretarja Oblastnega komiteja za mariborsko

območje — Dunjo, Marjetko, Matjaža, Karla Prušnika — Gašperja in druge. Po kurirski poti so spremljali tudi angleške pilote, katerih letala so bila sestreljena nad Koroško.

V knjigi »Kliče glavni štab« se križajo izjave kurirjev o relejnih postajah K-8, K-9 in K-10. Verjetno zato, ker so se kurirji menjavali. Zbrani kurirji menijo, da se mešajo številke teh postaj.

Ignac Zdovec

Posnemajmo jih, saj takih je malo

V soboto, dne 16. junija, je delovna organizacija Viator, TOZD potniški promet, ponovno povabila borce iz železarne Ravne in druge v občini in jih popeljala na enodnevni izlet. To je bil že četrti Viatorjev izlet za borce.

Viator s Prevalj ima v svojem kolektivu nekaj čez sto delavcev. Med njimi ni niti enega člana borcev, ker so pač sami mlajši ljudje. Zategadelj je ta kolektiv sklenil, da enkrat na leto popelje borce na izlet.

Borci so obiskali moderno vinsko klet v Ormožu, kjer so jih povabili na pokušnjo vin. V hotelu Radin v Radencih so imeli kosilo, nato so si ogledali zdravilišče. Zatem so se izletniki popeljali po novi cesti Sloveniki iz Maribora v Arjo vas. Pot so nadaljevali po lepi Savinjski dolini do Gornjega grada, kjer so imeli prijetno zabavo z večerjo. Za dobro razpoloženje v avtobusu so poskrbeli Rahela Vidmar kot stevardesa in brata Ciglar muzikanta. Prav veseli smo, da se je izleta udeležil direktor potniškega prometa s Prevalj Tine Tevž. Srečno in varno pa nas je prevajal šofer Blaž Ferk.

Borci iz železarne Ravne in občinski odbor ZZB NOV Ravne na Koroškem se lepo zahvaljujejo kolektivu Viatorja s Prevalj za tako lepo pripravljen in izveden izlet za borce. Zahvala velja še posebej direktorju in vsem, ki so spremljali borce in jim omogočili enkratno doživetje, kakršno smo doživeli ob zaključku v Gornjem gradu.

Borci iz Mežiške doline menijo, naj bi si ostala podjetja vsaj malo vzela za vzgled mali kolektiv Viatorja s Prevalj. Tako bodo zlahka spremenila poglede na nekdanje koroške borce za svobodo.

Značaj

Zgodovina človeka je njegov značaj.

Goethe

Kadar se ti zdi značaj kakega človeka nerazumljiv, si oglej njegove prijatelje.

Japonski pregovor

Da bi bil človek čvrstega značaja, mora čutiti, kako drugi ljudje nanj učinkujejo: potrebni so torej drugi.

Stendhal

Čim bolj je močan značaj, tem manj je podvržen nestanovitnosti.

Stendhal

Šetina Petra
Logar Irena

PARTIZANSKA IMENA KMETIJ

(Poskus stilne oznake imen)

Partizanska imena kmetij lahko povsem različno obdelamo. Lahko jih razporejamo po področjih in raziskujemo nastanek imen, ugotovimo partizanske kmetije, »konspirativnost« delov terencev, lahko pa ta imena obdelamo iz čisto stilnega vidika. Ta vidik je bil tudi najino izhodišče. Želeli sva obdelati ravensko občino.

To je Mežiška dolina, del Koroške, ki je po sentgermanskem miru pripadal Jugoslaviji. Dolina je ozka, stisnjena med hribe od Olševe do Dravograda, med strmine Pece, Smrekovca, Ludranskega vrha, Strojno in Uršljo ter Grobarjevim vrhom.

Za osnovo nama je služila karta SO Ravne. Povezali sva se z ZZBNOV Ravne. Ti so nama dali ustrezne podatke o aktivistih: Tovariši Žunko Ivan (Tolsti vrh), Aberšek Karel-Peter (Prevalje), Paulin Cvetka in Ludvik (Kotlje) in pa tudi domačini Logar Jože, Dretnik Zofka in Dobnik Angela so nama pri delu zelo veliko pomagali.

Predvsem sva uspeli obdelati področje Kotelj, Uršlje gore, Tolskega vrha, Zelen brega, Šentanela, deloma tudi Javorje. Domala neobdelano pa je ostalo področje Črne, Podpece, Mežice ter Leš.

Pri delu sva se soočali z mnogimi problemi. Čas se je odmaknil, marsikdo je že umrl, veliko imen je pozabljenih, zaradi partizanske konspiracije imena niso bila splošno znana, na nekaterih kmetijah ne živijo več isti ljudje.

Pred tridesetimi leti je menda že obstajal zemljevid s partizanskimi imeni kmetij: naredili naj bi ga Marija Osojnik (sedaj Suhodolčan) in Anica Rauše, takratni maturantki tukajšnje gimnazije, zemljevida pa danes ni nikjer.

Nekaj teh imen sva našli tudi v priložnostnih spominih objavljenih v Koroškem fužinarju. Zlasti pa doslej tega nihče ni obdelal. Zlasti niso raziskovali izvora imen. Zavedava se pomanjkljivosti tega, vendar pa v tej nalogi predstavlja vse doslej zbrano gradivo.

Imena razporejamo smiselno:

1. hrana (pri hruški, kruhu, grumpu, kislem mleku, šmarnu, špehu, krapču, mast, klobasa, šunki...)

2. obleka in toplota (pri krušni peči, gašperju, mokrem jopiču, kožuh...)

3. lepa dekleta, karakteristika gospodarja (pri očku, pri treh siničkah, pri Pepci, treh Mickah, črnolaski, lepi Tončki, gospodu, Lizi, Ivici, Lenčki, tesarju, treh miškah, lisjaku, materi, Hauptmanu...)

4. krajevna značilnost, vloga kmetije: (pri krušni peči, bogu, rešpetinu, koroška tehnika, pri grči...)

Iz pregleda imen vidimo naslednje:

Partizani, aktivisti so zelo pogosto poimenovali kmetije po prvem vtisu, ki so ga dobili ob prihodu na kmetijo. Nekatera imena so prav poetična, zlasti so jih navduševala lepa dekleta. Dajali so jim prav

ljubkovalna imena. Na drugem mestu pa sta obleka in hrana.

To nalogo sva pripravili za tekmovanje »Znanost mladini« za leto 1979 — smer slovenski jezik in sva prejeli tudi priznanje. Zavedava se nepopolnosti, zato naprošava bralce, ki bi zasledili kakšno napako ali pa, da mogoče vedo še za kmetije, ki so imele

partizanska imena, da sporoče tov. prof. Tonetu Sušniku.

Vsem, ki so nama pomagali pri oblikovanju te naloge, posebej pa še najinemu mentorju tov. prof. Tonetu Sušniku, se najlepše zahvaljujemo.

Prilagava seznam kmetij, ki so imele ta imena:

PRIIMEK	DOMAČE IME KMETIJE	PARTIZANSKO IME
1. Ploder	Strmec	pri krušni peči
2. Vindiš	Rútnik	pri bogu
3. Komprej	Plóder	pri očku
4. Kajžer	Lužnik	
5. Kotnik	Novák	pri Lipi
6. Smodej	Dvórník	pri hruški
7. Sonjak	Zvóník	pri Gašperju
8. Šter	Koróš	pri Lisjaku
9. Koroš	Pérnat	Brko
10. Kert	Míkel	pri Moštu
11. Sekalo	Čréšnik	Godla
12. Libnik	Gradišnik	pri Majolki
13. Fajrajzer	Rjáve	pri koritu
14.	Kos	pri treh siničkah
15. Mravljak	Sabodín	pri rešpetinu
16.	Láčen	Vohernik
17. Merkač	Čegóvnik	pri grči
18.	Trop	pri Pepci
19.	Stóvnik	na hribu
20.	Kvasník	
21.	Šéfar	na skali
22. Ranc	Ráček	pri treh Mickah
23. Kogelnik	Kótník	pri črnolaski
24. Zdovec	Mirkáč	pri aeroplanu; pri Lipi
25. Buhvald	Smolak	Aboh
26. Paradiž	Žmélcer	Liter
27. Žaže	Travnékar	Klobasa
28. Prikeržnik	Tóni	pri Lepi Tončki
29. Ranc	Pétrej	pri Jamniku
30. Potočnik	Vógelník	pri gospodu
31. Oserban	zg. Léčnik	
32. Dretnik	Ájnžík	na ridi
33. Šteharnik	Štehárnik	na vrhu
34. Lipovnik	Lípóvnik	
35. Boršič	Zágršnik	na bregu
36. Šumnik	Žáže	
37. Trup	Zvódník	
38. Zabev	Márolt	
39. Lah	Smónkar	
40. Janet	Mlátej	
41. Kolar	Jank	
42. Sekavčnik	Gámpret	pri Lizi
43. Pratekar	Prátič	
44. Logar	Nádcestnik	pri Švajcu
45. Lečnik	Pérnat	p'rvidni
46. Tratnik	Dular	
47. Gorenšek	Štruc	
48. Petrič	Pódpečnik	
49. Trup	Kótník	
50. Koren	Toni	
51. Plešivčnik	Jánat	
52. Plešivčnik	Jánetova bajta	
53. Kočnik	Júrček	pri Jurčku
54. Gostenčnik	Óšven	pri kruhu
55. Pavše	Lubénc	
56. Kričej	Tróbej	
57 a. Kotnik	Lúbas	pri Hostniku

PRIIMEK	DOMAČE IME KMETIJE	PARTIZANSKO IME
57 b. Kotnik (Rožej)	Lóbasova bajta	pri čebel'c
58. Pavše	Kanc	pri raupšicu
59. Mager	Bóžank	Sivoglava
60. Mager	Bóžankova bajta	Koroška tehnika
61. Zdovc	Róžank	Pri dobrem kruhu
62. Navodnik	Véčko	pri špehu
63. Mravljak	Pódhovník	pri starem
64. Srebre	Obrétan	pri mokrem jopiču
65. Sedar	Ravnjak	pri krapču
66. Pečovnik	Kótnik	
67. Božank	Ocvírk	pri grumpu
68. Karner	Mákej	
69. Petrič	Lagója	pri Javki
70. Štuk	Rogáčnik	
71. Mori	Šibóvnik	pri kislem mleku
72. Štern	Glinik	Voharnik
73. Mori	Nádvar	
74. Razgoršek	Náveršnik	pri šmornu + pri Ivici
75. Štritol	Reberník	
76. Hribernik	Ápohal	
77. Podgoršek	Kogelnik	
78. Drofelnik	Karpuh	pri Lenčki
79. Jelen	Nárovnik	pri tesarju
80. Petrič	Pétrič	pri treh miškah
81. Klavž	Pistótnik	Šunka
82.	Jeveričnik	Znideršič
83. Kompanj	Drétnik	pri lisjaku
84. Grabnar	Módrij	pri materi
85. Vazovec	Klávž	Kožuh
86. Potočnik	Kováč	pri šunki
87. Obretan	Pérmanšek	pri srnjaku
88. Morn	Jedlóvčnik	pri sončnici
89. Drvodelj	Púšnik	pri Hauptmanu
90.	Ladínek	

Nežka Pangerc

PO BOSNI IN HRVATSKI

Osnovna organizacija VVI Ravne na Koroškem je v dneh od 11. do 13. julija organizirala izlet v znamenite kraje iz NOB: Jasenovac, Kozaro, Jajce, Drvar, Bihać, Petrovo gor. Izleta so se udeležili člani, njihovi svojeci in člani ZB.

Ura odhoda je bila zgodnja: ob 3. uri in 30 minut. Že takoj po odhodu z Raven sta se nam predstavila vodič Milan Ferk in voznik avtobusa Blaž Ferk.

Prvi dan smo imeli na programu ogled Jasenovca, Kozare in delno še Jajca.

Peljali smo se skozi Velenje, Celje, Zidani most, kjer je bil prvi postanek, in nato skozi Krško in Zagreb do Jasenovca.

Milan Ferk je vso pot izčrpno razlagal geografske značilnosti krajev, njihovo zgodovino, še posebno pomen za NOB. Vsi smo ga z zanimanjem poslušali.

V Jasenovcu smo prispeli okoli 9. ure. Kraj leži ob izlivu Une v Savo. Med 2. svetovno vojno je bilo tukaj zloglasno ustaško koncentracijsko taborišče. Obsegalo je 210 km². V letih od 1941 do 1945 je bilo tod šest taborišč: Bročice, Kraplje, Ciglane, Kožara, Ciganski, žensko delovno taborišče Mlaka. Najbolj opremljeno in po zverinskem načinu ubijanja najgrozotnejše je bilo taborišče Ciglana. Vsa taborišča so bila močno utrjena in zastražena. Ustaši so v Jasenovcu pobili okoli 700 tisoč rodoljubov in protifašistov. Zločini, ki so jih

ustaši zagrešili v Jasenovcu, so eni največjih ne samo v Jugoslaviji, temveč tudi v Evropi. Po okrutnosti, po perversnosti, po množičnosti presega vse, kar si lahko najbujnejša fantazija sploh zamisli. Okrutnost kaže znake najbolj divjega sadističnega

ga izživljanja: rezanje živega mesa, soljenje ran, žensko vagino so uporabljali kot pepelnik za cigaretne ogorke, zažiganje živih ljudi v pečeh za peko kruha, rezanje spolnih udov, metanje otrok v zrak in nasajanje na bajonete, lomljene kosti, obešanje, utapljanje v Savi itd. Žrtve taborišča so bili pripadniki vseh naših narodov. Ljudje so bili odpeljani samo zato, ker so se po veri ali rasi razlikovali od svojih tlačiteljev in ker je na njih padel najmanjši sum, da so proti ustaški strahovladi.

V spominskem parku, ki je zunaj naselja, so vidne velike zelene gomile, v katerih so počivale žrtve taborišča, sredi teh pa se mogočno dviga čudovit spomenik v obliki cveta. Steza do spomenika ni posuta s peskom, temveč je sestavljena iz železnih pragov, ki so ostanki taboriščne železnice. Ob začetku poti je dobro vidna maketa taborišča. Na spominski plošči v notranjosti spomenika so zapisani verzi Ivana Gorana Kovačiča iz njegove pesnitve Jama:

GDJE JE MALA SREČA, BLJESAK
STAKLA,
LASTAVIČJE GNJEZDO, VRTIČA DAH,
GDJE JE KUCAJ ZIBKE, ŠTO SE
MAKLA,
I NA TRAKU SUNCA ZLATNI KUČNI
PRAH.

V spominskem muzeju smo videli listine, fotografije, pripomočke, s katerimi so zverinsko mučili in pobijali žrtve. V kinodvorani smo si ogledali kratek film o Jasenovcu. Po ogledu smo bili močno pretreseni. Da so kaj takega lahko počenjali ljudje!

V bližnji prodajalni smo kupili razglednice, značke in druge spominke.

Ob pol enajstih smo se odpeljali proti Kozari. Peljali smo se skozi Bosansko Dubico in Prijedor in prispeli na Mrakovico, ki je center Nacionalnega parka Kozara. V lepem, modernem hotelu smo imeli takoj kosilo. Po kosilu pa smo si šli ogledat urejen spominski kompleks: spomenik, spominski zid in spominski muzej, ki opisuje herojsko epopejo ljudi teh krajev na poti k svobodi.

Tu smo vsi skupaj

Na spominskem zidu so zapisane Titove besede:

Kozara je preživjela jednu od najtežih, a u isto vrijeme i jednu od najslavnijih epopeja u historiji naših naroda. Kozaračka epopeja imala je za narodnooslobodilačku borbu Jugoslavije u cjelini ogroman značaj, jer to je bila prva velika bitka, u kojoj je učestvovao i nenaoružani narod. Kozara je među svim našim krajevima na prvom mjestu po broju žrtava, koje je dala za oslobođenje naše zemlje, a i po svom bogatom prilogu opštim naporima svih naroda, koji su se borili protiv fašizma. To je bio početak najšire borbe za bratstvo i jedinstvo u našoj zemlji.

Od prvoga dne ustaje, pa vse štiri leta vojne, niso na Kozari prenehale ofenzive sovražnika. Vrstile so se druga za drugo z istim namenom: uničiti Kozaro. Poletna ofenziva 1942 je bila najtežja.

Na svobodno Kozaro je odšlo 45 tisoč do zob oboroženih sovražnih vojakov, s pomočjo tankov, topov, letal, s psi zasledovalci in z golobi pismonošami. Šli so proti tri tisoč petsto partizanom. Vsi prebivalci Podkozarja so bili združeni z borci na položajih. Po dveh mesecih neprestanega boja je bil trojni fašistični obroč prebit. Drugi krajiški odred je pokazal neizmerno junaštvo. Pri tem je izgubil tisoč sedemsto borcev, skoraj petsto ranjencev so zverinsko pobili Nemci in ustaši. Zajetih je bilo več kot 50 tisoč beguncev — med njimi največ žensk, otrok in starcev, mnoge med njimi so zverinsko pobili, ogromno večino pa odpeljali v taborišče Jasenovac.

Najstrašnejšo usodo so doživljali otroci Kozare. Po ustaških dokumentih so s Kozare pripeljali v taborišče 12 tisoč otrok. Namestili so jih v posebna koncentracijska taborišča za otroke v Sisku in Jastrebarskem. Koliko otrok je našlo smrt v taborišču, nihče natančno ne more potrditi. Ve se, da je padlo okoli 11 tisoč nedolžnih otrok — od dojenčkov do 14. leta starosti.

10. septembra 1972 je predsednik Tito odkril monumentalni spomenik Kozarčanom, padlim v revoluciji. Spomenik stoji nedaleč od hotela. Avtor spomenika in vsega spominskega kompleksa je kipar Dušan Džamonja. Osrednji del spomenika simbolizira heroizem, vso dramatičnost dogajanja na tem prostoru in pod tem nebom, a istočasno zmago borcev in ljudstva tega kraja. Spomenik obkrožajo betonske kolone, ki predstavljajo neprestani pritisk sovražnika na Kozari.

Pri spomeniku je memorialni zid. Tu je »u smrt za vječnost postrojeno« 9864 imen in priimkov padlih borcev. Med žrtvami fašističnega terorja v taboriščih je umrlo 24.500 Kozarčanov — od starcev do otrok.

V muzeju blizu spomenika je razstava: Kozara v NOB. Prikazani so izvorni dokumenti in fotografije od začetkov upora ljudstva na Kozari in iz vseh sovražnih ofenziv. V projekcijski dvorani smo si ogledali kratek film Kozara.

Preden smo zapustili legendarno Kozaro, smo ob spremljavi harmonike zapeli nekaj partizanskih pesmi in se okrepčali.

Ob pol petih smo nadaljevali pot proti Jajcu. Potovali smo skozi Banja Luko, ki je politični, gospodarski in kulturni center Bosanske krajine. Mesto je bilo po letu 1969 obnovljeno, saj je potres večji del mesta porušil. Kot mesto se omenja že v

15. stoletju, naselbina pa je stala že v rimskih časih, pod turško oblastjo je bilo od 1527. do 1878. leta. V mestu je močno razvita industrija.

Po novi cesti, ki se ponekod dviga visoko nad kanjonom Vrbsa in nato spušča k reki, smo proti večeru prispeli v naše znano zgodovinsko mestece Jajce.

Preden smo se namestili v hotelu Turist, smo si ogledali muzej 2. zasedanja AVNOJ in slapove Plive. Pred večerjo pa smo se odpravili na staro trdnjavo. Z nje je bil čudovit razgled po vsem Jajcu in okolici. Tu nam je vodič razložil zgodovino trdnjave. Zidovi gradu so skozi stoletja kljubovali napadom raznim zavojevalcem — predstavljajo velik muzej pod vedrim nebom; v njem je razkošna zbirka raznovrstnih spomenikov kulture od antike pa do danes. Sistem utrd v Jajcu zavzema okoli 12.200 m² prostora, zidovi so dolgi 1300 m. Iz literature je znan njen graditelj — Hrvoje Vukčić-Hrvatich.

Jajce ima bogato zgodovino. Imenujejo ga — grad vjekova. Ohranjeni so spomeniki iz preteklosti: od prazgodovinske dobe, antike, srednjega veka; mesto je bilo prestolnica zadnjih bosenskih kraljev, banovine, iz časov turške oblasti, iz 19. in 20. stoletja, predvsem pa spomeniki NOB. Največ je povezanih z 2. zasedanjem AVNOJ, ko so bili sprejeti zgodovinski sklepi glede ureditve nove Jugoslavije: spominski muzej AVNOJ, Titova hiša v parku ob Vrbsu, Buričeva hiša, katakombe, hiša Jove Grubača, zgradbe Šarenica, tovarna Elektrobosna in drugo.

Naslednji dan po zajtrku smo si pod vodstvom vodiča iz Jajca ogledali hram boga Mitrasa, ki izvira iz 4. stoletja. Odkrili so ga po naključju, pri gradnji temeljev za družinsko hišo — leta 1931. Relief prikazuje končno sceno tavroktonije — žrtvovanje bika. Ta skulptura se uvršča med najpomembnejše antične spomenike.

Sledil je ogled katakomb, zgrajenih v začetku 15. stoletja — dva prostora, vklesana v živo skalo. Ti prostori naj bi bili hram in grobnica Hrvoja Vukčića in njegove družine. Te katakombe so na prostoru med Buričevo hišo in Medvjed kulo. V Buričevi hiši je bival konec avgusta leta 1943 tovariš Tito s člani Vrhovnega štaba. Med bombardiranjem Jajca so se umaknili v katakombe. Pred vhomom sta stali dve baraki za potrebe VŠ.

Jajce je bilo med vojno trikrat osvobojeno in nato spet zasedeno. Mesto je bilo obdano z najmanj sto bunkerji. Končno so mesto osvobodili 9. septembra borci 39. divizije 5. udarnega korpusa.

Za ogled ostalih znamenitosti kraja ni ostalo več časa. Pred nami je bila pot v Drvar. Vozili smo se skozi Bosanski Petrovac, znan iz NOB. Tu je bila od 6. do 8. decembra 1942 prva konferenca AFŽ.

Najprej smo se namestili v hotelu Beograd. Po kosilu pa smo si šli ogledat mesto. Drvar leži v obširni Drvarski kotlini ob levem bregu reke Unac. V okolici mesta so planine Klekovača, Lunjevača, Osječnica in Vijenac. Mesto je znano po desantu na Drvar (25. maja 1944), v katerem je hotel sovražnik uničiti Vrhovni štab, nakana pa se ni posrečila.

Danes je to čisto novo mesto, postavljenno na ruševinah, ki jih je pustila vojna. V

času desanta je bilo požganih okoli 600 hiš. Drvar je središče lesne industrije.

S ponosom nosi največje vojno odlikovanje — mesto heroj. 27. julija 1941 se je v Drvarju začela vstaja naroda in narodnosti Bosne in Hercegovine. Od 1387 dni, kolikor je trajala okupacija, je Drvar 991 dni užival svobodo.

Na mestu nekdanjega pokopališča na Šobičevi glavi, v središču mesta, so leta 1967 postavili veličasten spomenik. Tu so tekle najgorčenejše bitke v času desanta. Spomenik ima dvojno simboliko. Ponazarja vstajo ljudstva in istočasno spomin na padle borce, žrtve Drvarja in okolice v NOB. Osrednji del spomenika je sestavljen iz štirih krakov, usmerjenih na štiri strani. Oblikovani so tako, da likovno prikazujejo posamezne detajle iz revolucionarne borbe. Okoli njih so ogromni kamni, na katerih so izklesani verzi o borbi in svobodi. Na nekem kamnu piše:

SVANUO JE DAN, SAMO JEDNOM DAN.
POBJEDA JE STIGLA
U JEDNOM JEDINSTVENOM ZAMAHU
DO NEBA NAS JE DIGLA STIGLA
NE, MI SMO JE DONIJELI
MI SMO JE IZNIJELI NA RUKAH
MI SMO JO RAĐALI V MUKAH

Na pobočju Šobičeve glave stojijo v okolici spomenika kamni, na katerih so vklesana imena 1274 padlih borcev iz Drvarja in okolice. Po skupinah so zapisana naselja. Posebej so napisana imena 777 žrtev fašističnega terorja. Avtorja spomenika sta Marjan Kocković in Lujo Sverer.

Izletniki smo pred spomenikom z enominutnim molkom počastili padle. Pred odhodom smo zapeli pesmi Počiva jezero in Črnolaska. Pa še fotografirali smo se.

Z avtobusom smo se odpeljali do spominskega muzeja 25. maj. 1944. Med potjo do Titove pečine smo videli zvon, s katerim so naznanili prihod sovražnikovih letal 25. maja, ostanke partizanskega tanka, s katerega je narodni heroj Mika Bosnić 25. maja 1944 odvrгла odejo in s tem omogočila partizanom, da nadaljujejo boj s padalci.

Po strmi kamniti poti smo prišli do Titove pečine pod Gradinom. Baraka in vse ostalo je enako kot v času, ko je tu prebival Tito. Pred barako je lesena galerija, znotraj je skromno pohoštvo. Baraka je delno v pečini. Označena je steza, po kateri se je Tito s sodelavci pred močnim sovražnikovim ognjem umikal iz pečine.

Spominski muzej sestavljata še dve zgradbi: prva stoji pri vhodu v muzej, druga pa globlje v parku.

V prvi zgradbi je bila leta 1942 partijska šola CK KPJ in štab 5. krajiškega odreda.

V pritličju so razstavljeni razni zemljevidi in karte vojne situacije v Evropi in Jugoslaviji pred desantom, vojna pot komandanta Tita in Vrhovnega štaba NOVJ 1941—1945, dokumenti in fotografije priprav na desant, plakati, s katerimi je okupator nudil 100.000 mark v zlatu tistemu, ki jim izroči živega ali mrtvega Tita.

V prvem nadstropju je prikazan sam desant. Tu sta karta in razpored partizanskih enot in ustanov v Drvarju in okolici na dan napada. Razstavljeni so radioaparati in telefon Vrhovnega štaba, padalo in orožje Nemcev.

Osrednje mesto v drugem nadstropju zavzema velik relief Drvarja in okolice. Poleg zaplenjenega nemškega orožja in šlemov je še več fotografij.

V drugi zgradbi v parku so štiri sobe, urejene tematsko: v prvi so tri odlikovanja narodni heroj,

v drugi — Titovi osebni predmeti,

v tretji — članki zavezniških časopisov o Jugoslaviji,

v četrti — dokumenti o delu Vrhovnega štaba in Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije.

Na zgradbi sta dve plošči. Na prvi piše: V tej zgradbi so prebivali člani VŠ NOV in POJ od januarja do 25. maja 1944.

Na drugi plošči piše: Po ukazu vrhovnega komandanta NOV in POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita se je v tej zgradbi formiral oddelek narodne zaščite — OZNA.

Pred večerjo smo se odpeljali v okolico Drvarja k motelu Bastašica. Pri motelu izvira potok. V pečini je od časa do časa prebival Tito — pred desantom na Drvar.

Po večerji so nekateri odšli po mestu, drugi pa so se na vrtu hotela zabavali ob spremljavi harmonike.

Tretji dan smo ob 8. uri odpotovali proti Bihaću in Petrovi gori. Kot v prvih dneh potovanja, nas je tudi tretji dan spremljalo sonce. Ustavili smo se v Bihaću. Tu je bilo od 26. do 27. novembra 1942 prvo zasedanje AVNOJ. Danes je to sodobno mesto z močno industrijo. Omenja se že leta 1260, vidne so še razvaline gradu.

V Vojniču pod Petrovo goro smo imeli kosilo. Kraj je bil med vojno eno od žarišč NOG na Kordunu.

Po nekajminutni vožnji iz Vojniča smo bili že pri planinskem domu 8. kordunske udarne divizije.

Peš smo si šli ogledat partizanske bolnišnice na Petrovi gori. Petrova gora leži med Kolpo, Korano in Glino. Ima bogato vojaško zgodovino. Leta 1097 je tu padel zadnji hrvatski kralj zgodnje fevdalne države Peter Svačić. Čez njo so nekdanje gazile vojske dveh cesarstev — otomanskega in avstroogrškega.

V NOG in revoluciji Korduna in Hrvatske pripada Petrovi gori častno in pomembno mesto. V njeni okolici je v času NOV padel vsak tretji prebivalec. Na Petrovi gori so številni grobovi padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja. Tu so se zadrževali številni partizanski odredi, tu je bilo osem partizanskih bolnišnic, usnjarne, kovačnice, apoteka in tiskarne.

O Petrovi gori so ljudje peli pesmi. Ena takih:

1. Petrova mi gora mati,
suho lišče krevet moj,
iz nje krečem svakog dana
u krvavi teški boj.
2. Kuću moju popališe,
nemam više dom svoj,
sad u šumi nalazim se,
to je novi dom moj.
3. Oca nemam, majke, sestre,
ostadosmo ja i brat.
Sve je drugo uništio
fašistični krvav gad.
4. Ako, drugovi, ja padnem
u tom teškom boju,
pod drvećem iskopajte
tada raku moju.

5. I nek sunce stalno si
na zeleni humak moj,
i nek slavuj pjesmu pjeva,
u slobodi poj, svoj.

Po uvodni informaciji o Petrovi gori smo videli v baraki Sprejemnega oddelka operacijsko sobo št. 2, kjer so razstava o razvoju NOP in partizanske sanitete, kronološki popis partizanskih akcij l. 1941, shematski prikaz razporeditve objektov centralne partizanske bolnišnice, podatki o prehrani bolnikov in ranjencev, podatki o zemljankah, fotografije partizanskega zdravstvenega osebja in drugo.

Po poti desno od sprejemnega oddelka smo prišli do grobnice in prve zemljanke. V grobnici je pokopana zdravnica Marija Šlezinger, ki je umrla leta 1942, zaradi izliva žolča. Pred smrtjo je rekla: »Če umrem, me pokopljite ob vhodu v zemljanko. Moje mrtvo truplo, naj maskira žive tovariše.«

Odšli smo dalje po stopnicah in prišli do pokopališča, na katerem je pokopanih okoli 1060 partizanov, ki so se zdravili v teh bolnišnicah. Pred pokopališčem sta stražarnica in spominska plošča z napisom Jure Kaštelana: »Oni žive u našim srcima, u našem djelu, vječni kao zemlja koja ih je rodila.«

Pokopališče je brez imen. Le na šestih deblih dreves so urezana imena partizanov. V sredini pokopališča je simbolična skupna grobnica. Vsaka granitna kocka simbolizira pokopanega borca. Na zgornji plošči je verz ljudske pesmi: »Na Kordunu grob do groba. Idi domu kaži rodu, da

sam pao za slobodu.« Avtor simbolične grobnice je Stevo Luketić.

Padle smo počastili z enominutnim molkom. S pokopališča smo prišli do mest, kjer so stale tri zemljanke, ena je rekonstruirana. V zemljanke so ranjence prenesli v času najhuših bojev. Za dovod zraka v zemljanko so v drevesna debla in šture izvrtali luknje. Ogledali smo si še ostale objekte bolnišnice: operacijske sobe, postajo za dezinfekcijo in drugo.

V planinskem domu smo se nato okrepčali in si ogledali dvajsetminutni film Petrova gora.

Ob pol šestih smo se odpeljali proti Zagrebu, Ptuju, Mariboru in Ravnam. Na tej dolgi poti smo se ustavili še v motelu Podlehnik. Začelo je deževati. Dež nas je spremljal vse do doma. Na Ravne smo prispeli zvečer.

Za veselo razpoloženje je vse tri dni skrbel Ivan Močnik z duhovitimi šalami in petjem.

Še preden smo prispeli na Ravne, so se Ivan Kokal, Ivan Globočnik in Tone Kranjc zahvalili vodiču, šoferju in ostalim organizatorjem — Nežki Pangerc — za res uspel in prijeten izlet. Vsakdo od imenovanih je vložil veliko časa in truda, da je izlet tekkel po začrtanem programu.

Vsi bodo ohranili v spominu legendarno Kozaro, Petrovo goro, znamenito Jajce, Drvar, zloglasno taborišče Jasenovac. Ti kraji so veliko prispevali za zmago NOB in pretrpeli ogromne človeške žrtve. Zato je prav, da jih obiskujemo in obujamo spomine na težke in slavne dni NOB.

Maks Gašparič

OB OBLETNICI HOTULJSKEGA TABORA

(Govor na proslavi v Kotljah)

S ponosom in radostjo v srcu praznujemo 36. obletnico hotuljskega tabora. Eno-dnevna osvoboditev Kotelj in veličasten tabor pod lipo v tistih težkih časih sta bila za razvoj narodnoosvobodilne borbe na Koroškem in Štajerskem izredno in veliko dejanje naše Osvobodilne fronte in partizanske vojske.

Kronika, pravilneje povedano zgodovina NOB Koroške posreduje »hotuljski tabor« sedanjim in bodočim rodovom kot primer visoke stopnje enotnosti in narodne zavesti vsega ljudstva. Hotuljski tabor je bil odločen odgovor vsega prebivalstva in koroških partizanov — okupatorju ter izdajalcem, da so se odločili, ne glede na žrtve, za neizprosno narodnoosvobodilni boj za dokončno zmago in resnično narodno ter nacionalno osvoboditev.

Mežiška dolina in tudi Kotlje imata bogato revolucionarno preteklost. Komunistična partija Jugoslavije in SKOJ sta že v zgodnji dobi stare Jugoslavije v boju za demokratične svoboščine in socialne pravice v tej dolini pognala globoke korenine. Bile so močne organizacije KPJ in dobro organizirani kanali čez mejo. Tu sta bila dva kongresa SKOJ. Med nami imamo čast pozdraviti Ivana KOKALA-Imreta, organiziranega udeleženca teh dejanj in španskega borca.

Od domačinov pa je bil Lovro KUHAR najuglednejši komunist, revolucionar in humanist, ki je vse življenje posvetil socialni osvoboditvi delovnega ljudstva, zmagi socialistične revolucije in preobrazbi naše demokratične — socialistične družbe. V tem revolucionarnem boju je bil tudi sodelavec tovariša Tita. Lovro KUHAR je kot pisatelj Prežihov Voranc z umetniško besedo prikazoval vso tragiko tedanje razredne družbe in pokazal delavskemu razredu ter vsemu delovnemu ljudstvu pota revolucionarnega boja pod vodstvom Komunistične partije Jugoslavije.

Protiljudski in diktatorski režimi so s terorjem in aretacijami razbijali organizacije KPJ. Revolucionarna zavest med delavci, izobraženci in mladino pa je bila močnejša od terorja, zato so se organizacije obnavljale. Tako je bilo tudi leta 1938 in 1939, ko smo v Mariboru dobili povezavo s tovariši na Prevaljah in v Guštanju — sedanjih Ravnah na Koroškem. To govorim zato, ker je bil 1939. leta ob obnavljanju organizacije KPS v Mežiški dolini prvi sestanek prve — na novo ustanovljene organizacije KPS na vašem območju — v Podkraju, na domu Bena KOTNIKA, ki je v tem času postal član KPS. Tega sestanka smo se udeležili člani partije, in to: učitelj Karel DOBERŠEK, Franc ŠTERN, delavec v Pa-

Za lepše okolje —
akcija čiščenja
poti proti Uršlji
gori

pirnici na Prevaljah, dijakinja Mira DOBERŠEK, Henrik ZAGERNIK s Prevalj in še neki kmet ter jaz, ki sem bil delegat Okrožnega komiteja KPS Maribor.

Iz te prve celice so na Ravnah, Prevaljah, Lešah in kasneje v Mežici nastale nove organizacije. V pomoč pri obnovi KPS v Mežiški dolini je iz Maribora prihajal Miloš ZIDANŠEK. V Mežici se je zaposlila kot učiteljica že prekaljena članica KPS, Andrina KOVAČIČ-ŽAUCER in prispevala svoj tehtni delež pri graditvi partije. To so bile moje prve zveze s to prečudovito prežihovo Koroško in Kotljami.

Že takoj po okupaciji je prihajal na sestanek komunistov Mežiške doline organizator NOB na Štajerskem in Koroškem — Miloš ZIDANŠEK. Ko je okupator spoznal, da tukajšnjega ljudstva ne bo pokoril in da se organizira odpor ter Osvobodilna fronta, je udaril z vso brezobzirnostjo po komunistih in aktivistih narodnoosvobodilne borbe. Med prvimi talci so bili predvojni komunisti. Na njihova mesta so stopali novi aktivisti OF in NOB. Na Koroško so prihajali novi tovariši in pomagali še preživelim predvojnim komunistom ter zavednim Slovincem pri organiziranju narodnoosvobodilnega gibanja.

Tako je prišel novembra 1941 v Podkraj, k Benu KOTNIKU — predvojni komunist in španski borec — Dušan KVEDER-Tomaž, ki je obiskal tovariše v Mežici, Žerjavu, Črni in drugod. Že leta 1942 so prihajale na Koroško partizanske enote in patrolje. Avgusta 1942 je za nekaj časa prišel

Kranjčev bataljon. Vse to je med domačini krepilo vero v narodnoosvobodilno borbo, zato so se v vse večjem številu vključevali v Osvobodilno fronto.

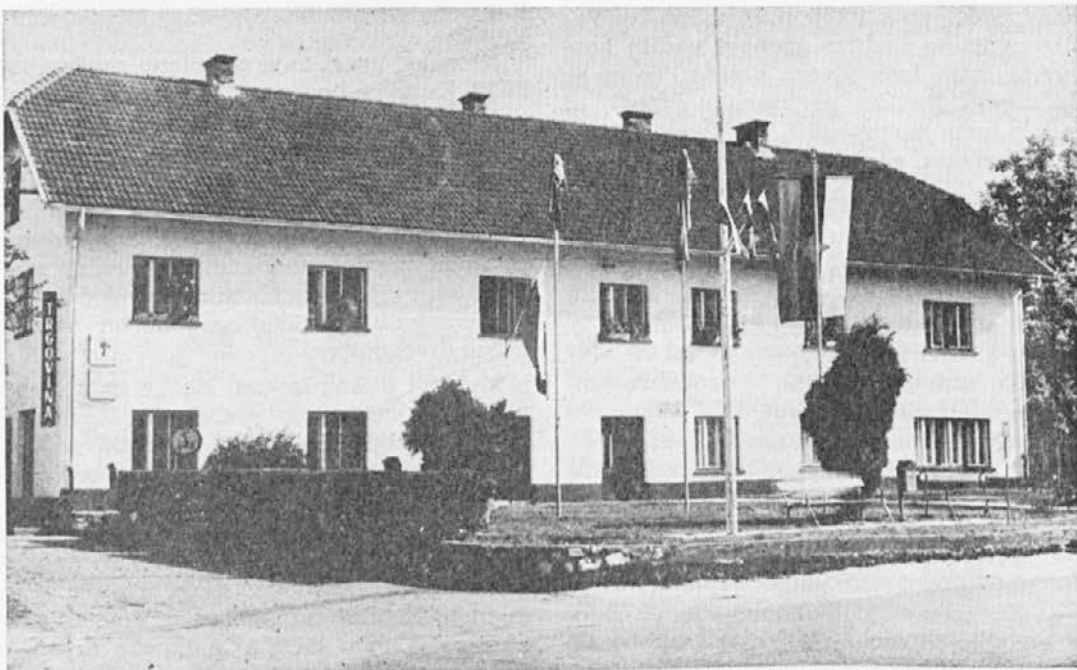
Največja pridobitev za razvoj NOB na Koroškem pa je bil prihod predvojnega komuniste in prvoborca Pavla ŽAUCERJA-Matjaža. Zbral in združil je jedro predanih in sposobnih tovarišev ter organizatorjev NOB, kot so bili: Polda EBERLE-Jamski,

Franjo KASTELIC-Džon, Olga KASTELIC-Marjetka, Ivan URANIČ-Drago, Tone OKROGAR-Nestl, Milanček in še drugi. Kasneje so prišli na Koroško še: Boris ČIŽMEK-Bor, Rudolf HOHKRAUT-Dolf in drugi. Pridružili so se jim tudi domačini. Priključili so se Karel PRUŠNIK-Gašper in mnogi koroški Slovenci iz Avstrije.

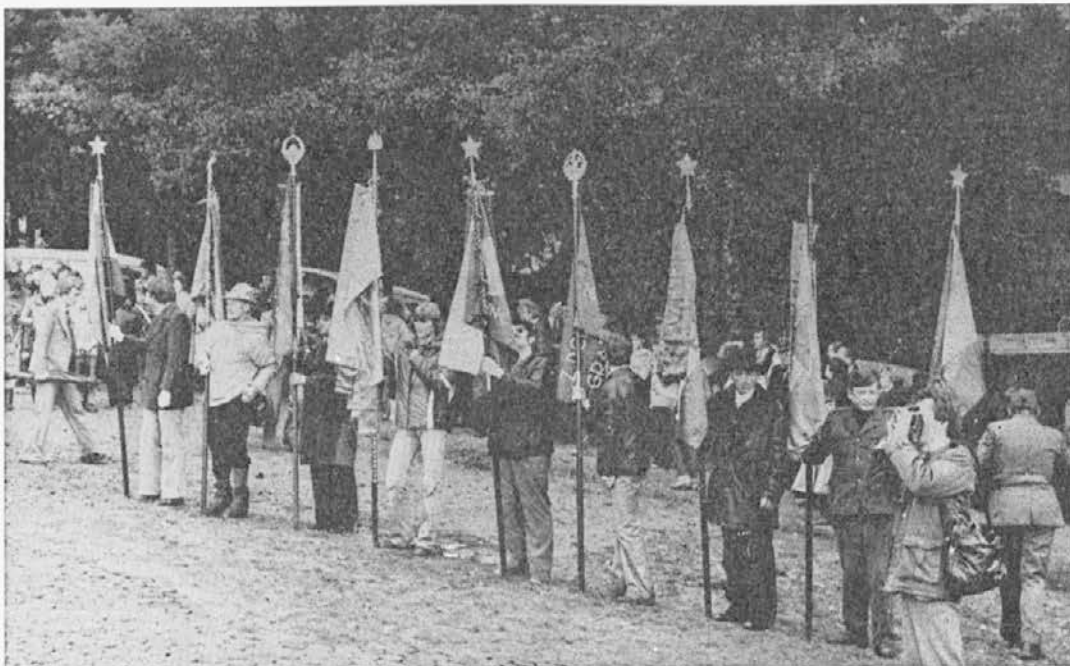
Proti koncu leta 1942 se je ustanovila koroška četa. V to četo so vstopali domačini. Tudi iz Kotelj. Četi se je priključil s skupino partizanov tudi Franc PASTERK-Lenart, doma iz okolice Železne Kaple.

Na Koroško je v marcu 1943 prišel španski borec in komandant IV. operativne cone Franc ROZMAN-Stane ter 1. aprila ustanovil prvi koroški bataljon, ki so ga sestavljale tri čete. Za komandanta je bil imenovan Franc PASTERK-Lenart, za politkomisarja pa predvojni komunist in borec prve Pohorske čete iz leta 1941, Boris ČIŽMEK-Bor. Že 3. aprila 1943 je krenil novoustanovljeni bataljon v enega svojih prvih najuspešnejših napadov na Mežico, ki je bila krajši čas svobodna. V tem boju je bil ranjen in je za posledicami umrl Franc PASTERK-Lenart. Ta velika in uspešna akcija — osvoboditev Mežice — je močno odjeknila med Slovenci na Koroškem in Štajerskem. Med prebivalstvom se je krepila vera v našo NOB in OF in v našo partizansko vojsko. Organizirali so se odbori OF. V aprilu leta 1943 sta Pavle ŽAUCER-Matjaž in Boris ČIŽMEK-Bor organizirala odbor OF v Kotljah. Že maja 1943. leta je bila na Beli peči v Bistri prva konferenca Okrožnega komiteja KP in OF za Koroško. Hotuljci so se vse bolj organizirali in že maja poslali drugo skupino borcev v partizane. Koroški bataljon je narastel na 320 borcev. Po nalogu Glavnega štaba Slovenije je bataljon odšel na druga območja in borci v nove enote, predvsem v Šercerjevo brigado. Kljub temu, da so na terenu ostali samo politični delavci, so domačini vstopali v partizane, ustanovili so novi bataljon, ki je štel 120 borcev.

Kljub okupatorjevemu terorju, aretacijam, mučenju, zapiranju naših ljudi v uničevalna koncentracijska taborišča, streljanju talcev — je osvobodilno gibanje vse bolj naraščalo.

Vse smo olepšali

Zastave vihrajo

Zavedni ljudje so s prezirom, ponosom in pogumom gledali okupatorju, slabičem in smrti v oči. Ljudske množice so vedno bolj spoznavale, da je bila naša osvobodilna borba, ki sta jo vodila KP in tovariš Tito, ne samo dokončni obračun z okupatorjem, temveč tudi dokončni obračun s starim, krivičnim svetom, da je bila to tudi ljudska-demokratska revolucija.

To veliko spoznanje je vzpodbujalo brezimne Prežihove junake, da so se z neomajno vero v pravično stvar odločili za NOB in vstopali v partizane. Z zavestjo, da se borijo za novi svet, za novo, pravično družbo, ki je niso poznali, so jo pa slutili, so premagovali vse napore, žrtve in tudi smrt.

Z namenom, da bi ta proces še bolj vzpodbudili, so se Pavle ŽAUCER-Matjaž, Boris ČIŽMEK-Bor, Polda EBERLE-Jamski, Olga KASTELIC-Marjetka, Benedikt GRABNER-Dušan in tovariši iz Kotelj odločili, da za en dan osvobodijo Kotlje in v njih organizirajo znameniti hotuljski tabor.

Ker je naša narodnoosvobodilna vojska rasla iz najboljših sinov in hčera našega naroda — iz vrst delavskega razreda, delovnih kmetov, mladine in žena, je bila to resnično narodna — ljudska vojska. Zato so jo ljudske množice podpirale, povsod z navdušenjem sprejemale, jo hranile in pomagale z obveščanjem. Razumljivo je, da so Hotuljci z navdušenjem sprejeli drugo četo koroškega bataljona, ki je prišla v Kotlje in skupaj z vaščani priredila tabor pod lipo. Partizanska pesem je odmevala po Kotljah in oznanjala nove, zmagovite boje.

Okupatorji so pobesneli v svoji nemoči in ob spoznanju, da je naše ljudstvo združeno v OF, odločeno nadaljevati osvobodilno borbo do končne zmage. Pregovor pravi, da je lahko tanjena zver zelo nevarna.

Že v novembru 1943. leta so z 2000 možmi iz vseh centrov Mežiške doline in Slovenj Gradca pričeli veliko ofenzivo proti Uršlji gori. V tej ofenzivi je omahnil v gozdu nad Lubasovo domačijo sekretar mežiškega okrožja KP in OF — Polda EBERLE-Jamski. V Kotljah so aretirali okrog 50 vaščanov. Domačini so v vedno večjem številu vstopali v partizane. Že v januarju

1944. leta se je novi koroški bataljon premaknil na Pohorje in se vključil v Zidankovo brigado. Ustanovil se je Vzhodnokoroški odred. Na Koroško so prihajale enote Šlandrove in Bračičeve brigade ter enote Vojske državne varnosti, ki so uspešno napadale sovražnika in mu zadajale udarce v drugih akcijah. Okupator je na lastni koži spoznaval govornico udarne pesti našega naroda, ko se je v bojih soočal z izvežbanimi in dobro oboroženimi enotami naših junaških brigad.

Tovarišice in tovariši!

Ker ste danes tukaj zbrani aktivisti Domicielnega odbora OF bivšega okrožja Dravograd, mi dovolite, da povem nekaj o tem okrožju.

V septembru 1944 je SNOS reorganiziral tedanja okrožja na Štajerskem. Bivše Mežiško okrožje je Oblastni komite KPS za Koroško predal vodstvu Oblastnega komiteja KPS za Štajersko. Ustanovilo se je novo Dravograjsko okrožje, ki so ga sestavljali tedanji okraji: Črna — Mežica, Guštanj — Prevalje, Dravograd, in okraj Slovenj Gradec. V začetku leta 1945 je bil do-

deljen okrožju Dravograd še okraj Šoštanj, ki je obsegal široko območje do Konjic, Žalca in Vranskega.

Ta reorganizacija se je izvršila po nalogu CK KPS in Borisa KRAJGERA.

Nekateri sposobni tovariši, ki so delali v bivšem Mežiškem okrožju, so bili odpoklicani na nove zahtevne dolžnosti. Osvobojeno ozemlje na Štajerskem, uspešne ofenzive in akcije naših junaških brigad, XIV. divizije, odredov ter bataljonov in bližajoča se svoboda so nalagali nove in obsežne naloge. Zato je nadrejeno vodstvo KPS in OF zahtevalo od nas, da razširimo in utrdimo KP in SKOJ — od okrožja, preko okrajev, do terenskih organizacij. Naša velika naloga je bila idejno vzgajati kader, da bi bil sposoben opravljati svoje dolžnosti. Organizirati smo morali odbore OF v okrožjih, okrajih, krajih, v zadnjem zaselku in v centrih, ki jih je okupator močno kontroliral. Odbore OF smo morali ustanovljati na najširši osnovi in tam, kjer so bili dani pogoji — voliti na širših sestankih in konferencah. Odbori OF so tudi na okupiranih ozemljih prerasli v organe nove ljudske oblasti. Zato so organizirali vse pristojne in za izvajanje nalog oblasti potrebne organe.

Zelo pomembne so bile gospodarske komisije, ki so morale organizirati prehrano za partizanske enote, bolnice, tehnike, okrožja in okraje ter za druge partizanske ustanove. Razumljivo je, da so morale organizirati tudi drugi potrebni material in opremo za našo partizansko vojsko.

Odbori OF so morali organizirati Narodno zaščito, ki je imela številne naloge, med najvažnejšimi pa je bila odkrivati in mobilizirati skrivače ter jih pošiljati v brigade. Skupno z obveščevalno je morala odkriti izdajalce in jih kaznovati.

Odbori OF so morali mobilizirati nove borce za vstop v NOV, in to po zaselkih, vaseh in centrih. Moram priznati, da so se v tem obdobju v večini krajev za boj sposobni množično odločali za odhod v partizane.

Ob mojem prihodu na Koroško, jeseni leta 1944, so zaradi okupatorjevega terorja prišle v partizane cele družine, tudi otroci, bolniki in babice. Samo z najbližjega ob-

IN BILO JE SEME :
SEME JE VZKALILO IN TI MRTVI :
MRTVI V NAS BEDIJO IN NENEHNO TRKA NEMI GLAS V NAS.

dr. F. SUŠNIK

močja so prišli Rožankovi, Kotnikovi in Dularjevi iz Sel.

Po dobrih štirih letih sem nad Kotljami ponovno srečal predvojnega tovariša in komunista Bena KOTNIKA-Hostnika. Kot ugleden domačin in že iz predvojne dobe prekaljen komunist je veliko prispeval k novemu razmahu narodnoosvobodilne borbe. Postal je član Okrožnega odbora OF in kasneje član Okrožnega komiteja KPS okrožja Dravograd. Žena Flora je postala članica Okrožnega odbora OF in aktivistka AFŽ, hčerka Cvetka aktivistka mladine in kasneje članica Okrožnega komiteja SKOJ. Trije bratje in sestra — še otroci — so bili poslani v Savinjsko dolino. Vendar so se v zimi po ofenzivi sami, na junaški način vrnili na Koroško. Sin Beno je kot pionir in partizan prevzemal odgovorne naloge. Dve Rožankovi sestri, Julka in Ančka, sta ostali kot partizanki — aktivistki OF na terenu. Obe sta delali po liniji AFŽ. Julka je bila imenovana v Okrožni odbor OF. Otroke, bolnega brata, svakinjo in staro mamo smo poslali v Savinjsko dolino. Dularjeva mama je bila imenovana v Okrožni odbor OF, njene hčerke so delale kot mladinske aktivistke, mož in oče pa je bil terenski politični delavec.

Iz partijske šole pri CK KPS na Rogu sta se vrnili partizana — domačina Karel ABERŠEK-Pero in Avgust RAZGORŠEK-Peter. Imenovana sta bila v Okrožni komite KPS in Okrožni odbor OF. Bila sta spo-

sobna, predana in izredno priljubljena ter uspešna pri svojem delu.

To so bili že predani in preverjeni partizani — aktivisti, kot npr.: kmet Alojz GORENŠEK-Volan, ki je bil okrožni aktivist OF, hrabra partizanka Marija KORDEŽ-Metka, okrožna aktivistka Narodne zaščite, sekretar okraja Guštanj—Prevalje in namestnik načelnika Okrožne narodne zaščite Anton VUŠNIK-Rastko in še številni drugi aktivisti OF. Zato smo z organizacijo tudi uspešnejše prodirali v razne kraje — v dolino in centre.

V aprilu 1945. leta je bilo v okrožju organiziranih 57 odborov OF, 6 komitejev in 27 celic KP, v katerih je bilo povezanih 164 članov partije. Organiziranih je bilo 57 aktivov SKOJ z 287. člani. Zbirali so les in drugi gradbeni material za obnovo požganih domov. Postavljali so apnenice. Organizirano so obdelovali zemljo zaprtih in pregnanih ter tistih družin, ki so odšle v partizane.

Okupator je s pomočjo domačih izdajalcev poskušal na nakaterih območjih ustvariti zmedo med prebivalci. Toda uspeha ni imel. V našem delu je bila zelo pomembna tiskana beseda. Partizanske tiskarne so tiskale veliko letakov, časopisov, brošur itd. Vse to so aktivisti proučevali, tiskani material pa je šel iz roke v roko, po vaseh in v centre. Pomembna naloga je bila ustanavljanje mladinskih organizacij. Mladina se je množično vključevala v delo za NOB ter je zelo aktivno delala. Številna so bila

Polovica je zgrajena

dekleta, fantov je bilo malo doma, vsi za boj sposobni so odšli v partizane.

Dekleta so opravljale pomembne kurirske in obveščevalne naloge, zbirale so hrano, jo nosile na naše postojanke, širile so naš tisk, nekatere pa so odšle v partizane. Zato je bilo med dekleti — borkami tudi precej žrtev.

Veliko pozornost smo posvečali delu med ženami. Zato smo vse od Okrožja, preko okrajev, do zadnje vasi ustanovljali odbore AFŽ ali pa organizirali zaupnice.

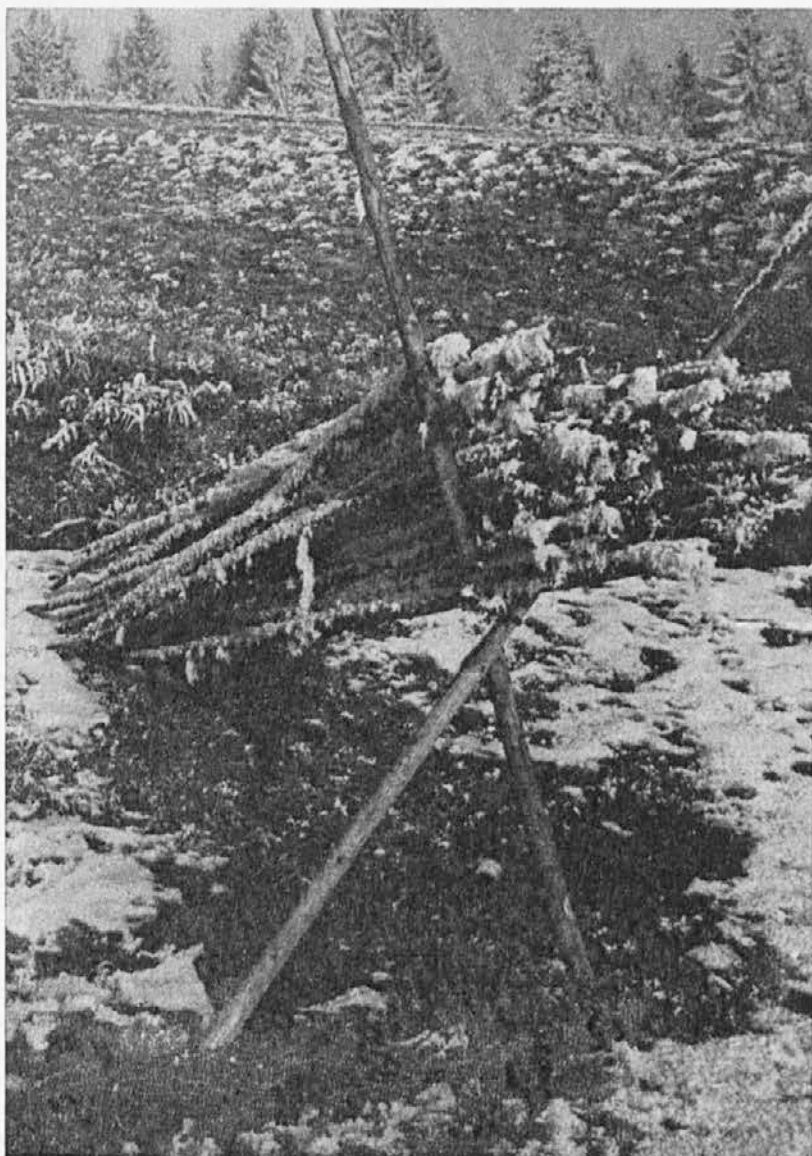
V centrih, v posameznih podjetjih, smo organizirali odbore Delavske enotnosti. Tako organizirana Osvobodilna fronta in tako organizirane ljudske množice so dejansko predstavljale najbolj popolno in ljudsko demokratično oblast. To je bila množična in zelo razvejana, pod vodstvom Komunistične partije organizirana oblika sodelovanja najširših ljudskih množic, ki je v tisti dobi zgodovinsko odločala o lastni in narodni usodi in krojila lastno in našo skupno bodočnost.

Zato je bila naša narodnoosvobodilna borba tudi ljudska — demokratična revolucija, ki je vse bolj preraščala v socialistično revolucijo. Hkrati pa je bila ta množična organiziranost ljudskih množic zarodek današnje krajevne samoupravne organiziranosti, ne da bi ta pojem in to besedo tedaj poznali.

Tudi danes v krajevni skupnosti pri organiziranju za SLO, uporabljamo tedanje izkušnje in tudi mnoge oblike.

Danes ne bom govoril o organiziranju, uspehih in težavah, kadrih, žrtvah dravograjskega okrožja. Povem naj samo to, da sta prišla na naše okrožje, in to po ofenzivi na osvobojenem ozemlju, član CK KPS in član Glavnega štaba NOV in POS, Boris KRAJGER in v marcu še sekretar Pokrajinskega komiteja KPS in OF za Štajersko, Sergej KRAJGER. Njuna obiska sta nam bila v veliko pomoč.

Dne 8. aprila 1945 je bil na pobočju Uršlje gore — nad Lesnikom na Zgornjih Se-

Zima prihaja

Pred predajo zvezne štafetne palice pri Dulerju

lah — zbor aktivistov našega okrožja. Zbralo se je več ko 150 aktivistov. Med njimi je bilo večje število ilegalcev iz doline in centrov — članov odborov OF, AFŽ, delavske enotnosti in mladine. Na tej konferenci je govoril tudi Sergej KRAJGER. Pred tem pa smo že imeli širše in uspele konference v nekaterih okrajnih območjih.

Tako organizirana OF je ob osvoboditvi naše domovine, Mežiške doline in Kotelja, z uspehom prevzela oblast in tudi organizirala prvič v zgodovini našega naroda svobodne volitve.

Uresničile so se preroške besede starega Krpuha iz Naravskih ledin, ki je bil najemnik grofa Thurna. Ko smo jeseni leta 1944 prišli do njegove kočice, nas je vprašal (govorim dobesedno po spominu): »Fantje, povejte mi, zakaj se borite? Če se borite za tisto staro, kar je bilo, vas je škoda, da bi dali življenja in me pustite pri miru. Če pa se borite za nekaj novega, da ne bo več krivic in gospode, potem sem z vami in vse, kar je moje, je tudi vaše.« Stari Krpuh nam je dajal vse. V težkih zimskih razmerah tudi zadnje živinče iz štale, zadnji krompir, deset in desetkrat pa je s celo družino — z nami partizani — stavil na kocko tudi svoje življenje.

Preprosti Vorančevi junaki, ki jih je v svojih delih tako mojstrsko, umetniško oblikoval, so stopili v zgodovino — še več, sami s svojo aktivno, zavestno in organizirano borbo so jo oblikovali in z lastno krvjo so jo pisali.

Dragi Hotuljci in aktivisti OF dravograjskega okrožja!

Tovariš Tito nam je od začetka narodnoosvobodilne borbe, od leta 1941, tisoč in tisočkrat govoril in nam še danes govori ter nas uči, naj v NOB in v revoluciji skovano bratstvo in enotnost naših narodov čuvamo kot zenico v lastnem očesu. Tovariš Tito in Zveza komunistov Jugoslavije sta nas v svobodi popeljala po neodvisni poti graditve demokratičnega, globoko humanega in samoupravnega socialističnega sistema. Naš delovni človek in občan ni več številka, ki mu drugi krojijo usodo, temveč

v delovni organizaciji, krajevni skupnosti, v organih samoupravljanja zavestno sodeluje in odloča o lepšem jutrišnjem dnevu.

Naša socialistična in Titova Jugoslavija si je z nam lastno in načelno politiko neuvršenosti in aktivno pomočjo vseh narodov, ki so se in se še borijo za osvoboditev in neodvisnost — pridobila v svetu velik ugled in veliko število prijateljev. To je potrdila konferenca neuvršenih v Havani. Tovariš Tito je danes na svetu najbolj cenjen, ugleden in spoštovan državnik. Prispevek Tita in Jugoslavije v boju za mir, sožitje med narodi, v podpori narodom, ki se borijo za svobodo in neodvisnost, bo zgodovina visoko ocenila.

Aktivisti OF bivšega dravograjskega okrožja in Hotuljci smo že v NOB potrdili, da bomo neomajno čuvali vse te pridobitve ter sledili ZKJ in tovarišu Titu.

Kotlje — Mežiška dolina in vsa naša domovina z velikimi koraki in zamahi spreminja svoje nekdanje lice. V vsakodnevnih naporih za naš lepši jutri in za še lepše življenje mlade generacije pa nikoli ne bomo pozabili naših bratov in sestra — zamejcev v Avstriji in Italiji, ki se borijo za svoj obstoj in uveljavitev svojih narodnostnih pravic.

Dragi Hotuljci!

Dovolite, da zaključim svoje skromne misli s pismom Prežihovega Voranca, ki ga je pisal bratu: »Dragi brat! Po dve in polletni internaciji, oziroma kacetu sem se naposled vrnil v svobodno domovino. Moja družina je bila cela zaprta. Žena je prišla ravno te dni iz Ravensbrücka, o dekletih pa še ni nobene vesti. Sicer so se pa Kotlje v naši osvobodilni borbi držale tako sijajno, da mora biti človek naravnost ponosen, da se je v taki vasi rodil. Kotlje so dale veliko partizanov, a bilo je tudi dosti žrtev za tako malo občino. Padli so med drugim: Janeči sin, trije Rožankovi pobi, edini Protičev sin, dva Štručeva sinova, Mihevov sin, Naceski sin in še mnogi drugi, pa se jih ti ne boš spominjal. Tako so tudi naše Kotlje častno doprinesle v naši veliki osvoboditvi. Voranc.«

Naj živi naša cvetoča, samoupravna, neuvrščena in socialistična Titova Jugoslavija!

Naj živi Zveza komunistov Jugoslavije!

Naj nam še dolgo živi naš dragi Tito!

Dragi Hotuljci! Iskreno vam čestitam za vaš krajevni praznik z željo za še večji razcvet vaših — naših in Prežihovih Kotelj.

MISLI

Bodi vselej pripravljen, da boš dejal, kar misliš, in podel človek se ti bo izogibal.

William Blake

Ljudje odpuščajo vse, razen iskrenosti.

Anton Gustav Matoš

Letos smo začeli urejati turistično rekreacijski center Ivarško jezero

NOVI VODILNI KADRI V OBČINSKIH DRUŽBENOPOLITIČNIH ORGANIZACIJAH, NA OBČINI IN V ŠTUDIJSKI KNJIŽNICI

Marko Matkovič, predsednik občinske konference SZDL, strojni tehnik, roj. l. 1941, nazadnje v rudniku Mežica, TOZD AKU, kot vodja proizvodnje

Franc Tušek, sekretar obč. komiteja ZKS občine Ravne, VK ključavničar, roj. l. 1934, nazadnje v Zelezarni Ravne v TOZD priprave proizvodnje kot vodja oddelka za rekonstrukcije in izboljšave

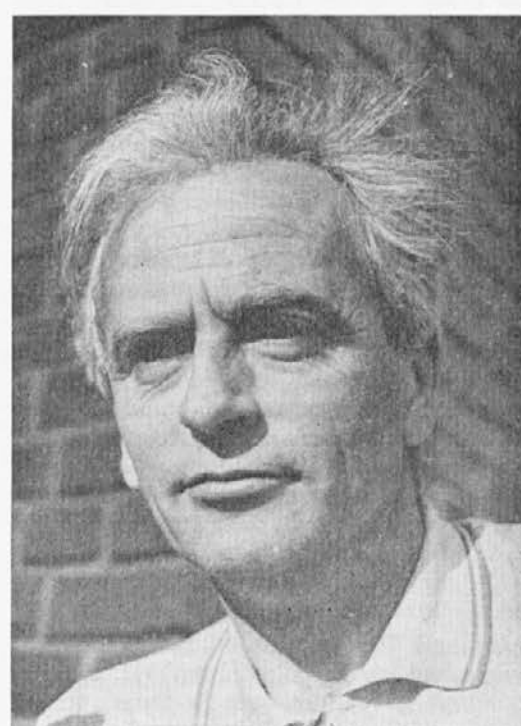
Albert Vodovnik, predsednik občinskega sveta ZSS Ravne na Koroškem, roj. l. 1946, komercialist, prej v Rudniku Mežica TOZD blagovni promet kot vodja domače prodaje

Metka Oderlap, predsednica IS skupščine občine Ravne na Koroškem, dipl. ekonomist, roj. l. 1939, pomočnik direktorja za ekonomsko finančne zadeve Koroškega zdravstvenega doma, do sedaj načelnik za gospodarstvo in finance in podpredsednica IS

Drago Brodnik, družbeni pravobranilec samoupravljanja v občini Ravne na Koroškem, dipl. pravnik, nazadnje sekretar SO Ravne

Janez Mrdavšič, ravnatelj študijske knjižnice od 1. septembra 1979. Rojen l. 1928, profesor slavist. Poučeval je na gimnaziji Ravne

NOV POSLOVODNI ODBOR

Gvidon Kael, predsednik poslovnega odbora, rojen l. 1945, prof. matematike, magister s področja marketinga. Poučeval je na gimnaziji Ravne, se zaposlil v Železarni, nazadnje je bil predsednik izvršnega sveta skupščine občine Ravne

V ŽELEZARNI RAVNE

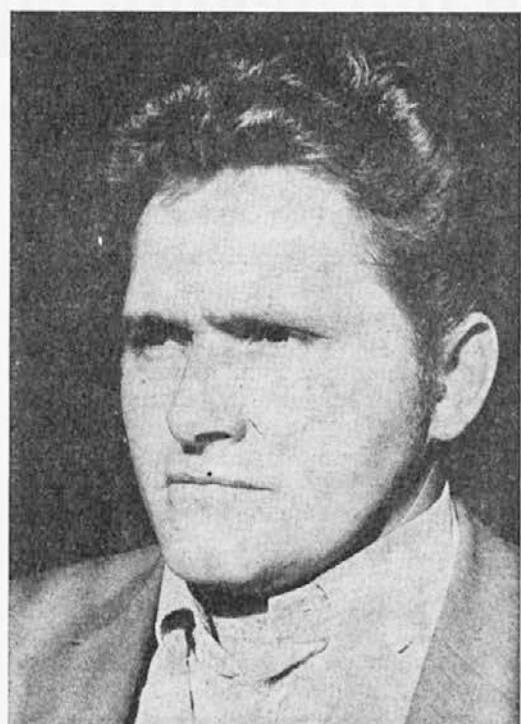
Jože Geršak, član za področje razvoja, rojen l. 1931, dipl. inž. strojništva. Vodja konstrukcijskega biroja v železarni, vodja sklopa mehansko predelovalnih obratov, direktor TOZD mehanske obdelave, doslej podpredsednik

Milan Dobivišek, član za področje proizvodnje in tehnologije, roj. l. 1925, dipl. inž. metalurgije. Dolgo obratovodja jeklarne, vodja sklopa metalurško predelovalnih obratov, direktor TOZD metalurške proizvodnje, doslej podpredsednik

Peter Orožen, član za področje marketinga, roj. l. 1935, diplomirani ekonomist, delal v analitsko planskem oddelku železarne, nato direktor finančno računovodskega sektorja, doslej ravnatelj TOZD komerciala in član poslovnega sveta

Ivan Žagar, član za področje družbenoekonomskih in samoupravnih odnosov, roj. l. 1940, diplomirani politolog, sekretar OK ZKS Ravne, sekretar medobčinskega sveta ZKS, do sedaj družbeni pravobranilec samoupravljanja za občino Ravne na Koroškem

NOV KOLEGIJSKI POSLOVODNI ORGAN V RUDNIKU MEŽICA

Drago Krištof, predsednik kolegijskega poslovnega organa, roj. l. 1940, dipl. pravnik, prej. vodja pravne službe in vodja kadrovske — splošnega sektorja

Andrej Fajmut, član KPO — koordinira delo in poslovanje TOZD v svinčeni verigi vključeno s TOZD blagovni promet — na področju vseh poslovnih funkcij, mag. metalurgije, roj. l. 1938, prej. dir. TOZD metalurški in akumulatorski obrati, vodja TOZD metalurgija Žerjav

Herman Štirn, član KPO — kordinira delo in poslovanje TOZD izven svinčene verige na področju vseh poslovnih funkcij, roj. l. 1949, dipl. inž. strojništva, prej. projektant in nato vodja TOZD tovarna opreme

V mežiškem rudniku še za 30 let bogate rude

(Razgovor s predsednikom KPO Dragom Krištofom)

NOVI POSLOVODNI ORGAN SE ZAVZEMA ZA JASNO PRIHODNOST RUDNIKA

Da bi se v mežiškem rudniku izkopal iz nekajletnih stalnih izgub, so že lani sprejeli sanacijski načrt. Tako danes spet več pozornosti posvečajo raziskavam naravnih rudnih nehajališč. Tudi samoupravne odnose so želeli spremeniti. Julija letos so izvolili nov kolegijski poslovodni organ, ki ga vodi diplomirani jurist Drago Krištof. Prav njemu smo postavili nekaj najbolj aktualnih vprašanj, ki se nanašajo na prihodnost rudnika Mežica.

»Tovariš predsednik, v mežiškem rudniku ste julija letos izvolili nov kolegijski poslovodni organ. Bi ga, prosim, predstavili, predvsem pa, kako si je razdelil naloge?«

»Kolegijski poslovodni organ sestavljajo trije člani: magister Andrej Fajmut, diplomirani inženir metalurgije, Herman Štirn, diplomirani inženir strojništva, jaz pa sem diplomirani pravnik. Z ustanovitvijo kolegijskega poslovnega organa se je v naši delovni organizaciji pričelo novo obdobje vodenja, ne toliko glede na družbeno vlogo in temeljne naloge KPO, ki so približno

enake kot pri individualnem poslovodnem organu, pač pa po vsebini in metodah dela.

V našem družbenoekonomskem sistemu je osnovna naloga poslovodnih organov, da s svojim delom v čim večji meri prispevajo k uresničevanju samoupravljanja delavcev.

Glede na naše znanje in sposobnosti smo si v kolegijskem poslovodnem organu razdelili naloge tako, da z našim delom in odločanjem težimo za cilji, ki so zapisani v samoupravnem sporazumu o združitvi, da bo naša delovna organizacija postala gospodarsko močnejša in bolj homogena. Upošteva je specifičnosti poslovodne funkcije na ravni delovne organizacije, za razliko od takšne funkcije v tozdu, smo v glavnem usmerili naše delo v strateško razvojno usmeritev, v makroorganizacijska vprašanja, dohodkovne odnose, skupno planiranje in združevanje sredstev. In še vrsta drugih nalog nas čaka.«

SANACIJSKI NAČRT POSTAVITI NA REALNA TLA

»Zaradi nekajletnih stalnih izgub ste izdelali in sprejeli sanacijski načrt, s katerim naj bi rudnik ponovno prišel na zeleno

vejo. Baje ugotavljate, da je ta načrt zelo skromno grajen in da preveč posega v standard delavcev. Kako uresničujete naloge, ki jih predvideva sanacija?«

»Mislim, da je potrebno problematiko izgube pri pridobivanju svinca in cinka ter pri njuni primarni predelavi pogledati z nekoliko drugačnega zornega kota, kot smo to počeli doslej. Najprej je po mojem mnenju potrebno postaviti strateške cilje celotne svinčene verige, kot poimenujemo pridobivanje, primarno in sekundarno predelavo svinca ter njegovo finalizacijo. V kolegijskem poslovodnem organu smo že pripravili idejni osnutek strateškega razvoja teh dejavnosti. Najpomembneje pri tem je, da skladiščenje električne energije, kar naj bi predstavljalo našo finalizacijo, pomeni v perspektivni energetski krizi močan vzpon izdelkov te vrste, če gledamo z vidika njihovega življenjskega ciklusa. Strokovnjaki ocenjujejo, da bo svinec osnova za skladiščenje električne energije še vrsto let, v nekaterih izdelkih, kjer je pomemben element teža, pa bo sploh težko nadomestljiv. Če pa bo razvoj omogočil skladiščenje električne energije na kakšen

drug način, bomo pri nas s tem na tekočem, saj smo sproti obveščeni o vseh novostih, imamo ustrezno znanje in opremo.

Z vidika tako postavljene razvojne strategije pa je nujno razvijati lasten rudnik, saj razmere na tržišču opozarjajo na vedno večji primanjkljaj surovin. V SFRJ imamo poleg naravnih danosti tudi načrte o razvoju nerazvitih območij, ki so istočasno tudi surovinsko najbolj bogata, da bodo v doglednem času sama finalizirala izdelke na osnovi svoje surovine. To pa pomeni, da bomo morali graditi svoj razvoj na lastni surovini in na sekundarnih surovinah. S sanacijo rudnika lahko na ta način zagotovimo svojo dolgoročno usmeritev. Mislim, da je to velika prednost, s katero se lahko pohvali le redkokdo v naši republici.

Sanacijski program je bil v obeh naših tozdih, rudarski obrati in separacija, izdelan v začetku leta 1978. Temeljlil je na intenziviranju raziskovalnih del in na — za naše razmere optimalni proizvodnji rude. Raziskovalna dela so se zaradi nizke akumulacije v preteklosti izredno skrčila, kar je povzročilo zmanjšanje števila za proizvodnjo ustreznih odkopov. Še v letu 1952 smo imeli 12,03 cm raziskovalnih del na tono rude, v letu 1978 pa le še 2,03 cm na tono rude ali 565 odstotkov manj. Danes, po letu in pol, lahko ocenjujemo, da ima sanacijski program ustrezna in pravilna izhodišča, da so raziskovalna dela prinesla nadpovprečne rezultate, pri tem pa nismo dosegli drugih ciljev sanacije. Kadri: 86,5 odstotka, ruda 76 odstotkov, izguba je presežena za 100 odstotkov. Spoznali smo, da bomo morali preučiti možnosti dopolnitve sanacijskega programa iz dveh razlogov: realnost nekaterih sanacijskih ciljev, spremenjene zunanje okoliščine (inflacija nad pričakovano). Izdelali bomo tudi variantne predloge za sanacijo. To bo zahtevalo seveda nove roke za izvedbo sanacije, pa tudi drugačne vrednosti. Eno pa je popolnoma jasno, za delavce v tozdu rudarski obrati in v tozdu separacija je danes, po dolgoletnem samoupravljanju sprejemljiva le takšna sanacija, ki jim bo omogočila tak socialni položaj, kot jim glede na težko in življenjsko nevarno delo pripada.«

LASTNE SUROVINE — OSNOVA ZA PRIHODNOST NAŠE INDUSTRIJE

»Pred nekaj leti ste pričeli bolj intenzivno raziskovati naravne zaloge. Pred kratkim ste v globinah odkrili nova rudna nahajališča. Pri nadaljnjih raziskovanjih in odpiranju novih odkopov pa imate težave, saj to precej stane, rudnik sam pa glede na dejstva ne bo mogel izvesti sanacije. Torej pričakujete pomoč od drugod?«

»Rezultati dosedanjih geoloških rudarskih raziskav so izredno ugodni. Že v kratkem obdobju so naši geologi in rudarji odkrili okoli 280.000 ton rude z okoli 3-odstotno vsebnostjo svinca in 3-odstotno vsebnostjo cinka. Ocenjujemo, da je v našem rudniku najmanj 10 milijonov ton rude z omenjeno vsebnostjo. To pa pomeni okrog 30 let proizvodnje ob sedanjih proizvodnih zmogljivostih. Kot sem že povedal, zaradi nizke akumulacije stroškov za geološko rudarske raziskave ne moremo pokrivati sami. Tega ne počnejo niti v drugih republikah niti v drugih državah.

Doslej smo uspeli izpostaviti gospodarski in družbeni interes v SRS za razvoj surovinske osnove, ki se je odražal v financiranju geološko rudarskih raziskovalnih del v naši delovni organizaciji. Pri tem smo naleteli na izredno odzivnost republiških organov in organizacij. Seveda pričakujemo še nadaljnjo pomoč, saj je v postopku sprejem republiškega zakona o raziskovalni dejavnosti. SR Slovenija bo kot surovinsko izredno deficitarna republika, slej ko prej prisiljena več vlagati v geološko rudarske raziskave za zagotovitev surovinske osnove.«

PRIVABITI VEČ MLADIH

»Že nekaj let vam primanjkuje rudarjev. Kje so vzroki, da se mladi ne odločajo za poklic rudarja? Kaj nameravate storiti, saj boste pri izkopu novih rudnih nahajališč potrebovali še več rudarjev?«

»Vzrokov je več. Znano je, da je rudarski poklic težji kot marsikateri drugi in vezan na delo pod zemljo. Zato je razumljivo, da za mladino ni privlačen. Mladi tudi niso motivirani za ta poklic, ker imajo dovolj tudi drugih možnosti, saj je znano, da je samo letos ostalo v SR Sloveniji nezasedenih okrog 7.000 učnih mest. Problem pridobivanja mladih za rudarstvo je torej širšega značaja in ne zadeva samo nas, kajti enake težave imajo tudi drugi rudniki in metalurške delovne organizacije.

Pričakujemo, da se bo s predvideno uvedbo usmerjenega izobraževanja to stanje izboljšalo. Menim pa tudi, da je poleg notranjih ukrepov in prizadevanj za pridobivanje mladine potrebna tudi širša družbena akcija. Posebno deficitarni poklici, kot na primer rudarji, metalurgi in podobno, naj bi bili deležni posebnih ugodnosti, na primer, da se učna doba šteje v delovno dobo. V zvezi z ukrepi za pridobivanje rudarjev za naše potrebe, nameravam vso skrb posvetiti zlasti družbenemu standardu samskih delavcev in v ta namen zgraditi ustrezne stanovanjske prostore. Poleg tega bomo morali dosledneje uvajati vzpodbudne oblike nagrajevanja strokovnih delavcev in tudi delavcev v proizvodnji. Glede na to, da bo tudi še v prihodnje bistveni vir mladih kadrov rudarska šola, predvidevamo tudi pridobitev prostorov za dom učencev, tako da bo šola lahko imela vse tri letnike.«

NI PROSTORA ZA NOVO TOVARNO

»Tovariš predsednik, že pred leti ste nameravali zgraditi novo AKU tovarno v Mežici. Kje so vzroki, da še niste pričeli z gradnjo?«

»Za odložitev gradnje nove AKU tovarne je bilo več vzrokov. Prvi je nerešena lokacija. Vsem je znano, da je naš konec doline prostorsko utesnjen, zato za izbiro lokacije za tovarno, ki zahteva 20.000 kvadratnih metrov površine, ni veliko možnosti, posebno še, če novi tovarni ne želimo zapreti možnosti za nadaljnji razvoj. Glede na parametre, ki o lokaciji odločajo, smo izbrali za nas tokrat edino sprejemljivo možnost v industrijski coni Mežice, za katero pa zaradi različnih interesov, kljub zagotovitvi, da bodo ob gradnji tovarne upoštevani vsi predpisi o varstvu okolja, nismo mogli doseči soglasja. Prestavitev na

Na zimskem soncu

novo lokacijo pa zaradi omejenosti prostora in prometne povezave zahteva novo tehnologijo in večje stroške priprave zemljišča, tako da je bila vprašljiva gospodarnost gradnje. Vzrokov je več, vendar so v primerjavi z naštetimi sekundarnega pomena.«

SODELOVANJE Z ŽELEZARNO RAVNE — MORDA

»Že pred časom sta se rudnik Mežica in ravenska železarna pogovarjala o sodelovanju pri izdelavi krožnih žag. Kje se je zataknilo, da pogovori niso rodili uspeha?«

»V okviru elektro-kovinskega programa se bo naša delovna organizacija razvojno orientirala tako, da bodo na eni strani zadovoljene naše ambicije glede izdelkov z več vložena lastnega znanja, na drugi strani pa hočemo doseči tudi ustrezne ekonomske učinke. Ne bom na drobno analiziral, zakaj doslej ni uspelo povezovanje z železarno Ravne. Morebiti leži odgovor v tem, da je vsaka stran gledala na to povezovanje le s svojega zornega kota, le z vidika svojih interesov, ki bi ob provizoričnih kombinacijah bili tudi interesi druge strani. Menim, da bomo pogovore o sodelovanju nadaljevali takoj, ko bomo določili naše strateške razvojne cilje, pri oblikovanju katerih pa bomo že upoštevali možnosti sodelovanja z ravensko železarno, kolikor bodo seveda skladne z našo usmeritvijo.«

Pripravil: Franc Rotar

Zadovoljstvo

Vselej je treba biti zadovoljen, naj dežuje, naj sije sonce, naj bo vroče ali mraz. Bodite rdečelični, sovražim mršave in bledolične ljudi in kdor se ne smeje, zasluži, da ga nataknejo na kol. La Prade

Avgust Krajnc

Uporaba računalnika v NC-centru¹ in konstrukcijskem biroju v železarni Ravne

Kot znamenje, ki napoveduje naslednjo etapo znanosti, nam lahko služijo elektronski računski stroji.

(A. N. Nesmejanov)

S temi besedami je pred desetletji, na začetku razvoja računalnikov, znameniti znanstvenik napovedal vizijo prihodnosti, ki se je v svetu že doslej v veliki meri uresničila. Razmere pri nas pa kažejo, da smo šele na začetku, vendar je čutiti težnje, da bo tudi bližnja prihodnost pri nas v duhu izrečenih misli Nesmejanova. Današnji tempo razvoja je zelo nagel; govori se o pravi eksploziji znanosti, saj se znanje človeštva v pičlih petih letih podvoji. Tako nagel razvoj znanosti v sodobnem svetu je v veliki meri pripisati računalnikom, saj si je nemogoče predstavljati, da bi človek brez teh naprav zmogel obvladati »morje« informacij, ki ga neprestano spremljajo. Računalniki si po uspešni uveljavitvi v informatiki in poslovnih vedah vedno uspešneje utirajo pot tudi na druga področja človekove dejavnosti.

V skladu z gospodarskimi možnostmi tudi pri nas sledimo računalniškemu razvoju. Sprva smo jih uporabljali le v poslovnih vedah, v novejšem času pa se uspešno uveljavljajo tudi v tehničnih znanostih, za reševanje zapletenih in dolgotrajnih izračunov. Zaradi svojih zmogljivosti pomnjenja, velike hitrosti delovanja in zanesljivosti vedno pogosteje zamenjujejo človeka in klasične regulatorje tudi v tehnoloških procesih.

NC-center: je poseben oddelek v tozdu priprave proizvodnje, ki se ukvarja s programiranjem numerično krmiljenih obdelovalnih strojev v železarni Ravne.

IZKUŠNJE PRI UVAJANJU RAČUNALNIŠKEGA PROGRAMIRANJA NC-STROJEV V ŽELEZARNI RAVNE

Izredno hiter razvoj v sodobnem svetu je korenito spremenil tudi obdelovalne stroje.

V tem desetletju so se na našem tržišču pojavili numerično krmiljeni obdelovalni stroji (NC-stroji), ki s posebnim načinom delovanja razbremenijo klasičnega upravljalca stroja in ga postavijo v vlogo nadzorovalca obdelovalnega ciklusa.

V železarni Ravne smo uvedli prvi NC-obdelovalni stroj v letu 1974. Prve izkušnje pri uvajanju nove družine obdelovalnih strojev so pokazale večjo produktivnost in zanesljivost, zato je v naslednjih letih začelo obratovati še pet NC-obdelovalnih strojev.

Istočasno z uvajanjem teh strojev je bilo potrebno osvojiti tudi ročni način programiranja, kajti gospodarnost in produktivnost NC-tehnologije ni odvisna samo od storilnosti strojev, temveč tudi od zmogljivosti programskega centra ter od prilagoditve organizacije NC-tehnologije.

Numerično krmiljeni stroji so sorazmerno dragi, zato jih je potrebno maksimalno izkoristiti; to pa se lahko doseže le z ažurno pripravo surovcev, orodij in krmilnih podatkov. Luknjane trakove za krmiljenje

teh strojev je potrebno izdelati hitro, brez napak in s kar najmanjšimi stroški.

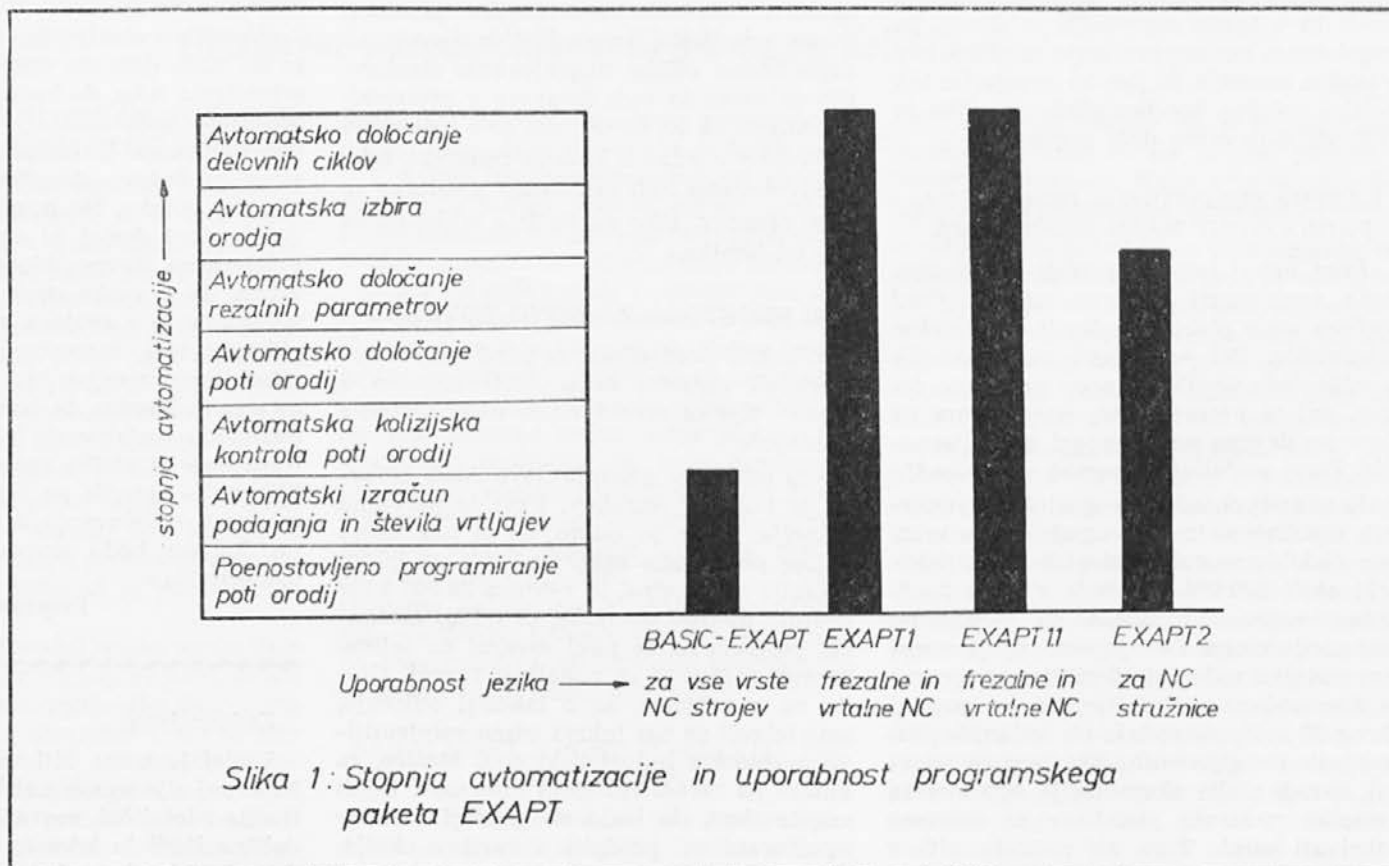
Izkušnje v svetu in doma kažejo, da je ročno programiranje še sprejemljivo za največ šest NC-strojev. V železarni pa v bližnji prihodnosti načrtujejo nakup večjega števila teh strojev, tako da bo kmalu prav programiranje postalo ozko grlo v nadaljnjem razvoju NC-tehnologije. Prav zaradi teh razlogov smo se v železarni začeli intenzivno pripravljati na računalniško programiranje NC-strojev.

Računalniško programiranje nudi velike prednosti pred ročnim programiranjem, zato so se v svetu razvili različni programski paketi, ki imajo različen obseg uporabnosti. Odločitev za izbiro ustreznega programskega jezika ni lahka, saj je v ožji domovini malo tovrstnih izkušenj.

Pri uvajanju računalniškega programiranja je potrebno izdelati analizo o izbiri primerne in gospodarne programskega produkta po naslednjih kriterijih:

- možnost nakupa programskega produkta,
- neodvisnost od tipa obdelovalnega stroja in računalnika,
- produktivnost,
- kvaliteta proizvodnje in zanesljivost,
- uvajanje paketa (stopenjsko širjenje),
- organizacija programiranja (poenotenje in centraliziranje obdelave NC-proizvodnih podatkov).

Ob upoštevanju naštetih kriterijev in ob izkušnjah, ki so nam jih posredovala podjetja iz Zahodne Nemčije in od drugod,

Slika 1: Stopnja avtomatizacije in uporabnost programskega paketa EXAPT

smo se v železarni Ravne odločili za programski paket EXAPT — družbe »EXAPT Verein« iz Aachna v Zahodni Nemčiji.

Isti paket je prevzela tudi Fakulteta za strojništvo v Ljubljani, tako da bosta lahko fakulteta in naša delovna organizacija tesneje sodelovali tudi na tem področju.

Železarna je letos postala tudi članica mednarodnega združenja EXAPT, ki šteje že okrog sto članov. Članstvo v tem združenju nam nudi delo na enakem nivoju kot ostalim članicam združenja.

Programski produkt EXAPT ima več samostojnih programskih jezikov, ki jih lahko postopoma vključujemo v integralno celoto. Vsak posamezni programski jezik nudi uporabniku možnost uporabe za karakteristične NC-obdelovalne stroje z različno stopnjo avtomatizacije programiranja. Na sliki 1 lahko vidimo, da je EXAPT programski paket uporaben za vse numerično krmiljenje obdelovalne stroje. Od stopnje avtomatizacije sistema pa je odvisno, kolik del dejavnosti pri izdelavi luknjanega traku prevzame računalnik.

Aprila letos smo na jeklarskem procesnem računalniku PDP11/40-J poskusno instalirali programski jezik BASIC-EXAPT kot osnovni jezik programskega produkta EXAPT, ki z zelo široko uporabnostjo obdela predvsem geometrične informacije programa, vendar si pri obdelavi tehnologije lahko pri tem programu pomagamo z uporabo podprogramov. Potek obdelave programa za obdelovance po enem izmed Exaptovih jezikov prikazuje slika 2.

Istočasno je bil instaliran tudi prvi postprocesor, ki je nekakšen programski vmesnik med procesorjem EXAPT in luknjanim trakom NC-stroja. Post procesor ima v sebi shranjene karakteristike obdelovalnega stroja in ga je potrebno za vsak NC-stroj posebej izdelati.

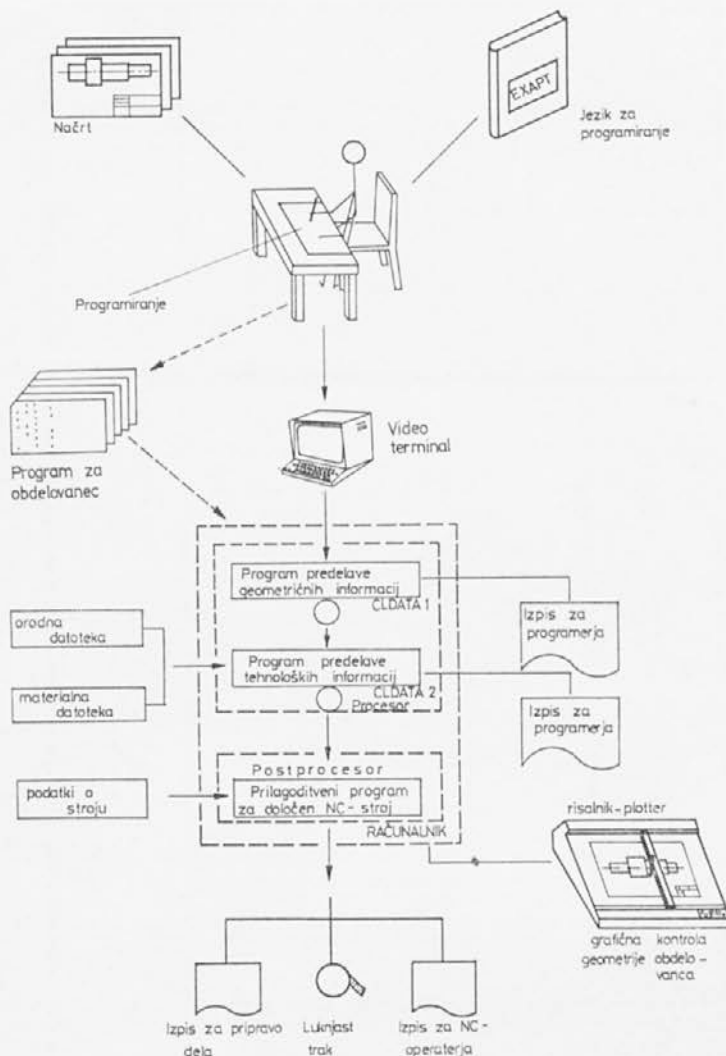
Sedaj je v teku poskusna uporaba in pisanje samostojnih podprogramov, ki bodo kasneje tvorili ogrodje za celovitejše in hitrejše pisanje programov za posamezne tipe obdelovancev.

Poskusno uporabljamo procesni računalnik jeklarne, vendar je že v teku postopek za nakup nove računalniške opreme za NC-center, kajti procesni računalnik jeklarne je razpoložljiv za te namene samo do začetka modernizacije jeklarne.

Novi računalnik bi prvenstveno uporabljali za programiranje NC-strojov, z nakupom dodatne opreme — grafike, pa bi ga bilo moč uporabiti tudi v konstrukcijske namene. Sočasno pa bi novi računalnik lahko uporabili kot rezervni računalnik v primeru izpada ali preventivnega vzdrževanja jeklarskih procesnih računalnikov.

Nazadnje je potrebno poudariti mnoge prednosti, ki jih ima računalniško programiranje NC-strojov pred klasičnim »peš« programiranjem. Najizrazitejše prednosti so naslednje:

- znižanje stroškov programiranja,
- hitrejša in zanesljivejša izdelava NC-traku,
- manjši riziko izmečka nulte serije in znižanje cene za testiranje NC-programov zaradi kontrole luknjanega traku na risalniku (ploterju),
- poenotenje programiranja,

Slika 2: Potek obdelave programa za obdelovance po EXAPT-programskem paketu

— razbremenitev rutinskega dela programerjev.

V skladu z uvajanjem NC-tehnologije bomo instalirali tudi ostale programske jezike EXAPT. S tem bo omogočeno še optimalnejše programiranje, saj višji programski jeziki nudijo tudi obdelavo tehnologije, ki je prav pri zahtevnih obdelovancih velikokrat odločilnega pomena za ugodno tržno ceno izdelkov.

Konstruiranje s pomočjo računalnika

Razvojni načrt železarne Ravne močno poudarja kar največjo finalizacijo proizvodov. Tako začrtana pot razvoja zahteva dokaj močan in sposoben tehnološki in konstrukcijski oddelek.

Pri snovanju novih proizvodov je potrebno predelati obilo informacij v zvezi s tehnološkimi in konstrukcijskimi lastnostmi končnega proizvoda. Prav zaradi preobremenjenosti oddelkov, ki se ukvarjajo z razvijanjem novih izdelkov, je odziv na ponudbo večkrat prepočasen, kar ima lahko kasneje negativne posledice na tržišču.

Znano je, da se po svetu računalnik že precej uspešno uveljavlja tudi v tehnologiji, še posebej pa pri konstruiranju.

Hiter razvoj računalniške aparature, še posebej programske opreme, je dal velike možnosti za reševanje posameznih problemov konstruiranja.

V železarni so ugodne možnosti, da bi postopoma uvedli računalnik pri konstruiranju. S tem bi postalo delo konstruktorjev bolj avtomatizirano in produktivnejše.

Izdelana sta bila že prva samostojna računalniška programa:

— program KZO1, ki je namenjen za izračunavanje geometrije valjastih zobnikov in za določitev parametrov pri merni kontroli ozobja in

— program KZO5, ki je namenjen za trdnostno kontrolo zobniške dvojice.

Navedena programa sta bila izdelana za potrebe konstruktorjev, ki se ukvarjajo s snovanjem zobniških prenosov. Z uporabo programov se močno skrajša čas, potreben za celotni preračun zobnikov.

Preračunavanje ozobja po klasični »peš« metodi zahteva tudi do dva delovna dneva enega konstruktorja, medtem ko se z uporabo računalniških programov čas preračuna skrajša na okrog 20 minut za oba tipa preračunov, vključno z vnašanjem podatkov in izpisovanjem rezultatov. (Slika 3 prikazuje del računalniškega izpisa programa KZO1).

Računalniški postopek računanja je mnogo natančnejši in zanesljivejši, kar daje še večjo težo uporabi navedenih programov. Začasno sta oba programa instalirana na jeklarskem procesnem računalniku PDP11/40-J. Delo poteka interaktivno prek terminala v prostorih APP (službe za avtomatizacijo proizvodnih procesov). Ob nakupu novega računalnika za NC-center pa bo mogoče postaviti terminal neposredno v tistem oddelku, kjer se pogosteje ukvarjajo s konstrukcijskimi problemi.

mogoče zelo pregledno izrisati na risalniku (ploterju), dodatni izhodni enoti računalnika.

Uvajanje računalniškega risanja — grafike pri konstruiranju.

Po preračunu novega konstrukcijskega dela mora konstruktor svoje ideje prenesti na risbo. Okrog 75 odstotkov konstruktorjevega dela predstavlja risanje in detajljanje načrta na risalni deski. Mnogo časa vzame tudi prerisavanje in kopiranje načrtov ter priprava celotne spremne dokumentacije za proizvodnjo in arhiv.

Ob snovanju sestavljenega konstrukcijskega dela se običajno uporabljajo ponavljajoči se standardni elementi (vijaki, prirobnice, itd.), ki so zbrani v katalogih proizvajalcev ali pa v raznih standardih. Tudi pri risanju teh elementov je potrebno precej truda in časa.

Pogosto pride do manjših ali večjih izboljšav pri že izdelanih konstrukcijskih elementih. V takih primerih je potrebno popravljati in spreminjati stare načrte, kar vzame mnogo več časa, kot bi bilo dejansko potrebno.

Tudi risanje se da avtomatizirati s pomočjo računalnika in dodatne opreme. Tovrstno računalniško aparaturno in programsko opremo na kratko imenujemo s pojmom računalniška grafika.

Iz različnih virov lahko ugotovimo, da se je računalniška grafika dokaj uspešno uveljavila v različnih podjetjih in ustanovah po svetu.

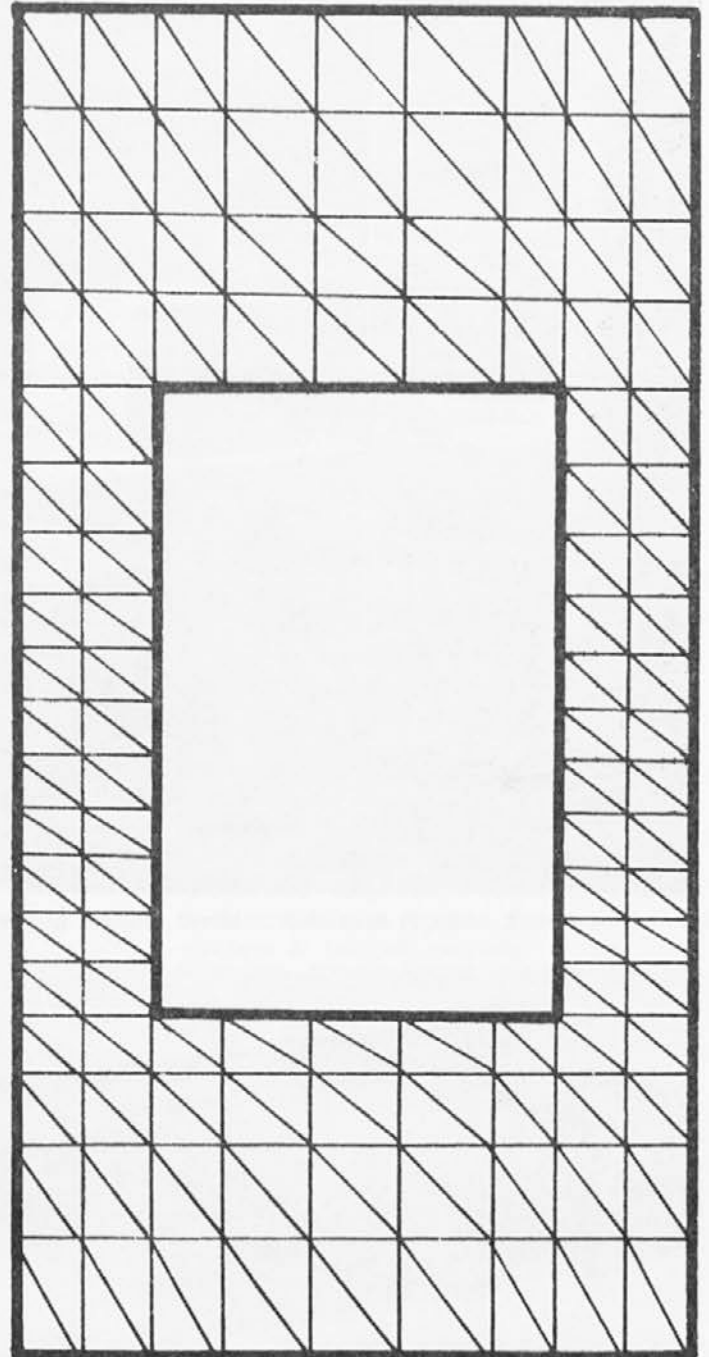
Za samostojni grafični sistem je v določenem podjetju potrebno imeti poleg računalnika še dodatne vhodno-izhodne periferne enote:

- aktivni grafični terminal (slika 7)
- digitalizator (električno aktivno risalno desko — slika 8)
- risalnik (ploter — slika 9)

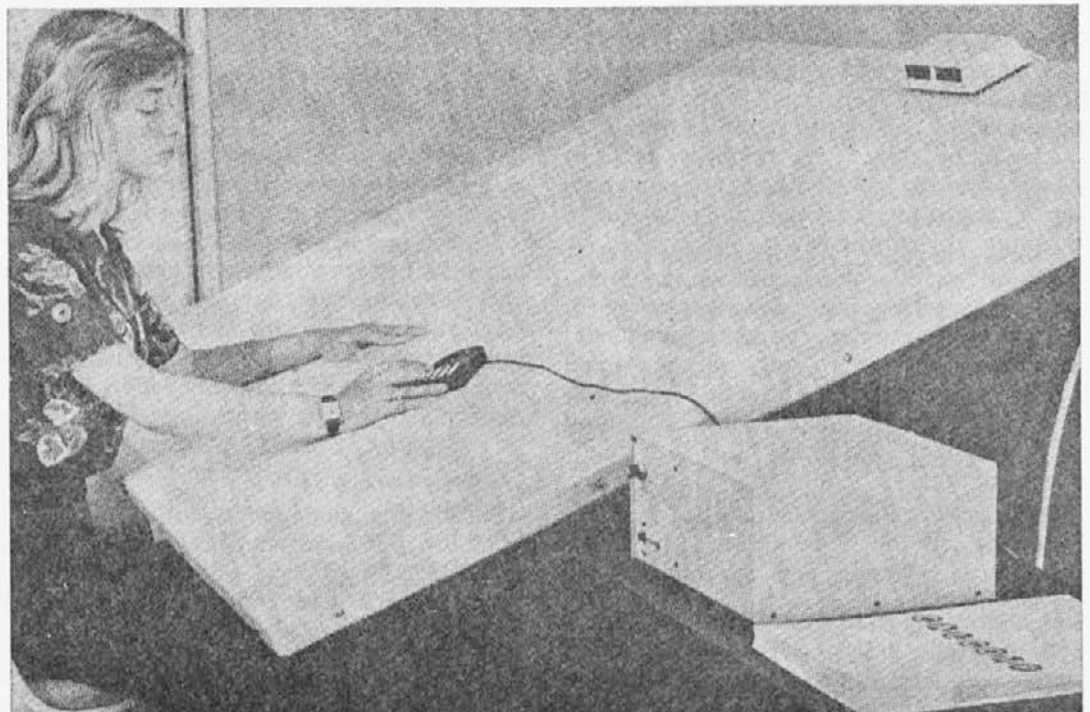
Pri grafični opremi ima digitalizator funkcijo risalne deske. Preko te enote se sporazumevamo z računalnikom tako, da na električno aktivno desko razgrnemo načrt in potem s posebno tipalno napravo vnašamo podatke o risbi v spomin računalnika. Z ustreznim gibanjem tipalne naprave in s pravilno uporabo specifičnih programov lahko s pomočjo te naprave vtisnemo v izbrano pomnilno enoto računalnika risbo, ki smo si jo zamislili.

Kasneje si lahko na tak način ustvarjeno risbo s posebno programsko instrukcijo izrišemo na ekran aktivnega grafičnega terminala, kjer jo lahko s pomočjo aktivnega svetlobnega peresa poljubno spreminjamo. Nove verzije teh risb si nato po želji shranimo na periferne pomnilne enote računalnika (magnetni disk ali magnetni trak) ali pa si jih damo izrisati na papir s pomočjo risalnika posebne izhodne enote računalnika.

Kasneje si lahko na tak način ustvarjeno risbo s posebno programsko instrukcijo izrišemo na ekran aktivnega grafičnega terminala, kjer jo lahko s pomočjo svetlobnega peresa poljubno spreminjamo. Nove verzije teh risb si nato po želji shranimo na periferne pomnilne enote računalnika (magnetni disk ali magnetni trak) ali pa si jih damo izrisati na papir s pomočjo risalnika — posebne izhodne enote računalnika.

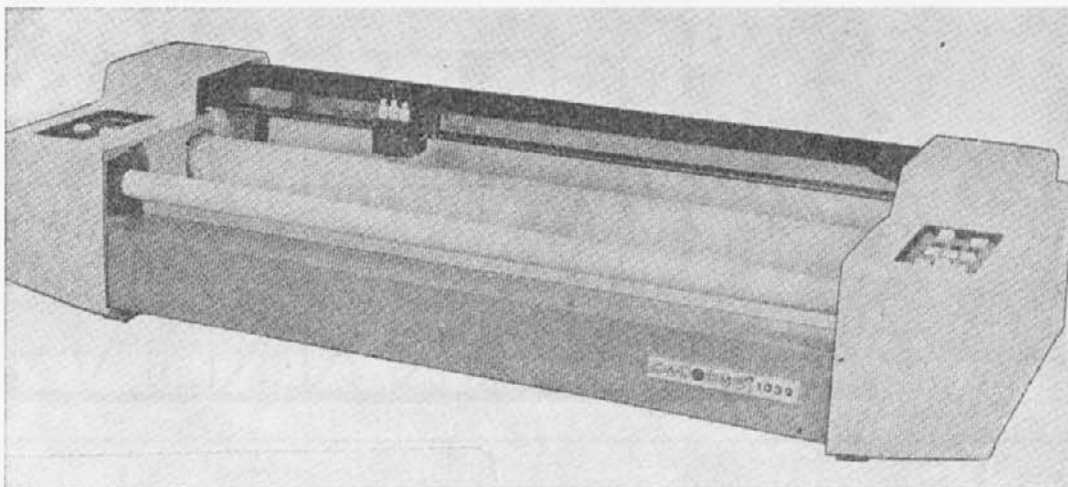
Slika 4:
Dvodimenzionalna mreža končnih elementov okvira stiskalnice

Slika 6: Rezultat izračuna deformacij okvirja, izrisanih s pomočjo risalnika — ploterja

1. Slika 7: Samostojni aktivni grafični terminal (Firme DEC)

2. Slika 9: Risalnik (ploter) — model 1039 (Firme CalComp)

S pomočjo grafičnega sistema in z ustreznimi programsko opremo lahko narišemo cele knjižnice risb (načrtov). Pozneje si lahko damo izrisati na poljubno izhodno enoto sistema katerokoli risbo, vtisnjeno na tak način ter jo po potrebi lahko znova poljubno spreminjamo.

Risanje standardnih konstrukcijskih elementov je pri grafiki rešeno enostavno in učinkovito, saj samo s posebno instrukcijo ukažemo računalniku, naj na določenem mestu izriše ustrezni standardizirani element. S takim načinom risbo na zaslonu terminala izpopolnjujemo hitro in z manjšim naporom.

Na kratko opisani računalniški grafični sistem je izredno ekonomičen, saj se produktivnost risanja s pomočjo računalnika poveča tudi do osemkrat.

Zaključek

Današnje razmere na tržišču zahtevajo od proizvajalcev hitro ponudbo in hitro dobavo izdelkov. Konkurenca na trgu je

huda, zato je potrebno veliko pozornosti posvetiti funkcionalni in tržni vrednosti izdelka.

V svetu prihaja do korenitih organizacijskih sprememb v proizvodnih sistemih, pri tem ima računalnik glavno vlogo.

Vedno bolj bomo morali skrbeti, da ne bomo še bolj zaostali za industrijsko razvitim svetom, zato moramo razširiti uporabo računalnikov na vsa tista področja proizvodne, kjer se z njihovo pomočjo najizraziteje dvigne produktivnost in kjer se vidno zmanjšujejo materialni stroški.

Kranjc Avgust, dipl. ing.

Literatura:

1. Skupina avtorjev: Računalniško programiranje NC-strojev (Zaključno poročilo projekta P36)
2. »EXAPT — dokumentacija«, EXAPT — Verein, Aachen (Zah. Nemčija)
3. Thyssen Technische Berichte, zvezek 1:78 (Zah. Nemčija)
4. Propagandni materiali firme ColComp in DEC (ZDA)

Jernej Krof

Ob skorjici

Ob skorjici suhega kruha
vozil sem pesek na pot;
četudi ni bilo »posluha«,
prevelik bil zame je not.

Sem večkrat govoril s tovaršem,
da to pač res moj ni poklic;
pa ker je prisilno — pod maršem,
izpolnil pač sem ga navzlic

Pri konjih jaz nisem bil vaje,
zato me to ne veseli,
z voli pa bil sem nadarjen,
kako se le z njimi živi.

Ko v Črni bile so še borbe,
sovražnik že s Prevalj je šel,
pobasal vse svoje sem »torbe«,
pri volih spet svojih sem pel.

(Doživljaj iz leta 1945)

Justina Petrač

Materi

O rojstna hiša moja ti,
po tebi srce krvavi,
tu mati mene je rodila
in v zibel položila.

Da čula bi me onstran groba,
ljubezen moja bi te prebudila
in bi zopet kot nekoč
vse dobro in hudo
z menoj delila.

Z žulji na rokah
si rezala nam kruh
in mile tvoje so oči
nad nami prebledele
vse dneve in noči.

Prerano si nas zapustila,
te položili v hladni grob,
zdaj tvoje truplo tam leži,
od koder več vrnitve ni.

OB ROBU

V samopostrežno trgovino »Merx« na Čečovju je prišla skupina izletnikov, starejših ljudi. Mimogrede sem ujel to opazko:
»Kako lepo imajo urejeno, boljše kot pri nas v Mariboru!«

Če je upravičeno, je treba pohvaliti (tudi naše trgovce).

Aj.

Poročilo o delu šolskega centra Ravne na Koroškem v šolskem letu 1978/79

I. URESNIČEVANJE PROGRAMA DEJAVNOSTI

V preteklem šolskem letu smo organizirali in izobraževali mladino:

— v 12 oddelkih poklicne kovinarske in metalurške šole

— 2 oddelkih šole za specializirane metalurške delavce in v

— 4 oddelkih tehniške strojne šole.

S tem smo delovni načrt v celoti uresničili.

Odrasli slušatelji so se izobraževali:

— v 2 oddelkih tehniške strojne šole in
— 1 oddelku tehniške metalurške šole.

Kljub programu in želji, da pričnemo izobraževati še odrasle v poklicni kovinarski in metalurški šoli in šoli za specializirane metalurške delavce, nam to ni uspelo, ker se ni prijavilo dovolj kandidatov.

Veliko bolj pa je bilo razvejano funkcionalno izobraževanje za delo, kjer smo, glede na potrebe in želje organizacij združenega dela, organizirali kar 10 tečajev več, kot smo predvidevali s programom — glede na opravljene ure smo presegli plan za 92,4 %. (Glej tabelo 1)

II. USPEH PO OBLIKAH IZOBRAŽEVANJA

V šole šolskega centra (poklicno kovinarsko šolo in šolo za specializirane metalurške delavce) prihajajo iz osnovne šole učenci s slabšim učnim uspehom (dobrim, zadostnim), oziroma učenci, ki imajo končanih samo 6 razredov osnovne šole.

V tehnično šolo prihajajo učenci iz osnovne šole z boljšim učnim uspehom.

Osnovni vzroki za slabši učni uspeh v nekaterih oddelkih so predvsem slab uspeh v osnovni šoli, nezainteresiranost učencev, vprašljiva poklicna usmeritev, slabe socialne razmere in podobno. Na centru smo organizirali različne krožke za slabše učence, vendar je bil njihov odziv minimalen. V juliju in avgustu smo organizirali dopolnilni pouk kot priprave za popravne izpite, zato je bil uspeh na popravni izpiti nekoliko boljši.

1. USPEH V ŠOLAH JE BIL V PRETEKLEM ŠOLSLEM LETU TAKLE:

V poklicni kovinarski in metalurški šoli je bilo v začetku šolskega leta 1978/79 vpisanih 316 učencev. Med letom je prenehalo s šolanjem 8 učencev, tako da je bilo konec šolskega leta 308 učencev. Ob koncu šolskega leta je uspešno zaključilo razred 228 učencev, 75 učencev je imelo popravne izpite, 5 učencev pa razreda ni izdelalo.

Po popravni izpiti se je stanje spremenilo in je uspešno zaključilo razred 288 učencev, 20 učencev pa bo razred ponavljalo.

Največ pozitivnih učencev je bilo v tretjih razredih (95,5 %) najslabši uspeh je bil v drugih razredih (92,0 %), v prvih razredih je bil uspeh 92,8 %, povprečni uspeh v vseh razredih te šole pa je bil 93,5 %.

V šolo za specializirane metalurške delavce je bilo v začetku šolskega leta vpisanih 51 učencev, med letom se je 5 učencev izpisalo in 5 vpisalo, tako da je stanje konec šolskega leta nespremenjeno. Od

vseh učencev je bilo 38 učencev pozitivno ocenjenih, 13 pa je imelo popravne izpite. Po popravni izpiti pa je bilo 47 pozitivno ocenjenih učencev in 4 negativno. Uspeh je bil 92,2 % in je bil boljši v drugem razredu 96,3 %.

V tehniški metalurški in strojni šoli Jesenice, enoti Ravne je bilo v začetku šolskega leta vpisanih 136 učencev, izstopil je 1 učenec, stanje konec šolskega leta je 135 učencev. Od teh učencev je pozitivno zaključilo razrede 115, 19 učencev jih je imelo popravne izpite, 1 pa je bil negativen.

Po popravni izpiti je bilo 130 pozitivno ocenjenih učencev in 5 negativno ocenjenih učencev. Uspeh šole je 96,3 %.

V vseh šolah centra je bilo v začetku šolskega leta vpisanih 503 učencev, 9 učencev je prenehalo šolanje, tako da je bilo stanje konec šolskega leta 494 učencev. Od teh je bilo 381 pozitivno ocenjenih učencev, 107 učencev je imelo popravne izpite, 6 pa je bilo že junija negativno ocenjeno.

Po popravni izpiti se je stanje bistveno popravilo, tako da je 465 učencev napredovalo v višje razrede oziroma pristopilo k zaključni izpiti, medtem ko 29 učencev ni izdelalo razreda.

Povprečni učni uspeh v vseh šolah je 94,1 %.

V nadaljevanju vam še posredujemo pregled zaključni izpiti, ki so jih opravljali odrasli slušatelji poklicne kovinarske in metalurške šole v septembru 1978 in učenci vseh šol v januarju, juniju in avgustu 1979 in so razvidni iz naslednje tabele:

(LEGENDA: M/O = mladina/odrasli)

2. ZAKLJUČNI IZPITI

V mesecu januarju 1979 (za šole s periodično organizacijo pouka) in v mesecu juniju ter avgusta 1979 so absolventi vseh treh šol opravljali zaključne izpite pred tremi izpitnimi odbori. (Glej tabelo 2)

III. POHVALE, NAGRADE IN VZGOJNI UKREPI

V šolah šolskega centra je bilo učencem za prizadevano delo in tovariški odnos do sošolcev podeljeno na podlagi predloga razrednika, razredne skupnosti ter mladinske organizacije več nagrad in pohval:

- 12 pohval učiteljev praktičnega pouka
- 66 pohval razrednika
- 20 pohval razrednega učiteljskega zbora
- 1 pohvala ravnatelja
- 38 knjižnih nagrad

Vzgojni ukrepi, ki smo jih izrekli v tem šolskem letu, so bili izrečeni predvsem zaradi neopravičenih izostankov (zamujanje, namensko izostajanje ipd.); v manjši meri pa tudi zaradi slabega vedenja pri pouku.

Na število vzgojnih ukrepov pomembno vpliva tudi socialni sestav oddelka.

V skladu s statutom so razredniki in komisija za izrekanje vzgojnih ukrepov, ki jo sestavljajo: učitelja teorije, učitelja prakse, socialna delavka, razrednik in predstavnik razredne skupnosti ter mladinske organizacije, izrekli:

Tek. št.	VRSTE TEČAJEV OZIROMA SEMINARJEV	Štev. tečajev		U r e			Štev. udeležencev	Za naslednje OZD
		Plan	realiz.	PLANA	REALIZ.	%		
1.	Uvajalni seminar	10	14	265	397	149,8	367	ŽR
2.	Tečaj za demage	4	1	120	40	33,3	6	ŽR
3.	Kombinirani tečaj za privezovalce in demage	-	2	-	90	-	50	ŽR
4.	Tečaj za plamensko varjenje-začetni	1	2	154	320	207,8	17	ŽR, R.Mežica VIATOR
5.	Nadaljevalni tečaj za plamensko varjenje	-	1	-	160	-	6	ŽR, R.Mežica
6.	Začetni tečaj za elektro obločno varjenje	1	1	154	161	104,5	8	ŽR, R.Mežica Lesna
7.	Nadaljevalni tečaj za elektro obločno varjenje	-	1	-	160	-	6	ŽR, R.Mežica Lesna
8.	Tečaj za plamensko rezanje	-	1	-	79	-	7	ŽR
9.	Žerjavovodski tečaj	1	1	250	317	126,8	22	ŽR, EL.Drav.
10.	Tečaj za voznike viličarjev	1	3	100	300	300,0	50	ŽR, Lesna, MONTER
11.	Tečaj za kurjače ogrevalnih peči	2	1	100	170	170,0	19	ŽR
12.	Tečaj za kurjače IPSEN strojev	-	1	-	36	-	4	ŽR
13.	Tečaj za iskralce	-	1	-	74	-	9	ŽR
14.	Testi za ultrazvok	-	2	-	92	-	52	razne DO SFRJ
15.	Tečaj za ultrazvok	4	3	440	410	93,0	82	"
16.	Tečaj za predvaljarje	-	1	-	104	-	8	ŽR
17.	Periodični izpiti za prometno osebje	1	1	28	28	100,0	20	ŽR
18.	Predavanje gasilcem	4	1	12	3	25,0	23	ŽR
19.	Predavanje prometnemu osebju	3	3	9	13	144,0	45	ŽR
20.	Predavanje pripadnikom narodne zaščite	-	-	-	127	-	750	ŽR
21.	Tečaj za kovinarje A program	-	1	-	60	-	25	AMD Sl.Gr.
	SKUPAJ	32	42	1632	3141	192,4	1576	

Tabela 1

- 85 ukorov razrednika
- 38 ukorov razrednega učiteljskega zbora
- 14 ukorov ravnatelja
- 7 ukorov celotnega učiteljskega zbora
- 2 izključitvi.

IV. OBISK POUKA

Povprečni obisk pri pouku v vseh šolah šolskega centra je bil 95,9 odstoten.

V. PROSLAVE, ŠPORTNI DNEVI IN OSTALA DEJAVNOST

Spominske dneve smo proslavili na tri načine:

- s spominsko uro (po zvočniku),
- s proslavo v dvorani in
- z ogledom filmske predstave.

Spominske ure (po zvočniku) smo pripravili ob 35. obletnici kočevskega zbora (1. do 3. oktobra 1978), ob obletnici smrti Prežihovega Voranca (18. februarja 1979); 12. februarja 1979 pa smo namenili uro Edvardu Kardelju, takrat smo se tudi vsi učenci in delavci centra vpisali v knjigo žalosti.

V dvorani smo pripravili proslave v počastitev dneva republike in ob dnevu OF in 1. maju.

Z ogledom filmske predstave Dr. Mladcu smo počastili dan republike, slovenski kulturni praznik pa z ogledom filma Pranzo vanje pomladi.

Spominske dneve smo popestrili z razstavami knjig in slik v avli centra.

V preteklem šolskem letu smo si ogledali ZAGREBŠKI VELESEJEM in organizirali štiri športne dneve.

Problematiko, učni uspeh in druga vprašanja smo obravnavali na 8 konferencah celotnega učiteljskega zbora. Po potrebi pa smo sklicevali oddelčne konference in roditeljske sestanke.

VI. IZVENŠOLSKA DEJAVNOST

Učenci z mentorji — učitelji so delovali v naslednjih oblikah izvenšolske dejavnosti. Njihova vsebina in uspehi so bili taki:

1. MLADINSKA ORGANIZACIJA

V mladinski organizaciji so organizirali mladinske ure, jutranje ure po ozvočenju, predavanja o predkongresni dejavnosti mladim.

Nadalje so obravnavali statut ZSM Slovenije in skupaj s šolsko skupnostjo tudi osnutek in predlog statuta Šolskega centra Ravne ter pripravili in vodili postopek za izvedbo referenduma za sprejem statuta.

Prav tako so intenzivno sodelovali pri pripravah ob odhodu Titove štafete z Raven. Izbrali so kandidata za zvezno mladinsko delovno brigado in osem kandidatov za republiško MDB.

2. ŠOLSKA SKUPNOST

V začetku leta so izdelali program dela, po katerem naj bi obravnavali predvsem samoupravno sodelovanje učencev na centru. Kasneje so ugotovili, da je program preobširen. Tako ga niso uresničili v celoti, kar pa ni bistveno vplivalo na samoupravno delovanje.

Pomagali so pripravljati referendum za sprejem statuta Šolskega centra Ravne, dogovorili so se o načinu dela delegatskega sistema učencev in se seznanili z določili

statuta, v katerem so navedene dolžnosti in pravice učencev.

Z referendumom so učenci sprejeli tudi statut, od skupnega števila učencev (503), je glasovalo 481 učencev ali 95,6 % o naslednjim rezultatom:

- za je glasovalo 447 učencev ali 88,8 % vseh vpisanih učencev
- proti je glasovalo 33 učencev ali 6,5 % vseh vpisanih učencev
- neveljaven je bil 1 listek.

Mentorja sta občasno pregledovala učni uspeh po oddelkih ter nadzorovala disciplino. Opozarjala sta na pomanjkljivosti in predlagala ukrepe za izboljšanje uspeha in discipline.

Z obvestili na oglasni deski je šolska skupnost opozarjala na šolski nered, razvado kajenja, na slabo vzdrževanje reda v učilnicah in sploh v šolskih prostorih.

Prav tako je šolska skupnost sodelovala pri organizaciji odhoda Titove štafete z Raven in pri proslavi pri Kefrovem mlinu.

3. ŠOLSKO ŠPORTNO DRUŠTVO

Šolsko športno društvo je sodelovalo na mednarodni manifestaciji ŠPORT ZDRUŽUJE MLADJE 79, v akciji očiščevanja smučišča pri Ošvenu, na nogometnem in odbojgarskem turnirju srednjih šol, novoletnem odbojgarskem turnirju v Celju in pri pripravah ob odhodu Titove štafete z Raven.

Organizirali in izvedli pa so tradicionalni jesenski kros na Navrškem vrhu, tradicionalno srečanje v odbojki in nogometu z gimnazijo Ravne, medrazredno prvenstvo v

malem nogometu in odbojki, povratni odbojgarski turnir v počastitev odhoda Titove štafete z Raven, kjer je sodelovalo pet ŠSD, nogometni turnir v počastitev dneva mladosti, tradicionalno akademijo ob koncu šolskega leta ter odbojgarski turnir za ŠUMAHOV MEMORIAL.

4. MARKSISTIČNI KROŽEK

Ustanovili so krožek in sprejeli program dela. Popisali in pregledali so marksistično literaturo in tudi spoznavali njeno vsebino.

Obravnavali so KOMUNISTIČNI MANIFEST, EVROKOMUNIZEM, MARXOVA IN ENGELSOVA DELA, SAMOUPRAVLJANJE NA POLJSKEM, POLOŽAJ V KAMPUČIJI IN VIETNAMU, POLOŽAJ V AZIJI in poročilo s seminarja mentorjev marksističnih krožkov.

Pripravili so več referatov na podlagi del: Mezda, delo kapital, Evrokomunizem in diktatura proletariata, Dilema in razpotja evropske levice.

Pregledali so tudi osnutek tez za XV. kongres KP Italije.

5. KLUB OZN

Delo kluba je potekalo normalno, kljub nekaterim težavam. Srečevali so se skoraj vsak teden, včasih pa na štirinajst dni. Novost pomenijo nekatere oblike dela, kot so samostojno pripravljane referatov, pogovor za okroglo mizo o določenem problemu, seminarske naloge in drugo.

V ospredju našega zanimanja so bila številna vprašanja, ki so pretresala domala ves svet. Na primer: dogodki na Bližnjem

OZD IN NJIHOVI UČENCI PO POKLICNIH PROFILIH	Število kandi- datov M/O	Uspeh pri zaključnih izpitih							Izto- pili M
		odl. M/O	prav. dober M/O	dober M/O	zad. M/O	Skupa j poz. M/O	Skupa j neg. M/O	% poz. M	
ŽELEZARNA RAVNE	83/30	10/1	14/1	40/15	10/0	74/29	7/1	89,2	2
- strojni ključavničar	22/3	1/0	3/1	11/1	4/0		2/1		1
- strugar	14/0	1/0	3/0	7/0	2/0		1/0		
- rezkalec	9/2		2/2	4/0	3/0				
- brusilec	10/4		1/2	6/2			2/0		1
- talilec v črni metalurgiji	0/2			0/2					
- kalilec	0/6		0/3	0/3					
- kovač	0/5		0/2	0/3					
- kalupar-livar	0/2	0/1		0/1					
- livar-formar	0/1		0/1						
- valjavec	0/5		0/1	0/4					
- žičar	1/0			1/0					
- strojni kovač	4/0		1/0	2/0	1/0				
- strojni kalupar	7/0		2/0	4/0			1/0		
- talilec pri el.peči	6/0	3/0		2/0			1/0		
- strojni tehnik	10/0	5/0	2/0	3/0					
RUDNIK MEŽICA	11/0	1/0	2/0	3/0	4/0	10/0	1/0	90,9	
- strugar	2/0	1/0	1/0						
- ključavničar	8/0		1/0	2/0	4/0		1/0		
- strojni tehnik	1/0			1/0					
MONTER DRAVOGRAD	11/3	1/0		8/3	1/0	10/3	1/0	90,9	
- konstr.ključavničar	9/3			7/3	1/0		1/0		
- strojni tehnik	2/0	1/0		1/0					
GORENJE MUTA	9/0	1/0	3/0	4/0		8/0		88,0	1
- strojni kalupar	4/0	1/0	1/0	2/0					1
- talilec pri el.peči	4/0		2/0	2/0					
- strojni tehnik	1/0	1/0							
TOVARNA MERIL SL.GRADEC	5/0		1/0	3/0	1/0	5/0		100,0	
- orodjar	1/0				1/0				
- strojni ključavničar	2/0		1/0	1/0					
- strugar	1/0			1/0					
- brusilec	1/0			1/0					
INŠTALATER PREVALJE	5/0		1/0	3/0	1/0	5/0		100,0	
- konstr.ključavničar	1/0			1/0					
- ključavničar	4/0		1/0	2/0	1/0				
STROJ RADLJE	8/0			5/0	2/0	7/0		87,5	1
- strojni ključavničar	3/0			1/0	1/0				
- ključavničar	2/0			2/0					
- rezkalec	3/0			2/0	1/0				
TOVARNA USNJA SL.GRADEC	1/0			1/0		1/0		100,0	
- strojni ključavničar	1/0			1/0		1/0			
IVERICA OTIŠKI VRH	2/1			1/1	1/0	2/1		100,0	
- strojni ključavničar	2/1			1/1	1/0	2/1			
GRADITELJ SL.GRADEC	1/0						1/0	-	
- konstr.ključavničar	1/0						1/0		
SOLIDARNOSTNE ŠTIPENDIJE	7/0	1/0	2/0	3/0	1/0	7/0		100,0	
- strojni tehnik	7/0	1/0	2/0	3/0	1/0	7/0			
BREZ ŠTIPENDIJE	16/0	1/0	5/0	7/0	1/0	14/0	2/0	87,5	
- strojni ključavničar	2/0			2/0					
- strugar	2/0						2/0		
- strojni tehnik	12/0	1/0	5/0	5/0	1/0				

Tabela 2

Vzhodu, problemi Vzhodne Afrike, usoda beguncev v JV Aziji, iranska revolucija, jugoslovansko-bolgarski odnosi in še drugo.

Osnovna težava pri delu kluba je bilo pomanjkanje ustrezne literature. Klubovci pa si bodo morali prizadevati, da se bodo vrste v klubu OZN povečale, in to iz vrst učencev poklicnih šol.

6. KROŽEK SLO

V krožku so obravnavali vprašanja SLO, družbene samozaščite, obrambne vzgoje, vloge mladih v SLO.

Pripravljali so se na tekmovanje ob 30. obletnici vzgoje mladih v SLO, ki je bilo v Mariboru in kjer so zasedli drugo mesto, ter na republiško tekmovanje pod istim naslovom, kjer so med ekipami zasedli 15. mesto.

Prav tako so sodelovali v pripravah ob odhodu Titove štafete z Raven, organizirali in pomagali so izvesti obrambni dan in pohod na Peco.

7. PLANINSKA SEKCIJA

Organizirala in izvedla je dvodnevni izlet na Raduho in Smrekovec in enodnevni izlet na Peco.

8. PODMLADEK RK je organiziral tečaj prve pomoči.

VII. KADROVSKA PROBLEMATIKA, UGOTAVLJANJE MATERIALNIH POGOJEV ZA DELO, SAMOUPRAVNA DEJAVNOST

Še vedno je bilo pereče kadrovske vprašanje, saj poučuje na šolah centra in v funkcionalnih oblikah izobraževanja le 11 redno zaposlenih učiteljev teoretičnega pouka in 11 redno zaposlenih učiteljev praktičnega pouka.

Ob koncu šolskega leta je bilo zaposlenih 46 delavcev, to je 12 manj, kot je bilo predvideno s programom.

Z 28 zunanji sodelavci smo se morali dogovarjati za delo nad polnim delovnim časom in s 64 delavci za občasna strokovna dela.

V tem šolskem letu je potekal pouk v glavnem v prostorih centra, nekaj skupin učencev pri praktičnem pouku je bilo razporejenih v tozdih železarne, telesno vzgojo pa smo imeli v objektih tozda družbeni standard železarne.

Ker primanjkuje prostorov za poučevanje praktičnega pouka, smo uredili dokumentacijo za gradnjo prizidka, s tem bomo pridobili še eno učno delavnico.

V počitnicah julij—avgust 1979 smo prebelili učilnice in obnovili parketna tla, kupili smo tudi zavese.

Naročili in prejeli smo: TV sistem z 1 televizorjem, komplet miz in stolov za opremo učilnice, električni pisalni stroj, 4 računalna, filme kot učilo obrambe in zaščite, stroj za lupljenje krompirja in pomivalni stroj.

V tem obdobju smo rešili tudi eno stanovanjsko vprašanje.

Učenci so imeli prehrano — malice v šolski kuhinji. Malicalo je okrog 280 učencev, v glavnem učencev poklicnih šol in šole za specializirane metalurške delavce, katerim prispevajo delež stroškov malice organizacije združenega dela, kjer so v učnem ali štipendijskem razmerju. V šoli se

niso hranili učenci tehniških šol, ker morajo malice sami plačevati.

V zvezi s samoupravnim delovanjem in urejanjem razmerij v delovni organizaciji smo sprejeli:

- statut centra in ga uskladili z zakonom o združenem delu,
- pravilnik o delovnih razmerjih in o odgovornosti,

„Šentanel, moje življenje“

(pogovor z Mitjem Šipkom)

1. *Do sedaj smo poznali Mitjo Šipka kot metalurga — strokovnjaka, pevca pa povodjo in igralca, sedaj ga spoznavamo še kot pisatelja. Skratka mnogostranost, ki navdušuje in obenem samo po sebi vzbuja tudi veliko spoštovanje. Vendar kljub temu, zakaj ste sedaj prejeli še za pero in kako vse to zmorete, združujete?*

Moja knjiga »Šentanel, moje življenje« je nastajala 20 let. Predvsem nisem nikoli imel namena napisati knjigo. Članki, ki so nastajali, so po večini plod trenutnih razpoložanj. Včasih se mi je zazdelo, da moram svoje srce nekemu razkriti, pa nisem našel pravega sogovornika, sem pač zapisal in bil s tem povsem zadovoljen. Pisal sem predvsem zase, kot nekak dnevnik, čeprav ne tako po dnevniško urejen. Ko se je tega nabralo toliko, da bi bilo mogoče zbrati in povezati v knjigo, me je pisatelj Suhodolčan opomnil na to. Pripisal sem še nekaj in nastala je knjiga.

2. *»Šentanel, moje življenje« je vaša prva knjiga. Ali lahko tudi na tem področju od vas pričakujemo uspešno nadaljevanje?*

Če vprašate, ali bom še kaj napisal — morda, ne vem zagotovo. Nagib, ki pišočega (lahko tudi pisatelja) vodi k temu, da kaj napiše, je predvsem njegovo notranje življenje. Le zapis, ki privre iz duše, more biti vrednota za človeka, pa je vseeno, ali je star ali mlad, izobražen ali ne.

Če igra prvobitno vlogo denar ali slava ali pa maščevanje, napisana beseda ne more biti učinkovita. Rokodelec ni vedno umetnik, predvsem pa ne more umetnik biti rokodelec v umetnosti, umetnik pa ni poklic. Umetnik je za določeno duhovno področje vsak človek. V vsakomur je lepota in jo tudi hoče nekako izraziti, le da so področja popolnoma različna in sposobnost izražanja tudi.

To trditev potrjujejo številne spontane izjave bralcev, posebno preprostih in starejših, ki so dobo, ki jo opisujem, doživljali. Radi berejo nekaj lepega, če ne bi bili sami umetniki, te lepote ne bi čutili.

Prav gotovo je obdobje od 45. naprej pisanja vredno. Prav v prvih povojnih letih so se godile največje revolucije v srcih ljudi. Partizani so se morali preleviti v normalne civiliste. Verjemite, da za tistega, ki je doživel tri, štiri leta borbe v najbolj surovih okoliščinah, to ni bilo lahko. Bivši hlapci kapitalističnih režimov so postali gospodarji na svoji zemlji. Najbrž ni nič lažje preroditi se iz ponižanega hlapca

— pravilnik o osnovah in delitvah osebnih dohodkov in sklada skupne porabe,

— pravilnik o osnovah in delitvi dohodka,

— pravilnik o razvidu del in delovnih nalog,

— metodologijo vrednotenja del in delovnih nalog,

— pravilnik o računovodstvu.

v preudarnega in kulturnega gospodarja kot pa obratno.

Tista leta je družba iskala najbolj pravo pot, dobronamerno, vendar je ni takoj in vedno našla. Prišlo je do grobih napak, stranpoti in osebnih tragedij, največkrat pa do silnih psiholoških kriz tistih, ki so ta leta preživljali.

Dediščina predvojnih in medvojnih dogodkov je marsikomu naložila skoraj nezno breme, ki ga je moral prenašati sam. Industrializacija je krepko, včasih kar odurno, posegla v zasebne tokove ljudi, predvsem na podeželju.

Tista leta so torej obdelave vredna, usode tistih let niso nič manj dramatične kot usode prejšnjih let, to so tudi usode naših ljudi. Iz vsega pa je mogoče potegniti nauk za prihodnost, v tem bi bila vrednost takega zapisa.

3. *Prosimo iskreno, katera je sedaj pri vas tista prava ljubezen: ultrazvok, note, oder ali pero?*

Prava ljubezen je vse, kar imamo radi. Za stroko, posebno mojo ožjo — ultrazvok, sem bil vnet že iz študentskih let, čeprav tedaj skoraj ničesar nismo čuli o tem. Da je v Jugoslaviji ta ozka stroka tako vzcvetela, prinesla ogromne koristi gospodarstvu in tudi opazen ugled naše DO v svetu, je prav gotovo tudi učinek te moje čudne ljubezni do zvokov, ki jih ne slišimo. Rad imam stroko in ni mi dolgčas ob njej.

Pevski zbor »Šentanelski pavri«, pa vsi odrski liki v tridesetih letih, ki so zaživeli pred publiko, pa so prav tako del moje ljubezni. Pavri prav zato veljajo za prijeten pevski zbor, ker pojo iz srca, ne za denar, tudi za slavo ne — no, komu pa se ne zdi dobro, če ga kdo pohvali. Res pa je, da so pavri peli že dolgo prej, preden smo organizirano nastopili, peli so zase in svoje najbližje, da bi dali duška svojim čustvom. Kdor nima talenta za petje, je od narave oškodovan, če pa ga ima in ga zanemarja, je pomilovan vredn, ker si del priste sreče krati sam.

Oder pa ni nič drugega kot petje, le da ni v verzih in tonih. Igralec, ki je ob svoji vlogi sposoben solz ali sproščenega smeha, je velik igralec zato, ker se ne spreneveda. Vsaka igralska podoba pa je podoba človeka in govori besede, ki bi jih sicer gledalec govoril, če bi se znal tako izraziti.

Dolgo časa so ljudje mislili, da se intelektualci, posebno še tehnične stroke, nima za kaj pehati po odru, in da je to le za z dolgočasne nešolane ljudi, ki nimajo kaj

Mitja Šipek

drugega početi. Čas zabija, denar troši, da ga le ni sram!

Sedaj se je ta miselnost umirila, ko bi pa ljudje vedeli, koliko lepote skriva dramsko delo, bi se množično prijavili k sodelovanju. Vsak človek je tudi igralec. Pa še kako spreten, ko »dela teater«, če gre za njegovo neposredno korist, za plačo, za kredit ali za stanovanje. Tako prepričljivo nikoli ne bom »vkup padel« na odru, kot sem to doživel, ko je kandidatka, ki ni dobila stanovanja, to odigrala pred komisijo. Korak takega talenta do odra je silno kratak, zaigrati v interesu družbe, ne samo v svojem, to pa je seveda povezano z žrtvami. Če poješ, pišeš, igraš ali slikaš, vse to plačaš sam (razen, če si naivec), materialnih koristi ni, zato pa so psihološke tolikšne, da jih ni mogoče preplačati. Je že res, da moraš imeti tudi določeno porcijo talenta. Brez posluha ne moreš peti, brez glasu ne igrati in nepismen ne romana pisati, del teh talentov pa je mogoče z vztrajno vajo, predvsem pa z ljubeznijo, pridobiti.

Kakorkoli že tedaj počnem, počnem zato, ker me duhovno zadovolji in si mislim, da zadovolji tudi poslušalca, gledalca in bralca.

Kulturno delo ljudi zbližuje, združuje, prosvetljuje bolj kot vsi sestanki. To pa so prvine, ki so današnji družbi najbolj po-

trebne. Kaj pomaga denar, lepo stanovanje, avto in oblast, če pa nimaš odkritega prijatelja, ker mu je vse to bolj v napoto kot v srečo.

Ne morem razumeti ljudi, ki se dobro počutijo, ko gledajo nesrečo drugega ali mu celo pomagajo vanjo zaiti, ter uživajo v škandalih (dokler sami niso prizadeti). Kam se je lepota v njih skrila, ali je življenje brez srčne kulture sploh vredno življenje — takim ne pomaga pesem, ne igra in ne knjiga, pa tudi človek ne!

4. *Kaj svetujete, da kot odlomek iz vaše knjige objavimo v Koroškem fužinarju za naše bralce?*

Priobčite »KRIVDO«.

Tovariš Šipek, najlepša hvala za odgovore.

UREDNIK

Krivda

*Hudobna beseda, ta nož je strupen,
od nje pa skeleča je rana,
in kakor po slani je cvet pomorjen,
radost je srca pregnana.*

V šolo so me dali zelo mladega, šest let mi je bilo. Šola mi ni delala težav, pač pa paša in kmečko delo. Oče je kmalu sprevi-

del, da iz mene ne bo nikoli kaj prida hlapec, pa še manj gospodar in se je odločil, da me da v šolo v Maribor, čeprav sem bil edinec pri hiši. Kmetija, ki je imela enaindvajset joh, pa je bila namenjena mojemu starejšemu bratrancu, ki je kot pastorek skupaj z mlajšim bratom bil pri hiši že od otroških dni. Takrat je bil pravi čudež, če se je kmet odločil, da pošlje sina, pa še edinega, v šole; no, če pa že, potem prav gotovo v kmetijsko. Oče pa me je namenil za bogoslovca. Imeti v družini duhovnika, je takrat pomenilo posebno čast. Fajmošter, učitelj in oče so sklenili, da me pošljejo na klasično gimnazijo v Maribor. Ta šola je veljala za izredno strogo in zahtevno, pa je bilo treba najprej opraviti sprejemni izpit.

Nekega ranega jutra me je vaški župnik odpeljal v Maribor. Ne spomnim se prav dobro, kako sva potovala do Maribora, vsekakor pa z vlakom. Spomnim se le, da sem se znašel na temačnem hodniku gimnazije med mnogimi mulci, ki so se prerivali in čakali kot jaz na prvo preizkušnjo v življenju. Nisem se prav zavedal, čemu ves ta direndaj z menoj, saj mi še ni bilo polnih deset let. Vem le še to, da je bilo treba nekaj računati na tablo in napisati spis. Pisanje spisov mi nikoli ni delalo posebnih težav, računanje pa menda ni šlo tako gladko. Ko sem popoldan spet čakal pred razredom v isti gneči, se je pojavil na vratih postaran gospod, tisti, ki nas je zjutraj sprejel. V rokah je držal šop papirjev in brez uvoda začel klicati. Ko sem zaslišal svoje ime, mi je porinil papir v roke in že klical dalje. Še na misel mi ni prišlo, da bi papir prebral, temveč sem ga prepognjenega ponudil župniku, ki je stal pri vhodu v stavbo.

V skrbeh mnogo bolj kot jaz, ga je preletel in potihem dejal: »Izpit si naredil, sprejet si,« potem pa je papir shranil v žep in že sva hitela na popoldanski vlak, ki pelje proti Dravogradu in na Holmec. Ne spominjam se, da bi bil kaj prida vesel uspeha, vem le, da naju je doma že pričakovala pisana družčina z veselim učiteljem na čelu in nekaj veselih sosedov, ki so bili ob slabem lesnikovcu in črničevcu že lepo židane volje.

Tako sem postal gimnazijec. Konec avgusta je bil kmalu tu in mati mi je kupila velik kovček, pleten iz vrbovega šibja, vanj je zložila tisto predpisano posteljno in osebno perilo ter hleb črnega kruha; oče me je ostrigel na balin in me odpeljal na vlak ter v škofijski vzgojni zavod. Vstopil sem skozi obokan vhod v zagrajeno kraljestvo semenišča, ki me je požrlo za celih pet let.

Semenišče je bilo dvonadstropna stavba starinskega tipa z mnogimi skupinskimi spalnicami, v katerih so bili poleg omar in postelj še podolgovati pločevinasti umivalniki z mrzlo vodo, v obeh nadstropjih so bile velike svetle učilnice s pulti, v pritličju temačna ogromna jedilnica in čisto na vrhu kapela, kjer je bila vsako jutro skupna maša, zvečer pa skupna večerna molitev. V prizidku stavbe je stanovala hišna služinčad — od hišnika, postavnega pritlikavega možakarja, ki je vedno nosil moder predpasnik, pa do čednih kuharic, ki pa so jih dobro stražile nune. Zavod je imel tudi svojo ekonomijo. Redili so pra-

šiče in jata kokoši je tekala po dvorišču ter puščala svoje spominke, tako da je preklemansko smrdelo po hodnikih, saj se skraj ni bilo mogoče izogniti številnim pastem, ne da bi stopil v kurjek.

Velik, na gosto ograjen vrt je bil razdeljen na dva dela. Proti zahodu, severu in vzhodu je pogled zapiral visok opečnat zid, ki je bil povrh še prepreden z bodečo žico, z zunanje strani je to zidovje kazalo na nekakšen arest za srednjetežke kalibre. Na južni strani je bil plot malo bolj prijazen. Dvometrske železne palice, na vrhu ošiljene v sulico, so branile dostop na vrt, gosto grmovje, ki je bilo zasajeno ob plotu, pa je zastiralo pogled na cesto, tako da je ta rezervat pomenil pravo neprodušno zaprto državico v državi. Vrt je bil znotraj pregrajen še z visokim lesenim plotom, ki je branil lačnim frkolinom dostop do vabljevih jabolk in hrušk, ki so v sadovnjaku tako strašno vabile. Šele pozno jeseni, ko so bile jablane in hruške že skrbno obrane, so se odprla vrata lesenega plota. Le tu in tam je še sameval kak sadež na težko dostopni veji in tak samotar je po navadi povzročil pretep med višješolci in nižješolci. Prvi so prestopili že v peti razred po uspešno opravljeni mali maturi in so veljali kot patriciji (višja kasta), pri tem so nižješolci nosili breme plebejcev (revežev). Med plebejci so bili najbolj tlačeni prvošolci, povečini bajtlarski in viničarski sinovi, ki niso imeli po tradiciji nikakršnih pravic. Že tisti iz drugega razreda, kaj šele višješolci, so jih imeli za sužnje. Če ti je takle ukazal, »prinesi mi zemljo,« si moral to storiti, sicer si jih skupil. Vodstvo je sicer zatiralo takšno mafijsko oblast, preprečiti pa takih pojavov ni moglo, ker se je le malokdo upal upreti, kaj šele prijaviti nasilje. Med višješolci je bila še ena privilegirana kasta — osmošolci. Imeli so poseben režim življenja. Stanovali so v vrhnjem delu stavbe. Imeli so več prostih izhodov brez spremstva. Vsi ostali so smeli le enkrat tedensko skupaj skozi mesto ali v okolico. Pri tem so morali po mestu hoditi v parih po dva in v spremstvu prefekta. Če pa se je komu tudi med tednom posrečilo dobiti izhod za nakupe v mestu, je bil tak izhod omejen največ na dve uri.

Disciplina v zavodu je bila železna. Ob pol šestih vstajanje, umivanje in skupna maša. Ob sedmih do osmih — učna ura pod nadzorstvom, nato zajtrk — običajno prežganka in kruh ali ješprenj, včasih kava, nato v šolo — čez cesto — po šoli kosilo, eno uro odmora, dve uri učne ure spet pod nadzorstvom, kratek odmor in kos kruha, spet učna ura, večerja, skupna večerna molitev in v posteljo.

To skoraj samostansko življenje je marsikomu, posebno podeželskim, zelo težko padlo na dušo. Že po enem tednu me je začelo razjedati pekoče hrepenenje po domu in domačih. Obiski domačih so bili dovoljeni le ob nedeljah, pa še to ne vsako nedeljo in ne za ves dan. Domov pa si smele za božič in za veliko noč, ko so bile počitnice. Da bi odšel domov vmes, mi še na misel ni prišlo. Kje je Šentanel, kje pa Maribor! Vozna karta je stala celo premoženje, denarja pa ni bilo niti za žemljo vsak dan.

Stanarina je bila zares nizka. Za 250 dinarjev si bil v zavodu cel mesec s hrano

SREČNO!
in da bi bilo
vsako leto
— leto otroka

vred. Zato so v tak zavod silili le bajtarski in revni kmečki. V tistih kriznih letih pa so bili revni tudi veliki kmetje. Disciplina je bila ostra. Za manjši prekršek si stal v kotu ali pa si dobil klofuto, za večji prekršek pa so poklicali starše ali pa ti je grozil celo odpust iz zavoda. Enako se je seveda zgodilo, če si pridela dvojko in nisi opravil popravnega izpita. Da bi poklicali starše ali te celo nagnali iz zavoda, je pomenilo tolikšen strah, da je vsakdo poskušal vse, samo da bi svoj greh opral, prikrikl ali ga prevalil na drugega. Ta boj je bil krut, neizprosni in ni poznal sosedu. Še danes ne morem razumeti, zakaj vodstvo ni spregledalo tega zla, ki je iz marsikaterega nepokvarjenega otroka naredilo preračunanega stremuha in mu zagrenilo najrosnejšo mladost.

Poleg vseh drugih kreposti bodočih, mladih kaplanov so ocenjevali posebno versko npravno življenje. Tu pa smrkavim paglavcem vse do višjih šol ni grozila posebna nevarnost. Enkrat samkrat je prišlo do hudega škandala. Na vrtu pod okni osmošolcev so plela dekleta gredo in globoko sklonjena kazala snežnobela meča božjemu soncu. Ta redki in edinstveni prizor je zamikal odraščajoče mladeniče in kar vsi so se znašli na oknih ter se posmihali drug drugemu, saj je bil eden bolj rdeč v obraz kot drugi. Nekdo se je le spozabil in dekletom zažvižgal, pri tem pa ni opazil, da jih nadzira postarna nuna. Pri priči je bilo vsega konec. Dekleta so morala skoraj v diru zapustiti delo, v drugo nadstropje pa se je naselila prava vojna napetost. Obsežna preiskava je pokazala, da je sam hudič imel napeljane niti pregreh do samega drugega nadstropja, kjer so čakali najresnejši kandidati za semeniščnike na končne izpite pred izstopom iz gimnazije.

Eden je bil menda izključen, tisti, ki si ni mogel kaj, da ne bi zažvižgal, drugi so dobili stroge ukore v opomin vsem, ki bi še kdaj kanili zijati skozi okno v belo deviško meso; prav vsi pa so dobili iz predmeta versko npravno življenje odločno enko. Taka železna disciplina je imela zagotovo tudi dobro stran; semeniščniki so običajno zelo temeljito študirali in dosegli dobre uspehe ter si dobili dokajšnjo mero delovnih navad. Režim pa je prinesel drugo slabo stran, da so po končani šoli odrasli mladeniči toliko vedeli o življenju na zemlji kot o življenju na luni, čeprav so bili nabiti z zapletenimi teorijami sodobne filozofije.

Bil sem med najmlajšimi v razredu, borno oblečen v tričetrtinske hlače in pri francoščini sem kazal izrazito narečno napako, tisti močni »v«, ki je zvenel že kar »w«, tako je bil »voici« in »voila« vedno povod škodoželjnega smeha med sošolci. Profesor se ni nikoli potrudil, da bi napako

omilil, nasprotno, zahteval je, da bom tako sam popravil narečno napako, pa se mi je zgodilo ravno obratno. »V« je po nekaj desetih ponovitvah zvenel le še kot u, dokler me niso oblike solze in sem obstal tako sam in brez zaščite pred razredom. Neznosno domotožje se je ob tej peklenski šoli še povečalo v meni in bridko sem si zaželel ob sebi očeta, da bi premlatil ta režeča se zijala in me odpeljal daleč stran od teh zlobnih ljudi.

V srcu se mi je porodila hudobna misel, da bi zbežal. Prišla je tako neopazno in me po malem osvajala. Ko sem jo začutil v srcu, sem se hudo prestrašil. Kako naj storim kaj tako nezasišanegeta očetu, ki je pobral poslednje dinarje, da me je odpeljal v Maribor. Zagotovo sem vedel, da so bili poslednji, saj ni imel petdeset dinarjev, da bi poklical zdravnika na dom, ko je mati hudo zbolela. Pustil jo je, da se je zdravila, s čimer je vedela in znala, samo da je lahko plačal vozno karto do Maribora in prvi obrok vzdrževalnine. Potem se je neki hudobni sošolec spomnil še bolj neslane šale. Pridjal mi je ime »Metka«. Še danes ne vem, kako je prišel do takega imena, ko bi bil vsaj Miško. Morda sem se mu zdel z okroglim obrazom in štrlečimi ušesi podoben kaki punčari Metki, še posebno takrat, ko sem se ves osramočen kisal pred razredom. Vse te krivice in bridka osamljenost so mlado dušo zmrevarile do onemoglosti.

Bilo je pozno jesensko popoldne. Mrak je že legel na mesto, na ulicah so se prižigale posamezne luči, jaz pa sem taval med

grmovjem za železno vrtno ograjo. Sovražil sem ves svet, nihče od sošolcev mi ni priskočil na pomoč, da bi me razvedril, saj smo se tudi premalo poznali. Vzgojitelji pa na prvošolčke tako niso posebej pazili, ker se jim je zdelo samo po sebi umevno, da taki paglavci ne morejo imeti nikakršnih osebnih težav in je najvažnejše, da ubogajo, saj se bo šele ob koncu leta pokazalo, koliko teh trdobočnežev bo sploh izdelalo razred in ostalo v zavodu. Mrak se je sprevrigel v noč, slinasta jesenska megla je silila skozi borno obleko prav do kosti. Učna ura se je že davno začela in postalo me je strašno strah. Bil sem neznosno lačen, saj mi južina ni prav nič teknila, kos kruha ob malici pa je pojedel kdo od sošolcev.

Hišnik Jožko je vsak dan ob popoldanski malici v jerbasu ali v košu prinesel za vsakega kos kruha. Lačna usta so ga pospravila skoraj v trenutku, in če je kak kos ostal, se je stegovalo na desetine rok, da bi dobili repete. To se je zgodilo zmerom, če je kdo manjkal. Njegov obrok ni nihče shranil.

Tako hudo mi je bilo, da bi umrl. Bridke solze so mi polzele po licih in sam ne vem, kdaj se je v meni uprlo. Z enim korakom sem se zavihtel čez visoko ograjo in pristal na cesti na vseh štirih. Kot da sem storil najhujši zločin, sem zdrvel po temačni ulici in oprezal, da me ne bi kdo opazil. Drgetal sem od mraza in želodec se je že nemarno oglašal. Brez cilja sem tekkel proti središču mesta, in šele ko sem zagledal rejenegega policaja, sem obstal kot vkopan. Bil sem v Gosposki ulici. Levo in desno so vabile bogato založene izložbe. V eni so bili slaniki,

opečnato rdeče rezine slanine so se kar same ponujale izza debelega izložbenega stekla, tam zadaj pa so se košatile okusno okrašene buteljke vina. Nikoli poprej nisem pokusil žlahtnega vina, razen enkrat samkrat, ko smo krstili bratrance in smo pili dalmatinca po dva dinarja. Zapeljive zelene buteljke pa so vabile tako močno, da sem se zastrmel vanje in pri tem pozabil na svoje gorje. Velike plošče temnorjave čokolade v rožnatih zavitkih so se smejale še bolj nagajivo kot črni zamorčki, namalani na ovitkih. Bilo je malo pred božičem. V sosednji izložbi je še vabil Miklavž s polnim košem dobrot, na nasprotnem koncu izložbe pa so že stale jaslice pod bogato okrašenim dreveščkom. Vse me je tako silno spominjalo na dom, na prijetne zimske večere, ko je prasketal ogenj v gašperčku in je zunaj zavijala snežna burja, na mizi pa se je vroča kaša kadila iz ogromne glinaste sklede. Tako so me ti prizori prevzeli, da sem pozabil na svoje potovanje po mestu in se v duhu kar preselil domov. Še lako se je nekam potuhnila in bi morda še celo uro buljil v skrivnostno deželico sanj za steklom, če mi ne bi nenadoma težka roka na ramenih podrla čudovito doživetje. Za mano je stal vzgojitelj in me vprašujoče gledal. Moja nenapovedana odsotnost pri učni uri je povzročila preplah, ki se je stopnjeval, ko je kazalec na uri lezel že proti osmi in so se semeniščniki pripravljali na večerno molitev. Patrola, ki je šla za menoj, me je zlahka našla, saj možnosti umika ni bilo kaj veliko.

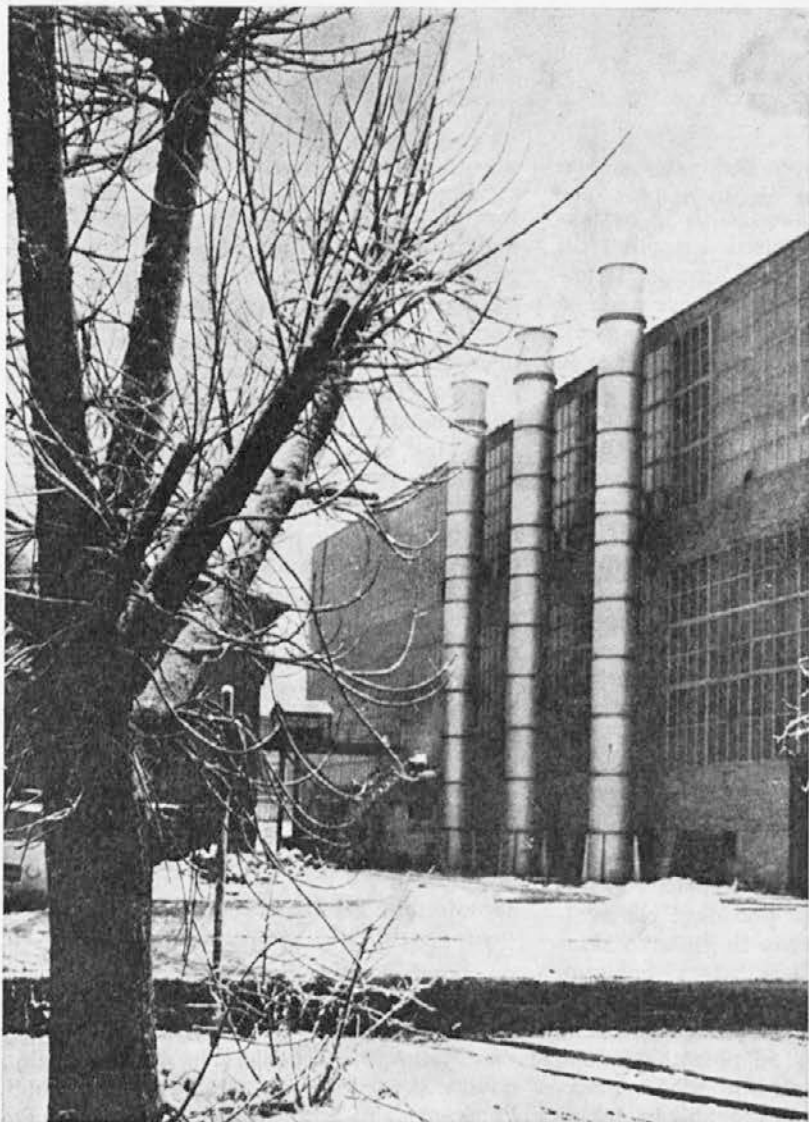
Še preden sem se prav zavedal, me je krepka zaušnica docela zdramila iz lepih sanj. Skoraj v diru sva prispela do obokanega vhoda v stavbo. Potem so se dogodki vrstili kot v filmu. Znašel sem se pred ravnateljstvo pisarno. Ves sem drhtel od strahu in razočaranja, vzgojitelj je brez besed stal za mojim hrbtom, v varni razdalji pa so se zbirali sošolci in se nasmihali, dokler jih vzgojitelj ni pregnal. Pot mi je curkoma lil po obrazu in slabo mi je postajalo. Kaj bo zdaj? Najhujše, kar se mi lahko zgodi, je izključitev iz zavoda, nič manj strašna pa ni bila misel, kaj če pokličejo očeta. Zdelo se mi je, da je minila cela večnost, preden so se vrata pisarne odprla. Težka vzgojiteljeva roka me je porinila prav na sredo pisarne. Vrata za menoj so se trdo zaprla. Ravnatelj, mož srednjih let, molčeč in strogega obraza, je počasi vstal izza mize in še bolj počasi pristopil k meni. Ne verjamem, da je obsojencu na morišču lahko težje. Nič ni vprašal, le toča udarcev me je premetavala sem ter tja, vendar jih nisem prav nič čutil. V duši je vstala samo ena misel, kaj bo, če pokličejo očeta. Šele, ko je toča prenehala, se je strogi sodnik z mašniškim ovratnikom toliko umiril, da me je vprašal, zakaj sem brez dovoljenja zapustil zavod. Kljub popolni zmedbi v glavi, so možgani delovali bliskovito.

»Imel sem obisk,« sem bleknil tja v en dan, pa sem se že zavedel, da lezem v godljo.

»Kakšen obisk?« je hotel vedeti direktor. »Teta me je obiskala,« sem lagal dalje.

»Zakaj pa nisi zaprosil za izhod in zakaj teta ni prišla v zavod, saj veš, da so obiski med tednom prepovedani?«

»Ni imela časa, je prišla tako mimogrede, pa sem jo spremil na vlak.« Besede so zve-

Zima v železarni

nele resnično, vendar ne dovolj prepričljivo.

»Bomo še ugotovili, če lažeš,« je še pribil in me z eno krettno postavil pred vrata. Imel sem eno samo teto, ta pa ni prišla dalj kot do Prevalj, za Maribor nikdar čula ni, kaj še, da bi me obiskala. Če se vse to izve, sem zagotovo izključen.

Popolnoma uničen sem se splazil v spalnico, kjer so sošolci že smrčali, eni pa so napeto čakali, kaj se bo zgodilo. Ko sem že skušal zatisniti oči, se je oglasil hudobnež z Dravskega polja: »Metka, ali te bojo res izključili?«

Pokril sem se čez glavo in tiho ihtel dolgo v noč. Srce ni moglo razumeti, da so lahko ljudje tako kruti in krivični.

Drugo jutro sem se prebudil v podplutimi očmi. Sošolci so se me nekam izogibali. Površno sem se umil in se skrčil v kepo na sedežu v kapeli. Po jutranji molitvi je bila maša. Mašnik je tako vsak dan vabil navzoče k obhajilu, vedno z enakimi besedami: »Kdor je brez greha, naj pristopi k mizi gospodovi.« Teh besed sem bil vajen, kot da bi mi kdo rekel: »Dobro jutro.« Danes pa so zvenele čisto drugače. Grozeče in pošastno so odmevale v tesnem prostoru kapelice. Navada je bila taka, da so skoraj vsi pristopili k obhajilni mizi, saj so vendar vsi brez greha, če pa že kdo ni pristopil, so se vse oči vprašujoče ozrle vanj, češ kaj pa ti grešnik? V meni je divjal boj. Če ne pristopim, bodo vedeli, da sem grešil. Kaj pa naj si drugega mislijo, kot da sem lagal, in že me bodo imeli. Če pa pristopim, joj ne, to bi bil božji rop. Tako so nas učili že od otroških let doma in v šoli in pri verouku, da je največji možni greh božji rop, če z grehom v duši greš k obhajilu. To prepričanje so mi tako globoko vcepili v razum, da si niti v sanjah ne bi upal storiti kaj takega in si priklicati božje prekletstvo nase. Nežna otroška duša je tako občutljiva in prirojena otroška poštenost prevelika, da ne bi verjela naukom očeta in skrbne matere. Če nočem opozoriti nase in na svoj greh, moram k obhajilu; če to storim, sem še hujši zločinec. Naj grem k spovedi? Čas za spoved je bil še med mašo in posamezniki so globoko sklonjenih glav prihajali in odhajali iz spovednice. Že sem se skoraj odločil, da se potožim spovedniku, ko zagledam v spovednici strogi obraz ravnatelja. Pri priči me je minila korajža. Naenkrat nisem verjel niti v spovedno molčečnost niti v človeško iskrenost, v meni je telo samo še sovraštvo in nagon po samoohranitvi je brezmejno gospodoval v srcu. Obenem pa se je oglašala vest, »božji rop, božji rop,« je trkalo srce, da sem ga čutil od konic prstov do žil na sencih, ki so grozile, da se bodo razpočile.

Bolj ko se je bližal trenutek obhajila, hujše je divjalo v meni. Zvonček je naznanil začetek obreda. Prvi mali verniki so že stopali proti obhajilni mizi, z globoko sklonjeno glavo so se vračali in se usedli nazaj v klopi. Vrsta za vrsto je pristopila, nihče ni izostal. Že je prišla vrsta na našo klop. Moj sedež je bil tretji po vrsti. Prva dva sta pobožno stopila proti oltarju, vrsta je bila na meni. Noge me niso ubogale, z največjo muko sem skušal vstati, pa ni šlo. Pred mano so letele podobe iz mojih otroških let. Oče je ves sključen stal pred menoj, me gladil po glavi in me z okornimi

besedami spodbujal, ko sem jokaje prosil, naj me vzame nazaj domov. V pest mi je potisnil poslednji dinar, ki mu je še ostal od vozne karte za potovanje nazaj iz Maribora. Tudi njegove oči so bile vlažne od solz, beseda pa mu ni hotela iz grla, drug drugega sva bodrila, potem se je obrnil in s težkimi koralami odštorkljal po tlakovani cesti. Spet so v sencih zabobneli divji udarci srca — božji rop, božji rop. Sošolci v naši klopi so po vrsti vstajali in čakali, da jim naredim prostor. Nastal je mučen predah. Vse oči so se zapile v našo vrsto in me prebadale kot žareči meči. Zbegano sem se oziral okoli in povsod sem videl sikajoče plamene oči. Zmedo je opazil tudi ravnatelj in se s počasnimi preračunanimi koraki nameril naravnost proti meni. Pojava kamnito hladnega ravnateljevega obraza je vlila čudno moč v moje telo. Sunkovito sem se dvignil in stopil iz klopi, potem pa me je zagnila tema.

Prebudil sem se v bolniški sobi. Zavod je imel posebno bolniško sobo, kjer so prebolevali mladi bolniki vse bolezni ob negi dobrodušnega hišnika, le če je šlo za infekcijo in bolezen, ki je terjala bolniško zdravljenje, so bolnika poslali v bolnišnico. Bil sem ves prepoten in do kraja izčrpan. V meni so je zlomila duša; ker pa je bilo moje telo še mlado, sem tretji dan že spet sedel med sošolci v učilnici. Nihče me ni skušal dražiti, najbrž so jim vzgojitelji zabijali, naj me pustijo pri miru.

V meni pa je vrelo in me gnalo v norost. Kaj če bojo vprašali zadelj tetinega obiska, kaj če bojo klicali očeta, morda me bojo celo izključili. Pa se ni nič zgodilo. Minili so tedni in skoraj sem že pozabil na prestano gorje, ko me lepega dne pokliče ravnatelj. Vse se je začelo znova. Rosne kaplje sem imel na čelu, ko sem prestopil prag pisarne. Samo njegov kovinsko sivi obraz sem videl in ničesar drugega, zato nisem opazil sključene očetove postave v kotu pisarne. Ravnatelj je najbrž opazil, da se bom vsak čas zrušil, pa je brezčutno hladen obraz komaj opazno zadržal in od čela je zaigrala prav do ust drobna črta utrujenega nasmeha. Solze so me polile, pa ne iz strahu, temveč iz hvaležnosti, in malo je manjkalo, da nisem planil k njegovim nogam in jih objel, toliko olajšanje je začutilo moje izmučeno srce. Trenutek pozneje je njegov obraz postal trd kot vedno, vendar ni imel nikakršnega učinka več. V meni se je nekaj do kraja prelomilo, velika krivica se je zdobila na mnogo manjših, tem sem bil kos.

»Očeta smo poklicali,« je začel z zamolklim, brezbarvnim glasom.

Šele tedaj sem se ozrl in ga zagledal sključenega kot zmerom s klubukom v eni roki in palico v drugi. Vedel sem, da so mu povedali vse, vendar je bil njegov obraz mehak, sočuten in prav nič sovražen. Bil je pač očetovski!

Tomaževe matere devetdeset let

Čeprav si je naložila že deveti križ in živi stalno med nami, jo vendar malokdo pozna. So namreč ljudje, ki se nikjer ne uveljavljajo, žive svoje tiho, skromno življenje, kljub temu pa je njihova življenjska pot polna zanimivega: lepega, veliko več pa težkega. Med takšne lahko prištevamo tudi Tomažovo mater.

Luč sveta je zagledala na dan sv. treh kraljev pri šentanelškem Kajžerju. Čedna Neža se je zagledala v domačega hlapca. Pri Kajžerju so izgubili hlapca in deklo, fabrika v Guštanju pa je dobila novega in pridnega delavca.

Skupno življenje sta začela štirinajstega leta; šla sta stanovat v Krajgerjevo bajto,

Tomaževa družina ob srebrni poroki staršev

Neža Tomaž

kjer sta živela osemindvajset let. Krajgerjeva bajta je ena izmed tistih, za katere pravijo, da pri njej lahko rediš kravo, če kupiš seno. Za »privast« sta že nafretala okoli bajte, za zimo sta morala vlačiti seno od drugod. Obrala sta vse »ibržno« robovje na Stražišču, obžela sta travo okoli fabriških parcel. To seno in bozavo za kóčija sta s fabriških parcel vlačila samotež na strmi hrbet Stražišča.

Njun zakon je bil rodoviten: rodilo se jima je dvanajst otrok — dve poba in deset deklet — še danes vsi živijo. Vse otroške bolezni, ki so takrat razsajale in terjale številne žrtve, so njuni družini prizanesle; ni šlo sicer brez bolezni, vendar kaj hujšega jih ni doletelo.

Težko je bilo. Njihovo stanovanje sta bili samo majhna kuhinja in soba z nizkim stropom ter z majhnimi okni: tu je vsa družina stanovala in spala. Vodo je mati nosila z mevtro na glavi vsaj dvesto metrov daleč. Enolično so vsa leta pretepali krompir, zelje in mleko, borne begute in obújo so otroci nosili drug za drugim. Otroke je vzgojila brez vsake patronažne službe; niti pri porodu si ni mogla privoščiti strokovne pomoči, babičili so vselej Kraj-

gerjeva mati. Pri bajti je bilo zmeraj tesno, lačnih ust preveč; zato so morali otroci, takoj ko so bili godni za pašo, iti drug za drugim služiti. Bili so »nacetljani« po celi dolini kakor svoj čas Hudabivnikovi...

Vsem težavam se je pridružila še ena, ki je res ne bi bilo treba. Saj je bil možej priden in brzen, toda glažej in ti nesrečni keglji! Že itak borna plača pogosto ni prišla cela domov: gostilna in kegljišče sta dobili vsaka svoj delež. Če je bil kdo, potem je bila ona po pravici vesela, ko so Jagrovo kegljišče podrli.

Oba sta se udinjala kot dninarja; največ pri Krajgerju in pri Meležniku. Pridni delavki so rajna Krajgerjeva mati, ki so bili vse obenem: dober gospodar in brzna gospodinja, često stisnili pod pazduho pol, ali kar cel hleb kruha.

Moža je začelo dajati stražiško bregovje, Krajgerjevi so potrebovali bajto sami. Dobila sta skromno stanovanje pri nekdanji fabriški klavnici; tja sta zavlekla borno, na pol potrupano fantoro, kravo, po imenu Čopko, pa smo kupili pri nas. Dobro se spominjam; bilo je to majhno, drobno kralve s tankimi, prififanimi rogovi.

V novem stanovanju je bil mož samo tri mesece; nenadoma ga je pobrala operacija nog. Zdaj je bilo za njo dvakrat hudo. Boljši časi so za njo prišli šele takrat, ko so jeli otroci dobivati plače. Pri fabriki je bila kmalu v napotje, čez dve leti je bandrala na Janeče, zdaj pa živi na Javorniku.

Učakala si je, da se tudi njej enkrat dobro godi. Otroci ji poskušajo vračati to, kar so ji dolžni: obkroža jo petindvajset vnukov in sedemnajst pravnukov. Bolezen ji še kolikor toliko prizanaša; naglušna je sicer, toda vidi še dobro. Tudi spomin ima še dober in rada pripoveduje zanimive reči. Pri Kajžerju se je v dveh zakonih nabralo petnajst otrok; več kot polovico jih je pobrala škrlatinka. Ker je bila ona najmlajša, sester in bratov ni poznala. Pred davnimi leti je pri Kajžerju gospodar, ki so ga že odnesli na britof, prišel nazaj domov. Izkopal je skrit denar in v zahvalo kupil farni zvon...

Želji vseh njenih, da bi bila še naprej zdrava, se pridružujemo tudi mi!

Ajnžik

Vinko Čibron

50 let PD Prevalje

Odbor Planinskega društva Prevalje je sklenil, da bo proslavil 60-letnico obstoja društva. Za dan proslave je določil 2. september. Kraj — na Uršlji gori. Mnogo skrbi in dela je bilo. Na goro ne vodi avtomobilska cesta. Končno je bilo vse pripravljeno, le vremena ni bilo mogoče predvideti.

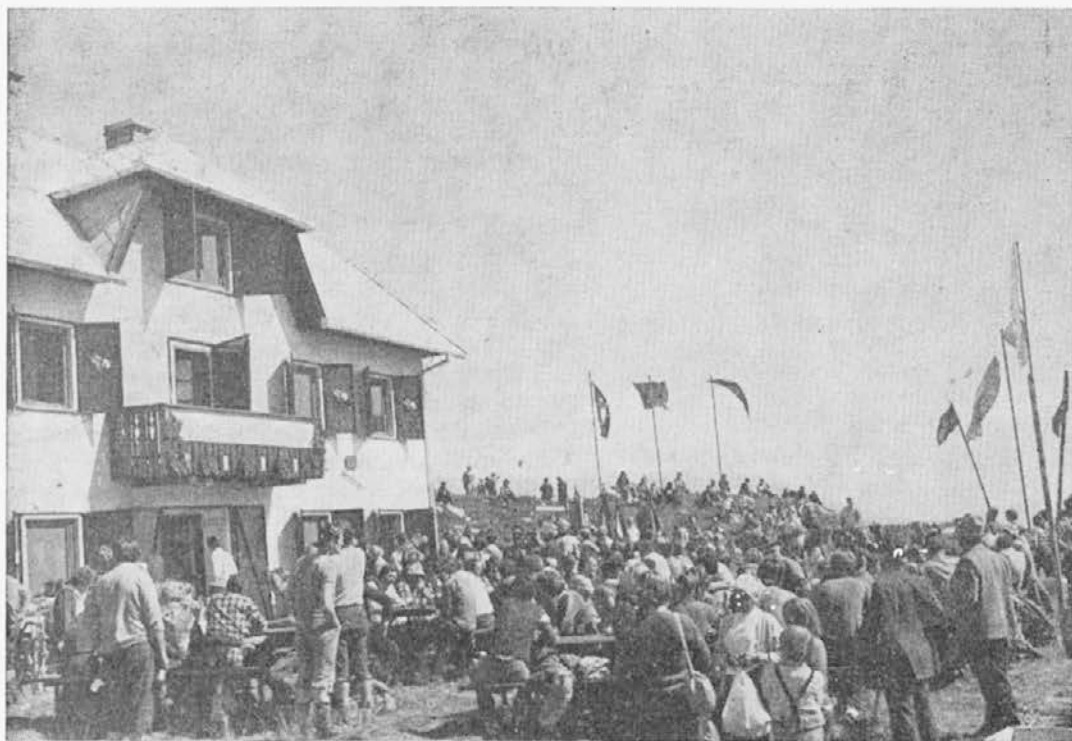
Bližal se je slavnostni dan. Na večer pred praznikom so zagoreli kresovi, ki so jih daleč videli...

V prelepem nedeljskem jutru, 2. sept. 1979, so šle proti gori manjše in večje skupine planincev. Ko so prišle na goro, jih je nagradilo čudovito vreme. Razgled je bil enkrat, segal je tja do Triglava. Lepšega darila za jubilej ni bilo mogoče pripraviti.

Pred domom je bilo vse pripravljeno za slavnostni in zabavni del proslave. Ob določeni uri je bilo vse polno. Koroških planincev, obiskovalcev, mladih in starih z vseh strani je bilo približno 1500.

Godba na pihala s Prevalj je zaigrala himno in planinci so se dvignili v pozdrav.

Po uvodnih in pozdravnih besedah Romana Kogelnika je prevzel besedo predsednik društva Stanko Lodrant, ki je orisal delo in naloge društva. Ostali govorniki so bili: Tone Bučar — podpredsednik PZS, Jože Žunec — predstavnik TKS in ZTKO, Martin Pšeničnik — podpredsednik MO — PD koroške regije in predstavniki sosednjih planinskih društev. Sledilo je pobratenje društvenega prapora PD Dravograd z ostalimi prapori PD koroške regije. Nastopili so dijaki ravske gimnazije z recitacijo, pionirji PD Črna z »Inventuro nahrbtnika«, učenke osnovne šole Prevalje z recitacijo in godba na pihala s Prevalj. Škoda, da ni bilo ozvočenja. Veter je trgal besede — kot pred 60 leti, am-

Proslava 60 let PD Prevalje na Uršlji gori 2. septembra 1979. Vihrajoče zastave in obnovljeni dom pozdravljajo planince

pak besede so takrat padle na plodna tla. Prvi zavedni planinci so zasejali dobro seme. Žetev ob 60-letnici je bila bogata.

Po proslavi je sledilo planinsko rajanje. Jedi in pijače je bilo dovolj. Ekipe poljske kuhinje je pripravila dober pasulj in tudi druga jedila in pijače so bile na izbiro.

Veselo razpoloženje ob čudovitem vrenemu je trajalo do poznega popoldneva. Dolgo smo čakali na takšen dan!

Upamo, da bo za prihodnjo proslavo dom na Uršlji gori prenovljen in sposoben sprejeti več planincev in drugih obiskovalcev gore...

Primariju dr. Dragu Plešivčniku ob 50-letnici

Takšnega smo srečali leški otroci, ko smo prišli v 5. razred prevaljske šole: bolj majčkenega, dekliškega obraza, rumenih kodrastih las, zgovornega in nikoli samega. Dvoje skupin otrok je odhajalo iz šole na Faro. Gruča dečkov z Dragom Pristovskim in deklice z Marijo Štekljevo. Oba sta bila vedno tako skrbno čista, lic čudovito čednih, zlikana in kaj pogosto novo opravljen. Počlašeni so se čutili otroci, ki jim je bilo dovoljeno nesti njune šolske torbe. Skupino dečkov so sestavljali: Žiboča fanta — Albi in Šimi, Pepi s Frčelovega in še kdo s Fare. Z Marijo pa so hodile: Režika Mežnarjeva, deklice farskega kovača, Milica Jerčkina in morda še katera.

Tisto leto nas je poučeval gospod Fatur. Spominjam se Kovačevega Zmaga, ki mi je ob paši na Ravnjakovi pušči dejal: »Faturju mi zadnji letniki rečemo kar ‚Fatij‘, lepo je v njegovem razredu. Kot ati je, miren in dober.« Lepo je bilo v petem razredu. Nekoč nam je pripravil šaljivo uro računstva. Povedal nam je, da bi nas rad preizkusil, da nam ne bo ređoval, da pa bo ura računstva potekala v hitrejšem tempu kot sicer.

Učitelj je imel nalogo pripravljeno na listu papirja. Poučil nas je, da če kdo ne bo mogel slediti in izračunati, naj mirno sedi v klopi in tiho čaka, koliko učencev bo nalogi sledilo do kraja.

Učitelj je pričel. Uporabil je vprašanje o poštevanki, odvzel eno tretjino, dodal dve osmini, odvzel polovico, dodal eno petino, pa spet pomnožil, spet odštel... V razredu je bilo šušljanje, iz vseh klopi je bilo slišati na pol izgovorjena števila, šepet in mrmranje otrok sta se od vprašanja do vprašanja stopnjevala. Motili so oni, ki so spraševali okrog sebe, če kdo ve, koliko je. Nekateri so pisali, pozneje odložili svinčnike. Se obračali v klopih. Skoraj nihče ni več sedel lepo na svojem mestu. Proti kraju je večji del otrok izgubil sled. Hrup je pojenjal. Še dva, tri vprašanja in učitelj je končal.

»Zapišite končno število in prinesite list na mojo mizo,« nam je smejoč se — naročal. Deček iz zadnje klopi, po imenu Franc Čas (katerega družina se je pozneje odselila v inozemstvo), bil je močan fant, je zmagoslavno odnesel list proti učiteljevi mizi. Gređoč pa opazi, da želi k mizi tudi neka deklica z listom. Podstavi ji nogo, da bi ji onemogočil stopiti iz klopi.

»Kar lepo jo pusti, da prinese list tudi ona,« ga je gospod učitelj posvaril. Še je povprašal za listke, če bi jih še kdo imel. In še počakal. Nihče se ni dvignil. Potem pa je gospod Fatur povedal končno število: 18. Dolgo, dolgo potem se je tisti deklici rodil otrok. V matični knjigi je zapisano: 18. v mesecu.

Nekaj dni po porodu, ko vbrizgnejo novorojenčku injekcijo v ramico, se je tista nekdanja deklica spomnila števila 18 v petem razredu stare prevaljske šole. Zopet datum 18. v mesecu, tisti težko pričakovani dan za ženo — mamo.

Nad mano je bila naprava — vzbočena, okrogla — morda 80 cm v premeru, lahko tudi manj, ali pa več. Številne svetilke v njej omogočajo križno razsvetljavo.

Svetleča se kovina, v kateri so nameščene svetilke nad operacijsko mizo, je pacientu kot ogledalo. Potek operacijskih priprav lahko človek opazuje v svetlečem svetilnem krogu.

Nekdanji kodrolasi sošolec Drago je stal ob umivalniku. Pred operacijo si zdravnik temeljito umije roke z milom. »Žefe pa vejko zanutate.« »A ne, da« mi odvrne Drago. Potem pa me hitro opozori: »Veš, ti nič veliko ne govori tu, nisi zavezana, pa z govorjenjem klice trosiš.« Še si namili roke — umiva se in umiva. Čez usta imajo zavezano gazo — operaterji. Mladi praktikant Darjan mu bo pomagal. Dvoje drobnih deklet bo streglo. Pripravljajo pogrinjalo. Zeleno je. Ležim. Še vedno slišim umivanje rok.

Zamislil se.

Bil je pavrški sin. Dva sta bila. On bo študiral, Franci — mlajši, pa bo gospodaril na domu. Drago je že študiral. Franci pa je obiskoval osnovno šolo na Prevaljah. Takšno bolečo vest so prinesli sosedje, da je Franci čudno težko obolel na srcu. Zatemniti so morali okna. Tako je oslabel, da ni prenesel več dnevne svetlobe. »Moja desna roka bo odpoviedva« je obupani oče Pepi zajokal v Brančurnikovi gostilni, ko se je srečal z domačimi. K belemu nagrobnemu kamnu pred farno cerkvijo so prinašali rože, sveče. Tam so solze domačih zalile nagrobno zelenje. Več kot trideset let počiva deček — Dragov bratec — v grobu.

S trpkim občutkom so jeli odprodajati gospodarske objekte, potem pa cele zemlje.

Mama Poldika zajoka ob izkupičku česa odprodanega.

Micka Ocvirkova se tako lepo spominja sošolke Poldike — Pristovske na Fari. Spominja se proslave, na kateri je nastopala Dragova mama — Poldika. »Kavi — kavi — kavica, ki lepo lice da...«

Micka rada pripomni: »Ja, ona je v hko štk deklamirava, ko je bva tk šikana.«

Za tisto veliko žrtev, za tisto boleče spoznanje Pristovskih, da je njihov lepi grunt, dom, mlini, žaga... vse imetje ostalo brez naslednika, se želim ob Dragovem jubileju obema iskreno zahvaliti: njemu, sošolcu, za tisoče ur skrbnega dela z bolniki, in mami Poldiki, ki se je odpovedala tisti lepi koroški navadi: »Šieti bo pa doma — te mvađi.«

Še vedno se spominjam velike svetleče plošče nad seboj. Na mestu, kjer me bodo operirali, se kaže za prst debela oteklina, kot da odstopa koža.

»Vidiš, kako je to dobro, da se ti ne bojiš,« mi še reče Drago, pokrijejo me z zelenim prtom.

»Privežite mi roke,« sem jih še poprosila, in poslušala, kaj se krog mene dogaja. Nekje na želodec so mi nadevali nekaj operativnih potrebščin. Drago je pričel odpirati kožo. Kot škrtanje debelega, trdega platna je bilo slišati rezanje kože. Čutiti

Drago Plesivnik

je bilo škarje. Ko je bila koža odprta je Drago praktikantu lepo razložil: »Tu je to, tam je to.« Prišel je odpirati pot bolesto razraščeni žlezam. Takšne korenine znajo segati daleč mimo svojega prvotnega mesta. Zdelo se mi je, da me je na mizi premaknil, tako močno je moral vleči podaljšane korenine bolnih žlez, da jih je izruval iz telesa. Pri taki operaciji je moral takrat bolnik ostati pri zavesti. Devet četrtnih ur ali 2 uri in četrtna sem ostala v operacijski sobi. Ko je bilo najtežje, sem zatarnala. »A misliš, da meni ni hudo,« je zmučeno vzdihnil Drago.

Človek opazuje kakšnega mesarja, kako se dolgo sklanja nad živaljo, ki jo zakoljejo. Mnoge boli pri tem opravi križ. Mesar se sme pri živali zmotiti za centimeter. Zdravnik pri bolniku se pa ne sme. Sklonjen, zmučen, napet od skrbi mora operater hiteti z delom, vedeti vnaprej za posledice in znati ukrepati ob vsakem nepredvidenem pojavu.

Ob težkih operacijah so bolniki prepoteni. Prt, pogrnjen čez obraz, zna — premočen od znoja — zalepiti nosne odprtine. Bolnikov jezik zna takrat povedati v zlogih čisto nekaj drugega, ker je vsak zlog zelo težko izgovorjen. Takrat si mora zdravnik sam pojasniti, kaj bolnik hoče.

Prsti sester so se mi zdeli čisto ledeno mrzli. Verjetno je to zanje le živčno delo — strežba pri operacijah.

Jaz bi ob pogledu na rane ne vzdržala. In ko bolnik kaže znake utrujenosti, operacija pa zahteva budnega bolnika, se tudi umirjen zdravnik ujezi: »Pa dajte ji nekaj govoriti«, je Drago opomnil dekleti.

Dolgo je ena od sester pomišljala, potem pa me je vprašala: »A je na Prevalah lepo?« »Hm« so napravila samo pljuča, ne da bi odprla usta. Napenjala sem možgane, da bi se spomnila Prevalj.

Počasi je prilezel v spomin stari most čez Mežo pod sv. Barbaro. Pa grmovja ob Meži sem se spomnila, tistega grmovja ob cesti,

ki vodi k Berložnikovim. Več pa se nisem mogla spomniti. Drago je z operacijo nadaljeval. Pa so nastopile nevarne krvavitve. »O kako gre, gre,« je v skrbeh povedal. »O kako teče, teče,« je ponovno rekel. Čutila sem konice njegovih prstov, ki so tiščali rano za odrezano žlezo. »Hitro ji določite krvno skupino, če še nima določene,« je naglo ukazal. »Nima še,« je že odgovorila ena od sester, druga je že vezala roko za odvzem krvi, ki je potrebna pri določanju skupine. »Malo bom zbodla,« mi je sestra povedala. Potem sem pa verjetno zaspala.

Spomnim se spet, ko so me zbudili, me preoblekli in odpeljali v sobo. Nisem imela moči, da bi odprla oči. Slišala sem Mici Čeru s Prevalj. Stale so med vrati. »A bo le nema?« »A, nema pa že ne bo,« sem po glasu poznala Erno — Hartlovo. Bile so tisti čas pacientke slovenj graške bolnice.

In spet je prišla skupina z Dragom. To pot ni bilo zraven Pepija Močilnikavega, ni bilo Šimija, ne Albija. To pot je torbico, oziroma škatlico z »Rivaročijem« nosila deklica, neka mlada praktikantka. Draga pa so spremljali: mladi Darjan, dr. Stopar, dr. Krištofeljc in dežurna sestra Jelka.

Ko so na operacijo odpeljali koga drugega, so v sobi šteli ure in minute, kako dolgo ga ne bo nazaj.

A operacija še zdaleč ni končana, ko zašijejo rano.

Nastopijo lahko še vnetja, krvavitve in še kaj.

Težak je poklic kirurga. Utrujen in sklonjen bdi nad okrvavljenimi ranami. Zdravnikov uspeh je veliko odvisen od volje in poslušnosti pacienta. Kdor izgubi veliko krvi, mu tudi spomin opeša.

Prejšnja moč se le počasi vrača. Saj kri raste zelo počasi.

Drago ve. On razume. Veseli se uspeha. Veseli se ozdravljenega človeka.

Po 26 dneh so me odpeljali domov. Rada se spomnim Micke Kavtičnikove s Prevalj.

Ona me je mojstrsko pripravila na težko operacijo. Hvaležna sem ji in ji bom hvaležna ostala.

V težkih primerih je dobro, če kdo koga zna za odločitev pripraviti tako, kot je mene »kelnarca Micka«. Če bi mi bila vse naravnost povedala, bi gotovo z operacijo odlašala predolgo, da bi se morda več ne obnesla.

Kjer je pri hiši več ljudi, si operirani družinski član hitro opomore.

Včasih se spomnim leta 1965. Ko imam v rokah grablje. Kako hudo je bilo tisto leto ob košnji. Potegniti grablje. Vsaka gruda na travniku me je zasukala. In potegniti z grabljami. Rana še sveža... Tudi v hlevu je bilo treba postoriti. Štirinajst metrov je daleč od praga do hleva. Morala sem teči čez gorico. Tako slaba sem bila, da bi se na soncu onesvestila, samo na poti od hiše do hleva. Ko sem v jutrih vstajala, sem potihno vzdihnila: »Da bi že droč nuoč bva, da bi žih dov legva.«

Mama so bili takrat v črnski bolnici. Že drugič zadeti od kapi. Sami niso mogli sedeti med jedjo, ko so se vrnili iz bolnice. Sedla sem k mami, da sem jih s telesom podpirala. Rana pa je bolela, kot da bi se na novo odprla.

Dolgo je že. Mamin grob je gotovo že prazen, ko da nikoli ni bilo kaj v njem. Leto po operaciji zna biti za nekoga, ki je bolj sam za delo, čudno težko. Pa vendar je bilo lepo. Mama so razumeli. Tolažili so, hrabri-li in dajali poguma. Minili so najtežji meseci. In spet je bilo laže.

Nekaterim pa je moral Drago povedati s trpkim občutkom: »Vse smo storili, kar je bilo v naših močeh.« Ko smrt iztrga bolnika med zdravljenjem, je dobremu zdravniku hudo.

Drago izhaja iz ljubeče se družine. Prav tako topel je njegov dom. Zato se mora veliko žrtvovati za človeka, za življenje, ki so mu zaupana.

Ob lepem jubileju, 50-letnici, mu sošolci kličejo: »Na mnoga zdrava leta tebi, družinici in tvoji mamiki!«

Hvala — prisrčna hvala za dolga leta sklonjenih ur, minut, trenutkov, ki jih preživiš ob človeku — bolniku.

Sošolci s tvojih Prevalj

DELO KRASI ČLOVEKA

Kadar gre pozni sprehajalec mimo študijske knjižnice, vidi razsvetljeno okno; kadar gre zgoden delavec mimo knjižnice, vidi luč skozi okno; če bi vsiljivo pokukala v sobo, bi za polno mizo papirjev videla Bineta. Bineta Beveca. Mirno bi sedel, pisal poročila, pripravljaval plane, kajti najbrž je to edini čas, ko ne zvonijo telefoni, ko ga ne kličejo od tam in tam in je najbrž edini čas, ko je v pisarni sam, kasneje si obiskovalci drug za drugim podajajo kljuko. Bine Bevc pa poskuša biti vljuden, vsakomur ustreči, pomagati in tako se dan za dnem razdaja — preveč sebe daje.

Bine Bevc, vedno delaven

Že dolgo ga poznamo; veliko nas je, ki poznamo njegovo delo; veliko jih je, ki ga poznajo in postal je nepogrešljiv. Ni treba naštevati, kje je delal — bil je tajnik društva Prežihov Voranc — in društvo je oživilo, organizator pri ZKPO — domače kulturne dejavnosti so vzcvetele in k nam so začele prihajati gostujoče skupine, in tajnik kulturne skupnosti — pri vsaki veliki akciji je bilo uporabljene ogromno njegove energije — akcija Človek, delo, kultura, Prežihovi dnevi, Titova štafeta, pravkar

končani sedmi plenum kulturnih delavcev OF...

Že davno je na Koroškem pognal korenine, ljubi kraje in ljudi in Prežihova beseda mu je najdragocenejša svetinja.

Ne vem, koliko je sprejel zahval za svoje delo, ne vem, kdo mu je vzpodbujajoče stisnil roko. Vem pa, da je občinstvo iskreno ploskalo njegovim vlogam.

V novembru pa mu je Abraham segel v roko.

Marjan Stare

Pozdravljena, pesem Koroške!

Tudi po Kanadi in Ameriki, kot na vseh koncertih doma in po svetu, je Koroški akademski oktet začel svoje koncerte s koroškimi pesmimi! »Žubori, zebraj, pesem koroška, trkaj na srca, zmaguj!« Te besede dr. Sušnika so šle med naše rojake od Toronta, Beamsvilla, Clevelanda do Enonvalleya in še drugam.

Koroški akademski oktet se je namreč maja mudil na dvajsetdnevni turneji po Kanadi in Združenih državah. Tja ga je poslala republiška konferenca SZDL, turnejo pa sta organizirala Kanadsko slovenski odbor v Torontu in SNPJ — Organizacija Progresivnih Slovenk v Clevelandu.

Dolga in naporena je bila pot, domala 18.000 km se je nabrala. Pustimo v nemar tisto napetost z letalom DC-10, s kakršnim smo leteli tja in — dosti neprijetneje — tudi nazaj. Sedeli smo namreč v tistem, ki je letel varno nad oblaki in tudi pod njimi.

Vtisi? Začeli smo v Torontu, v novogotški zbornični dvorani tamkajšnje univerze. Pred mešano publiko. Precej je bilo angleško govorečega občinstva. Pravo koncertno vzdušje in lep koncertni uspeh. Tuji kritik je bil vznemirjen, verjeti ni mogel glasbeni kulturi in dosežkom tako malega naroda. Svet pa je tudi majhen, v odmoru je že

pribrzela za prizorišče — Korošica! Pri-srčen utrinek s koncerta!

Gostoljubje kanadskih slovenskih gostiteljev domala ni imelo meja. Poleg koncerta v novozgrajenem domu društva »Bled« v Beamsvillu, Hamilton, smo obiskali in tudi zapeli v St. Catherines v »Lipa parku«, pa pri slovenskem lovskem in ribiškem društvu v okolici Toronta in bili v gosteh pri slovenskem prosvetnem društvu »Simon Gregorčič« in še in še je bilo teh prijetnih srečanj. Osrednji koncert v Torontu pa so imeli Korošci v prečudoviti dvorani nove High School v osrčju Toronta. Prava večerna koncertna publika in zmagoslavje naše domače pesmi v daljni Kanadi! In spet lep utrinek spominov na Koroško. V garderobi nas je obiskal dr. Strmole, ki se je specializiral za narečja in je pred časom bival tudi na Koroškem, največ tam okrog Globasnice. Preučeval je narečje in ne more pozabiti neprecenljive pomoči, ki mu jo je vselej nudil naš dr. Sušnik. Naročil je hvaležne pozdrave in vsi smo mu obljubili, da mu jih bomo prinesli iz Kanade. Naj prenesem te pozdrave še v temle skromnem zapisu!

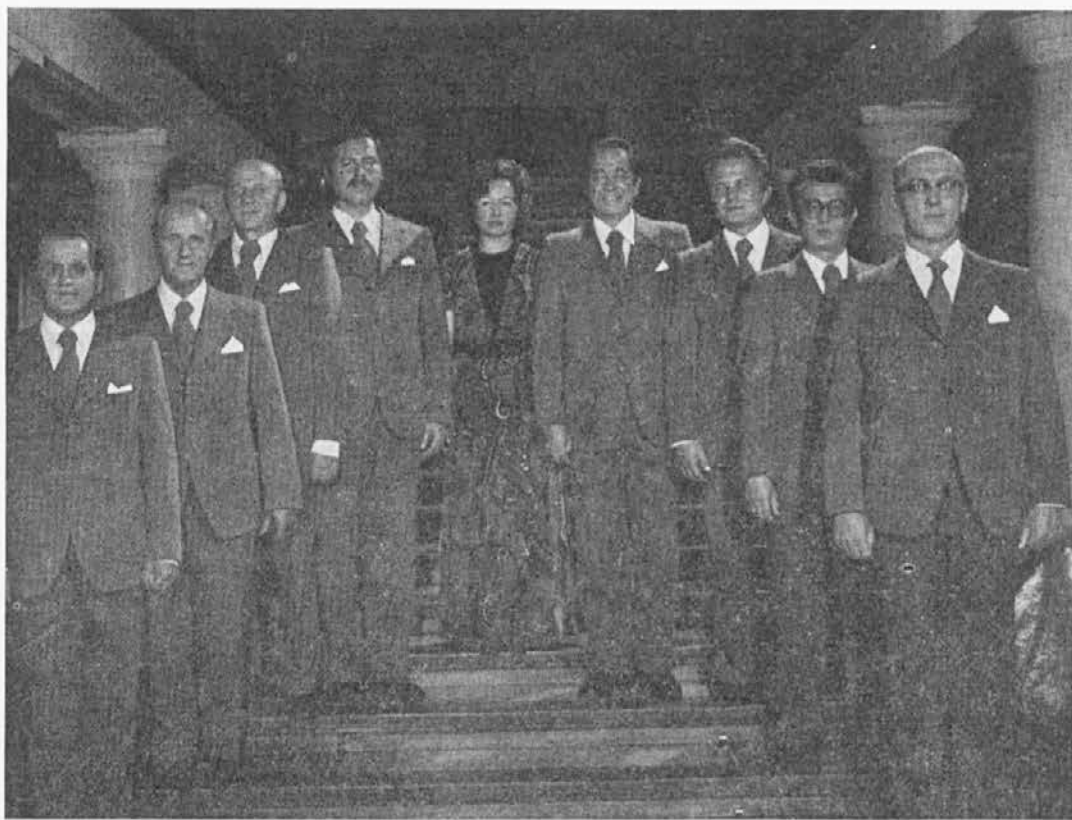
Bili ste z nami, naš dragi profesor in ob uspehih smo čutili, da ne bi nikoli zdržali

vso to četrtsotletja dolgo pevsko pot, če nam ne bi vlivali v srca pred tolikimi leti moči in ljubezni. Tisto, kar ste zapisali v naš prvi koncertni zvezek: »Nekje je v vsakem človeku srce!« Povsod smo na koncertih peli naš jubilejni program, tako kot smo ga peli tisti lepi večer v Slovenjgradcu ob 20-letnici, le da smo nekaj težkih še dodali. Bila pa je prava korajža — tam na tujem, kjer so bolj vajeni gostovanj Kmetca, Slaka, Fantov treh dolin, 4 kovačev, Brajka in takih — peti našo narodno in umetno pesem v docela komorni obliki. Ne nazadnje je tudi tveganje priti med ljudi, vajene veseličnega prepevanja s še kakim humoristom vmes, s pravim koncertom vokalnega ansambla. Pa je vžgalo, da je kaj! Peli smo Maroltovo »Koledo« in glej, pri-jela je! Foersterjev »Večerni Ave«! Le kako se je razlezel med stebre novogotske dvorane! Pahorjev »Očenaš hlapca Jerneja« je osupnil vsakogar, ki se kaj spozna na petje. Pa takih tam ni malo, saj je slovenskih zborov lepo število. Povsod smo se za prvi del sporeda malce spogledovali, kako bo odmeval med poslušalci, ki so pričakovali bržkone samo veder in predvsem popularni slovenski spored. Vendar smo prav s takim izborom uspeli in domala prebili led tamkajšnje pevske tradicije, ki obsega samo naše najbolj značilne ljudske pesmi. Tako pa smo jih v pevske spretehu popeljali skozi vso našo širšo domovino in opravili svoje poslanstvo še globlje. Naši rojaki so »onstran luže« prenekaterikrat preveč zaprti in zaverovani v ozko regionalno pripadnost, saj se zbirajo celo po krajevni skupnosti v »starem kraju«. Mi pa smo jih s svojim prepevanjem srbskih, makedonskih, dalmatinskih, bosanskih, slavonskih pesmi neprisiljeno opozarjali, da je Slovenija Jugoslavija, da ne prihajamo samo iz »starega kraja«, ampak iz Jugoslavije, v svetu tako ugledne države. Tudi tem rojakom je treba vlivati to zavest. Da ne bi prezgodaj usahnili in utonili v tujem svetu!

Potem pa koroška pesem! Povsod je bila osrednji dogodek večera. Od »Zile« in »Rut«, pa mimo »Grahovce« in »Češnjce«, tja do naše stalne zaključnice »Mi smo mi« je postajalo topleje. Dejal bi, da je že zadisalo po domačem. Dvorane so vstajale in stoje so zbrani priploskali dodatek.

Iz Kanade pa v Ameriko! Kar prehitro se je vse vrtelo. In kilometri! Vendar je v milijah to še huje, ker se manj sliši. Tako smo se za spremembo potegnili iz Toronta v Cleveland z avtobusom. Pihalo je iz klimatskih naprav in za tenorje je bilo to nevarno. Niagara je res enkratna, mogočna. Jaz sem na tistem pomislil na naš idilični Peričnik, pa tega nisem razglašal. Vseeno mi je bilo toplo ob mislih nanj. Čimprej ga bom šel pogledat. Buffallo smo hitro prestali in skozi širono poljedelsko kultivirano pokrajino pripeljali v slovenski Cleveland, ameriško Ljubljano, ali kakorkoli že rečemo.

Ni kaj, spet sprejem brez primere. Brez objemov ni šlo, saj so naši fantje že drugič prirajžali tja. Pravzaprav je bilo domala odveč, če smo za to turnejo doma vsak zase prebirali priročnike za »popotno« angleščino. Saj je, razen po trgovinah, sploh potrebovali nismo. O turističnih vtisih itak ne maram kramljati, ker niso kaj

Koroški akademski oktet

prida urejeni po naših glavah in jih vsak razklada po svoje domačim. Tudi ni nič novega, če dandanašnji potuješ tako daleč. Urejamo pa vtise o odmevu naše lepe pesmi v daljnih krajih. Utrnila se mi je nečedna misel, da smo doma kar »presiti« besede, pesmi, materinskega jezika. Tisti, ki tam še vztrajajo, in teh je samo v Clevelandu okrog 70.000, pa pijejo vsako slovensko besedo z odra! In če je kaj nagrada pevcu, ni lepšega kot čutiti tisti opojni odmev iz dvorane! Ne odmevajo stene, akustično grajene, odmeva v ljudeh. V srcih! V Clevelandu je spet odmevalo! V Slovenian Society Home, v Slovenian Workmen's Home. Pa v daljnem taboru združenih slovenskih društev v sosednji državi Pennsylvaniji, v Enon Valleyu.

Tri celovečerne koncerte smo imeli tam, pa še vrsto priložnostnih nastopov, od katerih nam je ostal v nepozabnem spominu obisk in petje v Domu za ostarele. Zgradili so ga Slovenci za svoje onemogle, iz hvaležnosti za pot, ki so jim jo utrlji v novem svetu, da so dosegli to, kar imajo danes. Slišal sem žlahtno pripombo Amerikanca, da kaj takega (dom sodi med najboljše urejene v ZDA) zmoro samo narod s pravo srčno kulturo. Petje med osemdeset in devetdesetletniki je bilo doživetje, ki so ga tudi oči komaj zdržale. Peli so z nami. Sploh so dostikrat po dvoranah peli z nami. Na

enem od koncertov v Clevelandu sem poklical Cirila, našega umetniškega vodjo, iz dvorane na oder, in smo vsi družno urezali tisto »Pozimi pa rožice ne cveto«!

Imeli smo celo prost dan! Pa ni bil prost, ker smo ga preživeli v TV studiu, kjer je oktet nastopil v enourni oddaji. Tudi na radiu smo bili prijetno predstavljeni. Že v Torontu sta Ivek in Ciril v krepki koroški govorici povedala to in ono o oktetu v dveh radijskih oddajah in še jaz sem malo pritegnil zraven, v Clevelandu pa smo bili gostje slovenske radijske postaje Tonija Petkovška.

Dogodki so se vrteli z naglico in preskakovali čas kot tole moje pisanje. Vrniti se je bilo treba. Vrnili smo se bogati. Ne bogati daril in dragocenosti iz trgovin, ker smo turnejo opravili zastonj, samo za nujne dnevnice, marveč smo se vrnili bogatejši še za eno spoznanje — da je vredno biti Slovenec, Jugoslovan, da je ponos stati na odru in ob petju čutiti, da tudi v daljnem svetu še zadiši po gankičih, po domačem kruhu, da iz skritih koticov še žebrajo mamine besede... In tiste dr. Sušnika: Nekje je v vsakem človeku srce!

Pa bi le dodal, da ga je nemara v pravem Slovcu za drobceno mrvico več... Pa tako rad na oči pride! Naj le, da se ne presuše in se ne bi še pesem z njim!

pripadnikom štajerskih in koroških narečij. Zamenjali so tudi pisavo: sprejeli so gajico.

Tako je slovenski knjižni ali pismeni jezik precej umetna tvorba, ki ne raste iz enega samega narečja, ampak združuje najboljše iz vseh narečnih skupin in posega tudi precej globoko v zgodovino (ne upošteva npr. opuščanja nenaglašanih samoglasnikov ali moderne vokalne redukcije). Knjižni jezik nam omogoča, da se lahko vsi Slovenci razumemo med seboj. Narečja so si zelo različna in težko pisljiva. Živijo in razvijajo se pač samo v govoru. Tudi knjižni jezik lahko govorimo — tedaj mu pravimo zborni govor.

Nihče ne dvomi, da knjižni jezik nujno potrebujemo. Marsikdo pa misli, da ga ni treba znati, da mu ni treba poznati njegovih pravil in zakonitosti. Toda v samoupravni družbi pride vsak kdaj do tega, da mora javno govoriti ali kaj napisati in pri tem uporabiti zborni govor ali pismeni jezik!

Torej bi vsak samoupravljevalec moral poznati pravila knjižnega jezika, kakor mora vsak voznik motornega vozila poznati pravila vožnje in prometne predpise.

So pa nekateri, ki menijo, da je dovolj, če poznajo in uporabljajo samo narečje.

Pri nas nihče nikomur ne oporeka pravice, da sme govoriti, kakor ga je mati učila. V vsakdanjem življenju, v domači okolici uporabljamo svoje narečje, veliko bogastvo nosi v sebi! V njem živi izročilo davnih dedov; škoda bi bilo, da bi z nami umrlo in se ob njem ne bi mogli bogatiti še naši zanamci.

Toda kadar govorimo ali pišemo za javnost, upoštevajmo, da velika večina Slovencev ne pozna našega narečja. V Mežiški dolini nas je okoli 25.000 prebivalcev. Še med temi je veliko Nekorošcev. Zakaj bi se zapirali z narečnim plotom in bili razumljivi samo nekaj tisoč ljudem, namesto da bi nas razumelo dva milijona Slovencev!?

Razen tega je naše narečje težko zapisovati, saj samoglasnike nejasno izgovarjamo. Govorimo dvoglasnika med *i* in *e* ter med *u* in *o*; namesto *e* in *o* bi morali v resnici zapisovati polglasnik, ki pa ga baje v navadnih tiskarnah nimajo. In še polno drugih znakov bi morali uporabljati, da bi lahko narečni zapis brali res tako, kot se v resnici govori. Kdo bi pa to znal?

Velikokrat, ko kaj narečnega zapišemo, samo mi sami vemo, kako se to pove. Torej s tem ne dosežemo tistega, kar smo pravzaprav želeli: da bi kar najbolj neposredno, živo izrazili svoje notranje občutje.

Še druga težava spremlja naše narečje: zgodovina. Podjunčanka, ki hodi često na Ravne, mi je dejala: »Poslušam ženske, ko govorijo med seboj, pa se mi zdi, da uporabljajo več nemških besed kot ljudje v našem kraju.« Slabo spričevalo za nas. Fužine, prevaljska železarna, rudnik v Mežici. Nemški oblastniki so vstisnili naši govorici svoj pečat.

Zadnjič je prišel k nam Fužinarjev sodelavec: »Malo te bom za ušesa. Nisi se spomnila, da bi namesto »šopek« napisala »pušeljc.« »Prav je, da ste uporabili slovensko besedo in ne spačenko. Pa, bolje bi bilo pušeljc,« mu je bilo žal, ker je za-

Mojca Potočnik

NAŠ JEZIKOVNI LOG

Slovenci imamo že več kot štiristo let knjižni jezik, ki mu pravimo — slovenski. Podlago so mu dali protestanti in mu tudi določili pisavo, bohoričico. Osnova slovenskega knjižnega jezika je dolensko narečje, oziroma, po novejših dognanjih,

ljubljski govor. V poznejših obdobjih je knjižni jezik privzemal prvine tudi drugih narečij, predvsem gorenjskega in primorskih, od koder so pač bili doma pisci. V prejšnjem stoletju so s temeljitimi jezikovnimi reformami približali knjižni jezik še

nemarl narečno besedo. Vse domače izraze ima enako rad, ne glede na izvor. Pa vendar, je mar pušeljc bolj rdeč od šopka?!

Omenjeni sodelavec — celo med pisatelji ga upoštevajo — zelo dobro pozna pravila knjižnega jezika in jih pri pisanju tudi upošteva. Ima pa se za samouka in zelo rad posega po narečnem besedju. Pri Koroškem fužinarju sodeluje več takih piscev. Njihov veliki zgled je naš koroški pisatelj Prežihov Voranc. Toda Voranc je sam dejal, da iz narečja *prevaja*. Skrbno je izbiral narečne besede, ki jih je uporabil v svojih romanih, novelah in črticah.

Mici Kotnikova

Tudi oni so ljudje

(»Na guonmo kraju so glih t'k liedl«)

Ob 80-letnici rojstva in 50-letnici smrti najlepšega dekleta iz našega Bračurnikovega grabna — ŽAGARJEVE MICKE.

Med zbiranjem podatkov so umrli že trije od mnogih, ki so podatke prispevali. To so Peter Rupec — Šteharški, Marija Kordež — Žiboča gospodinja in Julka Skočidovska, Ocvirkova mama — babica.

Posledice obeh vojn so kruto uničile mladost dvema dekletoma iz naše dolinice: Zlatolasi Žagarjevi Micki in črnelasi Šteharški Fricki. Visoki in vitki, blagi in plemeniti sta bili obe. 23 let delovne dobe, pristrčnega poznanstva v fabriki živi med kolektivom za pokojno Fricki. Kot sveži cvet ostaja spomin na dvojce mnogo prezgodaj pokopanih sosednjih deklet.

Bilo je okrog 8. avgusta v letu 1943. Nizka, košata drevesa mladih jablan so bila obložena z obilnim sadjem, ki je bilo že precej debelo, a še povsem zeleno. Gosto listje jabolčnih dreves je dajalo prijetno senco. Precejšnje število ljudi je stalo pred bajtico. Med njimi so stali trije fantje: Ocvirnik Anzj, Šebovski Pepij, in Povhov Jožij — Štrekeljnov. Pred tednom so bili v »štelngi« za »arbaitsdinst«. Ti trije so se vrnili. Bili so oproščeni vojaščine ali zaradi »fabrike« ali s pomočjo zdravniškega pričevala. Brata Francija pa ni bilo nazaj. Poslali so ga na Zgornje Štajersko, v Lebring pri Gradcu. Ob odhodu sta oba zbolela — ata in mama. Od prevelike žalosti so mama oboleli na srcu.

K Žagarju sem šla tistega vročega poletnega dopoldneva sama. Med množico ljudi je stala štiri ali petletna deklica — Žagarjeva Jerči. K njej je pristopila mlada žena, Žerjavla Angela. Snela je deklici črni trakec z zlatih laskov in ji ga privezala pod ovratniček svetle poletne oblekce. Poravnala ji je kratke laske in jo pobožala po ličku. Ob dekletovem smehljanju so se v ličkih pokazale jamice. »Dečva ma te deveto lepoto«, je v gruči ljudi šepnila neka ženica, ki je nisem poznala.

Blizu mostu je stal voz — stari farski »totnbogn«. Stal je tam, kjer se je kotovska cesta spojila s pokrajinsko. Možno so prinesli črno krsto. Položili so jo na voz.

S klobukom v roki je pristopil sosed — Šteharnik. »Dragi Žagarjevi mati«, je začel, lepo mu je tekla beseda, tako prepro-

Enako skrbni bi morali biti pri zapisovanju narečnih besed tudi Fužinarjevi sodelavci. Dobro bi bilo, da bi vedno pretehtali, kdaj bodo vpletli v besedilo narečni zapis, kdaj pa bodo lahko svoje misli in čustva izrazili enako kleno in sočno tudi v knjižnem jeziku.

Le tako bodo sestavki v Koroškem fužinarju bogatili slovenski jezikovni log s plemenitimi posevki, ne pa ga siromašili s samorastnim plevelom, nabranim na ogonih nemške sosesčine.

padlo po prašnih tleh. Od padca se krsta le ni odprla. Še vedno mi je tisti dan tako živo v spominu.

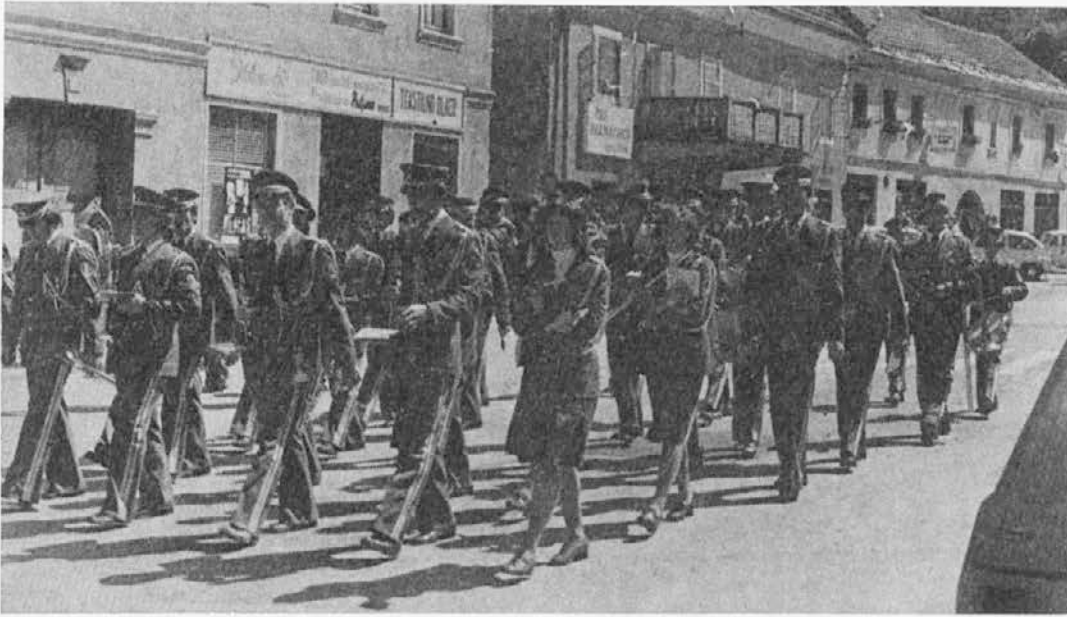
Vračam se po Žagarjevem polju. Tam, kjer smo srečevali šolarji to dobrohotno ženicico navadno ob štanclju, stoji danes največja hiša našega kraja — Berložnikova. Kakšnih pet metrov od vhoda je bilo konec hleva pri Žagarjevem mlinu. Nad vrati je bil pritrjen del nagibajočega se ostrešja. 6 × 4 m je znalo biti. Tu spredaj je bil »reznjak«, štancl, račun, vile, paclni in kup stelje. Ob štanclju pa drobno nasekana stelja.

Žagarjevo mater smo pozdravljali ob štanclju. Ko »puter« so bili dobri. Tako prijetno jih je bilo pozdraviti. Kar pomnim, so nosili »pavčnik« na palcu leve roke. Bil je odsekan. Kmečka žena mora prijeti za razna moška dela in pride marsikje tudi do nesreče.

Pri Žagarjevem mlinu je bila ob čebelnjaku postavljena kamenita okrogla miza. Narejena je bila iz obrabljenega rženega mlinskega kamna. Kdaj pa kdaj so zadnja leta mati sedli k tej mizi. Oči pa so uprli gor k domu, k Žagarju. Hiša stoji na vrhu hriba. Njive pod hišo, ki se raztezajo v ravnino k današnji avtocesti, so strme. Pod hišo je »pungrat«, poln različnega sadja. Veliko je češpljev. V Žagarjevo strmino se sonce neusmiljeno upre, tako kot pri Skočidovniku in na Kogvu. Ob vigrednem delu so dekletom, ki so jim bili mati babica — Gelki, Jerčiji in Pepki — pordele roke, noge in lica tako močno, da smo to že od daleč opazili. Mater smo včasih našli sklenjenih rok pri štanclju. Gledali so gor k domačiji, kjer je potekalo njihovo življenje. Ko pa so oslabei, so ostali doli pri mlinu ob sinu Francu in snahi Lenčki, ki sta imela hčerko edinko — Nanija, ki že dolgo dela v železarni na Ravnah. Otroci smo Žagarjevo mater tako radi srečali, jih pozdravili, jih kaj vprašali. Težka naduha jih je mučila, med govorom so bili kratki odmori. A besede so bile tako skrbno izbrane. Oči

Na Ravnah stalno nekaj kopljejo

Naša godba — naš ponos

pa tako tople. Spominjam se, ko so potožili, da jim noge otekajo.

Vračam se z materinega pogreba. Domači, ki so takrat stanovali v bajti, ker je pred letom domačija zgoraj pogorela, so bili še ostali na grobu. Zdrknjena krsta mi je bila pred očmi. Še gredoč, ko se vračam, zamižim, tako živo vidim drsenje iz rok nosača — soseda.

»Mama 'kak liep nagovor je biv za Žagarjevo mater«. »Ja, saj šeti babička so bli pa fejšt. Radi smo jih meli«, so mi povedali mama. In tisti večer so mama ostali dolgo pokonci. Dolgo v noč so pripovedovali, da so imeli mati troje otrok: Anzija — poznejšega gospodarja, Francija — pozneje mlinarja in nazadnje delavca na papirnici, in Micko. Tudi v rejo so vzeli k hiši dekletce — Nežiko — današnjo Glinkovo babico. Pripovedovali so mi mama iz let, ko so služili pri Ravnjaku. Ko so šli v cerkev k Fari, so dohiteli Žagarjevo Micko. Doli pri oglatem koritu je cesta ravna. Tudi pred 60. leti je bil tisti del ceste ob Alekarjevi pušči lep in raven. »Pripri oči, boš vidva, da sonce svieti skuozi veje,« je predlagala vitka in visoka deklica sedemnajstih let. Oblečena je bila kmečko, pa vedno zelo čedno. Nosila je vedno lahke visoke čevlje, »punčke«. V pasu je je bilo komaj za dve pedi. Rožnata lica so ji krasili zlati lasje. V usta je bila podobna svojemu nečaku — današnjemu gospodarju — Franciju, le da so bila to dekliško drobna usta. Komaj zaznavno se je v bokih pozibavala. Med sabo so si radi rekli: »Žagarjeva Micka je pa te guorši v štem kraju«.

Danes že pokojna Žiboča sestra Marija je pripovedovala iz svojega spomina. Tam nekje v letu 1916 so se domačini zbrali na Kogli. Bila je steljeraja. Najbolj se je spominjala večera. Najlepša je bila Žagarjeva Micka. Nosila je svetlo rdečo bluzico k zelenemu dolgemu volnenemu krilu. Mickin smeh je kar cingljajal po hiši. Tanek je bil njen glas, a lep.

Nastopila je prva svetovna vojna. Mnogi fantje so bili odpoklicani, tudi iz prevaljske fare. Potovala so pisma. S seboj pa so nosila boleče izpovedi o vojnih strahotah, ki so jih slovenski fantje doživeli. Le pisma so jih vezala na dom, na znance in prijatelje.

Prenekatero pismo je bilo naslovljeno tudi na mlado Žagarjevo Micko. Oznaka »Feldpost« je bila na ovojnica, ki ji jih je odposlal domačin — Račelov (doli za Mežo) s Prevalj, ki je služil v prvi svetovni vojni, misli pa so s fronte uhajale čez Dolomite, čez Kras v Brančurnikov graben — v Žagarjev dom. Prihajala so pisma tudi od drugih fantov. Micka jim je odpisovala. Jih tolažila. Mlademu človeku v tujini pa takšna drobna pisemca veliko pomenijo, posebno, ker je bilo dekcle do vseh enako prijazno.

Ko sem obiskovala prevaljsko šolo, sem nekega vročega popoldneva sedla v senco na Žagarjevo klopco. Mati so bili potopljeni v molitev. Zmotil jih je moj: »Dober dan«. »Buoh daj, le počij si mavo, ko je t'k vrečo«, so mi odzdravili in me povabili v senco. Pomarnvali sva. Pa so povedali: »Na šentansko nedelo sma z Micko šli v Lieše v cirkuv, liep den je biv. Pr pracesiji je t'k pokavo, nanbart pa je utihnvo. 'Vojska — vojska', je šov marn od anga do drugja, grta h cierkvi je nedo pošto prnesuv, je bovo t'k, ko bi odrezov, ni bovo ne muzike ne strieva vienč, vse je bovo čisto pokropano. Štirinajstega leta je bovo, glh na šentansko nedelo. Micka je meva novo pluznco — bievo; tam pr otarji je stava, pr otrokeh, bva je te veči med niemi, 15 liet je bva taj stara. Prjeva se me je, ko sma šle dov po Pristovskem puoli »Ka je vojska — mati, a je nevarna?« me je sruota pobarava. »Nas bo žie buoh varvov,« som jo potroštava, obie sma bli nemirni, e e e lubi moj buoh«. Utrujene materine oči so se ovlažile, utihnili so, gledali so gor k domačiji, tam je odraščala Micka. Materin obraz je bil prekrižan z mnogimi gubicami, a vse so dajale čudno mehko k prelepim očem dobre matere. Kar posedel bi bil otrok ob njih, ko bi ne bilo treba naprej — domov.

V Šteharju so ostale sirotice. Drug za drugim sta starša pomrla. Občina je posegla vmes. Odredili so: Varščino prevzame Brančurnikov gospodar — oče pokojnega gostilničarja Tončija — Brančurnika. Županoval pa je v tistih letih (med prvo svetovno vojno in tudi še po njej) pokojni gospod Pristov na Fari — dedej Draga Ple-

šivčnika, primarija v bolnici v Slovenj Gradcu.

Odredili so: Najti dobre najemnike za štatarski grunt, in tako bo rešenih dvoje skrbi — obdelava grunta in oskrba sirotic.

S pliberške ravnine, iz Vogrč se je priselila družina. Njihova govorica je bila slovenska, zgornje koroška. Sosedje v Šebovju, pri Žagarju, Lagojetu, na Kogli, celo od Vuršija so lahko opazili, da je nova družina v Šteharju delavna. Zgodnje lehe zoranih njiv so pričale, da so najemniki večiči dela na polju, da si znajo »zaštelati«, da jim gre od rok. Spoznali so se z okolico. Štirje fantje so odhajali z doma. Na domu pa je ostajal oče Valentin, ki je služboval popreje kot občinski sluga v Pliberku. Fantje pa so se učili.

Najstarejši — Pepij se je izučil za mesarja, Ludvik za — peka, Tonij za tapetnika, Foltij pa tudi za mesarja. Doma so delali po končanih učnih urah, ko so se vrnili s Prevalj. Štirje fantje. Doma pa mati Katarina, dalje Micka, ki je pri njih služila in je pozneje postala žena Skočidovskega Pepija, in so njene pridne roke požele na stotine snopov pri Ocvirku, pri Skočidovniku, v Šteharju in kdo ve kod še.

Sin Peter pa je ostal na domu v Šteharju. Bil je za vse, vozil je s konji, delal na polju, z njim so se po malem privajali dela tudi otroci iz Šteharja — sirotice.

Peter je bil deset let starejši od največjega otroka.

Pomalem se je zalotil, da nekam rad pogleda čez Žagarjevo polje. Plug na Šteharški njivi nič več ni bil tako težak, če je z grabljami ali motiko v roki ugledal Micko.

Zlatolaso Žagarjevo dekcle, ki je hitelo po strmini na plečvo ali kaj drugega. Ob nedeljah jo je srečal na poti v cerkev. Ogledoval jo je, poslušal njen lepi smehljaj in glas. Prevzelo ga je. Oglasil se bo na njenem domu, je tiho sklenil. Še je obisk odložil, a dolgo ni vzdržal. »Bi nam posodili jarega semena,« je za izgovor, da je imel »vuržeh«, pobaral Žagarjevega očeta. Pomarnvali so med sabo, povedal je to in ono iz rojstnega kraja, povedal je, da je sin druge mame, a ga je oče hotel imeti s seboj, ker ga neizmerno ljubi kot svojega prvega, čeprav nezakonskega otroka. Potem je po vsako reč, kar so pri Šteharniku potrebovali ali v gospodinjstvu ali kje drugje, skočil vedno najraje Peter sam. Lepo je bilo srečati Micko...

Ko je žito pognalo, je Peter stopil tudi čez mejo gledat, kako kaže na Žagarjevih njivah. Skoraj bolj kot doma ga je skrbelo suho snopje pri Žagarju. Pa ob košnji, če se je izza Tolstega vrha ali pa od Macigoja bližal temen nemaren oblak, ki je grozil, da je bilo vse zgrabljevanje in obračanje zaman, se je zbal najprej za Žagarjevo trpljenje. On bo že kako na novo razmetal, pretresli bodo in posušili, »če ne anbart pa drugo bart.«

Potem pa ni več vzdržal, posebno ne, ker je k Žagarju rad zašel tudi kdo drug od mladih fantov. Odložil se je, da bo Micki razodel ljubezen, ki že dolgo tli v mladem srcu.

Odhajal je Peter na fronto. S ceste se je ozrl k Žagarju. Slaboten svit petrolejke je sijal skozi kuhinjsko okno. Mati, dobri mati so pokonci v zgodnjem jutru. Tiho pri-

stavlja težak ulit lonec iz železa na štedilnik, krompir sta nalupili z Micko že zvečer. Krompirjeva juha je v navadi za zajtrk tod okoli. Čeprav v Šteharju te navade nimajo, bi jo on z veseljem pojedel, saj so krompir lupile Mickine roke.

Postal je ob stezi proti mlinu. Včeraj sta si segla v roko z Micko. »Bom pisala,« mu je obljubila. »Sosedu bom pisala.« Hm, sosedu, seveda, takrat mu je ponujeno srce odklonila. »Jes se dovgo ne bom ženva, t'k lopo je bit mvat, ledik, pa zravno mamelo...«

Vojna je divjala. Prišlo je prvo sporočilo v domači kraj — znanega človeka je raztrgala granata, prišla je drugod nazaj odposlana vojna pošta. »Fermist« je bilo napisano ob vojnem naslovu. Začelo je primanjkovati hrane. Odpoklicani so bili že starejši možje in mladoletni fantje za »Jungschitze«. Po domačijah je primanjkovalo delovne moči. Pa pride čudna novica: »Ruski ujetniki pridejo devat na pavre.«

Prišli so transporti na jesen v letu 1915. K Ravnjaku so bil dodeljeni štirje ujetniki: Franc, Miha, Sergej in Vasilij, ki so ga domači klicali Vazilij. Bil je poročen, drobčen in delaven človek. Ob kakšni veselici se je malo opil, takrat je navadno sam zaplesal, zajokal in zapel: »E... ZILČKA moja, stradati ona na Ruskem.«

Vstajal je čudno zgodaj, stopil na kuhinjski prag, nad katerim je okno »svužavne kamre« in poklical: »Micka, af, af, šintar že gare pel ja«. Tako na pol se je bil priučil koroških besed, med katerimi je pomešanih nekaj nemških. Dva sta se poprijela »fure« s konji, dva sta bila pa hlapca.

Pa v Šteharje je bil dodeljen ujetnik. Po nekaj mesecih so ga dali v Šebovje, kjer je bil gospodar Korlij na fronti.

Tudi v Žagarjev dom je prišel slovanski človek z govoric, podobno hrvaški. Sevčenko. Bil je mlad, visok, kodrolas fant. Svetlih las. Kmalu se je spoznalo, da je fant delaven. Poprijel je za vsako delo. Najraje pa je postoril delo, ki je bilo namenjeno Micki.

Tudi med vojno je bilo treba priskrbeti stelje za živino. Še sosedje so poprosili pri Žagarju za pomoč. Sevčenko je pomagal po soseski.

Dve leti in pol so ruski ujetniki živeli na Slovenskem. Z ujetniki je prišel tudi državni ukaz, da se naj z njimi lepo ravna, da naj se jim nudi dovolj hrane, čistoča in spodobno ležišče. Pri Žagarju so Sevčenku postlali v »tej večji hiši«.

Bil je skrben in delaven.

Tako lepo so imeli delo opravljeno o pravem času. Pa je sedemnajstletno dekle začelo na jesen bolehati, bolj ko se je jesen umikala zimi, bolj pogosto je Micka ostajala v postelji. Dobro Žagarjevo mater je skrbela hčerkin bolezen.

Neka ženska, znana kot čenča, je jela namigovati na ujetnika pri Žagarju. Dobri mati se za čenče niso zmenili. Micka pa je hujšala in bolehalo iz zime v vigred. Trpela je za svojo slabostjo, še bolj pa ji je bilo hudo, kako naj svoji zlati mamiki pove, da bo postala mama ujetnikovega otroka še prej, da bo izpolnila 18 let.

Ob vidnem hujšanju in oslabeledosti so proti koncu nosečnosti mati spoznali, da Micko tare skrb, kako mami to povedati.

Prekrižali so roke, na glas vzdihnili k bogu, in oni, prav oni — Žagarjevi mati — so jo znali najlepše potolažiti: »Saj so na gunem kraju glih t'k liedi ko pa sto, saj je ruski ujetnik glih t'k tuj čvovek.«

Dobri Žagarjevi mati, ki jih je to čudno zadelo, so bili še bolj blagi do zaskrbljene hčerke Micke.

»Ti vovk ti,« so tiho potožili starejši ženci ob žetvi, pojezili so se nad mladim ruskim človekom, ki je hiši povzročil posmeh. Ne, iskreni se tudi takrat niso posmehovali takemu dekletu. Saj je znano, da se posmehuje le človek s prazno notranjostjo.

Sevčenko je dobil uradni ukor. Dekle še ni imelo 18 let. Premeščen je bil nekam na Holmec.

Drugega julija v letu 1917 je Micka rodila fantka — Ludvika.

Slabotna je ostajala pri domu, pazila na sinka, na kuho in solzna pogledovala otroka. Spomini so se vračali na večere, ko je bilo delo postorjeno, ko je mladenič uprl pogled skozi okno v gluho temno noč in dalje, dalje v rodno Rusijo. Lep, visok, prav tako vitek kot ona, plavolas mladenič, ki je ves dan bil zgovoren, ustrežljiv, se je na večer potopil v zamišljenost, ko je pred sabo videl ljubečo družino, topel dom, kako daleč pa je njegov dom, njegovi svojci... Često je vzdihnul in kadar je bila Micka sama v hiši, ji je rad rekel, da mu je ob njej laže v tujem slovenskem kraju.

Kako čudno je Micko zbolelo, ko je neko nedeljo nek opit možakar pri Žagarju pobaral: »K'k se pa kej Rus štela«. Takrat je spoznala tisto veliko bolečino, ki bo vse življenje ranila njenega otroka, ki se je rodil iz ljubezni do mladega človeka, iz sočutja do ujetega vojaka, ki ga je vojna opeharila za lepo brezskrbno mladost in prostost.

Sevčenko se je ob nedeljah vračal. Poseedel je z otrokom v naročju. Bil je še vedno tako dober in vljuden, še bo prišel vsako nedeljo, je domačim povedal.

Micka se je dobrim ljudem smilila. Vnaprej so vedeli, da bo ostala sama z otročkom. Ob nedeljah so k njej prihajala dekleta iz soseske. Tolažile so jo. Mickin smeh pa je utihnil. Žalostno je pogledovala, kdaj pride on. Neke nedelje sta bili pri Žagarju Julka in Lenčka od Skočidovnika.

Bilo je sredi leta 1918. Ludvik je že shodil. Spet je prišel Sevčenko. Že nekaj časa so govorili, da bodo šli ujetniki domov. Takrat je Sevčenko povedal Micki bližnji datum, kdaj odidejo. Sirota je bila razburjena. Prinesla je sveženj pisem, ki so ji jih prva leta vojne pisali prijatelji domačini. Podržala je pismo za pismom nad ognjem, da so zgorela. Slutila je bližajočo se ločitev ljubljene človeka in tako čudno boleče ukrojeno usodo otroka in ranjeno dobo njenih najlepših let.

»Boga Žagarjeva Micka,« so dejali rajniki Mačičevi mati, ko so dobili nalog odpremiti njihovega ruskega ujetnika (ki se je ob prihodu predstavil kot mizar) na postajo Prevalje. Današnja gospa Hartljeva na Prevaljah so bili Mačičev otrok. Moralo je biti zelo lepo v Mačičevem domu. Oče je bil obrtnik — mizar. Mama je povprašala ujetnike: »Kaj pa, če v Rusiji tuj najdete otroke od nemških vojakov.« »Saj ne bojo imeli rogov«, je s kretnjo ob ušesih in s priučeno slovensko besedo smejoč se odvrnil, bil je vzljubil družino Mačičevih (nekdaj poznanih dobrih mizarjev na Prevaljah).

Po vedenju Hartljeve babice si lahko človek približno predstavlja prijetno vzdušje v toplem Mačičevem domu.

Doraščajoča dekleta so prisluhnila vzdihom svoje mame, kadar je kdo omenil ujetnike, njihove otroke in zapuščena dekleta. Mame, ki so ljubile, so svojim dekletom znale povedati, kako čudno boleče zna biti takšno slovo za vedno.

Mnogi kmečki mladoletni sinovi so po vojni zapustili delo v leškem rudniku, kamor so za sprejem na delo zaprosili zaradi oproščenja vojaščine.

Ali se bo podri

Sirotnice v Šteharju so toliko dorasle, da so se lahko same oprijele gospodarstva.

Arnoldova družina se je selila na Počelovo.

Peter se je oprijel dela na Počelovi domačiji. Nekega opoldneva, bila je ravno nedelja, je hudo zalajal domači čuvaj. Družina je bila pri kosilu. Najprej so mislili, da je čuvaj ugledal Anzija — Pušnika z Leš, ki je rad zahajal k Žagarju. Ob režečem pasjem laježu pa sta oče in Peter le pogledala iz hiše.

Opazila sta, da se je v hlev prihulila lisica. Po dolgem naporu sta jo v hlevu ujele in izročila nekemu lovcu, da jo je pokončal.

Spet se je oglašal Pušnikov Anzija pri Žagarju. Micka je bila bolehná. Ledvice so jo obolele. S Počelovega praga ga je ugledal prihajati po bližnjici Peter. Sedaj ni bil nanj nič več hud. Takrat, ko pa je Micka Petru odklonila roko, takrat je Anzija prvotni neuspeh kar malo privoščil. Privoščil in se potolažil obenem. Kar laže mu je bilo, da so bili zavrtnjeni tudi drugi.

Topel majski dan je bil. Prijetna toplota vigrednega sonca privabi starčke pred hiše. Kraj so poimenovali »Stare sledi«. Ljudje se že poznajo med seboj, že dolgo so si znanci, sosedje, prijatelji, pa naj je to človek v letih, ali pa mlad. Razumejo se med seboj. Pokramljajo...

Na urejenem dvorišču je stal voziček. Stopila sem k njemu. Brez obeh nog je na vozu sedel nekdanji mladenič — Peter iz Šteharja. Ob solzah, ki so mu zdrsele čez velo lice, me je zbolelo v notranjosti. Tako se razjoče človek, ki je privezan na bolniško posteljo, na invalidski voziček ali na večni sedež na stolu. Poznam te solze. Kolikokrat so se tako razjokali naši mama ob prihodu koga znanega. V bolniku oživi ob pogledu na znanca kakšen spomin iz let, ko še človeku ni bilo poznano gorje, ki ga prinese bolezen, ki okrní človekovo gibanje. Za vedno, ti dve besedi sta mnogo težji kot najhujši kostni zlom. Kajti po 6 ali 7 letih zarasejo kosti z mnogimi vstavljenimi kovinskimi vijaki. »Za vedno«, to pa duševno potare bolnika.

Starček se pomalem razživi. Prisluhne na vprašanja. Se zbere in sproščeno steče najin pogovor.

Vrnila sva se ob spominih v Šteharje, k Žagarju. Zanimivo je, ko človek povpraša preživele domačine po Sevčenuku, kako različne simpatije so domačini gojili do njega. Neka babica, ki je takrat v mladosti zavidala Micki tisto lepo deklisško postavo, mi je rekla: »Pooo, kak aubetn ded je biv.« Naš znanec — Šteharjski Peter — pa je povedal: »Žagarjev ujetnik — tisti Rus — je biv fejšt za pogledat, t'k liepega trupva, velek, tinek, držav se je lopo, ko svieča, liepe skravžlane rmenne vasi, prjazn s človekom, manirlih, čudno vejko je minda tuj po soseski pomav devat. Men se je dopadov.«

Utihnili je Peter, zamislil se je, potem pa je nenadoma vzdihnil: »Da je mov Žagarjev oče t'k tumast bit, pa v hiši mu postvat. Naj bi biv v štali ležav, t'k ko pa drgje. Micka je bva poštena tuj do drugih puobov, ona ni bva na moške vržena. Vojska je vuržeh, da je št'k prišvo, da je mrva sruota štejko prestat; zatuo je pa zboleva, saj

je bva dorga srca, pa št'k dovgo je žie dol pr Fari...«

»Dobr den, a se grejeta,« naju je zmotil Gradišnikov Francij. Deset metrov naprej je njegova hiša. Na Starih sledeh. Kaj ju je povežalo — dvoje ljudi, ki sta utrpela posledice gorja 1. svetovne vojne. Kaj ju je gnalo, da sta si, ko sta se poročila, ustvarila domove tako blizu? Veže ju nikoli pozabljena bolečina, ki jo je povzročila vojna. Boleča vez z ujetniki iz Rusije.

Včasih je takšna bolečina skrita, da človek zavestno zanjo ne ve. Že počiva v grobu pri sv. Barbari Petrova žena Ana — Komesova na Zagradu. Lepo sta se razumela. Že so dorasli otroci Petrovi hčerki — edinki — Štefki. Hiša je polna življenja.

Nič več ne dvignejo dedka iz postelje na voziček, da bi ga popeljali na sonce, v senco, v majski vetrič, kjer bi z njim pokramljal kdo mimoidočih, kdo od sosedov, kdo od starih znancev iz Zagrada, Kota, Brančurnikovega grabna.

Ob zlatih črkah Ane Rupec je zapisano dedkovo ime — Peter.

Ob njegovem grobu bomo postali. Ob grobu domačina, ki mu je čistost mladeniške ljubezni ostala v spominu, skozi zakon, v visoka starčevska leta. Cvet iskrene ljubezni nikoli ne ovene, zato bomo radi postali ob grobu, kjer trohni Petrovo srce, ki je tako iskreno ljubilo, trpelo — odpuščalo in tako ganljivo dalo čutiti lepoto ljubezni še zdaj na stara leta, ljubezni do Žagarjeve Micke, ki se mu je porodila na Šteharjskih njivah...

Čez strme Vagoječe zasnežene travnike so se radi spustili fantje kar po snegu in naravnost v dolino. Troje mladih fantov. Francij, Tevžij in spet Francij. Imeli so se radi. Bili so mladi. Približno enako delo so opravljali na kmetijah. Na polju, v gozdu, v hlevu, na cesti, z vprego. V nečem pa so si bili povsem enaki. V mislih o mami. Kaj je mama. Kakšna je, kako bi jim bilo, če bi jo imeli. Vsi so bili brez mame. Boleča izguba jih je združila, prezgodnja izguba najdražjega — mame. Ob nedeljah so se navadno kje srečali, si to in ono zaupali in spet odhiteli vsak na svoj dom. Doli v Šteharju so šli po desni strani globače, tam, kjer stoji hiša. Gredoč si izpovejo vsak svojo majhno radost, ki so jo med tednom doživeli. Potipljejo nove rokavice, nogavice, morebitno jopo, ki jih je na novo grela. Ogleđajo si novo, toplo srajčko iz barhanta, če jo je kateri dobil. Tista leta so bila drugačna od današnjih. Slabega »cajga« ali »porhanta«, iz katerega je bilo kaj sešito, so bili veseli kot danes najboljšega kamgarna. Mlad človek in nekaj novega na njem. To je sreča, od katere bi se fantje najraje objeli in zavriskali. Ogleđujejo se, kako jim kaj pristaja in pot do cerkve je tako lepa...

Vračajo se. Spet so skupaj. Tudi drugi se pridružijo. Pogovarjajo se. Grmčev Francij nekaj razlaga, pa ga nekdo odraslih zavrne: »Ka boš ti, Grmčev Rus.« Zbledela je sreča in veselje nad novimi nogavičkami, srajčko — rdečekatlasto, nič več ni v Franciju tistega mladostnega vzdušja, ki sili človeka, da bi zavriskal od sreče. Težke so mu noge, njemu, otroku ruskega ujetnika.

»Rus, Rus,« letijo nanj psovke, ko da je storil zločin, ker se je rodil. »Rus, Rus,« kljuje v ranjeni otroški duši. Mlada, zapuščena mama je životarila z njim v pomanjkanju, bedna je obolela. Osemletni fantek je stal ob njenem grobu. Sorodniki so ga vzeli, mu nudili, kar so mogli. Raste, opravlja kmečka dela, pred tistimi pa, ki ga zmerjajo, nima kam ubežati. »Rus, Rus,« se mu zdi, da celo živina, ki prežvekuje, poudarja s sopenjem ponižujočo besedo.

V kotu stoji privezan teliček. Morda mu je teden dni. Francij se sklóni k njemu. Obraz skrije v mehko dlako. Topla teličkova koža posuši Francijeve solze. Ob nedolžni živalci mu je odleglo. Vedno se zateče k živini, tu se razjoče. Pred sorodniki solze skrije.

Pri Grmču so določili prostor za novi hlev. Starega bodo nato porušili. »Naj ostane za garaže,« tiho predlaga Grmčev Francij, ki se na svoj prvi dom tako rad vrača, da pomaga pri delu, pri raznih obnovah v domu. »Podrli ga bomo, ko bomo imeli novega.«

Ne vejo, ne vejo — ker imajo mamo, ker imajo vse, mama je zaklad, neizčrpen zaklad — kaj je kot s teličkom v urah, ko so ga tuji zaničevali kot Rusa, pomenil sirotici brez mene, brez očeta.

Nastopila je druga svetovna vojna. Že prva leta je moral Grmčev na fronto. Morda bo v strelcih pomeril nanj človek, ki se je kot polbrat rodil njegovemu očetu.

Ni imel mame, ki bi ji kot sin stisnil roko ob odhodu na fronto. Vsaj ta bolečina ji je bila prihranjena.

Vrača se h Grmču. Pogleda rad kot v hlevu, kamor se je mnogokrat zatekel. Rad bi ta kot videval, dokler bo živ. Svet mu je. Sveto zatočišče, ko je bil najbolj žalosten. Danes je v prevaljški fari na desetine najrazličnejših ljudi. Vsak ima svoj prostor, svoj ugled in spoštovanje. Čas se je spremenil. Danes bi za ubogo mamico bil postavljen kakšen člen v uradnem listu. Oskrbljeno bi ji bilo zdravljenje in preživljanje nje in otroka. Danes bi, danes bi, a mamice ni mogoče poklicati iz groba. Takšnega člena nihče ne postavi v uradnem listu.

Gleda Francij po hlevu, po starem hlevu. Krava sili k teletu. Rodna navezanost. Pri tej hiši je potekla najlepša doba njegovega življenja, čeprav so mu tuji prizadeli mnogo bolečin, lepa — človeška nagnjenja je dobil v tem drugem domu, ki so ga napravila notranje bogatega in izkušenege.

— — —

Vračam se z opravkov na Prevaljah. Pot me vodi po Gotovski cesti mimo Štora. Že ob grabnu na meji opazim, da nekdo leži na kraju njive. Ustrašim se, hitim s ceste proti ležečemu. Moram čez sušeče seno. Tam spoznam na tleh znanca Petra Rupca. Ker sem se ustrašila, pač zaradi hitrejšega srčnega utripa ne slišim, če diha. Skušam ga prebuditi. Potresem ga za ramo. Pogledal je naokoli, se usedel in povedal: »Sušimo. Mavo se naj še osuši, pol bomo pa basali. Drugi so šli dovta h hiši, jes som pa k'r što dov legov, lej, sem pa št'k zaspav.« »Ne zamerte, da som vas zbudva, viete, od 1943. leta, ko je Francij mrv h vojakom jit, so mama na srcu zboleli od skrbi, od taj smo se pa za mamo bali. Kadar som se zbudva ponoči, pa taj som tuj mamó zbu-

Na pravi poti

dva, skrb napravi človeka takega, da se ustrašiš, če vidiš koga ležet, ne smiete mi zamert.« Ob mamini bolezni sem jih zjutraj klicala z zaprtimi očmi tako dolgo, da so se oglasili. Bolniku, ki mu je del obraza in telesa od kapi hrom, se v spanju usta včasih odprejo, dolgo je bilo takrat treba globoko dihati za takim pogledom, da se od strahu ne onesvestiš, tudi, ko sem se kdaj z oprakovrnica ali pa s polja, sem mamu nekajkrat pred vrati poklicala, da so se oglasili. Šele potem sem vstopila v sobo, kjer so ležali.

Majski dan se je nagibal k večeru, tam za Vadratrom je zahajalo sonce, topel vetrič je božal lice ženicam na klopici pred mano. Na drugi strani vrtno ograje je vdova mama čistila solato. Delo je opravila pred hišo, da je bila ta čas v družbi z drugimi. Da ji bo noč lažja v tistem domu.

Ženice pletejo, vezejo, se pogovarjajo, pazijo na televizijsko oddajo, kjer bodo nastopali domači otroci z Leš in s Prevalj. Do nastopa je še uro časa.

Tu je žena, ki se Žagarjeve Micke spominja iz svojih treh ali štirih let starosti. Tu plete mama, ki je nudila otroku — Marjančki — hčerki Žagarjeve Micke in Anzija Pušnika tisto bogato doto — ljubezen.

Tu na klopici je Anzijeve sestra Marička. Čas se povrne v leta prve svetovne vojne. Ženice pripovedujejo: Anzija se je, odklonjen pri Žagarju, pozneje poročil z Obretanovo hčerko nad Guštanjem. Dolfej je iz tega zakona. A Dolfejeva mama je kmalu

umrla. Čisto majhnega fantka so oskrbovali Pušnikovi starši. (Materi se še dobro spominjam, spominjam se tudi dneva njihovega pogreba. Bila je nedelja — velika noč.) Mladi vdovec Pušnikov Anzija se je ponovno obrnil na Žagarjev dom. Bolehna Micka — Ludvikova mamica — je nazadnje privolila v zakon z Anzijem — nekdanjim mladeničem, ki jo je bil tudi prosil za roko.

Rodila je hčerko — Marjančko. Obojen god staršev so ji izbrali. Micka pa je bolehalo. Zelo oslabiljeno so odpeljali k Žagarju na vročo željo skrbne Žagarjeve matere. Na njenem domu je ugasnilo življenje nekdanje Žagarjeve Micke.

4. 1. 1929. leta je bilo končano trpljenje dekleta iz našega Brančurnikovega grabna. Prva svetovna vojna ji je ugasnila mlado življenje. Tiha trpljenja po izgubljeni ljubezni so povzročila obolenje ledvic. Kljub skrbnemu prizadevanju Pušnikove družine, da bi Micki bilo pri njih lepo, je že prej začeta bolezen hitro napredovala in strla mlado mamico — mamico Marjančki, ki ji je bilo komaj nekaj let, in sinku Ludviku, ki še ni dopolnil 12 let.

Ludvik je ostal in odraščal pri Žagarju.

»Fricka je tuj t'k nevarno zbolela. T'k, da je koj vagano najno živlene. K'k liepe so hodle šte dečle što vunsi nimo, ko so hodle v vrtec, pa v šuovo. K'k čudno je za mva-dega čoveka, če vie, da bo mrv umret. Pa št'k mihnega otroka še ma ta sruota...«

Vzpenjam se po strmi travniški stezi. Pot je suha. Ob poti mlada, mehka trava. Pod

mano so ostale Nove bajte. Zdaj ženice gledajo nastop domačih otrok. Kakšno veselje in radost za otroke, ki nastopajo pred kamero. Gledali jih bodo ljudje v stotinah domov. Tudi mame, tete, babice se veselijo z otroki. Zakaj? Ker znajo ljubiti. Dober — ljubeč človek pa zmore tudi ljubezen nuditi. Nuditi nekemu, ki je rojen v zvezi z neko tretjo osebo. Tretja žena Pušnikovega Anzija je bila Marjančki mama — ljubeča mama. V domu je bilo medsebojno spoštovanje. To pa ustvari dom bogat z ljubeznijo. Zato so jo mogli nuditi Dolfiju, Marjančki, Adi in Poldiki. Vsem enako, vsem obilno.

Fricka je nevarno zbolela. Tu spodaj so mi ženice to novico povedale. »Vagano« je njeno življenje, to je slabo upanje, če Korošci rečemo za koga, da je zanj — »vagano«.

Fricka je bila dekle od dvojčic iz Šteharja v našem Brančurnikovem grabnu. Dekle iz Žagarjeve soseske. Tudi Fricki je bilo uničeno otroštvo. Gorje druge svetovne vojne. Nje žrtve so med mnogimi postali tudi Šteharški.

V tiho noč so dvojčice prisluškovale korakom, ko so mimo hiše hiteli na delo: Kajzarjevi, Trnovnikovi in Sonjakovi. Ob bližajočih korakov sta dvojčici skočili iz postelje: »Zdaj pride!« A koraki so vodili sosedo na delo, z dela. Utihnili so.

Minila so desetletja. Nič več nista dvojčici povedali: »Ata m're priet«, »kda bo prišov«.

Pri sedemnajstih letih je Fricka obiskala naš dom. Takrat nam je zaupala: »Rajtam nam vienč kda hodva štodi, nišer ne vie, k'k je men hudo, ko doma niemo grem...«

In nikoli več ni stopila v Brančurnikov graben.

V zimi 1954—1955 je obiskovala tečaj kuhanja pri Anici Majsterle in njeni pomočnici Lindi Madile.

Gojenke smo čakale na zdravniško predavanje dr. Flisa. Deževalo je. Zadnji košček kruha sem držala v roki. Zdravnika ne bo, smo uvidele. Nekaj jih je že odšlo. Pristopi Fricka. Gleda me. Čez čas me poprosi: »Daj mi tisti tvoj kruh.« »Nee, Fricka, saj je odgrizen, mi je sitno.« Sklenila je roke. V obeh so ji igrale solze. »Ne morem se premagati, saj mi ga boš dava, domačega...« Tako čudno se mi je zasmilila — deklica s kmetije, kjer se je kot morje zibala lepa zlata njiva težkega pšeničnega klasja. Kjer so si ržen kruh pridelali doma. Dober črni kruh. Nesla je v usta tisti obgrizeni kos domačega črnega kruha. Meni pa je bilo hudo, da se nisem spomnila prej, ko sem kruh vzela iz papirja.

Ko je bil tečaj že za nami, ko je nastopalo naslednje leto, takrat smo vedeli: Fricka je bila med tečajem — noseča. Takrat se ženska težko premaga. Uboga Fricka... žrtev vojnega gorja.

Prvo svetovno vojno poznam iz pripovedovanja staršev, znancev, sorodnikov, iz knjig, časopisov. Drugo poznam iz lastnih izkušenj.

Gledam dol na Nove bajte. Tanka sivina bližajočega večera blede obrise vrhov v ozadju. Razmišljam. Kako neki se je pričela druga svetovna vojna.

Že nekaj tednov pred začetkom so nas učitelj Lebič že zjutraj napotili z lepimi

nauki nazaj iz šole domov. Potem dolge kolone vojakov, konjske vprege in vojna oprema na cestah. Razni posamezni ubežniki v vojaški — srbohrvatski uniformi, pa tudi kakšen civilist na poti čez planine. Dalje karte za hrano, ljudsko štetje, tuja govorica. Čudni lepaki in že prvi pozivi domačinov na fronte. Potem pa partizanstvo. Kako se je začelo?

V mesecu maju leta 1943 so prišli k hiši trije mladi moški. Mama so ravno imeli razgrnjeno peč, da bi jo morali pravkar pomesti, in kruh vsaditi. Stali so pri vratih in mi štirinajstletni naročali, katere svamce s testom naj najprej prinesem, ko me bodo poklicali. Pa mama zagledajo, da nekdo k hiši dol iz lesa leti. Moški so bili hitro tudi že v hiši. »A ni koga tujega, mi smo slovenski fantje, mi smo se Hitlerju uprli, mi bomo domovino osvobodili, saj bote pr vas na naš kraj«. Tako je največji fant hitel govoriti.

Gladko mu je šlo. Mama so rekli: »Zaklenmo dotle duri, da nabo duo koga vidov, jes pa mrm kruh v pieč det, da nabo pieč dov...« Največji, Pungrači Anzija pa je govoril, govoril in od strani opazoval, kako, na kakšno družino je naletel. Vsi trije so prinašali svamce s testom. Perovski Rudl in še neki zelo mlad fant s klobukom in v civilni obleki. Oblačil Pungračega in Perovskega se pa ne spominjam. Posedeli so potem v hiši. Čudno zgovoren je bil Pungrači. Onadva pa sta molčala.

Čez dva dni smo delali nekaj na meji. O vremenu so se pogovarjali mama z Ocvirkovim očetom. Poslovala sta se. Pa sta še postala, morala bi si še kaj reči, a beseda ni šla iz ust. Pa so mama pobarali človeka — soseda lepih, iskrenih oči — o dogodku, kaj on k temu pravi, saj se bodo začeli težki cajti. »Ooo veda bo gratavo navarno, eeh buoh nam še pomaj, da bi srečno minvo.«

Minilo je. Pustila pa je vojna toliko gorja po slovenskih domovih. V vsaki tretji družini je terjala žrtev. Kolikokrat smo legli spat brez večerje. Ko je večerni obisk odšel, si mama za nas niso upali na novo kuhati. Bili so zelo previdni: »K'r lieč gremo, da uč ugasnemo«. »Mama, vačn som!« »Jes tuj« smo jamrali pod odejo. »K'r pokrižate se, pa pomodlte, da bi na srečna nuoč bva, pa da bi se kake krvi ne prelivavo, mi smo saj na suhem, pa na toplem, guni pa buoh vie, ke boj kej ležali, al pa tuj kar. O buoh daj, da bi žie minvo, da bi vsak na svoj kraj žihr šov, da bi Francij žihr duomo prišov«. Mama navadno dolgo niso zaspali. Njihove misli so bile ob bolehnem bratu Franciju, ki mu zdravniško spričevalo ni nič pomagalo, moral je k vojakom.

Spet je bilo krušno testo shojeno. Treba ga je bilo vsaditi v peč.

Pungrači Anzija ne pomaga več prenašati »svamc« s testom. Drži se doma na Ravnah, le zajčke še oskrbi sorodnikom, če se ti odločijo kam od doma. Postal je tih. Molčeč. Ostaja najraje pri kraju, bolj sam zase. Ob slučajnem srečanju z njim oživi podoba mladega, visokega mladeniča z drobnim obličjem, ki drži v rokah pleteno posodo za testo, ki govori — tako zavestno in zavzeto, obenem pa od strani opazuje mamu pred odprtno vroče krušne peči, ki morajo paziti, kako bodo hlebi položeni, da se lepo

vsak sebi in drug ob drugem spečejo. Tudi Perovski Rudolf ne prenaša več krušnega testa. Srečamo ga sredi Prevalj. Bolj je okrogel. V rokah navadno nosi cekar ali torbico. Nosi že pečen kruh in razne potrebščine za svoj domek v bloku. Iz tihega »slovenskega fanta« nastopa danes zgovoren borec v poklju. Tudi tretjega fanta s klobukom in v civilu ni ob krušni peči. Borci povedo: obupal je, predolgo se niso našli s skupino. Sam se je šel prijaviti. Nič ni izdal. Umrl je taboriščne smrti. Ime mu je bilo Francij in bil je iz Kotelj. Tudi ne vsajajo testa nič več naši mama. Členki maminih prstov, ki so se tolikokrat sklenili v prošnjo, kadar so še upali, da je v osebi kaj človeškega čuta, prosili, varovali s previdnostjo tudi na neprevidnost okregali, svetovali in mnogo mogli dati iz revščine za »buoh vonij«. Nobenega potrdila ali obljube niso marali sprejeti, ti mamin členki so razsuti na njihovem oprsju, v katerem je bilo bogato, ljubeče srce za vsakogar.

Na Zagradu pri Ženovcu so vsadili kruh. Pečenega so svežega odrezali in ponesli v slovenjgraško bolnico njihovi mami — babici. Frickina postelja je stala v isti bolniški sobi. Ponudili so ji Ženovčevi mama — babica »frišnega črnega domačega kruha«. Tako rada ga je použila kakšen grižljaj. Od takrat so ji ga Ženovčevi skrbeli.

Ajnžik

Družbeno dogovarjanje

Izpod nizkega, nabitega neba sneži, kakor da bi se topli berači. Posamezna snežinka, ki v svoji breztežnosti lenobno prileti na zemljo, ne pomeni skoraj nič, toda v skupnosti je moč: brezštevilne bele muhe kmalu zakrijejo našo, na vse mile viže puklasto zemljo in pokrajina, ki se je celo jesen košatila v raznih živih, pestrih barvah,

je zdaj samo bela in pokrita s težko odejo, kajti sneg je dobil vso težnost.

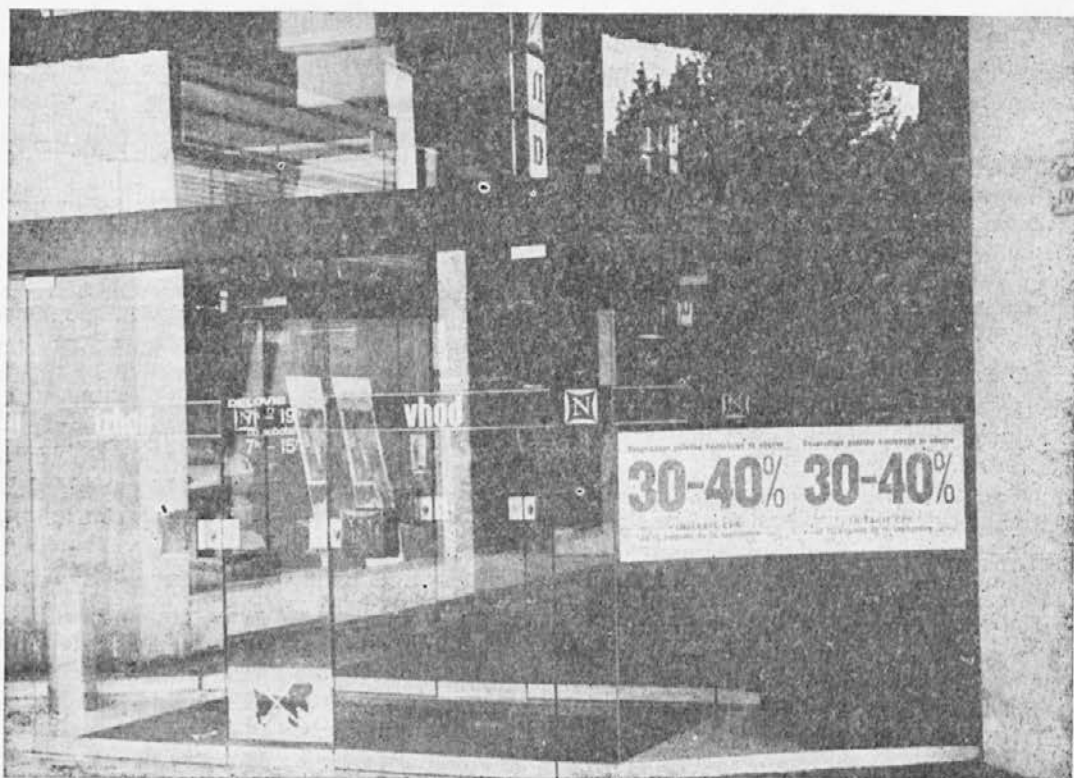
Gospuod in zima kne šenkasta.

Naše prednike sta ti dve nadlogi prav gotovo čudno martrali, zato se je rodila ta ljudska modrost. Kar se tiče gospode, z njo smo v našem socialističnem družbenem sistemu opravili; še vedno pa imamo težave

Stanje se je Fricki vidno slabšalo. Popeljali so jo domov na Ravne, k mami, k otrokoma. In spet so se vračali v bolnico. Fricka je vedno bolj slabela. V šopih so ji pričeli izpadati lasje. Nastopale so že občasne nezavesti. Spet se je zavedla. Podali so ji to in ono in tudi košček črnega »frišnega Ženovčevega krušija.«

Proti koncu življenja se sedanost odmakne. Zavest, da ostane otroček brez staršev, pomalem zbledi. Ostane le spomin na otroštvo, na lastno otroštvo. Mogoče je okus po rženem kruhu vzbudil v Frickini zavesti dogodek iz otroštva, iz let, ko sta se z Roziko držali očetove roke, v njunih rokah pa je bil kos »pavrškega kruha, tak ržen štukl« s katerim so ob nedeljah obšli ves grunt ob Žagarjevi meji, za lesom in gor do Vagoječe meje, pogledat, kaj si bodo za ponedeljek »zaštelali«. Mogoče je rizen okus rženega grižljaja vzbudil spomin na dom v senci lipe, ob kateri se v blagem loku spuščata potoček po račah, s seboj pa odnaša cvetke in lističe, ki jih spuščata dvojčici z bogatimi pentljami na otroških glavicah.

Najbolj iskrena hvala Ženovčevim na Zagradu za črni krušij, ki so ga skrbeli bolni mladi mami — Šteharski Fricki.

Popust...

z zimo, ki se noče in noče poboljšati. Polna muh in presenečenj je, če ne more drugače, jo prav pošteno zavije z repom.

Za zimo se je treba dobro pripraviti. Kmetje moramo predvsem gledati na to, da je polna parna; vsi pa moramo poskrbeti, da nas ne bo zeblo, dalje, da bomo imeli tudi tisto, čemur se po novem tako lepo reče »ozimnica«. Posebno se morajo pripraviti vsa cestna in komunalna podjetja, ki imajo na skrbi, da so ceste tudi pozimi sposobne za promet.

Del te skrbi se je zdaj prevalil na posamezne kmete; kar nenadoma, takorekoč čez noč in nekako samo od sebe je vse to prišlo.

Pred menoj se sneg gnete v gmote različnih oblik, grbanči se, poka in nerad zaostaja za menoj. Vejevje, šibko in močno, sili z obeh strani na cesto, tu in tam se mora tudi močno drevo ponižno prikloniti k tlom. Čudno. Kljub neizmerni masi, ki pada z neba, je v naravi tako čudovito tiho; zapoka le veja, ki ne vzdrži več teže. V tej tišini se traktor, ki daje vse od sebe, še bolj čuje in čeprav je zimsko obut, mu rado spodrkne. Nadležne snežinke jemljejo vid; od neprestanega mežikanja se utrudijo trepalnice.

Plužim cesto. To delo opravljam že vrsto let, točneje od leta dvainšestdesetega, ko je mimo nas stekla cesta. Začel sem samoiniciativno. Če imamo cesto, zakaj bi ne bila prevozna tudi pozimi, sem ugotavljal in iz desk zbil preprost plug, vpregel konje ter začel mešati sneg. V zavesti, da plužena, vseskozi prevozna cesta ne koristi samo nam, sem s pluženjem nadaljeval vsako zimo. Razume se, da za to delo nisem pričakoval nobenega plačila in ga tudi vsaj deset let nisem dobil. Ker je bil lesen plug prelahak, sem ga vselej obtežil s snegom, ki sem ga odlagal v Reki. Na ta način sem spravil v dolino veliko količino snega.

Cest, ki povezujejo hribovite kmetije, z dolino, je bilo vsako leto več. Tudi v drugih naseljih naše občine so se znašli posamezni kmetje, ki so sami od sebe začeli čistiti zasnežene ceste.

Prišel je silovit razmah kmetijske mehanizacije. Traktorji, ki so zamenjali vole in konje, so prevzeli tudi pluženje cest. Zdaj je stopil v akcijo tudi Obrat za kooperacijo Ravne; to delo je začelo potekati organizirano in v vedno večjem razmahu, snežni plugi so rili zmeraj više v hribe, odmaknjeni kraji so postali bližji tudi pozimi. Traktorske vleke so zahtevale drugačne pluge: lesene so zamenjali železni.

Zastojkarstva je bilo konec. Zbor delegatov Obrata za kooperacijo je del denarja, namenjenega za vzdrževanje gozdnokamionskih cest, namenil za pluženje le-teh. Kdor misli, da se pri pluženju reže velik kos kruha, se moti. Poleg drugega goriva je treba popravljati plug, največji riziko pa je pri traktorju. Namesto da bi se v zimskem času odpočil, mora v tisti nepregledni sneženi masi dati vse od sebe; prehladi in pretegne se, bolezen pa rada izbruhne na vigred ali poleti ob največjem delu; zaostane delo, stroški so veliki.

To seveda ni vse. Jaz, n. pr., bi bil veliko rajši nekje pri miru, na toplem in če že ne kaj drugega, bi še uničil kakšno kilo papirja. O tem večkrat premišlujem, vsakokrat pa zmagata zavest, da je to delo širšega

družbenega pomena. Ni namreč malenkost, če je bila zaradi očiščene ceste komu omogočena bolj hitra ali pravočasna zdravniška pomoč! Tudi ni izključeno, da se kdaj s tem reši človeško življenje.

Kot vsaka stvar, je tudi pluženje cest prineslo nekatere težave in dostikrat razburi duhove. Težava je namreč v tem, ker sneg zapade naenkrat povsod, tisti, ki plužijo ceste, pa ne znajo coprati; z drugo besedo, ne morejo očistiti ceste povsod hkrati. Pride do hude krvi in obtoževanja tistih, ki imajo na skrbi to zimsko službo.

Vaška skupnost Šelemperg-Tolsti vrh je preteklo zimo v ta namen sklicala sestanek, na katerem smo sedli na »zatožno klop«: direktor Obrata kot glavni krivec, poleg mene pa sta se morala zagovarjati še Račel s Šelemperga in Smrečnik s Strojne. Zakaj ne plužite vseh cest, zakaj ste tako počasni, mi imamo bolnika, od nas so morali peš na šiht, padajo obtožbe in terjajo odgovor, ki smo jim ga tudi dali. Da se razumemo. Ne zamerimo članom odbora vaše skupnosti, nasprotno, hvaležni smo jim, kajti načeli so vprašanje, ki bi ga morali že davno rešiti. Predvsem se je namreč treba zmeniti, kdo pije kdo plača!

Kot je znano, so bile vse gozdnokamionske ceste zgrajene in se tudi vzdržujejo za kmetov denar. Vsi ti veliki stroški bremenijo kubik prodanega lesa. K temu, že itak preobremenjenemu kubiku, smo obesili še težke milijone za pluženje.

„Briga me toliko kot predlanski sneg“, rečemo radi takrat, kadar nas kakšna stvar prav malo zanima. Obrat za kooperacijo pa za predlanski, niti za lanski sneg ne more biti brezbrizen. Predlanski ga je stal trideset, lanski pa petdeset milijonov!

„Naj plača Gozdna, saj ima denar!“ čujemo pogosto. Kako zgrešeno je takšno mnenje! Gozdna pomeni v nadaljnjem besedilu kmet, temu pa se na tisti ljubi kubik prodanega lesa že itak preveč obeša!

Vsiljuje se vprašanje, zakaj moramo vse te velike stroške nositi kmetje sami? Mar niso gozdnokamionske ceste širšega družbenega pomena? V naši samoupravni družbeni ureditvi rešujemo vse, kar je širšega družbenega pomena, z družbenim dogovarjanjem in z združevanjem sredstev.

„Bi rad SIS za pluženje snega?“ bo morda rekel kakšen hudomušnež. Potrebujemo samo temeljit družbeni dogovor, kdo vse je dolžan za pluženje sofinancirati. Teško najdeš kmetijo ali bajto, od koder ne bi hodil vsaj en član družine v službo. Od železarne do rudnika, mimo manjših podjetij do tovarne nogavic! Vse te OZD imajo korist, če njihovi sodelavci stanujejo v okolici in ne rinejo v center, kjer bi še povečali stanovanjsko stisko. To še ni vse. Ali znamo ceniti, če morejo na teren v vsakem letnem času in ob vsakem vremenu službe: zdravstvena, veterinarska, gasilska ipd.? Tudi to sodi k našemu standardu in prav razburjali bi se, če to ne bi bilo urejeno. Da pa vse to lepo teče, je treba organizirati in plačati. Plačati so dolžni tisti, ki imajo od tega korist!

Pluženje snega je komunalna storitev, te pa so vselej na udaru, izpostavljene so kritiki, upravičeno, še večkrat pa neupravičeno. Ali sploh znamo ceniti delo in napore tistih, ki imajo na skrbi komunalne storitve? Delo morajo opraviti ob vsakem

Spet se bo začelo

vremenu. Če kaj ne zmorejo ob pravem času, jim ljudska kritika, ki zna biti tudi hudobna, ne prizanesse. Dostikrat je ta le prehuda in jaz mislim, da če bi Bog sodil po človeških merilih, bi vsi tisti, ki imajo na skrbi komunalne storitve, prav gotovo ne videli njegovega obličja.

Na območju Obrata za kooperacijo Ravne je zdaj dvaindvajset plugov za pluženje. Samo eden od teh je v lasti Obrata, ostale so kupili kmetje sami in prav veliko snega bodo morali še premešati, preden se jim bo ta investicija povrnila. Poleg tega imajo nekateri kmetje še lesene pluge, s katerimi prerijejo svoj priključek. Rolba, ki jo ima v lasti obrat za gradnjo Lesne v Slovenjgradcu, pride na pomoč le v izjemnih primerih, in to največ na zgornjem koncu doline. To je pa izredno drag hec. Preteklo zimo so bile po večini plužene vse hribovske ceste, kar res nekaj pomeni. Prav gotovo bo tudi v prihodnje tako.

Pri pluženju moramo gledati na nekakšen prioriteten red. Predvsem moramo dati prednost cestam, kjer se dovažata mleko v zbiralnico. Dalje imajo prednost ceste, kjer je pripravljen les za odvoz. Ostali pridejo na vrsto, kadar pridejo, zato je razburjanje hitro tu. Od kraja nam je Obrat naročal, kje naj plužim, zdaj, ko je plugov več, pa imamo določen vsak svoj teren.

Morda se čuje kot samohvala, toda resnica je, da si pri pluženju prizadevam; mujam se in to delo me ne grozi niti pozno ponoči. Moram reči, da so ljudje za to delo hvaležni, vabijo na topla in ponujajo okrepčilo, kar pa mora največkrat odkloniti, sicer bi nikamor ne prišel. Kadar nasuje obilno tega belega blagoslova, mešam po njem dan in noč, živino pa »velikodušno« prepustim v oskrbo ženi.

Da se ne bo kdo izgovarjal, češ, te ceste so last Lesne, naj sama skrbi za nje. Res je, da so last Lesne, kar je tudi označeno. S tem opozorilom se Lesna ščiti pred odgovornostjo, ker ceste niso opremljene s prometnimi znaki, zato vozi vsak uporabnik po njih na svojo odgovornost.

Mislim, da so začetne težave, ki se povsod rade pojavijo, pri tej akciji že mimo in upam, da vsi tisti, ki so dolžni sofinancirati, ne bodo odrekli. Težiti moramo za tem, da nobeno zimo, pa naj ureže še toliko snega, noben kraj v naši občini ne bo odrezan od sveta!

Andreja Čibron

Izlet koroških planincev na Sutjesko 1979

Pojasnilo

Šele sedaj, ko poskušam v naslednjih vrticah obuditi in pričarati pred oči bralcev, kaj vse lepega in poučnega smo planinci iz šestih planinskih društev (Raven, Prevalj, Mežice, Dravograda, Slovenj Gradca in Radelj) na petdnevnem avtobusnem izletu, katerega glavni cilj je bila Sutjeska, doživeli in videli, spoznavam, kako je to težko. Vendar, nikakor ni krivo to, ker, kakor bi kdo pomislil, nismo ničesar zanimivega izvedeli ali doživeli, ampak ravno obratno. V petih dneh spoznavanja in potepanja po naši domovini od Bihača pa do Mostarja smo imeli vse dni natrpan »delovni program«. Da smo ga izpolnili v celoti, kak dan pa še presegle, menda ni potrebno posebej razlagati, saj je bilo dovolj že, če si pogledal sijoče obraze udeležencev izleta, ki so bili s potekom izleta nadvse zadovoljni. (Vsaj večina izletnikov je bila ves čas izleta dobro razpoložena, vendar pa, kot povsod, so bile tudi izjeme. Te niso kvarile razpoloženja; pod vplivom dobre volje in brezskrbnosti sopotnikov so ponavadi pozabile na drobne težavice in prepirčke, ki so jim za kratek čas zatemnili dobro voljo.)

Šele zdaj vem, zakaj imajo novinarji s seboj vedno beležko in svinčnik. Potrebna sta jim, da si lahko na kraju samem, kjer se jim utrne kakšna misel ali doživijo kaj zanimivega, to misel oziroma trenutne vtise nemudoma zabeležijo, kajti zgodi se lahko, da nanje pozabijo. Nikakor potemtakem ne mislim, da bi izletniku po tako zanimivem izletu ostal samo popisan list papirja, kar bi bilo tudi vse, kar bi na prigode spominjalo.

Človek se predvsem notranje bogati in raste.

Vendar pa hočem opozoriti na to, da verjetno kljub pazljivemu poskusu, da bom opisala našo pot, ki bi jo lahko imenovala tudi pot prijateljstva, saj smo se srečali s pobratenimi in prijaznimi Bosanci iz Goražda, to ne bo uspelo popolnoma, kajti težko je pisati po nekaj dneh, mogoče tudi vsi drugi doživljali in gledali na stvari tako kot jaz.

UVOD

Planinsko društvo Ravne je od 20. do 24. julija organiziralo izlet na Sutjesko. Kljub bojazni, da se tudi letos za ta naporni izlet ne bo dovolj ljudi odločilo, jih je bilo po poteku roka za prijavo preveč. Tako so morali zamudniki ostati doma. Priložnost bodo imeli prihodnje leto, ko bo verjetno spet na seznamu izletov prav ta kombinirana turistično-planinska pot. Lani je izlet odpadel, ker se je prijavilo premalo udeležencev; res pa je tudi, da je bil načrtovan v času, ko je bila večina tistih, ki so želeli potovati na Sutjesko, na dopustu. Letos je bil datum znan že dalj časa, zato je zbiranje prijav potekalo neovirano in nikogar ni motilo, da so se ravenskim in prevaljskim planincem, ki so sprva sami nameravali odriniti po domovini, priključili še njihovi kolegi iz Dravograda, Slovenj Gradca, Mežice in Radelj. Izleta se je udeležilo 50 planincev, mladih in starih, ki so vseh pet dni preživeli v slogi, brez generacijskih sporov.

Vodja izleta je bil Martin Pšeničnik-Tinč, ki je svojo nalogo več kot izvrstno opravil in predvsem njemu gre zahvala,

da je izlet potekal brez zastojev. Veliko pa je prispeval tudi k stimulaciji na hitro v zadnjem delu avtobusa ustanovljenega mešanega pevskega zbora, predvsem s svojimi skritimi rezervami v tekočem agregatnem stanju.

Pohvaliti pa je treba še šoferja, ki nas je varno odpeljal in pripeljal domov, saj niso mačje solze peljati množico ljudi dnevno tudi do 700 km daleč, povrh vsega pa še v hudi vročini, ki nas je pestila vseh pet dni, ko se je obleka dobesedno lepila na potna telesa in so papirnati robčki komaj zmogli zaustavljati pot znojnim kapljicam, ki so drsele po razgretem čelu. Šofer je uvidevno od časa do časa, ko se nam je že zdelo, da bomo zaradi vročine kar pozaspali, zbudil iz dremavice s tem, da je nekajkrat odprl vrata avtobusa, kar je zopet dalo moč in izboljšalo razpoloženje.

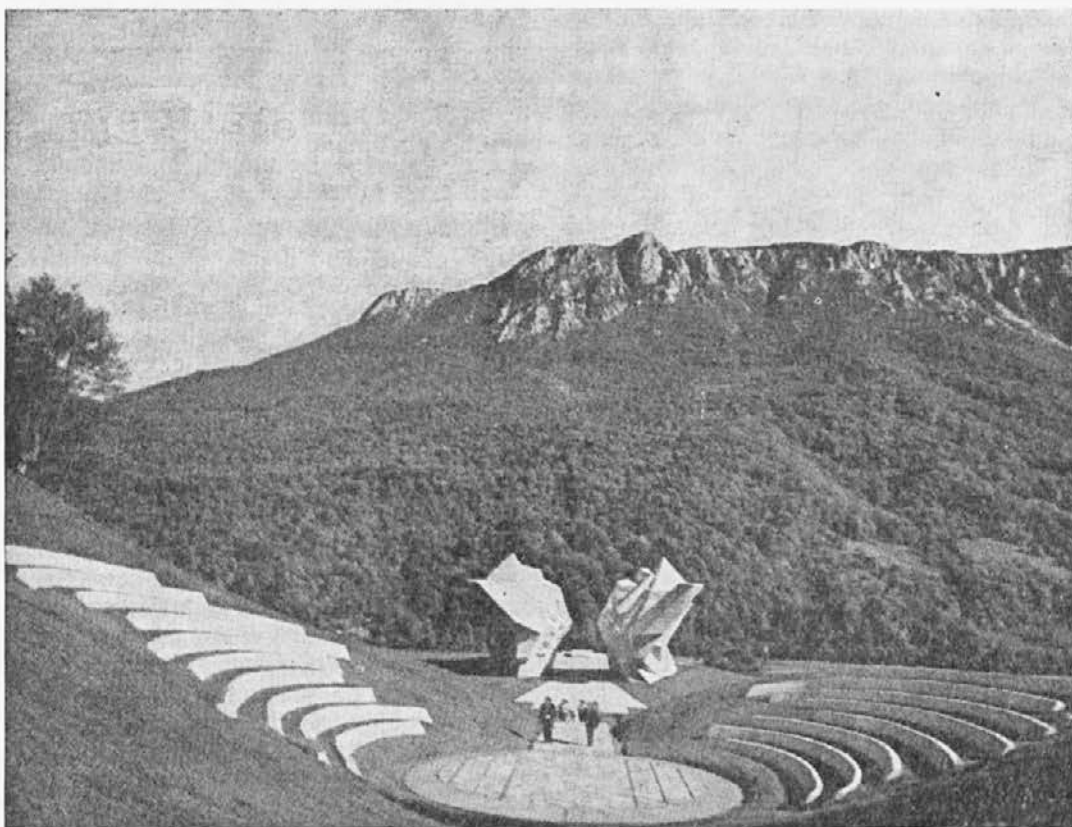
Cena izleta je bila 1500 dinarjev, kar vsekakor ni drago, kajti prevozili smo 1832 km in prespali 4 noči v hotelih B kategorije ter drugih sodobnih prenočiščih, kjer smo imeli tudi večerje in zajtrke.

DOLGA POT DO SARAJEVA — 680 km

V petek ob polštirih zjutraj je avtobus z vodičem pobral najprej planince v Mežici, potem pa se je ustavljal še v drugih krajih, kjer so nanj čakali še vedno zaspali izletniki, ki so bili eni bolj, drugi manj planinsko opremljeni. Planinska oprema pa ni bila obvezna, saj smo lahko izbirali med turo na Maglič ali pa nižinskim izletom.

Pot nas je vodila skozi Maribor, Krapino, Zagreb, od koder smo se po avtomobilski cesti peljali do Karlovca. Drugič smo se ustavili v Bihaču, kraju z bogato zgodovino. Za kraj, ki leži ob čisti Uni pod obronki Plješevice in Grmeča, sta najvažnejša dneva 26. in 27. november 1942, ko je tu potekalo prvo zasedanje AVNOJ, kjer so udeleženci položili temelje državnosti današnji Jugoslaviji. V mestu stoji dvorana, kjer je potekalo omenjeno zborovanje in še več drugih, saj je bil Bihač z Bihačko operacijo osvobojen in povezan z osvobojenim ozemljem v zahodni Bosni in na Hrvaškem. Ta muzej spominja na čase, ko so umirali zato, da bi lahko svobodno živeli. Kustosinja muzeja, mlada ženska, nas je seznanila z vlogo Bihača v NOB, pa tudi fotografije in razstavljeni predmeti so govorili o herojskih štiriletnih bojih za osvoboditev. Ko smo odhajali iz hladne dvorane, ki je ostala takšna, kakršna je bila pred 37. leti, je v nas opominjajoče zrla velika podoba tovariša Tita, ki se razprostira skoraj čez celo desno stran dvorane.

Ker sem hotela izkoristiti vsako dragoceno minuto, ki nam jo je vodič odredil za osvežitev v bližnji restavraciji, sem se, namesto da bi sedela za mizo v hotelu, odpravila po mestu, da bi zopet, kot pred leti, doživela živžav na mestni tržnici. Bila pa sem rahlo razočarana, saj nisem več našla izdelkov iz glin, temveč le zdravo in poceni sadje ter zelenjavo.

Tjentište

V Ključu, mestecu ob Sani, kjer so Turki leta 1463 ujeli zadnjega bosanskega kralja Štefana Tomaševića, smo odkrili prijeten hotel Turist, kjer smo izpraznili zaloge malic. Za kraj je značilnih več kot 800 stečkov ali nagrobnih spomenikov iz srednjega veka.

V popoldanskih urah smo se pripeljali v Jajce, potem ko smo ob poti občudovali zeleno Plivo in majhne mlino na njej. Reka, ki napolnjuje tudi nekaj jezer, od katerih je eno rezervirano za kopalce, pada pod mestom v veličastnem, 20 m visokem slapu, preden se izlije v Vrbas. Mesto je iz 15. stoletja, polno je zgodovinskih znamenitosti. Mi smo našli čas le za ogled ene, in sicer muzeja narodne revolucije, ki je dodobra moderniziran, saj obiskovalcem pokažejo samo dvorano, v kateri je bila resda 29. 11. 1943 rojena nova, socialistična Jugoslavija, vendar pa sta dvorana s starimi stoli, čez katere visi tu in tam kurirska torba, in oder, kjer je sedelo delovno predsedstvo, premalo, še posebej, ker tu lahko poslušal le predavanje o dogajanju v tem delu domovine s posnetka, tako da morebitni obiskovalec, ki želi dodatno pojasnilo ali odgovor na določeno vprašanje, tega sploh ne more dobiti. V zgornjih prostorih je razstavljenih nekaj slik, portretov naših voditeljev...

Po ogledu muzeja je večina radovednežev odšla gledat slapove. Videli smo kopalce, ki smo jim osvežitev v čisti vodi presneto zavidali.

Čeprav bi najraje obsedeli in gledali naravne lepote, nas je čakala še dolga pot do Sarajeva, kjer so nas pričakovali z večerjo, zato nismo smeli zamuditi. V Sarajevu smo mimo Travrnika, kjer stoji rojstna hiša našega nobelovca Iva Andrića, prispeli v mraku, zato se tudi nismo znašli, ko smo iskali hotel Terme. Ta hotel B kategorije pa stoji pravzaprav v zdravilišču Ilidži, 10 kilometrov daleč od centra Sarajeva. S pomočjo mladega Sarajevčana, ki je za kratek čas prevzel vlogo vodiča, smo hotel končno le našli. Večerjali smo v intimnem vzdušju, ki so ga pričarale svetilke, obešene nizko nad mize. Utrujeni izletniki smo odšli počivat, bolj vzdržljivi pa so vztrajali dlje in poslušali pevko v hotelski dvorani.

BISER STAREGA SARAJEVA PREDSTAVLJA BAŠČARŠIJA

Naslednji dan, v soboto, smo se po zajtrku in obveznem tekanju za razglednicami ter morebitnimi prospekti, ki pa so jih povsod neradi dajali, čeprav bomo zanje delali reklamo brezplačno, češ da jih nimajo dovolj, odpeljali v stari del Sarajeva, v Baščaršijo. Sarajevo spada med najlepša mesta v SFRJ s starim — orientalskim in novim — modernim delom. Za Baščaršijo so značilne majhne delavnice, ki so hkrati trgovine. Kupec lahko opazuje, kako nastaja izdelek. Skozi Čaršijo so vodile glavne trgovske poti v Carigrad, Srednjo Evropo in Dubrovnik. Njen pomen je bil torej velik, vendar pa je samo v požaru leta 1842 zgorelo okrog 2000 trgovin. Do danes se je ohranilo veliko trgovin, delavnic in gostilnic.

Na Baščaršiji so kulturni spomeniki neprecenljive vrednosti, med katerimi je po-

Izletniki ob spomeniku tovariša Branka v spremstvu matere in tovariša Miče
V ozadju pogorje Zelengore

membna zlasti Gazi Husrevbegova džamija iz leta 1530, ki je tudi največje islamsko svetišče v BIH. Omeniti velja še Gazi Husrevbegovo islamsko versko šolo iz leta 1537, Jevrejski hram iz druge polovice 16. stoletja, Gazi Husrevbegovo knjižnico, ki je ena največjih orientalskih knjižnic na svetu, Sahat Kulo iz 16. do 17. stoletja ter staro pravoslavno cerkev, ki jo je baje zgradil brat epskega junaka Kraljevića Marka.

Tudi če bi hoteli, vseh znamenitosti ne bi mogli obiskati, saj je čas neusmiljeno odšteval minute, ki so bliskovito minevale ob ogledovanju majhnih delavnic, kjer so pazljivo obdelovali baker in ga iz plošč oblikovali v krožničke, bogato okrašene z okraski in detajli iz Baščaršije oziroma mošeje.

Zdi se ti, kot da za prebivalce Baščaršije čas sploh ne teče, le nam se je mudilo v hotel Terme, kjer nas je pričakal Mičo, član planinskega društva Goražde, ki je pobrateno s planinskim društvom Ravne. Ker so mu bili kraji, skozi katere smo se vozili, poznani, nam je o njih pripovedoval in nas sproti seznanjal z zanimivostmi ob poti.

Za kratek čas smo se ustavili v Rogatici, ki leži na bregovih Žepe, Rakitnice in Prače ter na obronkih opevane Romanije, na kateri živijo legende o hajdukih in partizanih.

Čeprav program ni predvideval ogleda Višegrada, znamenitega mostu v njem, pa smo tja vendar pogledali in splačalo se je. Videli smo kamniti most čez Drino iz leta 1571, veličastno delo Mehmed paše Sokolovića, ki so ga Turki kot dečka nasilno islamizirali. Sokolović je v turški državi zrasel v velikega vezira. Nobelovec Ivo Andrić je v romanu »Most na Drini« naslikal lik tega človeka in njegovo notranjo potrebo, da zgradi most. Most je iz belega kamenja, ima 11 lokov, dolg pa je 175,5 m. Gradil ga je znameniti turški arhitekt Sinan. Most

spada med najlepše arhitekturne dosežke turške dobe.

Ustavili smo se zopet v Goraždu, kjer je že v prvi polovici 16. stoletja delovala tiskarna. Tu smo predali gostiteljem — predstavnikom PD Goražde — spominska darila, nakar smo se skozi Fočo, ki je znana po fočanskih predpisih, pripeljali, dobro razpoloženi, na Tjentište.

Sobe so bile resda skromne, vendar je bila v skupni kopalnici topla voda, ki je v obeh hotelih B kategorije, tako v Ilidži kot v Mostarju, ni bilo.

Po večerji smo kmalu pozaspali, saj je polovico izletnikov naslednji dan čakal vzpon na Maglič.

DAN S PLANINCI IZ GORAŽDA IN SORODNIKI PONESREČENEGA BRACA

Sonce je ožarjalo zgodnje nedeljsko jutro, ko se je dobra polovica vseh udeležencev izleta pokazala v planinski opremi pred hotelom Mladost in čakala na avtobus iz Goražda, da bo njih in bosanske planince popeljal proti Magliču. Kakšno urico nad Tjentištem, 1520 m visoko na Vučevu, stoji planinska koča »Sava Kovačević« že omenjenega planinskega društva. Do nje se je mogoče pripeljati z avtobusom. Naprej smo se napotili peš.

Treba je povedati, da se je naš izlet na Maglič ujema z memorialnim vzponom v spomin na planinca iz Goražda, Branka Kariška-Braca. Prav tisto nedeljo, 22. 7., bi praznoval 27. rojstni dan, če ne bi bil 17. 3. tragično končal, želeč s prijateljem osvojiti vrh Magliča v zimskih razmerah. Vreme, ki je sprva obetalo razmeroma topel dan, se je skoraj v trenutku spremenilo in ujelo slabo oblečena planinca v svoje mrzle šape. V dveh urah je zapadlo meter snega. Brankov tovariš se je odločil, da gre po pomoč. Z zadnjimi močmi se je privlekel do pastirskih koč, kjer je utrujen, kot je bil, napisal na listek, kaj se je zgodilo, saj govoriti ni več mogel. Čeprav so pastirji in reševalci takoj odšli v akcijo, za

Branka ni bilo več pomoči. Umrli je v gorah, ki jih je nadvse ljubil.

Pod vrhom Magliča, blizu mesta, kjer so mladeniča našli, so njegovi tovariši postavili spominsko ploščo, na mesto, kjer je obležal, pa so položili velik venec, okrog njega pa zatakneli v sneg 27 nageljnov. Tudi slovenski planinci smo prispevali majhen venec in priložnostni nagovor. Bilo je mučno, še posebej, ker je spomenik odkrila mati, ki so jo bolečine zaradi nenadne smrti sina, na katerega je bila zelo ponosna, popolnoma zlomile. Tudi sonce, ki je neusmiljeno peklo ves čas pohoda, se je umaknilo za oblake, zapihal je veter in solza se je utrnila za solzo...

Manjšina je potem nadaljevala pot na vrh Magliča, ki je visok 2383 m. Pot je bila porasla s travo, pravzaprav smo hodili večinoma kar čez travnike. Te planine so namreč slabo obiskane in zato tudi slabše označene. Imeli pa smo vodiča, zato smo se brez strahu vzpenjali. Na vrhu Magliča nas je bila samo polovica slovenskih planincev, od tiste polovice, ki je sploh šla planinarit. Na vrhu je sledilo obvezno fotografiranje, nakar smo se po strmi, nevarni poti vrnili v dolino, h koči na Vučevu, kjer so nas ob krožnikih z juho čakali tovariši, ki niso šli na vrh. Potem nas je avtobus zvozil v dom, kjer smo prespali že prejšnjo noč.

Dan, ki ga je napolnjevalo marsikatero na hitro sklenjeno prijateljstvo, se je bližal koncu in razšli smo se, vendar smo si obljubili, da se kmalu spet vidimo.

URA ZGODOVINE NA TJENTIŠTU IN OGLEDE MOSTARJA

Ponedeljkovo jutro ni vzbujalo zaupanja v dan, ki se je porajal, saj mrkasta zavesa ni dopustila razgleda na bližnje vrhove. V vetrovnem vremenu, ki je postreglo tudi s posameznimi deževnimi kapljicami, smo si najprej ogledali spomenik bitke na Sutjeski. Sestavljata ga 2 kameni gmoti, visoki po 19 m. Simbolizirata preboj obroča, ki ga je sovražnik sklenil v 5. sovražni ofenzivi, da bi uničil štab in partizanske enote. Za spomenik so na betonskih ploščah napisana imena brigad, ki so sodelovale v bojih. Spomenik je delo Miodraga Živkovića. Na tem prostoru so pokopane kosti 3301 borca. Po številnih stopnicah smo se vrnili z vzpetine in si ogledali muzej, ki je zanimiv predvsem po arhitektonskih rešitvah. S svojo strmo streho spominja na pastirske kočice in se neprisiljeno vklaplja v okolje. Muzej je delo inženirja Ranka Radovića. Notranje stene muzeja so različno obarvane, kar preganja enoličnost. Popisane so z imeni in priimki 6508 borcev, ki so padli v bitki na Sutjeski. Slikar Krsto Hegedušić je avtor ciklusa 13 fresk, ki so nastale pod vtisom bitke. Obsegajo 124 m² in delujejo impresivno ter govorijo s čistim umetniškim jezikom. Čeprav je v kletnih prostorih manjša kinodvorana za prikazovanje dokumentarnih filmov, pa nismo mogli videti nobenega od njih, saj je zmanjkalo toka. Hvaležni vodiču, ki nas je ob vsaki sliki opozoril na posamezne dogodke iz borb in odkrival simbole, ki so značilni za vsako fresko, smo zapustili prizorišče velikih borb.

Obiskali smo grob Save Kovačevića, znanega komandanta Tretje divizije, ki je bil

ubit pod Ozrenom. Z minuto molka smo počastili njegov spomin in spomin vseh borcev, ki so padli junaške smrti. Tu smo videli drevesa, katerih debla so polna kovancev, ki jih ljudje zasajajo v lubje. S tem nikomur ne koristijo, škodijo pa drevesom, ki počasi slabijo in se nazadnje posušijo. S to prakso bi kazalo prenehati, saj je Sutjeska nacionalni park.

V Nevesinju, kjer je odjeknila prva uporniška puška proti Turkom leta 1875, smo podprli želodce, da smo zmogli pot do Mostarja. Ustavili smo se v hotelu Neretva in popoldne že raziskovali to najtoplejše in najbolj sončno mesto v Jugoslaviji. Največja zanimivost Mostarja je vsekakor stari most, ki so ga gradili 9 let za časa vladavine turškega sultana Sulejmana II. Dviguje se 20 m nad pečine reke, dolg je 30 m. Most je najlepši primerek arhitekture Mimara Hajrudina, učenca slavnega Sinana. Vodič nas je odpeljal nad mesto, k partizanskemu spomeniku. Ta je eden najlepših v državi. Zgrajen je v simbolih, ki impresivno govorijo o življenjski poti padlih borcev v slavni NOB. O njem je pesnik Miro M. Šela zložil pesem: SPOMENIK

Pogledaj gore,
al' se bijeli kamen vije,
uklesana imena stoje,
na njih kiša i vetar bije.

Kad podeš gore, tek suza majke
protiče u kanjon nemirne rijeke,
a, cvijeće ko grob stoji,
neznanog junaka krv ga poji.

Bili ste mladi, ko sunca sjaj,
pali ste u borbi za voljeni kraj,
zato danas grob k'o posječeno drvo stoji,
k'o pokošen život mladi ostadoše »panji«.

A dole mirna voda,
što govori o smrti sad,
k'o jedno plačno oko
osijava vaš voljeni Grad.

Po večerji smo odšli še enkrat na stare ulice, vendar pa živžava, ki smo ga doživeli popoldne, ni bilo več.

POT DOMOV

Zjutraj, še skoraj ponoči okrog pol štiri je zazvonil telefon v vsaki sobi, kjer so spali planinci. Odpeljali smo se ob 4. uri. Zajtrkovali smo v Livnem, kjer iz pečine, na kateri je pesnik Ivan Kovačić na kolečnih napisal »Jamo«, eno izmed najprezreteljivejših pesmi o trpljenju ljudi v drugi svetovni vojni, izvira bistra reka Bistrica.

Kljub neizprosnosti borbi s časom smo se ustavili še trikrat: dvakrat v gostilnah, tretjič pa v Obljaju, vasi, ki je ne najdeš skoraj na nobenem zemljevidu. Majhna vas, ki danes šteje približno 30 hiš in okoli 300 prebivalcev, je nudila brezskrbno otroštvo tudi Gavrilu Principu, navdušenemu članu gibanja »Mlada Bosna«, ki je s svojim dejanjem posegel v kolo zgodovine. S tem, ko je 28. 6. 1914. leta streljal na prestolonaslednika Ferdinanda in njegovo ženo ter ju ubil, je povzročil, da je Avstro-ogrška napovedala vojno Srbiji in s tem sprožila I. svetovno vojno. V vasi stoji da-

Iskrene čestitke

nes obnovljena rojstra hiša Gavrila Principa, ki je hkrati muzej. Med II. svetovno vojno je bila, kot toliko drugih, zažgana in popolnoma uničena.

Nova hiša, ki je po vojni zrasla na temeljih stare, je posnetek stare. Majhna, kot je, premore v zgornjem delu le 2 prostora. Dnevni prostor, kjer so razstavljeni predmeti, zbrani iz bližnjih vasi, ki jih je družina uporabljala pri vsakdanjem delu, se nadaljuje v skromno spalnico z 2 posteljama in umivalnikom v kotu. Pritlična soba je bogata z razstavljenim fotografskim materialom: s fotokopijami dogajanja neposredno po atentatu, s podobami Gavrila Principa v času preiskave in sodnega procesa in s fotokopijami dokumentov o sojenju članom Mlade Besne.

Dogodek, ki je bil povod za prvo svetovno morijo, postane ob razlagi vodiča še jasnejši, ko le-ta obnovi atentat na marketi Principovega mosta, ki je bil v današnji obliki zgrajen leta 1798 na temeljih starega mostu.

Še eno zanimivost hrani Principov rojstni kraj, ki smo jo spregledali in nas je šele vodič spomnil nanjo. Pred hišo je namreč v ograjo vzidan kamen, na katerega je mladi Gavril vklepal inicialki svojega imena in priimka. Trdil je, da bo ta kamen obravnavala zgodovina. Pa še prav je imel ta mladenič, ki je vse svoje življenje posvetil borbi za uresničitev narodnostnih idej.

Ustavili smo se še v Drvarju, mestu heroju, da smo se povzpeli do Titove pečine in si ogledali muzej »25. maj 1944«, kjer smo veliko izvedeli o desantu na Drvar in neustrašni borbi branilcev vrhovnega štaba in tovariša Tita. Po ogledu razstavljenih vojnih predmetov smo se zopet dobili v avtobusu, da bi čim prej prispeli domov. V nekaterih se je pač zbudilo domotožje, druge pa je naslednji dan čakala služba.

Milan Vošank

Potovanje v daljne gore

Bil je vroč julijski dan, popoldan, ko smo odhajali. Kolesa vlaka so neenakomerno udarjala ob tire in zrak je bil soparen, prašen, da sem vse do noči stal ob oknu ter nastavljal obraz vetru. Naš razdelek je bil zaseden z velikimi nahrbtniki, med katerimi so se motale naše sključene postave. Pet nas bo do Milana, kjer bova s prijateljem Davorinom ostala sama.

Spominjam se, kako je ostala za nami hrupna množica na ljubljanski postaji in kako je vlak počasi vozil skozi Tivoli, ob zapornicah, pred katerimi je stalo veliko ljudi. Spominjam se, ko smo vozili med bloki, kako sem se še enkrat ozrl na veliko uro na stolpu Iskre, nad grad in proti Golovcu. Zamišljeno, tiho, sam zase, sem se poslavljaj od vsakdanjega življenja.

Stal sem ob oknu, nekajkrat sem se moral umakniti mimoidočim, kuštral me je veter in prijatelji v kupeju so se poglabili v razgovor.

Lepo je bilo gledati pokrajino, gozdnato, kraško, kamnito in travnato, ob tistem zamazanem oknu. Moja meditacija se je zavlekla v ure; motile so jo le vmesne postaje.

Zahajajoče sonce je metalo čudovite rdeče pramene na megleno valujoče morje, ko smo se vozili ob obali med Trstom in Benetkami. Daleč sredi morja je bilo opaziti belo ladjo.

Jutro na milanski postaji mi bo še dolgo ostalo v spominu. Morala sva čakati vlak proti Torinu. Že navsezgodaj se je življenje na postaji prebudilo, vsi so nekam hiteli, dame z majhnimi psi, mnogo mladih z nahrbtniki kakor midva in postrežki, ki so pred sabo potiskali majhne dvokolesne vozičke, so imeli venomer dovolj dela. Preddverje postaje je bilo kakor velika splanica, popolnoma zasedena z belimi in črnimi ljudmi, zunaj nad mestom pa se je dvigovala megla in po ulicah so ropotali tovornjaki.

Aosta je lepo mesto, ob vznožju gora in ob zadnjih gričih Padske nižine, kjer sva prenehala opazovati ogromna polja koruze in sva doživljala zanimivo čudne zgodbe. Nedelja popoldne je bila in midva brez lir, banke pa zaprte. Štiri ure sva štopala, večinoma Davorin, medtem ko sem jaz ležal v obcestnem travnatem jarku in hodil v gostilno po vodo. Dva sta ustavila, vendar sta bila — kljub dobri volji — njuna avtomobila premajhna. Izvedla sta dobro komedijo z dolgočasnim stanovalcem v predmestnem bloku, na večer pa odgovorila nazaj v mesto.

Zgodilo se je še, da so naju z nekega zidu obmetavali z zelenimi breskvami, ponoči so naju vrgli iz čakalnice na železniški postaji in kljub vsemu sva noč mirno prespala na klopeh ob tirih.

Navsezgodaj me je ponedeljek našel ob pivu. Moral sem pozabiti na prašno, žejno nedeljsko popoldne.

V Courmajerju sva bila že pod gorami. Dolina Aoste, dolina gradov in nasadov marelic in ožganih rjavih hribov, nad njo mi je prešla v ledenike, črne granitne stene in bele vrhove.

Sonce se je bleščalo na snežnih strminah, ko sva se vozila proti Chamonixu. Postajal sem vesel in srečen. Veselil sem se poti in ponovnega srečanja z dobrim starim hribovskim gnezdrom Chamon in gorami okrog Bele gore.

Visoko na grebenih sem našel stare spomine.

Živahno je bilo mesto med gorami. Takšno, kot sem ga pričakoval. Visoko nad strehami so se vozili pogumni fantje na pisanih zmajih in vlak robate železnice je s piskom vabil turiste na vožnjo proti ledenikom. Gondole so venomer vozile navzgor in navzdol. Ledenška seka pod mostovi je bila kalna in divja, kot vedno.

Gore so bile velike, zdele so se mi kakor lani.

Utaborila sva se med šotori prijateljev iz Slovenije, med drevesi za pokopališčem in pod velikim daljnovodom ob robu mesta. Pod taborom je bila glasna glavna avtomobilska cesta.

Po prijetno speljani stezici, med skalami, poraščenimi z zelenim mahom in med mnogimi grmi rododendroma, ki je že cvetel, se naslednji dan popoldne vzpenjava proti ledeniku Argenterie. Sonce je vroče in povsod je polno ljudi.

Na ledeniku si na glavo navežem belo ruto in oba si nadeneva še temna očala. Davorina vprašam, kakšen sem videti, pa pravi, da vidi samo opečen nos in bujno zaraščeno brado.

Kmalu ugledava gore. Lepi vrh Agi Veste me spomni na lansko leto. Sedaj sva namenjena v Triole. Slavni francoski alpinist Gaston Rebuffot piše v svoji knjigi, da spada kuloar te gore, ki ga namerava preplezati, v sam vrh težjih, klasičnih ledenih smeri v tem pogorju. Izbrala sva to veliko turo za začetek. Velikopotezno. Ko se je ledenik položil in ni bilo več velikih razpok, ampak le manjši hladni potoki in sva nekajkrat radovedno obstala, ter pogledala velike gore na najini desni strani: Ler Droites, Les laustes, za njimi vrh Trioleja in čisto zgoraj, v zatrepu doline, trikotni Argenterie, me je pričelo vse bolj skrbeti. Nisem se bal, da stene ne bi zmogle, vedel sem, da je vremenska napoved obetavna; skrbelo me je, če ni led pretrd in kakšen je vstop, če ni krajna razpoka preširoka. Bal sem se polnočne ure, neusmiljene, ko bo treba vstati in oditi po grušču navzdol do ledenika in do stene.

Takrat sva ugledala kočo. Bila je velika, nova in stala je na veliki skali. In že sva ugledala najin kuloar. Bil je videti širok, strm in ne predolg. V njegovem spodnjem delu je bilo nekaj skal. Videla sva velike ledene odlome — serake, med katerimi sva

iskala prehode. Smer med seraki, mi je nekoč dejal neki prijatelj.

Zvečer se je kočja napolnila. Pri vseh mizah so sedeli glasni gorniki in pripravljali hrano. Zunaj pa so večerne meglice objemale stene.

Z Davorinom sva delila mizo z neznanim samohodcem, prijaznim na pogled. Imel je črne lase in črno brado.

Mlade, lepe oskrbnice so zavajale misli od gora.

Ob prvi jutranji svetlobi sem preplezal okrog deset metrov dolgo strmino, ki je presegala 70° naklona. Spodaj sem zavrtal leseni klin in vrv, pripeta vanj z vponko, je bila med menoj in Davorinom močno napeta. Ravnotežje sem lovil na konicah desez, na konicah cepina ter lednega kladiwa. Samo naslanjal sem se na to čudovito orodje, saj zabiti v ledeni sneg si ga nisem upal, lahko bi odletel. Zanihal bi po strmini in verjel, da klini dobro drže. Vse to se ni smelo zgoditi. Počasi sem preplezal v strmino, okrog 60° je moralo biti, tam zavrtal nov klin, se nanj privezal, potegnil preostalo vrv k sebi in pričel varovati prijatelja.

Čelne baterije sva že zdavnaj ugasnila. Bila sva nekje sredi stene, blizu vznožja velikega seraka. Umikala sva se mu na levo.

Mrzlo jutro je bilo in v modro nebo so se dvigovale lepe rjave gore.

Plezava brez prestanka. Sama sva v steni. Že nekaj ur. Okrog pol tretje, še v zvezdnati noči, sva pričela s plezanjem. V bližini je takrat zarohnel plaz, kakor svarilo.

Po strmini med seraki se sprehodiva do zadnje strmine, ki je že vsa v soncu. Po njej bova prišla do roba stene. Sneg je čuden, nezanesljivo mehak ali pretirano ledeno trd. Rekla sva si, še tri raztežaje, bilo pa jih je precej več. Vlekla sva se tja gor, počasi, utrujeno. V mehkem snegu me je bilo venomer strah, da se ne bi splahil, čeprav sem vedel, da sva še prezgodnja in se to ne bo zgodilo.

Pa sva le prišla na vršni skalnati greben. Krušljiv je bil. Osemsto metrov visoka stena naju je izpustila. Na drugi strani sva lahko gledala v zelene doline Italije.

Morala sva se spustiti navzdol in splezati na nasprotni greben, na nekakšno snežno sedlo, kjer sva pospravila opremo. Oba naju je bolela glava. Višina, napor, prevroče sonce, vse to se je sedaj izrazilo v obliki bolečin. V dolini bo minilo. Vedno je bilo tako.

Ledeniško navezana, s cepini v rokah in z zamaskiranimi glavami, sva odšla navzdol, iskat poti med razpokami.

Ustavila naju je več metrov široka razpoka, čez katero bi se dalo priti po krhkem snežnem mostu. Do razpoke je šlo hitro, ponekod sva celo tekla. Nisva si upala na tisti sveži most. Odšla sva po poti nazaj, pa se spet vrnila. Stopinje na drugi strani razpoke so govorile, da ljudje hodijo čez. Davorin je odstopil. Sedaj sem vedel, da moram uspeti ali pa bom zanihal v razpoko na prijateljevi vrvi. Splazil sem se na skrajni rob mostu, se zravnaval ter se nagnil nad globino. Z rokami sem dosegel nasprotni rob razpoke in si s cepinom pomagat čez.

Do ledenika Leschank ni bilo več nobene ovire.

Srečala sva samotnega popotnika, ki je šel nekam navzgor in je bil pokrit z velikim črnim klobukom. Videla sva plezalce, ki so sestopali z gore Les lauster.

Na zelenih morenah pod kočo, ki ji ni sva vedela imena, sva srečna zmetala s sebe še zadnjo plezalno opremo. Bila sva spet med ljudmi.

Nad ledenikom Leschank se je dvigovala gora: Grandes Jorasses. Steber, Valkerjev steber, 1400 m visoki granitni raz, sva že doma postavila med mnoge zaželene cilje. Ves je bil kopen.

Medtem, ko se počasi vzpenjava po železnih lestvah z ledenika Mer de Glace proti zgornji postaji zobate železnice, Monteversu, in okrog naju vpijejo turisti, se venomer ozirava v novo, veliko in lepo goro, prikazala se je izza poraščenega grebena: Drn. Tudi ta gora ima steber. Preplezal ga je Valter Bonatti, sam, v šestih dneh. Odločava se, če bo vreme, greva tja gor.

Večer v taboru, ob ognju, je bil prijeten. Preplezali smo mnogo lepe smeri in obrazi okrog ognja so bili nasmejani. Še dolgo v noč. Nekdo je venomer prinašal steklenice vina.

Čez dan in pol, na začetku vročega popoldneva, se čisto počasi vzpenjava po travah in skalah in med rododendromom proti vznožju Druja. Vreme drži z nama. Pot je dolga. Ob robu ledenika Mer de Glace sva komajda našla prehode med razpokami do prvih trav.

Sonce je zmeščalo led in odlepilo so se mnoge velike skale. Mnoge so hotele ravno na naju.

Spet sva zapustila množice in udobnosti tabora. Bonattijev steber je velik, vabljen cilj za mnoge alpiniste.

Ko prestopiva s trav na kamnito melišče, ugledava granitno konico Dru. Glasba Cata Stevensa mi je vedno bolj donela v spominu. Razlegala se je po taboru, ko sva odhajala. Dve dekleti, menda iz sosednjega šotora, sta gledali za nama. Nekje začutil sem roke. Janez je sedel pred svojim velikim vigmamom in kadil pipo. Dim se mu je vil po levi strani obraza, po poraščenem delu in nekje med lasmi pri ušesu uhajal v zrak. Tako moder je bil videti v tej pozi. Nasmejati se je v pozdrav. Zelo malo tako dobrih prijateljev poznam.

Moral sem zbežati. Ne vem, od kod roke? Če ne bi zaupal v Davorina, sploh ne bi hotel v Dru!

Noč bova dočakala na majhni vzpetini, poraščeni z redko travo, blizu vznožja gore. Srečava nekaj navez. Francoze in Nemce. Vidiva jih še v steni. Nekateri so že precej visoko, dva v Bonattiju.

Za veliko skalo si najdem prostor. Vsaj nekaj časa bi bil rad sam. Še vedno slišim Stevensovo glasbo. Slišim glasove, od ljudi v domačih krajih. Vem, da nisem sam. Mnogi se v teh dneh spomnijo name. Kako je to lepo. Ti občutki.

Počasi, z nočjo, me postaja strah gore. Ogromna je, šele sedaj, ko sem pod njo, to prav spoznavam. In dojemam. Bonattijev steber izrazito odstopa od stene. 600 m je visok in ocenjen z najvišjo oceno, s IV. Toda, še preden bova prišla do njega, bova morala preplezati kuloar, ki je dolg 400 m

in se mi sedaj kaže možno zaledenel in razrit. Znan je po padajočem kamenju.

Dru, gora, katere steno sem si že tako dolgo želel preplezati. Od takrat, ko sem jo prvič ugledal. Zakaj? Vprašanje, na katero ne znam odgovoriti. Veliko odgovorov je.

Spominjam se stavkov, ki so jih zapisali prijatelji v Planinski vestnik o tej gori. Doživljali so vse: nevihte, strele, sneg, sonce, trpljenje, žalost, veselje. Sami dobri fantje: Tine, neurje ga je s prijateljem držalo vrhu gore več dni. Dolga je tista zgodba, ko sta komaj preživela. Šravf in Mikec sta plezala v soncu. Viki, Vanja, Ivč in Hans so povedali pretresljivo o strelah.

Pa vendar greva še midva v to goro.

Sonce se je rdeče poslovilo in vrh Druja se je obdal z meglicami. Stari gorniki pravijo, da je to dobro znamenje.

Opoldne naslednjega dne sva pod vrhom kuloarja. Hitro je nama šlo, dokler se nisva zaplezala. Sedaj sva se komaj umaknila kamenju, ki ga prožijo sonce in plezalci pred nama. Zdi se mi, da ne bova nikoli prišla pod steber, ko grizeva črn trd led in loviva ravnotežje na primrzjenih krušljivih skalah.

Po dolgi ledni prečnici končno prideva na sonce in potem na zadnje snežišče pod stebrom. V mehkem snegu se mi hočejo sneti dereze, ledno kladivo postane negotovo in plazim se sila počasi in previdno. Takrat se nekje zgoraj utrga in navzdol prileti nekaj skal. Ena mi prileti proti obrazu in ne morem ga več umakniti. Rahlo mi razbije zgornjo ustnico.

Suha skala stebra je kakor sreča. Kakor nagrada za prestani strah spodaj v večno temnem kuloarju.

Malo pred drugo uro popoldne začneva v steburu. Najprej nas je več, nato pa se razgubimo. Nad dvema Čehoma tako dolgo glasno preklinjam, da naju spustita naprej. Sredi počij, zajed in kaminov ostaneva sama.

Ne privajava se dolgo na granit. Po nekaj raztežajih plezava kakor v domačih gorah. Povsod gre samo navzgor, vse je navpično. Kakor razpokan zid. Vmes so ogromne terase, kjer se varujeva. Z višino je težjih mest vse več in kmalu sva v plateg, kjer ni mesta pod peto težavnostno stopnjo in moreva večkrat viseti v lestvicah.

Devet raztečajev preplezava, ko s kamni obložen, večji raven prostor izbereva za prenočevanje. Enako se odločita še dva Nemca.

Iz sosednje smeri, verjetno ameriške direktne, nam je nekdo mahal za lahko noč. Visoko nad nami sem slišal govorjenje plezalcev.

Storila se je lepa noč. Tiha in hladna in daleč spodaj so se lesketale luči Chamonixa. Videli so se že beli grebeni Bele gore.

Zahodna obzorja so bila lepo rdeča. Veliko upanje, da bo vreme še držalo.

Spravljen v topel puh sem opazoval prebujanje zadnjih zvezd, vesel, da sva tu, da plezava. Sploh nisem občutil potrebe po ničemer drugem. Le globoko v meni je bila skrita napetost in neznatna tesnoba; v stelah se ji ne da izogniti.

Zjutraj je šlo vse po starem. Sprva s težavo, trdo in neogreto. V navpičnih zjavih plateg nad nama sva videla telovadbo plezalcev, ki sta že prišla tako daleč.

Težave so se nadaljevale neprekinjeno. Lepo plezanje, polno problematičnih prehodov. Morala sva čez prve večje previse. Starim lesenim zagozdom nisva zaupala, in še dobro, da sva imela precej zatičev s sabo. Razpoke so bile ravno pravšnje zanje.

Prosto plezanje v trdni, dobri skali, se je menjavalo s tehničnim — vse več sva morala stopati v prečke svojih lestvic. Pa vse bolj vroče je postajalo. Zadnjo vodo sva pospravila že zjutraj. Opoldansko sonce je upiralo svoje žarke naravnost v naju.

Po dolgi vrsti klinov, zabitih v edino možno ozko pot sredi ogromne, celo previsne gladke stene, sva prišla do nihajne prečke. Na vrvi se je bilo treba zapeljati nad globino v veliko zajedo. Kar čudni občutki, ko melanholično zaupava kosom zabitega železa, na katerem sva visela.

Prav čutiti je bilo, kako se dvigujeva, ko sva nasprotno skalnate grebene, ki sva jih dolgo gledala le naravnost, nenadoma začela gledati od zgoraj navzdol in potem sva za grebeni ugledala ves ledenik Mer de Glace z veličastno, na pogled pa grdo goro nad sabo: Grand Charmor. Videla sva vso Belo goro, od ledenikov do zaobljenih vrhov. Na Agi de Midi, desno od Bele gore, se je v soncu svetila jeklena konica zgornje postaje gondolske žičnice. Levo od Bele gore je bila Tour Ronde, kjer smo plezali pred letom dni. Še bolj levo je krasila nebo velika konica Dlant de Glart — Krokodilov rob. In v celoti sva videla Grandes Jorasses.

Po Chamonixu so vozili avtomobili. Svetile so se jim šipe. Modra voda v bazenih je bila videti kakor utopija. Tokrat samo za naju.

Gore na drugi strani Chamonixa so bile manjše.

Plezava po zajedi proti levi in nato naravnost. Slutiva, da bo kmalu vrh, ko na nasprotni strani že vidiva glasne sestopajoče.

Pa je bil še tako daleč.

Sončna vročina je dosegala višek. Žejalo me je, da se mi je na stojiščih bledlo in sem venomer preklinjal suho skalo. Bila je kakor razžarjena.

Neizmerno sem si zaželel travnikov in potokov. Kar pozabljal sem, da plezava v Druju.

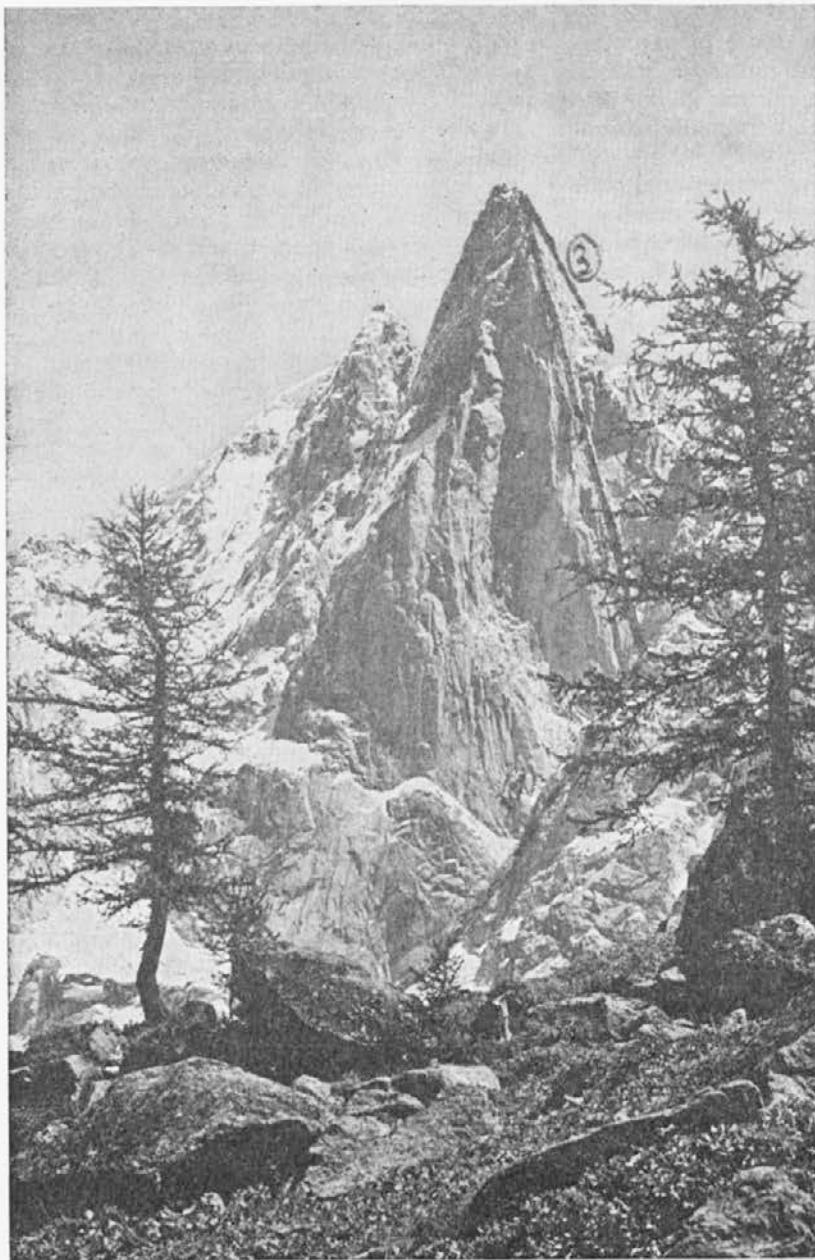
Za nama prihitita dva Francoza. Ko enemu rečem za vodo, mi pokaže na senčni polici kupček rodre. Bogovi gora so postajali prijaznejši.

Zadnji raztežaji so bili težki. Čez previs je bilo treba, Maker.

Ravno popoldne sva na policah. Široke so in vodijo na rob stene. Povsod je polno rodre in snega. Na vrh ne greva, ampak se odločiva za takojšnje sestopanje. Z gore bova lahko prišla le s spuščanjem ob vrvi, saj nanjo ne vodi nobena steza.

Klini za spuščanje so že zabiti. Počasi drsiva navzdol. Vrh se zavija v meglo. Spomnil sem se, da je bil zahod bled in da sva v daljavi videla bliske.

Z mrakom se je pooblačilo. Grmenje je bilo vse bližje. Za bliski so udarjale prve strele. Znočilo se je naenkrat. Takrat se je nama zataknila vrvi in ko se je Davorin vzpenjal navzgor, da jo reši, sem na greben blizu naju opazil brenčeče iskre. Kakor roj čebel je bilo slišati. Spreletelo me je; napetost v zraku, strele, nevihte. Takoj za-

Veličastna gora
Dru
Vrisana smer
najinega vzpona
1. dostopni kuloar
2. Bonattijev
steber
3. sestop

tem je z vso močjo udarilo pod vrhom Druja. Davorin se je spustil nazaj do mene in s kretnjami strahu sva zmetala vse železno s sebe, se odela s puhom ter se pokrila z rdečo bivak vrečo. Zakleta gora. Še dobro, da nisva kje pod vrhom, kakor prijatelji lansko leto.

Kapo si potegnem čez oči. Nočem videti ničesar. Vseeno svetloba bliskov prodre skozi volno. Pogrmeva in udarja vedno glasneje, vse bliže in pogosteje. Nekaj električnih sunkov gre tudi skozi naju.

Strele so glasne. Kakor bi razneslo goro. Zakleta gora.

Zakaj je moralo doleteti tudi naju?

Slišim, kako pada po najini vreči sodra, naju zasipava in hladi. Bo sploh kdaj minilo? Noč bo dolga.

Minilo je hitro. Na veliko srečo vseh nas, ki smo razkropljeni po gori. Grom se je oddaljil.

Ogrnem se in ugledam gosto sivo meglo. In zasnežene skale. Gora lepote je bila sedaj gora sivega mračnjaštva.

Odločiva se, da takoj nadaljujemo sestop ob baterijah. Angleška naveza zgoraj nama je rešila vrh. Ponovna sreča. Nekaj časa smo se spuščali skupaj.

Dvakrat, trikrat se je megla razgrnila, da smo ugledali razsvetljene ulice Chamonixa. Niso bile sanje.

Bilo je že precej čez polnoč.

Zjutraj se je megla razkadila. Kmalu se nas je nabrala velika mednarodna družčina. Po vseh skalah so se zivali proti dolini ledeniški potočki. Venomer sem si s to hladno tekočino polnil prazen želodec.

Spustov je bilo ogromno. Okrog petdeset. Znorel bi.

Vse doživeto v stezi: sonce, žeja, strele, mraz in nazadnje monotono vračanje, vse je pričelo udarjati v moji zavesti. Goro sem občutil kakor trpljenje. Odločil sem se, da bo dovolj. Veliko sva dosegla in preveliko sebe dala za ta uspeh. Ko prideva v dolino, si bova odpočila in nato odpotovala domov.

Najine misli so se ujemale.

Doma bom pomagal pri košnji otave.

Čez teden, dva morda še več, bom verjetno spet moral v gore. Domače.

Zadnji spust na ledenik je potekal po zraku. Dotaknil sem se krotkejših tal. Bila sva vesela, čeprav o tem nisva znala govoriti.

Po dobri uri kolovratenja navzdol po spolzkem in razpokanem ledeniku prideva na grušč. Ob majhnem jezerčku nama dva, ki sta tu počivala pokazeta, kjer vodi pot do ledenika Mer de Glace.

Med travami in rdeče cvetočim rododendrom prideva po ozki, strmi stezici do ledenika.

Nebo je spet popolnoma modro.

Iz gore Grand Charmor se neprestano usipajo kamniti plazovi. Glasni so in moreče zvenijo.

Spet sva na tistih železnih lestvah, ki vodijo do železniške postaje na Monteveresu. Počasna sva. Močno utrujena. Venomer počivava. Vsak korak navzgor je nov napor.

Postajam tako vesel. Po treh nočeh in treh dneh sva se vrnila med ljudi.

Ob nama se vzpenja mlado, kodrolaso dekletko. Ze spodaj na ledeniku sva jo videla z nekim fantom. Nekajkrat se je ustavila, naju pogledala in se nasmehnila. Bil je nasmeh, ki je bogatil vračanje v staro življenje. Bog ve, je sploh slutila, od kod prihajava.

Dru je bil takšen kot vedno. Nisem ga hotel preveč gledati. Dolgo bo trajalo, da bom v celoti dojel resnico v najinem plezanju.

Za grebeni so se dvigovale sončne Grades Jovasses. Tokrat nisem mislil na njihov steber.

Montevers je poln ljudi. Kar nekam zgubljenega se počutim.

Dolgo gledam v šipo, vidim svoj obraz. V ozadju se vidi Drn. Suh sem. Izstopajo le velike oči.

Spet sem čutil tiste globoke roke. Ne vem, od kod.

Na vlak sva zadremala.

V taboru nama čestitajo mnogi prijatelji.

Nekdo nama pove, da se Janez in Tina nista pravočasno vrnila iz stene v Agi Verte. Da ju že dolgo pogrešajo in reševalci že iščejo.

Kmalu izvemo, da ju ne bo več. Sploh ju niso našli. Sklepajo, da ju je pobral plaz.

Ta večer je v taboru gorela sveča. Risala je v temo sij žalosti in spomina. Dobro smo se razumeli. Bili smo prijatelji v gorah in v dolinah.

Zadnji dan. Popoldne bova verjetno podrla šotor. Sam počasi hodim po mestnih ulicah. Grem v bazen. Na pokritem drsališču dolgo poslušam glasno glasbo. V parku sedi pod drevesi nekaj mladih ljudi. Ob reki se naslonim na ograjo in dolgo zrem v kalne valove. Nazadnje se izgubim v hrupni množici ulic.

Zgoraj, med gorami, se pode oblaki. Za kratek trenutek za grebeni odgrnejo Dru. Trioleja ne morem več videti, skrit je za mnogimi vrhovi. Predaleč je. Njegov zaledeneli kuloar se mi zdi danes nekaj velikega v moji alpinistični karieri.

V taboru srečam Lidijo. Dolgo se pogovarjava o vsem mogočem. Dočakava druge. Iz oblakov prične rahlo rositi.

Gore se kopljejo v bledem popoldanskem soncu, ko se z Davorinom peljeva z zadnjim avtobusom proti montblanskemu predoru. Na vlak v Aosto. Na drugi strani je vsa dolina sončna. Sled večnega snega na velikem gorovju se je izgubila. Vozimo se mimo nasadov marelic, pod griči, na katerih stojijo stare utrdbe.

Sedem dni sva bila v Chamonixu, od tega pet dni v gorah. Naredila sva dva velika vzpona. Morda bi lahko še več, pa se nama ni več dalo.

Postajava vesela, da sva uspela. In ker spet potujeva skozi zanimivo pokrajino.

Zjutraj poležavava med nahrbtniki na peronu železniške postaje v Trstu. Vlak ima več ur zamude, pa naju sploh ne moti. Enkrat bova že prišla domov.

Veliko nas je z nahrbtniki in zberemo se okrog stebra z uro. Tu so dekleta iz Nemčije, fanta, ki govorita angleško, Japonci, pa nekaj nas — Jugoslovani.

Zrak je vroč in prašen in mimo nas venomer hodijo ljudje, ki so tu nakupovali. Nosijo velike zaloge blaga.

Ležim v prahu na betonu, med nahrbtnikom, in berem Ericha Framma. Njegova preprosta filozofija me je vedno navduševala. Ves čas sem nosil v torbici, obešeni čez ramena, s sabo njegovo knjigo, pa sem šele sedaj našel čas za branje.

Ura na stolpu Iskre je kazala šesto zvečer, ko sva se pripeljala v Ljubljano.

Kratko poročilo o najinih vzponih:

Chamonix je turistično mesto na JV delu Francije, blizu italijanske meje. Leži v dolini ob vznožju gora skupine Mont Blanca.

V to mesto se da priti na več načinov. Za nas je najugodnejša pot skozi Italijo in skozi 11 km dolg montblanski predor. Daljša in morda lepša pot je skozi Švico.

Chamonix je po vsem svetu znan po tem, da je idealno izhodišče na najvišje gore v Evropi — Centralne Alpe. Zato ni čudno, da se leto za leto tu zbirajo, večinoma v poletnih mesecih, planinci in predvsem alpinisti z vsega sveta, prednjačijo pa Evropejci. Chamoniški turistični delavci so dobro poskrbeli za te planinske množice. V dolini v vsem možnim udobjem, v gorah z obilico oskrbovanih koč in bivačev. Tudi za navadne obiskovalce je dobro poskrbljeno. Proti ledenikom in na bližnje vrhove se lahko popeljejo z vlaki zobate železnice in z mnogimi gondolami. Oba možna prevoza seveda tudi krepko uporabljamo gorniki, saj si tako prihranimo mnogo ur pešačenja do gora.

V Chamonixu imajo že stoletno tradicijo gorski vodniki.

Alpinisti običajno taborimo v taborih v gozdovih ob robu mesta, za mestnim kopališčem. Precej teh taborov je postavljenih na črno. Običajno se alpinisti posameznih narodov zberejo na skupnem prostoru. Tako smo tudi letos alpinisti iz Slovenije taborili skupaj.

Letos sem bil v Chamonixu že tretje leto zapored. Leta 1977 smo bili tam nekateri člani AO Ravne, bolj na ogledu. Prečili smo vrhove Mont Blanca.

Lani smo se lotili tam prvih vzponov. Plezali smo le krajše stene, vsaj spočetka. Uspel je le en večji vzpon čez severno steno Grand Charmora, ki sta jo preplezala Milan Kolar iz Mežice in Franc Pušnik z Raven. Ostala dva večja vzpona: kuloar v Agi Veste in kuloar v Mont Blanc de Taculu, smo že načeli, vendar nas je v stenah presenetil vremenski preobrat in smo se morali umakniti. Lanski poletni tabor koroških alpinistov v Chamonixu je tako zaradi slabega vremena le delno uspel.

Letošnje leto sem bil v Chamonixu z Davorinom Žagarjem. Je študent član AO Akademik iz Ljubljane, drugače pa doma iz Mosta na Soči.

V Chamonix sva prispela 23. julija, odpotovala pa 31. julija. Bilanca najinega alpinističnega dela v tamkajšnjih gorah je zelo uspešna. Od skupnega, sedemdnevnega bivanja, sva bila kar pet dni v gorah in preplezala sva eno ledno in eno skalno steno. Oba vzpona sta na vrhunski ravni. Uspehu je botrovalo vseskozi, razen nevi-

te pri nočnem sestopu z Druja, izredno lepo vreme in ugodne, zelo dobre plezalne razmere v stenah in pa, ne nazadnje, psihična in fizična pripravljenost na velike ture, kar je posledica najinih mnogih skupnih tur v domačih gora.

24. julija sva se iz vasi Argenterie, oddaljene nekaj km od Chamonixa v smeri proti Švici, z gondolsko žičnico odpeljala do srednje postaje in od tam peš nadaljevala do ledenika Argenterie ter prespala v istimenski koči. 25. julija ob pol treh zjutraj sva po uri in pol hoda od koč vstopila v kuloar severne stene gore Triole, v klasično direktno smer. Smer sva preplezala v 7 urah in se po ledeniku Mer de Glace in nato z vlakom robate železnice s postaje Monteverns vrnila v dolino. Smer v Trioleju je ledna: v njej prevladuje trd leden sneg. Spada v vrh težjih te vrste v tem pogorju. Visoka je 800 m, dolžina plezanja pa je bila okrog 950 m. Ocena smeri, oziroma naklonina ledu je povprečno od 54° do 60°, tri mesta pa so bila težja, z naklonino med 70° do 80°.

27. julija sva se z vlakom robate železnice zopet zapeljala na Morterers, ter po ledeniku Mer de Glace odšla pod JZ steno Druja, kjer sva bivakirala. Okrog tretje ure zjutraj, 28. julija, sva vstopila v kuloar, po katerem sva zgodaj popoldne prišla

pod vstop v steber in takoj nadaljevala s plezanjem. V kuloarju sva imela precej težav, čeprav ima zelo nizke ocene. Plezanje v njem je kombinirano — skala se menjava z ledom. Dolg je 400 m, skala je ocenjena od III—V, naklonina ledu pa je od 40—50°. Težave so nama povzročali krušljivost, trd, črn led in padajoče kamenje.

Prvi dan sva bivakirala v spodnjem delu stebra. Naslednji dan, v nedeljo, 29. julija, sva pozno popoldne steber preplezala in zaradi poslabšanja vremena takoj pričela s sestopanjem, oziroma s spuščanjem ob vrvi. Neurje naju je zajelo ponoči in okrog dve uri sva morala bivakirati. Blizu popoldneva, 30. julija, sva prišla na ledenik ob vznožju gore in se po poti pristopa vrnila v Chamonix.

Plezanje v stebru je čudovito, idealno, skratka zelo lepo. Smer zahteva od plezalca popolno psihično in fizično pripravljenost. Vseskozi poteka direktno po navpičnem stebru. Steber je visok 600 m in nosi ime po plezalcu Valterju Bonattiju, Italijanu, ki ga je prvi preplezal kot solist v šestih dneh. Ocenjen je z najvišjo oceno, s VI, ki ji je dodana tehnična ocena A₂ (A₂ pomeni napredovanje po klinih s pomočjo lestvic, v stebru je bilo tega zelo malo, v glavnem se pleza prosto).

Rafael Uranc

S POTI PO DEŽELAH JUŽNEGA MORJA BEOGRAD — SINGAPUR — DŽAKARTA — BALI

Napočil je težko pričakovani dan, 23. februar 1979. Jutro je bilo hladno in nebo jasno, kar je obetalo lep in sončen dan, tako da je bil strah glede poleta iz Maribora proti Beogradu odveč. Po slabi uri letenja je Inexovo letalo DC-9 mirno pristalo na surčinskem letališču. Prva etapa se je na dolgi poti v neznanu končala srečno. Do nadaljevanja poleta proti Singapuru pa je bilo časa na pretek, zato sem ga skupaj s prijateljem Nikom in Andrejem izkoristil za ogled naše prestolnice, ki se je že kopala v jutranjem soncu. Bolj se je bližala ura odhoda, vse bolj so mi misli uhajale v dežele, o katerih je bilo napisanih veliko pustolovskih zgodb, povesti in romanov, ki sem jih kot osnovnošolec strastno prebiral in si v domišljiji predstavljal njih divjost in krutost. Še nekaj ur in davne sanje o daljnih deželah južnega morja se bodo uresničile.

Okrog 22. ure se je iz zvočnika zaslišal prijazen glas, ki je vabil vse potnike na relaciji SINGAPUR—MELBOURNE—SIDNEY, naj se pripravijo za vstop v letalo. Vkrkali smo se v nekaj minutah. Okrog 22.30 pa smo končno le vzleteli, in sicer z letalom boeing 707, ki ima 4 reakcijske motorje in lahko sprejme okrog 160 potnikov. Pred vsakim dolgim poletom človeka prevzame občutek tesnobe, ki pa ob enakomernem brnenju motorjev počasi mine.

Po dobrih štirih urah letenja smo se za kratek čas ustavili v arabski državi Kuwait ob Perzijskem zalivu. Med tem, ko so polnili naš boeing s kerozinom, smo morali vsi izstopiti. Nismo se še dodobra dotaknili

trdnih tal, že nas je objel topel in vlažen zrak, ki nam je dal slutiti, kakšna vročina nas šele čaka, kajti do našega cilja je bilo še dobri dve tretjini zračne poti. Po slabi uri smo naše potovanje nadaljevali.

24. 2. zvečer smo pristali na velikem mednarodnem letališču v Singapuru. Proti pričakovanju smo s carino na hitro opravili. Pred letališko zgradbo nas je že čakal avtobus, ki nas je popeljal do našega hotela visoke A kategorije — OBEROI IMPERIAL.

Singapur, ali po naše Levje mesto, leži na skrajnem koncu malajskega polotoka, meri 581 km² in ima okrog 2,3 milijona prebivalcev. V njem živi največ Kitajcev, in to 75 odstotkov, sledijo jim Malajci in Indijci. Uradni jeziki so vsi trije: angleški, kitajski in malajski. To mesto ima dve funkciji, država in glavno mesto. Singapur se ponaša z zelo pomembnim pomorskim pristaniščem, ki je drugo največje v vsej Aziji.

Naslednji dan, to je 25. 2., je bil na programu nekajurni ogled mesta in njegovih znamenitosti. Najprej smo si ogledali veličasten botanični vrt, posajen z več tisoči različnih vrst eksotičnega cvetja in drevja. To je bila resnično prava paša za oči. Zatem smo se sprehodili skozi znameniti TIGER BALM GARDEN (tigrov vrt), nadalje smo obiskali palačo tigrove masti. Omenim naj, da v velemestu skoraj ni pomembnejše zgradbe ali parka, kjer ne bi bilo skulpture leva. Temu se ni čuditi, saj je ta nevarna zver simbol glavnega mesta in države. Globok vtis pa je name napravila izredna

Tiger Balm Garden v Singapuru

čistoča v parkih, na ulicah in trgih. Verjetno so k tej urejenosti in snagi pripomogle visoke denarne kazni.

Za vsak odvržen papirček ali cigaretni ogorek na ulici kaznujejo storilca s 50 do 100 singapurskimi dolarji, kar znaša 500 do 1000 dinarjev. Singapur je moderno vlemesto, zgrajeno po evropskem okusu, tako da so le prebivalci tisti, ki turistu ali poslovnežu s stare celine dajo vedeti, da se nahaja na azijski podcelini. Pa še v nečem je razlika: medtem ko evropska vlemesta dajejo vtis ostarelosti in izčrpanosti, pa Singapur prevevata mladost in svežina. Takšna bi naj bila groba predstava tega vlemesta. Vsekakor bi se dalo o njem napisati mnogo več, toda v tako kratkem času ni moč vsega videti in spoznati.

Dan se je že nagibal proti večeru, ko smo se vozili proti letališču. Poleteli bomo proti Indoneziji. Vstopili smo v letalo DC-9 indonezijske letalske družbe »GARUDA«. Po nekaj minutah nas je kapitan in glavni pilot poleg običajnega pozdrava seznanil tudi z novico, da smo pravkar preleteli najdaljši zemeljski sporednik — EKVATOR. V spomin na ta doživljanje smo vsi potniki prejeli od glavnega direktorja »GARUDE« ličen certifikat, ki se je imensko glasil na vsakega posameznika. V njem je bil zapisan točen datum, ura in minuta, kdaj smo presekali ločnico med severno in južno poloblo našega planeta. Polet do indonezijskega glavnega mesta Džakarte na otoku Javi je trajal približno uro in pol. Namestili smo se v elegantnem hotelu SAHID JAYA BOULEVARD, nekaj kilometrov oddaljenem iz Džakarte.

Neuvrščena republika Indonezija se sestoji iz samih otokov. Več kot tri tisoč jih je, med njimi so največji Borneo, Java, Sumatra in Celebes, ki zavzemajo kar devet desetih celotne Indonezije. Indonezija meri 1.491.564 km² in ima krog 130 milijonov prebivalcev, ki se ukvarjajo pretežno s po-

ljedelstvom. Njihovo kmetijstvo je glede mehanizacije na precej nizki ravni. Več kje še kmetje uporabljajo preprosta rala, ki se tisočletja niso prav nič spremenila. Zaradi ugodnega subtropskega podnebja pa ta dežela načrtno goji čaj, kakav, manjoko, kavo, sladkorni trs in riž. Prav riž pa je ena najvažnejših kultur in pomemben vir prehrane. Zaradi tropskega podnebja ga žanjejo dva do trikrat letno. Posebno znan je njihov tobak, ki uživa svetovni sloves.

Indonezija je zaradi večstoletne kolonialne nadvlade Nizozemcev, v drugi svetovni vojni pa so jo okupirali še Japonci, v razvoju močno zaostala. Sedanja vlada s predsednikom Suhartom na čelu vlaga ogromne napore za čim hitrejši dvig iz zaostalosti. Vsekakor pa ima ta dežela ob velikem rudnem bogastvu, predvsem so bogata nahajališča črnega zlata (nafte), vse pogoje, da se razvije v močno industrijsko državo. Vse bolj vidno vlogo v gospodarstvu v zadnjih letih igra turizem, ki iz leta v leto prinaša državi vse več prepotrebni deviz. V tem delu sveta je najbolj cenjena valuta ameriški dolar, sledi mu japonski jen in šele na tretjem mestu je nemška marka.

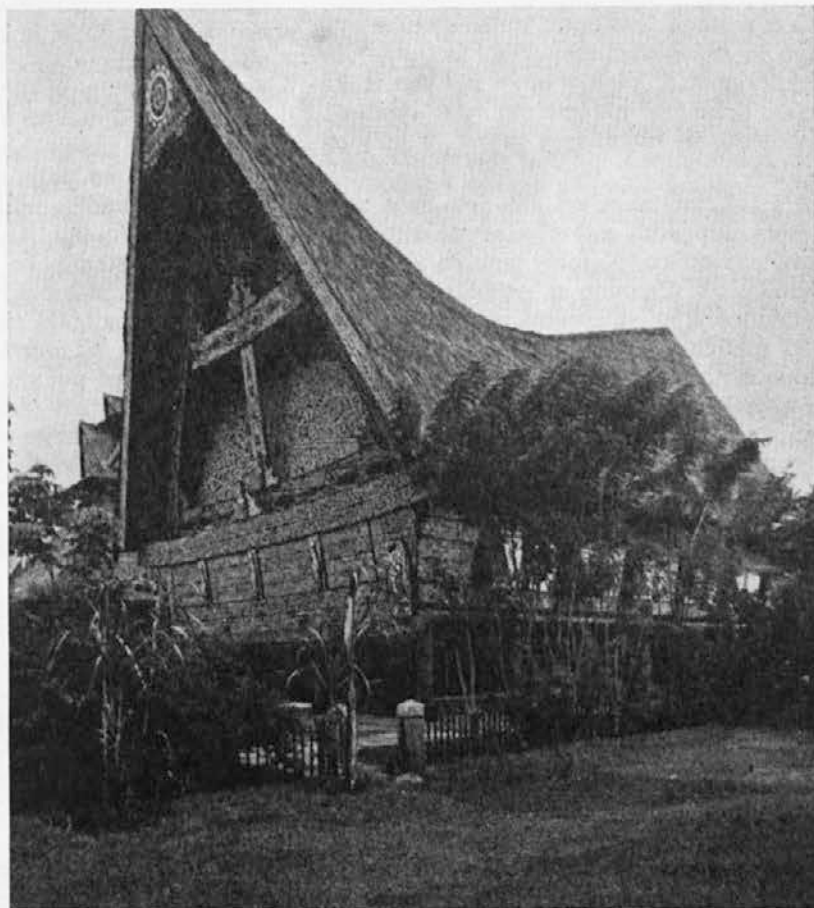
Indonezijska vlada posveča posebno skrb inozemskim turistom, da bi se dobro in varno počutili v njihovi deželi. Zaradi varnosti so hoteli zastraženi podnevi in ponoči.

26. 2. smo si ogledali prestolnico Indonezije — Džakarto. Tu smo obiskali zelo znane delavnice — batikke, kjer smo lahko videli, kako so brhka dekleta z veliko spretnostjo z vročim voskom ročno tiskala na tkanine raznobarvne vzorce iz bogate narodne ornamentike. V teh batikah so izdelke tudi prodajali. Skoraj ni bilo turista, ki si ne bi kupil vsaj eno živo pisano srajco. Zaradi hude tropske vročine, ki nas je primorala, da smo menjavali srajce po

dvakrat na dan, so nam le te, kupljene v batikah, še kako prav prišle.

27. 2. dopoldne smo imeli izlet v sto kilometrov oddaljeni Bogor, kjer smo si ogledali znamenit botanični vrt. Med potjo smo se ustavili v kraju Tamann. Tu je na velikem prostoru v naravnem okolju naselje in hkrati razstava stilnih lesenih hiš v naravni velikosti, ki ponazarja tipičnost različne arhitekture z vseh večjih indonezijskih otokov.

Pozno popoldne smo se že odpravili na letališče in poleteli proti »raju na zemlji«, otoku Baliu v Sundskem morju vzhodno od Jave. Ta otok zavzema okrog 5.600 km² površine, glavno mesto je Denpasar. Bila je že noč, ko smo pristali na Denpararskem letališču. Ko sem izstopil iz letala, sem imel občutek, da sem stopil v pravo finski savno. Naenkrat sem bil ves v znoju, tako da se je vse, kar sem imel na sebi, dobredno lepilo na kožo. Mislim, da nisem bil edini, ki je komaj čakal na osvežujočo hotelsko prho. V letališčni zgradbi nas je že čakala številna skupina nosačev iz našega hotela SANUR BEACH. Vsi so bili oblečeni v kaftane (to je dolgo vrhnje oblačilo, ki ga tu nosijo ženske in moški in je značilno za vso srednjo in južno Azijo). Okrog vratu so imeli vence, spletene iz eksotičnega cvetja. Notranost zgradbe pa je spominjala na pravo cvetlično razstavo — ikebano. Vso pot do našega hotela nas je spremljala prava tropska ploha. Pred hotelskim vhodom sta nas pozdravila dva kuščarja, prilepljena na strop. Ob pogledu na ta plazilca sem se počutil zelo neprijetno in bal sem se že, da me bo tudi v hotelski sobi čakalo presenečenje. Preden sva s prijateljem Andrejem odločila stvari in se slekla, sva najino sobo temeljito preiskala od stropa do vseh kotov in seveda tudi postelji. Prepričana, da sva zaenkrat varna, sva si oddahnili. Poudariti pa moram, da sta bila kuščarja pred hotelskim vhodom

Indonezijska hišica v Tamana Mini

Mali Balijec

edina in da do kraja bivanja na Baliu nisem videl več nobenega, pa tudi nobene kače.

Sedaj pa še nekaj besed o hotelu. Stal je med visokimi in košatimi palmami, tik ob obali Indijskega oceana. Opremljen je bil z vsem ugodjem, tako da je lahko zadovoljil še tako razvajenega turista. Prvo jutro bivanja na tem otoku, 28. 2., smo zajtrkovali na prostem, v prelepem palminem gaju. Servirali smo si kar sami. Hrana je bila pestra, pripravljena na evropski način, poleg te pa so se nevsiljivo ponujale specialitete domačinov. Ob bogatem angleškem zajtrku je bilo na izbiro še razno pecivo in nekaj vrst tropskega sadja — sočnega ananasa, papaje in še nekaterih, katerih imen se ne morem več spomniti. Kvaliteta in kvantiteta hrane je bila enkratna.

Po tako obilnem zajtrku smo se z avtobusom odpravili na celodnevno razgledovanje po otoku. Najprej smo se ustavili v vasi Celuk. Tu smo si ogledali obrtniške delavnice, kjer so spretni rokodelci izdelovali različne okrasne predmete iz srebra. Mogoče jih je bilo tudi kupiti, seveda samo za ameriške dolarje. Pravi umetniki pa so domačini pri ročnem obdelovanju posebnega, kot oglje črnega lesa. Iz njega dolbejo in rezljajo različne kipce iz živalskega sveta, upodabljajo razna božanstva, predvsem Buda ter dobre in zle duhove. Njihov atelje je skromna hišica iz bambusa in slamnate strehe. Obdana je s treh strani s stenami, spletenimi iz palmovega lubja. Sprednja stran je v celoti odprta. V njej ni nobenega inventarja. Ti umetniki, ponavadi so štirje, sedijo v vrsti na golih tleh s prekrizanimi nogami, med katerimi imajo manjši ali večji kos lesa, ki ga oblikujejo. Pri delu uporabljajo majhno žago, tolkala, nekaj izredno ostrih dlet in to je vse, kar premore taka delavnica. Pri ogledu skromnega umetniškega paviljona smo

spoznali tudi njihovo naivno slikarstvo, za katerega lahko trdim, da po umetniški plati niti ne zaostaja dosti za evropskim.

Po vsem tem ogledovanju nas je pot vodila skozi številne vasi, ki se po videzu sploh ne razlikujejo. Te vasi so posejane z manjšimi lesenimi hišami, grajenimi iz bambusa in kritimi z različnim lubjem in listjem, krasi jih bujno tropsko rastlinstvo, vrtovi in sadovnjaki so polni banan, mange, to je zlatorumen, nekoliko kiselkast plod, papaje, palmi podobno drevo, po videzu in okusu je podobna naši dinji. Hiše so obdane z visoko ograjo iz bambusa ali iz kamna. Pred vsako ograjo so speljani številni kanali, ki jih uporabljajo za namakanje širnih riževih polj. Na vsakem dvorišču so veliki pladnji za sušenje riža in manjši budistični hram za vsakodnevne molitve.

Izredno priljubljena zabava Balijcev so petelinji dvoboji. Ob takšnih priložnostih se okrog borilne arene običajno zbere vsa vas, ki bučno spremlja potek boja. Lastnik zmagovitega petelina je deležen posebne časti. Tu in tam smo se ustavili, da bi napravili nekaj posnetkov, pa je že bila okrog nas gruča otrok, ki so nam ponujali razglednice, školjke, lesene kipce, do vseh vrst tropskega sadja. Nekateri so bili precej vsiljivi, drugi pa so nas nemo opazovali. Turistični vodič iz Balija nam je med potjo pokazal ostanke japonske okupacije med drugo svetovno vojno. Kakor pri nas nemški, tako tudi japonski okupator ni prizanašal nedolžnemu prebivalstvu v tem delu sveta.

V neki vasi sem ves zaprepaden opazoval domačinko pri pečenju vodnih kač. Vodič nam je razložil, da te kače, ki so dolge okoli 30 cm, domačini ponoči z lučjo lovijo na riževih poljih in so cenen vir prehrane.

Naša pot se je vzpenjala in vijugala proti številnim vulkanom, od katerih so eni že popolnoma umirjeni, drugi pa še vedno aktivni. Od pogostih izbruhov imajo domačini več koristi kot škode, kajti zemlja, pomešana z lavo, je izredno rodovitna, zato so v podnožjih vulkanov najlepša riževa polja, ki se terasasto spuščajo v doline. Tu ne poznajo zasebnih zemljiških posestnikov, ampak so polja last vseh. Polja namakajo s pomočjo malih jezov in kanalov, ki so ponekod speljani zelo daleč. Za namakalne sisteme so zadolženi določeni ljudje, ki so za brezhibno delovanje odgovorni skupnosti. Da smo že blizu podnožja vulkana Agung, so pričale krpe strjene lave, ki je še ni pokrilo bujno zelenje. Prispeli smo do hribovskega kraja Bangli, kjer nas je v restavraciji »Agung Volcane« že čakalo kosilo z bogato izbiro znanih in nepoznanih jedi. Od tod je bil čudovit razgled po celem otoku do morja, ki se je na obzorju zaradi velike oddaljenosti videle kot siva črta. Po kosilu smo se odpeljali do svetega kraja Besakih, kjer se nam je odprl veličasten pogled na hrib, posejan z budističnimi in hinduističnimi templji. Svetišča teh različnih ver se med seboj prav malo razlikujejo. Častilci ene kot druge vere živijo med seboj v veliki slogi in spoštovanju. Ravno v dneh našega bivanja na Baliu so tu potekale slavnostne priprave na veliki hinduistični praznik, ki ga tukajšnji domačini praznujejo vsakih 110 let. Kot zanimivost naj omenim, da na tem

otoku leto ne šteje 365, ampak samo 210 dni.

Pričelo je rahlo deževati. Le malokdo od naše skupine je imel pri sebi dežnik. To našo stisko je kaj naglo opazilo nekaj parov drobnih poševnih oči, ki so verjetno komaj čakale, kdaj bodo lahko zaslužile nekaj rupij. Kot bi mignil in že je stala okrog nas gruča kratkohačnikov, pripravljena za malo drobiža posoditi svoj mokri rekvizit. K sreči je dež kmalu ponehal. Vrnili smo sposojene dežnike in se poslovili od naših malih prijateljev.

Čas ogleda je potekel, pa tudi mudilo se nam je že, kajti dan se je že rahlo nagnil proti večeru, pred nami pa je bilo še nekaj zanimivosti, ki bi jih bilo zares škoda izpustiti.

Vračali smo se po drugi strani otoka. Med potjo smo se ustavili v vasi Kintamani pod vulkanom G. Batur. Naselje ločuje od vulkana ogromen krater, v katerem je jezero, tako da v primeru vulkanskega izliva steče razžarjena lava naravnost vanj. Z roba kraterja smo opazovali in fotografirali vulkan Batur, iz katerega se je valil gost črn dim, ki se je mešal z nizko ležečimi oblaki. Prizor je bil zares enkratna.

Ustavili smo se še v Tampaksiringu. Tu stoji zanimiv vodni tempelj. Baje so ga zgradili pred 900 leti. Po videzu sodeč bita starost lahko bila kar verjetna. Nad tem vodnim templjem, na majhni vzpetini, stoji rezidenca predsednika Suharta. V tej palači je ob svojem državniškem obisku v Indoneziji pred leti stanoval tudi naš predsednik Tito.

Med celodnevnim razgledovanjem po otoku mi je bilo v veliko zadovoljstvo tu in tam pogovarjati se z domačini. Pogovor se je vedno začel z istim vprašanjem: »Iz katere dežele prihajate?« Ko so izvedeli, da smo iz Jugoslavije, so jim zažarele živahne črne oči. Moram priznati, da sem bil prijetno presenečen, ko sem slišal, koliko so vedeli o naši državi in predvsem o našem predsedniku Titu. Ob takih pogovorih mi je bilo kar toplo pri srcu in v duši sem bil ponosen, da živim in delam v deželi, ki jo tako večče vodi in usmerja državnik svetovnega slovesa.

Po lepotah na pol divje, neokrnjene, večno zelene narave in prijaznih domorodcev se je tega otoka oprijelo ime »raj na zemlji«. Težko pa je verjeti, da bo ta raj resnično ostal, kajti tudi Bali, oaza južnega morja, se ne bo mogel dolgo upirati prodirajoči visoko razviti civilizaciji, ki počasi, vendar zanesljivo osvaja ta redki biser.

Z izleta smo se vrnili s precejšnjo zamudo, tako da bi bili skoraj prikrajšani za predstavo ljudskih plesov, imenovanih »kecak«, in folklore, ki so nam jo pripravili prijazni gostitelji. Ljudski plesi so tukaj kot posebni obredi; ples ni namenjen samemu sebi, ampak predstavlja v prenesenem pomenu neki dogodek o ljubezni, smrti, boj med dobrim in zlim ter drugo.

Naše potovanje se je že povsilo v drugo polovico. V četrtek, 1. 3., smo se odpeljali v glavno mesto Denpasar, ki leži na jugovzhodni strani otoka. Spotoma smo se za krajši čas ustavili ob nekaterih manjših hramih in svetiščih, obiskali muzej, v katerem je shranjenih precej predmetov iz

različnih obdobij staroindonezijskih kultur in nazadnje prispeli v Denpasar. Tu smo si ogledali palačo Puti Pametjutan, nekdanjo kraljevo zakladnico in veliko živopisno tržnico z mnogimi stojnicami polnimi spominkov, dišav, raznovrstnih sadežev in ostalega drobiža. Še bežen pogled v kakšno trgovino, manjši nakup in že smo se vračali proti hotelu.

Popoldne je bil neobvezen izlet v sveti gozd opic v Sangehu. Med balijskim ljudstvom kroži posebna pripovedka o dveh opičjih kraljih, od katerih je bil eden poln zlobe, drugi pa miroljuben. Kakor v vseh pripovedkah, tako je tudi v tej zmagala pravica. V tem svetem gozdu je strogo zabranjen lov in sečnja lesa.

V petek, 2. 3., in v soboto, 3. 3. dopoldne, smo imeli prosto. Prosti čas smo preživeli vsak po svoje. Nekateri so odšli na krajše sprehode po bližnji okolici, drugi so se sončili in kopali v bazenu ob hotelu, ki je bil med visokimi palmami in okrasnim grmičevjem, ter v morju. Do morske peščene plaže je bilo le nekaj korakov. Plavati je mogoče le ob visoki plimi. V času oseke se morje tako zniža, da je mogoče pešačiti po morskem dnu več sto metrov daleč v notranjost. To veliko upadanje morja domačini s pridom izrabljajo za nabiranje raznih užitnih školjk, rakov in koral, slednje uporabljajo za gradbeni material.

Posebna turistična atrakcija je želvji otok v bližini Balijskega jezera. Tja so kar naprej vozile zasebne jadrnice, ki jim domačini pravijo džunke. Džunke so lesene jadrnice, ki imajo enega do pet jamborov, visoko krmo in poševno prirobnico ladijski kljun. Jadra so ojačana in prepletena z bambusovimi palicami. Džunka je ena od najstarejših vrst ladij. Nekoč so jih uporabljali gusarji in trgovci. Danes pa rabi največ za ribolov. Tudi z Andrejem sva najela eno izmed njih. Cena do želvjega otoka in nazaj je bila 2000 rupij ali 3 ameriške dolarje. Ob močnejšem vetru je džunka vozila v eno smer okoli uro. Na tem otočku je majhno naselje, katerega prebivalci živijo izključno od ribolova in turizma. To naselje je bilo videti mnogo revnejše od balijskih. Tu so domačini za majhen denar razkazovali svoje želve, ki so bile različnih velikosti in teže. Največje so tehtale okoli 60 kg. Z obiskom tega otoka se je za nas končalo bivanje na Balijskem jezera. Še krepko kosilo, slovo od prijaznih gostiteljev in že smo se vozili proti Denpasarskemu letališču. Ob 15.30 po lokalnem času smo poleteli. Po slabih treh urah smo prek Džakarte prispeli v Singapur. Nastanili smo se v istem hotelu kot prve dni.

Zadnji dan, 4. 3., je bil prost dan, tako da smo se raztepli po mestu, porabili še zadnji drobiž, še malo fotografirali in se proti večeru odpeljali na letališče.

Ob 23. uri smo skupaj z jugoslovanskimi Avstralci, ki so prispeli iz Sydneja, nadaljevali polet proti domovini. Še zadnji pogled na Singapur, ki se je lesketal v tisočerih raznobarnih lučeh, in že je bilo vse za nami. Precej izmučeni in kuhani od vročine, ki nam je bila vse dni zvesta spremeljalka, smo se kmalu predali rahlemu dremanju. Naslednji dan smo prispeli v

Beograd. Poslovili smo se od vodiča ter ostalih potnikov, s katerimi smo se spoznali na potovanju, in že smo se porazgubili med množico ljudi, ki so se drenjali v letališki zgradbi. Mi trije smo počakali še nekaj ur do letala, ki nas je popeljalo v

Mitja Šipek, dipl. inž.

BRANČURNIK

»H Brančurniku grema,« me je povabil oče, ko sva se vračala s kirfati od Svetega Roka na Selah. Tedaj sem bil še čisto droben pobej in se komaj še spominjam. Oče ni rad zahajal v gostilne, zato sem se nemalo začudil, da se je ustavil pri Brančurnikovi gostilni na »kisevo župo«.

Bračurnik

Takrat je bila še stara gostilna s kmečkim šankom, kamnito klop — sarkofag — pred bajto sem si že tedaj zapomnil. Na podbojih duri pa se je prikazal dolgin z lepo urejeno temno brado, gostobeseden in na moč prijazen. Bil je Brančurnik.

Takrat je bila pri Brančurniku razen gostilne še pavrnija. Imeli so konje in Brančurnik je fural, nekaj časa les za žago, potem menda pošto do Črne. Ob treh zjutraj je vstajal, da je nakrmil konje, in pozno v noč je legal, da je vse v hlevu poštelal, vmes pa je bilo treba še vse opraviti za gostilno, ki je bila na dobrem glasu in dobro obiskana, saj je stala ob važni prometni žili in so bile pred hišo zabite cvinge, kamor so furmani privezovali konje, ko so se sami tešili s pivom, šilcem žganja, ali kreglom mošta. Za žejno živad pa je ob grabnu stalo korito z bistro studenčnico.

Takega sem si zapomnil Brančurnika tedaj med obema vojnama. Potem smo postali mala zlahta, ko se je Brančurnik oženil in je mati tu in tam zavila k Brančur-

Ljubljano, in pozno zvečer smo prispeli domov.

Na tem prijetnem in zanimivem potovanju po eksotičnih deželah Južne Azije sem dobil stvarno predstavo o življenju tamkajšnjih ljudstev.

niku zadelj posla, včasih pa kar tako na klepet, pa sem jo včasih smel spremljati.

Pravijo, da je bil strasten lovec, pa menda tudi kak črn strel ni šel mimo srnjaka. To baje poživi pravega lovca. Od kod pa bi sicer jemal toliko lovske latinščine ob večerih, ko je z zvestimi lovskimi tovariši ob mojstrskem duraku razpredal burne dogodke tistih časov.

Kot so ga vsa leta srečevali številni gostje, prijatelji in je vsakdo v njegovi hiši dobil toplo zavetje in toplo besedo, tako so ga našli tudi borci za svobodo in bili prav tako toplo sprejeti. Dokaj rano so ga poiskali, avgusta 1944 pa je sam pobasal nahrbtnik in odšel partizanit na Štajersko. Kdorkoli je preživel vsaj eno zimo v brigadi, ima kaj povedati. Brančurnik ni mnogo govoril o teh časih, morda jih niti ne bi omenil, če ga nanje ne bi spomnile zoprne ozeblin in revma.

S polno, še mladeniško močjo, se je vključil v novo življenje v svobodni domovini.

Tisti težki časi po vojni, ko nihče ni prav vedel, kaj je najboljša in kdo ima prav, kdo ne, tudi Brančurniku niso prizanesli.

Njegova kmečka gostilna, pa še avženga zraven, sta mu lepila pečat kulaka in mu naredila življenje precej grenko. Marsikdo bi vzrožil, drugi bi poslal vse skupaj k vragu, Brančurnik pa je vzdržal. Preudarno, kot je bila njegova odlika, se je zagrizel v delo in — uspel.

Ko sem hodil v Beograd in drugič v Salzburgu, je pogovor nanesel na gostilno pri »Bračurniku«, ki je veljala za eno najboljših in tudi najprijetnejših ne samo v naši dolini. Še daleč naokoli ni imela tekmeča. Toda dobra jedača in izbrana pijača ne moreta dati slovesa nobeni hiši. Njeni ljudje so tisti, ki si jih gostje zapomnijo. Brančurnik je bil največja kvaliteta hiše. Kdo bi pozabil zgornega in prijaznega birta, ki je vedno našel čas, da prisede zdaj k eni, zdaj k drugi mizi.

Za vsak človeški problem je bil dostopen. Veselil se je z veselimi, sočustvoval z žalostnimi, bil moder svetovalec obupanin in nemalokrat tudi avtoriteta preveč razposajenim.

Če si prišel v to hišo, si pozabil, da si v gostilni, počutil si se, kot da si doma. To pa ni storila jedača, niti pijača, to je storila navzočnost Brančurnika, ki je goste sprejemal kot svoje sinove in hčere in ne kot potujoče blagajne.

Vedno nasmejan obraz in topla beseda sta prikrivali boj, ki je divjal v njem, ko mu je življenje ugrabilo kar dva otroka, in ko mu je pričelo jemati življenjske moči, ter ga končno priklenilo na bolniško posteljo.

Tako se je umaknil družbi, moral je! Z njim pa se je umaknilo tudi življenje. »Brančurnik« je pisalo le še na pročelju hiše, iz gostinskih soban pa se je umaknilo vse, kar je bilo brančurnikovega, toplina, prijatelji, odkrita beseda in domača pesem. To ni očitek novim gospodarjem, ne! Človeka, kot je bil Brančurnik, ne more nadomestiti še tako dober jedilni list in ne vino z zlato kolajno.

Nikoli ni prenehal upati, niti takrat, ko je nihal med življenjem in smrtjo.

Potem, ko sem se vrnil z dopusta, so mi povedali: »Brančurnik je umrl.« Pospremila ga je ogromna množica prijateljev in poslovnih ljudi.

Aleš Mrdavšič

OB GROBU ZDOVČEVEGA OČETA

V častitljivi starosti 89 let je končal svojo delovno življenjsko pot Janez Potočnik, Zdovčev oče. Izpolnila se je nad njim neuklonljiva zakonitost življenja in smrti, ki je vsem in slehernemu izmed nas usojena od rojstva.

Na pragu groba, kamor smo spremljali Zdovčevega očeta na njegovi zadnji posvetni poti, smo se ustavili, da mu posvetimo lepo misel, tih in hvaležen spomin, ter mu izrečemo poslovilno besedo.

Ženi, hčerka in sinovom z družinami, posebno pa še petnajstim vnukom in vsem svojcem je ob slovesu hudo, saj se z očetovim odhodom trgajo koščki njihovega skupnega življenja in doživetij v veselju in sreči, pa tudi v težavah in trpljenju.

Zdovčev oče se je rodil 16. 6. 1890 pri Zdovcu v Koprivni. Že v otroštvu in zgodnji mladosti je moral poprijeti za naporno kmečko delo. Oče Urban je njega in brate poleg obdelovanja polj in frat v strminah in bregeh, kjer je zlata rž bogato rodila za njihov vsakdanji kruh, naučil še gozdnih in tesarskih del.

Star 24 let se je moral Janez posloviti od doma in oditi na vojsko. Doživljal je trpljenje slovenskih vojakov na soški fronti, na Doberdolu in ob Piavi, dokler ni prišel v italijansko ujetništvo. Z bridkimi spoznanji vojnega in ujetniškega gorja se je 1918. leta vrnil domov, v svojo hribovsko samoto. Posvetil se je delu, ki ga je opravljal družno z ostarelim očetom in kmečkimi posli na rodni domačiji.

Kazalo je že, da bo Zdovčeva domačija opustela brez skrbnih rok žene in gospodinje. Šele v zreli moški dobi, 40 let star, si je Janez izbral za življenjsko družico kmečko dekle, Elizabeto Klemenšek, Lozkarjevo hčer iz Logarske doline. Mlada žena je čudežno prerodila življenje na domačiji in vanjo prinesla sonce in srečo, pesem in smeh. V zakonski ljubezni je možu poklonila 10 otrok; prvorojenec je umrl, očeta pa je preživelo 5 sinov in 4 hčerke. Oče je želel obdržati otroke okoli sebe, na rodni domači grudi, mati pa bi raje videla, da bi se šolali, dosegli izobrazbo in široka duhovna obzorja. V medsebojnem razumevanju in s skupnimi prizadevanji sta iskala najboljše rešitve.

Najhujše čase druge svetovne vojne je Zdovčev oče preživljal ob vsakdanjem delu

Pa še danes se nam zdi, kot da ni zapustil Brančurnikove domačije, kot da je le stopil korak, dva dalje k Barbari, ki jo je vse življenje občutil, kot je občutil Brančurnikovo frato.

Kadarkoli stopim skozi vrata Brančurnikove domačije, ali samo pogledam na napis gostilna »Pri Brančurniku«, se mi zdi, kot da stoji s svojo sloko postavo med durmi, večno, kot bo večno stala kamenita klop ob bajti — okamenel spomin slavnih dni izpred dveh tisočletij.

Dober človek ne more umreti, umre lahko le telo, človek v njem pa nikoli.

in skrbeh, obdan s kopico nedoraslih otrok. Tvorno pa je izpričal tudi svoje neomahljivo domoljubje in narodno zavest. Prispeval je častni delež našemu skupnemu osvobodilnemu boju. Bil je kmet, sejalec in orač. Med brazdami in razori je prisluškoval, kako v neprestani pesmi dehti ta naša

Janez Potočnik

zemlja Koroška. V družinskem krogu dober mož, skrben oče in ljubeč dedej je rad sprejemal svoje otroke, ki so se z družinami vračali domov. Nepopisno srečen je poslušal, kadar so sinovi zapeli, in nobeno srečanje ni smelo miniti brez pesmi.

Bil je človek, ki je v sočloveku videl brata. Za vsakogar je našel razumevanje in toplo besedo. Pri znancih in prijateljih je bil priljubljen in spoštovan kot mož vesellega značaja in blagega srca.

Pokopali smo ga 9. avgusta 1979 pri sv. Jakobu v Koprivni.

VP 260/1979 č

658(497.12)(095.3)

3011961

COBISS

Bodi ti zmeraj jasno, da je tvoj košček zemlje prav tako dober, kot drugi kraji na svetu, in da imaš le-tu vse tisto, kar na vrhovih gora ali ob morju ali kjerkoli.

Mark Avrelj

Če želite spoznati in vzljubiti svojo domovino, pojdite v tujino.

Börne

Ne bo domovina zapustila človeka, temveč človek domovino.

Bloch

Ne sprašuj, kaj bo zate storila domovina — vprašaj raje, kaj sam lahko storiš zanjo.

J. F. Kennedy

Sladko in častno je umreti za domovino! Še slajše pa je zanjo živeti.

Horacij

Tudi najzaslužnejši dolguje domovini več kot ona njemu.

Jakob Burckhardt

Domovina, ti si kakor zdravje.

Cankar

Listnica uredništva

Članke za naslednjo, redno številko zbiramo do 20. decembra letos. V 1. številki Koroškega fužinarja v naslednjem letu bodo natisnjeni tudi članki, ki so sedaj zaradi pomanjkanja prostora izostali.

Jožetu Kertu čestitajo prijatelji k uspešno opravljeni diplomu na drugostopenjskem študiju organizacije dela.

Fotografije za to številko so prispevali:

Fotoarhiv Koroškega fužinarja ki je prispeval tudi naslovno fotografijo, Niko Kumer, Marija Potočnik, Maks Paradiž, Milan Vošank, Vinko Čibron, Anton Čreslovnik, Marjan Stare, Silva Breznik, Ajnžnik, Franci Kamnik, Avgust Kranjc, Franc Rotar, Uredništvo Informatorja, Nežka Pangrac, Zvonko Robar, Franc Golob.

Izdaja delavski svet Železarne Ravne. Ureja uredniški odbor: Silva Breznik, Jože Kert, Fanika Korošec, Rudi Mlinar, Jože Šater, Mitja Šipek, Maks Večko, Dušan Vodeb in Jože Zunec. Glavni in odgovorni urednik: Jože Šater. Telefon 861 131, interni 497. Lektor Marija Potočnik. Tiska ČGP Mariborski tisk, Maribor.

V svetu Koroškega fužinarja so poleg članov uredniškega odbora tudi: Stanko Bodner, Jurij Glavica, Ivan Leitinger, Filip Jelen, Marija Kolar, Ladislav Kuček, Janez Mrdavšič, Franc Rotar in Ivan Žunko.

Glasilo je po 7. točki prvega odstavka 36. člena zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu (Uradni list SFRJ, št. 33/72) in mnenju sekretariata za informacije SRS, 421/72 prosto plačila prometnega davka.